

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**SKOLELIV OG
SKOLEADMINISTRATION
I AARHUS FOR 100 AAR SIDEN**

AF

CHR. BUUR

Chr. Buur
**ALBERT BAYERS FORLAG
AARHUS OG KØBENHAVN**

SKOLELIV OG SKOLEADMINISTRATION

I AARHUS FOR 100 AAR SIDEN

AARHUS SKOLEVÆSENS HISTORIE II 1814—1847

UDGIVET I ANLEDNING AF AARHUS KOMMUNALE
SKOLEVÆSENS 100 AARS JUBILÆUM 18. JANUAR 1919

AF

CHR. BUUR

ALBERT BAYERS FORLAG :: AARHUS OG KØBENHAVN
M C M X I X

TH. THRUES BOGTRYKKERI - AARHUS

Nærværende Skrift er en Fortsættelse af »Folkeundervisning i Aarhus før 1814«, som udkom 1915. Det behandler Aarhus kommunale Skolevæsens Udvikling fra 1814 indtil 1847, da en ny Periode begynder med Skoleplanen af 13. August 1846, der traadte i Kraft Aaret efter og indførte Betalingsskolen.

Hensigten har været at give et nogenlunde udførligt Billede af Skolelivet i en dansk Købstadskole i den første Menneskealder efter 1814, idet jeg tillige har ment at burde medtage en Del Stof, der blot har lokal Interesse eller kun har Betydning for Personalhistorikere.

Med mindre Skrift er aftrykt nogle Indberetninger og Kollegialbreve, som vel falder udenfor Bogens Sammenhæng, men som formentlig ofte bedre end Forklaringer belyser Datidens Forhold. En Del af disse er aftrykt bogstavret, medens jeg ellers ikke i Citater har anset det for nødvendigt at følge den oftest inkonsekvente Retskrivning.

Kilderne er først og fremmest Skolekommissionens Forhandlingsprotokoller, af hvilke den første naar fra 1814 til 1837 og den anden fra 1837 til 1852, Skolekommissionens Brevbog fra 1814 til 1826 og en Regnskabsprotokol for Tiden 1818 til 1835. Dernæst er benyttet Dokumenter og Indberetninger fra Provstearkivet, Viborg Landsarkiv og Rigsarkivet. Aarhus Stiftstidende, som er gennemgaaet for hele Tidsrummet, har ikke givet ret mange Oplysninger. De faa trykte Kilder, som yderligere er benyttet, er der paa hvert enkelt Sted henvist til.

De Portrætter, som det er lykkedes at skaffe til Veje, viser næsten alle de vedkommende Personer i en senere Alder. Billedet af Egelund minder ikke meget om den lattermilde Yngling, som ansattes 1819.

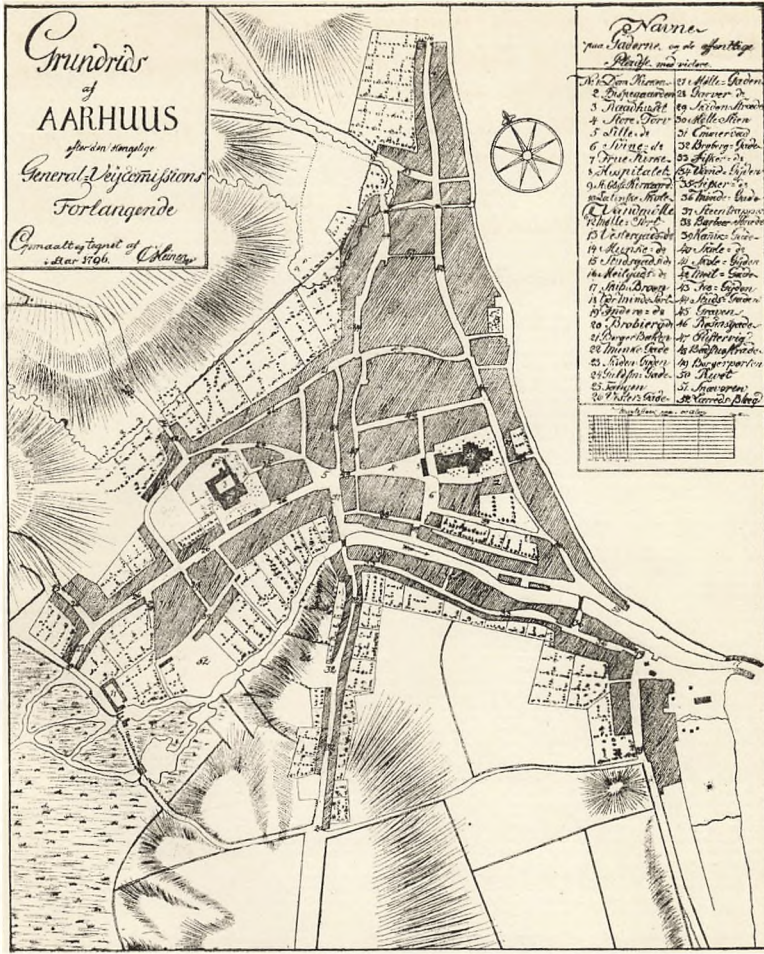
Jeg benytter Lejligheden til at takke alle, som har bistaaet mig under mit Arbejde.

Særlig takker jeg Aarhus Byraads Skoleudvalg for velvillig Understøttelse til Bogens Udgivelse.

Aarhus i Januar 1919.

CHR. BUUR.

Grundriss
of
AARHUUS
af den Kongelige
General-Veigemsjions
Forlangende
Comaalt og tegnet af
A. Star 1796.

Navn
uden Indværelse og de offentlige
Pladser, med videre.

1. S. S. S. S.	25. S. S. S. S.
2. S. S. S. S.	26. S. S. S. S.
3. S. S. S. S.	27. S. S. S. S.
4. S. S. S. S.	28. S. S. S. S.
5. S. S. S. S.	29. S. S. S. S.
6. S. S. S. S.	30. S. S. S. S.
7. S. S. S. S.	31. S. S. S. S.
8. S. S. S. S.	32. S. S. S. S.
9. S. S. S. S.	33. S. S. S. S.
10. S. S. S. S.	34. S. S. S. S.
11. S. S. S. S.	35. S. S. S. S.
12. S. S. S. S.	36. S. S. S. S.
13. S. S. S. S.	37. S. S. S. S.
14. S. S. S. S.	38. S. S. S. S.
15. S. S. S. S.	39. S. S. S. S.
16. S. S. S. S.	40. S. S. S. S.
17. S. S. S. S.	41. S. S. S. S.
18. S. S. S. S.	42. S. S. S. S.
19. S. S. S. S.	43. S. S. S. S.
20. S. S. S. S.	44. S. S. S. S.
21. S. S. S. S.	45. S. S. S. S.
22. S. S. S. S.	46. S. S. S. S.
23. S. S. S. S.	47. S. S. S. S.
24. S. S. S. S.	48. S. S. S. S.
25. S. S. S. S.	49. S. S. S. S.
26. S. S. S. S.	50. S. S. S. S.

Indværelse, og de offentlige
Pladser, med videre.

1. S. S. S. S.	25. S. S. S. S.
2. S. S. S. S.	26. S. S. S. S.
3. S. S. S. S.	27. S. S. S. S.
4. S. S. S. S.	28. S. S. S. S.
5. S. S. S. S.	29. S. S. S. S.
6. S. S. S. S.	30. S. S. S. S.
7. S. S. S. S.	31. S. S. S. S.
8. S. S. S. S.	32. S. S. S. S.
9. S. S. S. S.	33. S. S. S. S.
10. S. S. S. S.	34. S. S. S. S.
11. S. S. S. S.	35. S. S. S. S.
12. S. S. S. S.	36. S. S. S. S.
13. S. S. S. S.	37. S. S. S. S.
14. S. S. S. S.	38. S. S. S. S.
15. S. S. S. S.	39. S. S. S. S.
16. S. S. S. S.	40. S. S. S. S.
17. S. S. S. S.	41. S. S. S. S.
18. S. S. S. S.	42. S. S. S. S.
19. S. S. S. S.	43. S. S. S. S.
20. S. S. S. S.	44. S. S. S. S.
21. S. S. S. S.	45. S. S. S. S.
22. S. S. S. S.	46. S. S. S. S.
23. S. S. S. S.	47. S. S. S. S.
24. S. S. S. S.	48. S. S. S. S.
25. S. S. S. S.	49. S. S. S. S.
26. S. S. S. S.	50. S. S. S. S.

Erklæring for Eders Hønhedsform i
Dagene af 31te December 1814.

Beitmann = Andsgaard, Schmitts, Petersen
McBeck Schmidt Engel J. Fruejter

SKOLEORGANISATIONEN.

Den 29. Juli 1814 udstedte Kong Frederik den Sjette de to Anordninger om Almueskolevæsenet i Købstæderne i Danmark, København undtagen, og om Almueskolevæsenet paa Landet, som i Almindelighed kaldes Skoleloven af 1814.

Første Afdeling af den førstnævnte Anordning begynder saaledes:

1. »I enhver Købstad skal oprettes det, med Hensyn til Stædernes Folkemængde, fornødne Antal af almindelige Borgerskoler, i hvilke der bør gives Undervisning i de for Almuen mest uundværlige Kundskaber. Med disse almindelige Borgerskoler skal Industri- eller Haandgernings-Skoler sættes i Forbindelse; alt efter de Bestemmelser, som i det følgende af denne Anordning fastsættes.

2. I de folkerige og større Købstæder, hvor et tilstrækkeligt Antal af Dreng-Børn findes, hvis Forældre har Evne og Villie at bidrage til, at borgerlige Realskoler der i Stæderne kan bestaa, skal saadanne Skoler tillige oprettes. Disse Skolers Øjemed skal være: at de Børn, der vel ingen lærd Dannelse behøver, men dog bestemmes til en saadan Virkekreds, som fordrer særegne Kundskaber, kan deri vorde oplærte.

3. Hvor Antallet af Forældre, som i Købstæderne kan bidrage til de borgerlige Realskolers Indretning og Vedligeholdelse, ikke findes tilstækkeligt til de dermed forbundne Omkostningers Udredelse, og hvor dog en mere udvidet Undervisning, end den, som egentlig bør gives i de almindelige Borgerskoler, er ønskelig for de Børn, hvis Forældres borgerlige Stilling synes at kunne gøre Krav derpaa, bør Undervisningen i de nævnte almindelige Borgerskoler udvides, ved at forøge samme med een Klasse, og om det anses fornødent, ved at antage een Lærer mere.

4. I de Købstæder, hvor der allerede findes gode Skoleindretninger og funderede Skoler, der i det væsentlige kan opfylde Øjemedet af den tilsigtede Skoleforbedring, bør disse ikke ganske forandres, men ikkun efterhaanden modificeres efter den almindelige Plan.

5. Overopsynet med Købstædernes Skolevæsen paa-ligger Skoledirektionen, som bestaar af vedkommende Amtmand og Amtsprovst.

6. Det nærmeste Tilsyn med Skolevæsenet i enhver Købstad bør paa-ligge Skolekommissionen. Denne Kommission skal bestaa af Sognepræsten eller, om der er flere Kirker, af Sognepræsterne og Magistraten eller i de Købstæder, hvor ingen Magistrat findes, Byfogden; og foruden disse, af to eller tre Skoleforstandere, som vælges af Skoledirektionen, og som skal vedblive dette Ombud i det mindste 2 Aar.

I Efteraaret 1814 bestod Skoledirektionen for Aarhus af Stiftamtmand Baron F. J. C. Guldencrone, Ejer af Vilhelmsborg, Marselisborg og Moesgaard (hvor han døde 1824), og Provst O. A. Secher i Søften.

Skolekommissionens Medlemmer var for det første Sognepræsterne N. K. Bechmann ved Domkirken og F. C. Studsgaard ved Frue Kirke, dernæst Magistraten By-

foged Schumacher og Raadmand Petersen, for det tredie følgende Skoleforstandere, udnævnte ved Skoledirektionens Skrivelse af 22. Oktober 1814 til Sognepræsterne og Magistraten i Aarhus:

Købmand Hans Bech,
 Købmand Rasmus Malling,
 Købmand Christen L. Schmidt,
 Bogtrykker Elmqvist,
 Dyrslæge J. Frandsen.

Elmqvist var kun 26 Aar. Han havde 3 Aar i Forvejen overtaget Redaktionen af Aarhus Stiftstidende. Dyrslæge Frandsen kaldes tillige Borger, hvad der formodentlig vil sige, at han var Officer i Borgervæbningen. Mallings Navn findes for øvrigt ikke som Underskrift i Skolekommissionens Protokol.

Den 1. November 1814 tilskrev Skoledirektionen den nye Skolekommission med Anmodning om at faa meddelt de Oplysninger, som et medfølgende Skema forlangte. Særskilt ønskede Direktionen Besked om, hvorledes Haandgerningsskoler kunde indrettes.

8 Dage efter, den 8. November 1814, udsendte Skoledirektionen et trykt Cirkulære til alle Skolekommissioner i »Aarhus Amts nordre Provsti«, hvori det indskærpes at overholde Anordningens Bestemmelser, f. Eks. med Hensyn til Skolegang, Disciplin og Lærernes Instruks. Den første offentlige Eksamen skulde afholdes i April 1815, og Direktionens gejstlige Medlem (Secher) agtede at komme til Stede. Der skulde skaffes Bænke til Kirkens Kor, til Siddepladser til Skolens øverste Klasse. Desuden indeholder Cirkulæret kraftige Opfordringer til at faa Skolens Lokale og Inventar i Orden; der nævnedes udtrykkeligt en sort Tavle og »Lærerens Plads«. Endelig skulde Regnskabet bringes i Orden.

Skoledirektionen havde unægtelig givet Aarhus Skole-

kommission noget at spekulere paa. Den skulde sørge for Lokale og Inventar, den skulde skaffe Lærere til Veje, og indtil det nye kunde komme i Orden, maatte den sørge for som en midlertidig Foranstaltning at holde de eksisterende 2 private Borgerskoler og den offentlige Friskole samt den dertil knyttede Haandgerningskole i Gang.

Ved det Forsøg, som det i det følgende skal gøres paa at give en Fremstilling af, hvorledes Aarhus Skolekommission bragte Anordningen af 29. Juli 1814 ud i Livet, vil de nævnte Punkter saa vidt muligt blive behandlet hver for sig.

Skoleplanen.

Den 28. November 1814 holdt Skolekommissionen sit første Møde for, som det hedder i Protokollen, »at overlægge, hvorledes Almueskolevæsenet her i Byen i Overensstemmelse med Anordningen af 29. Juli 1814 vilde blive at indrette«. Man valgte Elmqvist til Regnskabsfører, medens Sognepræst Studsgaard førte Forhandlingsprotokollen.

Mødets Hovedemne var i øvrigt at besvare Skole-direktionens Spørgsmaal angaaende Aarhus Skolevæsens Forfatning og Indtægter, samt at fremkomme med Forslag til en Skoleplan. Resultatet foreligger i Skolekommissionens Skrivelse af 31. December 1814 til Skoledirektionen, og da denne Skrivelse giver baade et godt Billede af Skolevæsenets Tilstand og af de Planer, som Kommissionen havde med Hensyn til Skolevæsenets Ordning, skal der meddeles et udførligt Udtog af den her.

Først gives der en Oversigt over de eksisterende Skoler, Windings og Wolters Privatskoler og den offent-

lige Friskole. De siges alle tre at være oprettede fra Oldtiden af Magistraten, en Oplysning som ingenlunde er rigtig, da Friskolen oprettedes 1. Januar 1749 af Biskop Peder Jakobsen Hygom, og de to Borgerskoler oprettedes ved Biskop Jansons Skrivelse 13. Marts 1790.¹

Den 53-aarige Peder Winding havde sin Skole i sin egen Gaard paa Rosensgade. Børnetallet var 70 Dreng og 66 Piger. Skolepengene var 6 a 10 Rbmark i Kvar-talet. Bestyrerens Indtægter opgøres til 40 Rdr. Sølv af Byens Grunde

eller	75 Rdr. Sedler
Skolepengene ca.	1200 » »
Skoletavlen i Domkirken	20 » »

I alt 1295 Rdr. Sedler²

Af dette Beløb maatte Winding lønne 1 a 2 Medhjælpere.

Bestyreren af den anden Borgerskole, som kaldtes Frue Sogns Borgerskole, medens Windings Skole hed Domsognets Borgerskole, Johan Heinrich Wolter, var 31 Aar gammel. Til sin Skole havde han midlertidig faaet overladt det ene Lokale i Friskolens Bygning. Børnetallet var 30 Dreng og 20 Piger. Bestyrerens Indtægter var: 40 Rdr. Sølv af Byens Grunde

eller	75 Rdr. Sedler
Skolepenge og Brændselspenge	780 » »
Skoletavlen i Frue Kirke	12 » »

I alt 867 Rdr. Sedler

Af dette Beløb maatte Wolter lønne en Medhjælper.

Friskolen, der havde faaet en forbedret Indretning efter Stiftsøvrighedens Reglement af 20. September 1806,³ havde sine 2 Lokaler, hver 100 □ Alen med Vinduer til begge Sider og med 4 Alen under Bjælkerne, i den Bygning, som var blevet indrettet dertil, og som tidligere havde været Udhus til Hospitalet. Det ene Lokale var nu, som nævnt, overladt til Wolter. Overlærer ved Fri-

skolen eller Friskolerne, idet man talte om Domsognets og om Frue Sogns Friskoler, var Christen Niemann Rosenkilde, som var 29 Aar gammel. Han var Kantor for begge Sognene og desuden Kordegn¹ ved Domkirken. Han anslog selv disse to Embeder til 400 Rdr. Sedler. Desuden havde han 100 Rdr. Sølv af Fattigvæsenet og fri Lejlighed i selve Hospitalet. Angaaende hans Lejligheds Beliggenhed kan oplyses, at der i Hospitalets Inventarielister fra 1780—90erne stadig opføres to Jernkakkellovne med Tromler og Rør, som staa i Friskolens Lokaler i Hospitalets vestre Fløjs Stueetage. 1812—13, da Friskolen jo havde faaet sin egen Bygning, angives de at staa i Kantor Rosenkildes Lejlighed. 1815—16 staa de i Skolelærer Wolters Lejlighed. Da var jo nemlig Rosenkilde rejst, og Wolter fik saa Lov at flytte over i den bedre Lejlighed fra Skolebygningen, hvor han havde sin Skole, og hvor der ogsaa var Lejlighed til ham og hans Familie.

Embedet som Lærer ved Domsognets Friskole var lønnet med 100 Rdr. Sølv af Fattigvæsenet. Desuden lønnedes denne Lærer som Hospitalsdegn med 15 Rdr. Sølv af Hospitalet og 30 Rdr. Sølv af Fattigvæsenet. Embedet havde været ledigt siden 1812. Det var dette Embedes Lokaler, som Wolter benyttede. Lærer ved Frue Sogns Friskole var Ulrich Christian Melbye, 38 Aar gammel. Han havde som Alterdegn ved Frue Kirke en Indtægt paa 200 Rdr. Sedler og desuden 50 Rdr. Sølv af Fattigvæsenet. Endelig var der tillagt hver af de to Lærere embeder 4 Favne Brænde til Opvarmning af Skolestuerne og deres Lejligheder.

Naar nu Skolekommissionen skulde fremkomme med Forslag til en Skoleordning, saa foreslog den principielt, at Byen forsynedes med een Borgerskole, hvortil knyttedes en Realskole, og med en Friskole for fattige Børn. Denne Adskillelse mellem Borgerskole og Friskole var

jo ikke i Medfør af Anordningen, og Fattigskolerne nedlagdes ellers i Provinserne, efterhaanden som Reformerne gennemførtes.

Borgerskolen beregnedes paa 260 Børn, delt i 8 Klasser (4 Klasser, hver med 2 Afdelinger). Realskolen vilde formentlig rumme 30 Børn, som skulde deles i 2 Klasser. Friskolen, ventede man, vilde faa 140 Børn, som skulde deles i 4 Klasser (2 Klasser, hver med 2 Afdelinger). I alt 430 Børn. Da Antallet af Børn mellem 6 og 14 Aar ifølge den foretagne Optælling var 443, saa vil man se, at Kommissionen ikke tænkte at levne ret mange Børn til Katedralskolen og Privatskolerne.

Hvis der kun skulde være een Borgerskole, saa skulde den naturligvis ogsaa kun have eet Skoledistrikt. Oprettelsen af 2 Borgerskoler vilde medføre, at Byen deltes i østre Distrikt, omfattende Mindet, Fiskergade, Aagade, Skolegade, Kannikegade, Svine- og Storetorv, Volden, Rosensgade, Graven, Middelgade (Mejlgade), Fæggyde og Studsgade, og et vestre, omfattende Gaden bag Klosteret (Klostergade) fra Studsgade til Skidengyde, Skidengyde, Nygade, Vestergade, Mølleggyde, Garvergyde, Møllestien, Lilletorv, Tangen, Guldsmedgade, Badstuegade, Immervad og Broberg.¹

Friskolens Distrikt skulde omfatte hele Byens ligesom Realskolens. Til een Borgerskole mente Kommissionen at kunne skaffe en Bygning paa et af Torvene; men to Bygninger kunde man næppe skaffe. Friskolen skulde forblive i den Bygning, som den havde haft siden 1806.

Til een Borgerskole foresloges 1 Overlærer og 4 Underlærere, til to Borgerskoler maatte man have 2 Overlærere og 4 Underlærere. Friskolen skulde have 2 Lærere, Realskolen ligeledes 2 Lærere, som begge benævnedes Førstelærere.

Til disse Lærere foresloges følgende Indtægter:

Overlæreren ved Borgerskolen: 5 a 600 Rdr. Sølv,
Offer af Byen eller Sognet eller Distriktet, 5 Favne
Brænde og Fribolig i Skolen til sig og sin Familie.

Hver af de 2 næste Lærere faar 300 Rdr. Sølv, 2
Favne Brænde og 1 Værelse med Pulterkammer
i Skolen, saa længe de er ugifte, men 100 Rdr.
Sølv til Bolig, naar de gifter sig.

De 2 yngste Lærere faar hver 200 Rdr. Sølv, 2 Favne
Brænde og 1 Værelse med Pulterkammer i Skolen.

Den ældste Lærer ved Friskolen faar 100 Rdr. Sølv,
Klokkertjenesten ved Frue Kirke og fri Værelser
i Skolen samt 4 Favne Brænde til Opvarmning
af Skolen og hans Værelser.

Den yngste Lærer Degnetjenesten i Hospitalet; det
øvrige som den ældste Lærer.

Realskolens Førstelærer skulde, hvis der kun blev
een Borgerskole, være ordineret Kateket med Of-
fer af den ene Menighed. Desuden skulde han
have 600 Rdr. Sølv, 5 Favne Brænde og frit Hus-
rum til sig og sin Familie.

Andenlærer skulde have 4 a 500 Rdr. Sølv, 2 Favne
Brænde og 2 Værelser eller 100 Rdr. Sølv til Bo-
lig, naar han gifter sig.

Til Hjælp ved Bestridelsen af disse Udgifter havde
man følgende Indtægter:

1. Afgift af Byens Grunde.....	80 Rdr. Sølv
2. Indtægt af Kirkebøsserne.....	32 » Sedler

Friskolens Tilskud fra

Fattigvæsenet	295 » Sølv
---------------------	------------

(desuden havde jo Friskolen af
Fattigvæsenet 8 Favne Brænde
samt Lokaler til Skolen).

3. Renter af 999 Rdr. Sølv fra det nedlagte øverste residerende Kapellani ved Domkirken.
 4. Renten af Jørg. Rasmussens Legat 62 Rdr. 3 M. Sølv
 5. Landgilde af en Gaard og et Hus
13 Rdr. 2 M. $6\frac{2}{3}$ Sk. Sølv og 2 Skp. Rug
 6. Aarlig Afgift af en solgt Jordlod 1 Rdr. 5 M. 4 Sk. Sølv
 7. Lysepengene af begge Kirkerne 16 » Sølv
 8. Renten af nogle Kapitaler,
som tilhørte det danske
Skolevæsen 35 » »
- Hertil kom saa Degne- og Klokkerembederne:
9. Kantor og Kordegneembedet
ved Domkirken 400 Rdr. Sedler
 10. Kordegneembedet ved Frue
Kirke 200 » »
 11. Hospitalsdegneembedet 45 » Sølv
 12. Klokkerembedet ved Domkirken:
Visse Indtægter 27 » »
Uvisse Indtægter 600 » Sedler
 13. Klokkerembedet ved Frue Kirke:
Visse Indtægter 27 » Sølv
Uvisse Indtægter 350 » Sedler
 14. Tavlepengene 30 » »

Hvis man regner med at Seddelværdien var $\frac{3}{4}$ af Sølvværdien, og at Kapitalen gav 4%, saa repræsenterede alt det nævnte en Aarsindtægt paa ca. 1800 Rdr.

Indtægten blev dog langt mindre, da Skolerne kom i Gang. For det første fik man, som det vil ses i det følgende, ikke nær saa meget ud af Degneembederne. For det andet bortfaldt Fattigvæsenets Tilskud til Fri-skolen, og Jørgen Rasmussens Legat findes heller ikke blandt Skolevæsenets Indtægtsposter, hvad det saa er blevet anvendt til.

I de til det skematiske Forslag knyttede Bemærk-

ninger forsvarer Kommissionen med mange Grunde sin Plan om een Borgerskole. Der vilde kun blive et Skole-distrikt, saa Flytning blev undgaaet. Det vilde være fremmende for Undervisningens Enhed, at Lærerne alle var samlede paa eet Sted. Kommissionen vilde have lettere ved at udøve sit Tilsyn. En stor Skole vilde faa større Anseelse. Man henviste til Biskop Plum, som havde organiseret Skolevæsenet i Slagelse og senere i Odense, begge Steder med een stor Skole. Det vilde være lettere at skaffe een Bygning, og de aarlige Udgifter vilde blive mindre ved een større Skole end ved to mindre. Det aarlige Budget for en stor Borgerskole ser saaledes ud:

Renter af Gaardens Købesum med dens Indretning til Læse- og Haandgerningsskole med fornødent Inventar	450 Rdr. Sølv
Bøger og Apparater	45 » »
Overlærerens Løn foruden Offer af det ene Sogn	500 » »
4 Læreres Løn, 2 a 300 og 2 a 200 Rdr. .	1000 » »
Brænde, Lærernes 13 og Skolens 15 Favne	500 » »
Portnerens Løn	100 » »
Renter og Reparationer paa Gaarden ...	250 » »
Summa...	2840 Rdr. Sølv

To mindre Borgerskoler vilde aarlig medføre følgende Udgifter hver:

Renter af Gaardens Købesum med dens Indretning for Læseskolen og Haandgerningsskolen og Inventarium	330 Rdr. Sølv
Skatter og Reparationer paa Gaarden ..	150 » »
Overlærerens Løn foruden Offer af det ene Sogn	500 » »

2 Underlæreres Løn, 1 a 300 og 1 a 200

Rdr.	500	Rdr. Sølv
Brænde, Lærernes 9 og Skolens 9 Favne	340	» »
Bøger og Apparater	40	» »

Summa... 1860 Rdr. Sølv

Altsaa for 2 Borgerskoler 3720 Rdr. Sølv.

Kommissionen kan i det hele ikke tænke sig andet end, at een Skole er at foretrække; man er kun noget betænkelig ved de mange Børn, som der vil blive i Skolen, men man mener dog ikke, at det vil blive nogen uovervindelig Vanskelighed. Der vilde i »Springkvarteret« ganske vist være 60 à 70 Drengene paa Drengenes »Tumleplads«; men saa mange Drengene maatte een Lærer nok kunne styre paa en stor Plads. Kunde han ikke det, saa kunde han næppe heller styre 20 Børn i en Stue. Desuden var der over 60 Børn i Katedralskolen, og de var alle samlede paa Tumlepladsen i Springkvarteret — uden Ulempe.

Til Forslaget om en Realskole, som Aarhus saa ivrigt ønskede 1814 — men som Byen først fik ca. 100 Aar senere med Mellemskolen 1906 — knyttes udførlige Bemærkninger.

Oprettelse af en Realskole grundede sig ikke alene paa Anordningens § 2, men ogsaa paa et skriftligt Ønske fra de af Byens Borgere, »som kvalificerer sig til Stemme i denne Sag.«

Navnene paa disse kvalificerede Borgere, der vel maa antages at have været Byens bedste Familier, og deres Udtalelser anføres her (bogstavret):

Paa disse Blade udbeder Commissionen for Almueskolevæsenet i Aarhus sig de Indvaaneres og Forældres Navn tegnede, som ønske en borgerlig Realskole stiftet i Aarhus.

Studsgaard.

Jeg ønsker gjerne en Borgerlig Realskole.

Malling.

Skjøndt jeg ingen Børn har, som kan nyde godt af denne gode Indretning, og jeg desuden ikke nøje kender Planen til dens Realisation, saa vil jeg dog, ifald et passende Antal Medlemmer kan erholdes, ikke undslaae mig for at give et passende Bidrag.

Jørgensen.

Formedelst Entledigelse fra mit Embede, og ventelig til Foraaret rejser fra Byen, kan jeg ikke give nogen Bidrag til denne gode Indretning.

Møller.

Vi kunne ikke andet som ønske en Realskole for denne Bye.

Mussman Schwedler.

Jeg har tvende Børn, som bliver undervist hos Hr. Skolelærer Winding, vor jeg er særdeles fornøjet, og vor mine Børn forbliver til Undervisning, saa længe Hr. Winding underviser Børn, og jeg er boesiddende her i Byen.

Bidrag erlægges af

Krey.

Ligeledes af

Thomsen.

Ligeledes af

Michel Sørensen.

Jeg for min Part kan ikke andet ønske den gode Indretning fremmet for det almindelige Bedstes Skyld i Byen.

Valeur.

Da jeg er særdeles tilfreds med Hr. Windings Iver med mine Børns Fremme til deres Lærdom, ønsker jeg fremdeles at lade mine Børn besøge hans Skole. Imidlertid er jeg villig til at give et passende Bidrag til den nye Skoelers Fremme.

Hans Kold.

Bevilges fra mig en billig Bidrag.

F. Lamme.

Ligeledes.

J. M. Arp.

Jeg kan for min Deel ikke andet end finde en borgerlig Realskoles Oprettelse her i Byen ønskelig og bidrager med Fornøjelse hertil efter min Lejlighed.

Seidelin.

Uagtet jeg finder mig særdeles vel fornøjet med Hr. Winding, til hvem mine Børn i en Tid haver gaaet, er jeg dog ikke uvillig til at yde et for mig passende Bidrag dertil.

P. Agerup.

Jeg ønsker en saadan nyttig Indretnings Fremme.
R. Holbech.

Vi ønske gjerne en borgerlig Realskole.
Krüger. Hansen.

For nærværende Tid gaar mine Børn til Hr. Winding, som jeg finder mig særdeles vel fornøjet med. Dog er jeg ikke uvillig til at yde et passende Bidrag dertil.
Parlung.

Undertegnede ønsker gjerne en saadan Skole.
Theiss.

Jeg har ingen Børn, som kan deltage, men bidrager desuagtet med Fornøjelse noget.
Hans Raae.

Villig til at yde et billigt Bidrag.
S. Søegaard.

Skiøndt jeg ingen Børn har, som kan nyde got af denne Indretning, skal jeg ikke være uvillig at bidrage dertil, naar det ikke overstiger mine Kræfter og man — ogsaa fra den moralske Side — kan spore Nøtten deraf.
Rosenørn.

Et billigt Bidrag, saa vidt min Evne kan taale, vil jeg yde.
Soetmann.

At en Realskole bør oprettes i en Kjøbstad som Aarhus er nok udenfor ald Tvivl.
Andersen.

Jeg biedrager gjerne en Realskole efter Evne.
Andr. Thomsen.

Da jeg anseer en borgerlig Realskole for meget nyttig for en Bye som Aarhus, der endnu i Forhold til dens Størelse har alt for faae gode Skoler, saa ønskes den af
Fleischer.

Villig til at yde et billigt Bidrag.
Thomas Hansen.

Jeg ligeledes er villig efter min Ævne at bidrage til samme gode Indretning.
Petter Møller.

Ligeledes villig til efter Evne at yde et billig Bidrag.
(Thomas) Hansen.

Jed kand icke andet end ønske en Real-Skoeles Oprettelse for denne Bye — og villig at give et passende Bidrag.
Søren I. Schmidt.

En Realskoles Oprettelse ønskes ligeledes af
Dahl.

Skøndt ieg inu ingen Børn har saa store at di kan afbenytte denne Endretning, saa er ieg dog villig at yde et passende Bidrag, naar samme Skoleindretning maae blive bedre, en de, vi nu have.
Bech.

Uagtet mine Børn er smaae, biedrager jeg med Fornøjelse efter Evne.
Ole Langballe.

Et billigt Bidrag ydes af
Winther.

Endskjønt jeg ingen Børn har, der kan afbenytte en Realskole, giver jeg dog til samme et passende Bidrag.
Peter Galthen.

Denne prisverdig Indretning ønsker jeg Lykke og Fremgang.
H. Meulengracht.

Jeg bidrager til Skolen
Peter Basse.

Denne prisværdig Indretning ønsker jeg Lykke og Fremgang.
H. Ree.

Ligeledes.
Peter Lars Schmidt.

Ligeledes
Køster.

Ligeledes.
Juncker.

Ønskes fuldført og bidrages passende af
Dændler.

Ligesaa.
I. P. Schmidt.

Ligeledes.
Fulling.

Naar det paasees, at duelige Lærere blive ansatte, giver jeg et passende Bidrag.
Jørgensen.

Jeg giver gjerne en liden Bidrag til dette Brug.
H. Bierring.

Mit Ønske har længe været, at en Realskole maatte blive foranstaltet, da Byen behøver samme. Jahnsen.

Mine Børn har bestandig gaaet til Hr. Winding, og med den Undervisning de der har faaet, har jeg fundet mig meget vel fornøjet. Schytte.

Til denne gode Indretning giver jeg gjerne et passende Bidrag. Rasmus Schandorff.

Ligeledes. M. Henriksen.

Ligesaa. Giertz.

Jeg ønsker særdeles gjerne, at en Realskole oprettes. Røgind.

Da mine Børn for nærværende Tid gaar i Hr. Windings Skole, som jeg finder mig særdeles vel fornøjet, dog er jeg villig at yde et passende Bidrag. I. Appelt.¹

Man var klar over, at hvis Skolen skulde svare til sin Hensigt, saa maatte det lykkes at knytte 2 dygtige Lærere til den. Desuden maatte en Del af Timerne besørges af Timelærere, f. Eks. Timerne i Engelsk, Tegning, Musik, Sang, Gymnastik, Styrmandskunst, Bogholderi og Handelslære. Der beregnedes foreløbig 30 Børn til Skolen; men man ventede Tilslutning fra Landet og fra de mindre Købstæder, hvor man ikke kunde indrette Realskoler, saaledes at Elevtallet kunde komme op paa 50 a 60.

Naar der kun skulde være een Borgerskole, saa kunde Overlæreren ved Borgerskolen og Overlæreren ved Realskolen nyde Offer af hver sit Sogn.

Budget til Realskolen ser saaledes ud:

Renter af Gaardens Købesum med dens			
Indretning til Skole og Anskaf-			
felse af Inventar	250	Rdr.	Sølv
Skatter og Reparationer	130	»	»
Overlærerenes Løn foruden Offer af Sognet	600	»	»
Underlærerenes Løn	4 a 500	»	»
Brænde til Lærerne 7 og Skolen 6 Favne	235	»	»
Bøger og Apparater	50	»	»
Til Timeundervisningen	275	»	»
Summa	2040	Rdr.	Sølv

I Skolepenge mente Kommunen at kunne regne:

50 Rdr. for 1 Barn, 2 Børn af samme	
Familie 80 Rdr., 3 Børn af samme	
Familie 90 Rdr. aarlig	1300 Rdr. Sølv
Merudgift	740 Rdr. Sølv

Denne Merudgift haabede man vilde blive mindre, naar Skolen fik et større Antal Børn. Indtil videre vilde det meste formentlig blive dækket af frivillige Bidrag af Byens formuende Indvaanere, som ingen Børn har, men besjæles desuagtet af sand Interesse for Opdragelsens vigtige Anliggende, hvorpaa Kommissionen har modtaget de behageligste Prøver.«

Angaaende Friskolen har Kommissionen intet at tilføje. Derimod udtaler den sin Utilfredshed med Skoleanordningens § 52, der befaler, at Kordegne og Klokkere ved Byens Kirker herefter skal være Skolelærere, og at Barnedaab, Brudevielser og Begravelser skal henlægges til Tiden mellem 11¹/₂ og 1¹/₂. »Uden at tale om, at Skoletiden maatte da næsten daglig afbrydes, fordi der næsten daglig falder en eller anden, ja flere slige Forretninger i det ene eller i det andet Sogn i Byen, saa ser vi (Komm.) endnu mindre, hvorledes disse Embedsmænds Forretninger ved Skriftemaalet fra 2 til 3 a 3¹/₂ om Torsdag Eftermiddag og om Fredagen fra 9 til 10¹/₂ a 11 skal kunne forenes med deres Pligter som Skolelærere, uden at en af Delene skal forsømmes. Med mindre samme i flere Henseender ønskelige Indretning her blev truffen, som for 2 Aar siden i det nok saa folkerige Odense, at den ugentlige Fredagsgudstjeneste blev forandret til en Maanedsdags, og Kommunionen fordelt paa denne Dag og Søndagen, hvorved sidste endog vandt i Højtidelighed.«

Kommissionen benytter derefter Lejligheden til at anbefale de to »værdige« Lærere ved Byens Borgerskoler Hr. Winding og Hr. Wolter til Skoledirektionens Velvillie,

at Winding maatte faa Klokkerembedet ved Frue Kirke og blive Førstelærer ved Friskolen, »da det er højst vigtigt at faa denne Plads beklædt med en saa duelig og paalidelig Lærer, som denne sindige og utrættelige Mand stedse har vist sig at være«, og at Hr. Wolter maatte blive Kordegn ved samme Kirke og faa en af de ældste Lærerpladser ved Borgerskolen. Friskolens Overlærer — Rosenkilde — anbefales ogsaa til en Lærerplads ved Borgerskolen, »da hans Plads som Overlærer ved Friskolen er aldeles overflødig«, samt til 100 Rdr. Tillæg ligesom Klokker Risom ved Domkirken, naar han bliver ansat, da de i deres nye Stilling forhindrede i at tjene saa meget udenom.

Angaaende Haandgerningsskoler forbeholdt Kommissionen sig at fremkomme med nærmere Forslag senere.

Skolekommissionen indsendte saa i Slutningen af Aaret 1814 sit Forslag til Skoledirektionen, hvis gejstlige Medlem O. A. Secher 1812 var bleven Amtsprovst for Hasle Herred og 1816 blev Stiftsprovst.

Direktionen betænkte sig imidlertid meget længe, inden den tog fat paa Aarhus Skoleplan. Koncepten til dens Forslag er dateret 12. Marts 1817, og først 25. Maj 1817 sendte den Forslaget til Skolekommissionens Erklæring. Planen indledes med en meget udførlig Skrivelse, hvori der for det første gives Grunde for, at man har ventet saa længe, inden man har begyndt paa Udarbejdelsen, og for det andet udvikles, hvorfor Direktionen mente at burde udarbejde en Plan, der var forskellig fra Kommissionens. »At vi ikke«, siger Direktionen, »førend efter 2 $\frac{1}{4}$ Aars Forløb, efter at Skolekommissionen ifølge vor Opfordring og udstedte Skema havde udarbejdet en Plan, indgiver et Forslag til Almueskolevæsenets Organisation i Aarhus, har sin Grund i Tidsomstændighederne, der hidtil ikke synes at ville begunstige Udførelsen af flere end de til Dels organiserede Distrikters Skolevæsen.

Saa længe Stiftets offentlige Midler ikke kan anvendes til Fordel for Skolesagen, har vi ikke turdet arbejde for Iværksættelse af en Plan, der kræver store Bekostninger og ikke kan successive realiseres, men som paa een Gang maa begyndes og udføres. Dette vil sige:

Aarhus Købstad har til Dato intet Lokale for Borger-skoler. Lærerne har maattet leje paa egen Bekostning den fornødne Beboelse, og saaledes skal, ved en approberet Plans Udførelse, Byen sættes i betydelig forhen ukendt Bekostning, saasom den intet Fond har, der kan understøtte den. Denne mørke Udsigt har til Dels betaget os Mod til i nærværende pengetrange Tidspunkt, at udkaste og forelægge nogen Plan til anordningsmæssigt Skolevæsen. Men da Nødvendighed byder os at fuldende det til Dels i Amtsdistriktet begyndte Gode, og Borgerne daglig føler og ytrer Trang til et bedre organiseret Skolevæsen, tillader vi os herved at forelægge en Plan dertil, der i flere Henseender vil findes afvigende fra den af Skolekommissionen os tilsendte og medfølgende.«

Direktionen fastslaaer derefter nogle Principper, som den vil lægge til Grund for sin Plan, at alle, som har Raad, skal bidrage til Skolevæsenet, at der paa Grund af Byens Størrelse bør være flere Skoler, saaledes at intet Barn faar en lang Skolevej, at Friskolen fremdeles skal bestaa og tage mod de fattige Børn, og at der skal indkøbes Skolebygninger. Direktionen kommer nærmere ind paa, hvorledes Haandgerningsskoler baade for Dreng og Piger skal indrettes. Der tales om en Drejer, Snedker og Kurvemager (»hvilke dog muligvis kan forenes i een Person«) for Drengene og Læremødre for Pigerne. Ukonfirmerede Haandværksdreng og Krambodsdreng, som paa Grund af deres Stilling formentlig ikke kunde søge Skolen om Dagen, skulde gaa i Skole Kl. 6—8 om Aftenen — og »hver af Skolens Lærere faar dagligen 2 Timers Beskæftigelse med dem.« Denne skønne Plan blev

heldigvis dog ikke til noget. Efter at saa selve Planen er fremstillet og de med den og med Indkøb af Skolebygninger forbundne Omkostninger er beregnet, kommer Direktionen til sidst ind paa Spørgsmaalet om en Realskole: »Førend en bedre Skoleindretning har vundet Borgernes Tillid, kan vi ej med Hensyn til foranstaaende Bekostninger ønske Realskoler organiserede. Men da der uden Tvivl gives flere formuende, som ønsker deres Børn bibragt en mere udstrakt Kundskab end den i §§ 29—30 fastsatte, saa indstilles: om ikke en Realskole efter vedkommendes nærmere Ønske desangaaende maatte organiseres saaledes, at vi skal være betænkte paa, saa snart et tilstrækkeligt Antal Fædre tegner sig derfor, at foranstalte et passende Lokale lejet til denne Bestemmelse, og Timelærere ansatte, som efter deres Kundskab og Bekvemhed overtager de Lærefag i Realskolen, der i Anordningen er antydet. Da denne Skole skal som en interimistisk Indretning bestaa ved sig selv og ene souteneres ved de Bidrag, Forældrene giver eller ansættes til at give, kan Lærernes Løn ikke anmeldes eller foreslaas, da denne vil blive at reparere paa de vedkommende Forældre og bestemmes efter Arbejdets Bekostenhed. Byen har i denne Henseende en ønskelig Udsigt til at kunne interimistisk organisere en saadan Skole, da den lærde Skoles duelige Lærere muligen kan bekvemme sig til at deltage i Undervisningen i en saadan Skole.

Saa snart vi tør haabe at sikre en interimistisk Indretning af denne Art nogen Varighed, maatte vi ønske os forbeholdt Tilladelse til at forelægge det høje »Collegio« et nærmere detailleret Forslag desangaaende og indtil videre udbede os Tilladelse at virke for en saadan Skoles Oprettelse ved midlertidige Foranstaltninger.«

Det var ganske vist heller ikke nogen stor Hurtighed, hvormed Kommissionen tog fat paa Sagen igen. Men der var i Mellemtiden sket store Forandringer i

Tidsforholdene. »Ingen Tid er«, siger Kommissionen 10. December 1817, »formedelst den store Pengetrang vanskeligere til at organisere Skolevæsenet end den nærværende, ligesom ingen bekvemmere end den Tid, da Skolekommissionen i Slutningen af Aaret 1814 indgav sit Forslag til Skolevæsenets Organisation i Aarhus, da Penge ikke er til at faa, som den Gang var i Overflødighed, og Iveren for Sagen hos Borgerne, som den Gang var varm, nu synes aldeles at være lunken. Kommissionen maa og for nærværende Tid tage i Betænkning at fordrø de store Laan, som behøves, da enhver Mand, som Penge bliver opsagt hos til Udbetaling, maa under disse frygtelige pengetrange Tider vorde aldeles ødelagt, ligesom og Kommissionen ikke indser, hvorledes Borgerne, paa hvilke Bidragene til det ny Skolevæsen skal lignedes, for nærværende Tid, da Handel og Næringsvejene er standsede, skulde kunne udrede det, som Kommissionen til Skolevæsenets Organisation maatte finde nødvendigt at paalægge dem«. Det er tydeligt, at de mørke Tider i 1814 endnu ikke var begyndt i Aarhus, men at de 3 Aar efter lagde et knugende Tryk over hele Tilværelsen. Skoledirektionen havde med andre Ord ladet den belejlige Tid gaa hen ubenyttet.

Skolekommissionen gennemgik derefter meget udførligt Direktionens Forslag. Dens Indvendinger kan sammenfattes saaledes: Direktionen ønsker flere Borgerskoler, medens Kommissionen kun vil have een; Børnetallet, som i 1814 var opgjort til 443, var i 1817 næppe blevet synderlig større. Direktionen havde opgjort Tallet til 600. Af dette Tal skulde de 150 formentlig gaa i Fri-skolen, hvis Børn Kommissionen absolut vilde holde for sig selv. De øvrige 300 Børn var for faa til 3 Borgerskoler, som Direktionen vilde have. De kunde, mente Kommissionen, godt rummes i een Skole. Den Kateket, som skulde ansættes, vilde have vanskeligt ved at passe sine

Timer, naar der skulde være flere Borgerskoler. Kommissionen var desuden misfornøjet med, at Friskolebørnene skulde have Undervisning baade Formiddag og Eftermiddag; thi saa kunde Børnene ikke komme i Lære og vilde som Voksne falde Byen til Byrde. Det vil formodentlig sige, at Direktionen ønskede Heldagsundervisning i Friskolen, hvad Kommissionen ikke vilde gaa med til. Endelig havde Direktionen foreslaaet, at der skulde betales 5 Rdr. i Skolepenge for hvert Barn i Borgerskolen, men det kunde Kommissionen ikke finde overensstemmende med Skoleanordningen, som formentlig forudsatte, at Skoleskatten paalignedes efter samme Regler som Fattigskatten — altsaa saaledes, at ogsaa Folk uden Børn kom til at betale, medens Skolegangen blev gratis. Med Hensyn til Realskolen siger Skolekommissionen: »Det har ikke andet end kunnet virke den ubehageligste Følelse for Kommissionen, at den høje og ærede Direktion saa aldeles synes at ignorere, at Byens Borgere allerede i 1814 har ytret Ønsket om en Realskoles Oprettelse og tilbudt frivillige Bidrag til dette Øjemed. Opnaaelse, uagtet Kommissionen i sin indsendte Plan af 31. December 1814 udtrykkelig siger, »at Kommissionen har indhentet skriftligt Ønske fra de af Byens Indvaanere, som kvalificerer sig til Stemme i denne Sag — og længere hen: . . . at Kommissionen har modtaget de behageligste Prøver paa, at endog de af Byens Indvaanere, som ingen Børn har, besjæles af sand Iver for dette vigtige Anliggende, og Direktionen har endnu dette Indvaanernes skriftlige Ønske og Subskription i sit Værge, hvilket Kommissionen indsendte tillige med sin Plan, men ikke fik tilbage. Føjer man endnu hertil, at Anordningen lægger megen Vægt paa denne Sag, saa indses ikke, hvorledes Direktionen for en saa anselig By som Aarhus kan foreslaa en blot interimistisk Realskole, hvilket nødvendig maa betage enhver dannet Fader Varme

for en Sag, der behandles saa koldt. At gøre Regning paa den lærde Skoles fortjente Lærere, som fra Morgen Kl. 8 til Aftenen Kl. 5 maa læse paa Skolen, og for at have det nødvendige Udkomme desforuden maa læse udenfor Skoletiden privatim, er vist ikke raadeligt. Og hvorledes vil en saadan Skole bestaa, som kun har Time-lærere, der kan frasige sig Arbejdet, naar de vil, fordi de har anden fast Stilling. At Byens Embedsmænds og bedste Borgeres Børn skal behandles saa ligegyldigt, endskønt Anordningen lægger megen Vægt paa disse Børns fortrinlige Undervisning, kan Kommissionen paa ingen Maade give sit Bifald til.«

Ogsaa Direktionens Anvisninger med Hensyn til økonomiske Spørgsmaal kritiseres stærkt. De synes heller ikke alle at være lige heldige. Der var saaledes givet Anvisning paa de 200 Rdr., som Frue Kirke efter Forordning af 23 - 6 - 1786 skulde svare til en Skole; men Kommissionen oplyser, at de forlængst »er tilbagefaldne og maa tilbage, da Kirken i mange Aar intet Overskud har haft, men er gældbunden og det betydeligt.« Kommissionen savner ogsaa Bestemmelse om, hvorledes Kirkebetjeningen skal fordeles til Lærerne; den er i øvrigt af den Formening, »at de mange overflødige, mindre Kirkebetjeneringer til Lettelse for Menigheden bør formindskes, at f. Eks. den saakaldte Strøkone ganske bortfalder, Gravertjenesten her som andre Steder forenes med Klokkerbestillingen, og Kordegn og Kantor forenes i en Person, alt til Lettelse for Menighederne, der i denne Henseende er meget for betyngede.«

Sluttelig anmoder Kommissionen om, at dens skematiske Forslag af 31. December 1814 maa blive sendt til Kancelliet sammen med Direktionens Forslag.

Direktionen tog for saa vidt Hensyn til Skolekommissionens Ønsker, som den 25. Maj til Kancelliet indsendte baade sit eget og Skolekommissionens Forslag; men da

den naturligvis anbefalede sit eget Forslag, hvorefter der skulde oprettes 3 Borgerskoler og ingen Realskole, saa fik det Kancelliets Approbation. Det var egentlig ikke mærkeligt, at Secher mødte Uvillie hos Aarhus Skoleautoriteter.

Det var nemlig Amtsprovsten, der var saa lidt hensynsfuld mod Skolekommissionens Ønsker, Stiftamtmand Güldenchrone var nærmest tilbøjelig til at holde med Kommissionen, hvad der tydeligt fremgaar af hans Skrivelser af 2. April og 30. Maj 1817 til Secher. I den første fremsætter han sine Tanker om, hvorledes Skoleplanen skulde formes, og de falder i det hele sammen med Skolekommissionens Forslag; ogsaa han ønskede en Realskole. I den anden Skrivelse siger han — i meget venkabelig Form naturligvis — at han finder Amtsprovstens Adfærd i Aarhus Skolesager uforstaaelig.¹

Men Secher var den kraftigste Karakter af de to.

Aarhus første Skoleplan, som gjaldt indtil 1847, fik Kancelliets Approbation den 30. Maj 1818. Den er næppe bleven trykt, og Originalen er gaaet tabt; den aftrykkes her efter en Afskrift i Skolekommissionens Korrespondanceprotokol (bogstavret.)

Skoleplanen.

Hans Kongelige Majestæts til Danmark Præsident Deputerede Tilforordnede i det Danske Cancellie

Gjøre vitterligt, at vedkommende Amts Skoledirektion har til Cancelliets Approbation forelagt vedhæftede Forslag til Skolevæsenets Ordning i Kiøbstaden Aarhus. Og da dette Forslag findes hensigtssvarende, saa bliver samme i Overensstemmelse med § 9 i Anordningen for Almueskolevæsenet i Kiøbstæderne af 29. Juli 1814 herved approberet som den vedhæftet findes.

Det Kongelige Danske Cancellie den 30. Maii 1818.

Kaas. Monrad. Werner Lassen. Hansen. Fischer.

(L. S.)

Richter.

Forslag til
Almueskolevæsenets Organisation i Aarhus Kiøbstad.

Skoledistricterne i Aarhus	Hvormange og hvilke Skoler. Børnetal og Districtets Størelse	Skolehusenes Indretning og Bekostning	Lærerpersonalets Størelse og anstændige Lønning
Domsognets og Frue Sogns 1ste Skoledistrict	1ste Borgerskole faar circa 150 Børn; og dertil lægges Beboerne paa Skolegade, Middelgade, Storetorv, Volden, Rosensgade, Nordre Side af Mindet, Østre Side af Immervad, af Badstuestræde og af Studsgade.	Skolebygning indkøbes ved et Laan af de offentlige Midler stort 3000 rbd. S. V. som forrentes af Communen. Den indrettes til Beboelse for en givt og en ugivt Lærer — med tvende Læsestuer, hvortil føjes Locale for Haandgerningskolen. Indretningen anslaaes at ville medtage henved 500 rbd. S. V. Rente af Laanet 120 „ „ Skolens 4 F. Brænde 32 „ „ Bøger Skatter etc. 200 „ „ S. V. 852 rbd	<p><i>Første Lærer ordineret Catekel, hvis Løn foreslaaes at blive:</i></p> <p>1, fri Bolig for en Givt</p> <p>2, Højtidsoffer af Byen</p> <p>3, Pengeløn S. V. 400 rbd</p> <p>4 Favne Brænde a 8 rbd 32 rbd</p> <p><i>Anden Lærer en Seminarist, hvis Løn foreslaaes at blive:</i></p> <p>1, fri Bolig for en Ugivt</p> <p>2, Pengeløn S. V. 300 rbd</p> <p>3, to Favne Brænde a 8 rbd 16 „ S. V. 316 rbd</p> <p>en Haandværker ansættes ved Borgerskolen med Løn S. V. 100 rbd.</p>

Skole-districterne i Aarhus	Hvormange og hvilke Skoler, Børnetal og Districtets Størrelse	Skolehusenes Indretning og Bekostning	Lærerpersonalets Størrelse og anstændige Lønning
Dom- og Frue Sogns 2et Skoledistrict	2den Borgerskole faar circa 150 Børn; og til den lægges Beboerne paa Vestergade, Lilletorv, vestre Side af Immervad, Tangen, Guldsmedgade, Bag Closteret, vestre Side af Badstuestrædet, af Studsgade, de mindre Stræder og Gader, som støde til Vestergade og Tangen.	Skolebygning indkøbes ved et Laan af de offentlige Midler stort 3000 rbd S. V. som forrentes af Communen. Den indrettes til Beboelse for en givt og en ugift Lærer — med 2de Læsestuer samt Locale til Haandgerningsskolen. Indretningen anslaaes at ville medtage S. V. 500 rbd Rente af Laanet - 120 , Skolens 4 F. Brænde 32 , Bøger, Skatter Vedligeh. 200 , S. V. 852 rbd	<p><i>Første Lærer</i>, hvis Løn foreslaaes at blive</p> <ol style="list-style-type: none"> 1, frie Bolig for en Givt 2, Pengeløn S. V. 400 rbd 3, fire Favne Brænde 32 , S. V. 432 rbd <p><i>Anden Lærer en Seminarist</i> hvis Løn foreslaaes at blive</p> <ol style="list-style-type: none"> 1, frie Bolig for en Ugivt 2, Pengeløn S. V. 300 rbd 3, to Favne Brænde 16 , S. V. 316 rbd <p>En Haandværker ansættes ved Borgerskolen med Løn S. V. 100 rbd</p>
Dom og Frue Sogns 3die Skoledistrict	Tredie Borgerskole faar henved 150 Børn; til den lægges Beboerne ved Mindet. Søndenfor Aaen. Fiskergade, Broberg, Grønland	Skolebygning indkøbes ved et Laan af de offentlige Midler stor 3000 rbd S.V., som forrentes af Communen. Den indrettes til Beboelse for en givt og en ugift Lærer med tvende Læsestuer, samt Lokale til Haandgerningsskole, Indretningen anslaaes at medtage S. V. 500 rbd Rente af Laanet S.V. 120 , Skolens 4 F. Brænde 82 , Bøger, Skatter etc. 200 , S. V. 852 rbd	<p><i>Første Lærer</i>, hvis Løn foreslaaes at blive</p> <ol style="list-style-type: none"> 1, frie Bolig for en Givt 2, Pengeløn S. V. 400 rbd 3, fire Favne Brænde 32 , S. V. 432 rbd <p><i>Anden Lærer en Seminarist</i> hans Løn foreslaaes at blive</p> <ol style="list-style-type: none"> 1, frie Bolig for en Ugivt 2, Pengeløn S. V. 300 rbd 3, to Favne Brænde 16 , S. V. 316 rbd

Skole-districter i Aarhus	Hvormange og hvilke Skoler. Børnetal og Districtets Størrelse	Skolehusenes Indretning og Bekostning	Lærerpersonalets Størrelse og anstændige Lønning
Dom og Frue Sogns Fattig Skole	Fattigskolen vil faa henvend 200 Børn. Til den hører de Familier, som enten nyde Understøttelse af Fattigvæsenet eller ikke formaar at bidrage til Skolevæsenet i Aarhus	<p>Skolebygning med tvende større Læsestuer og Beboelse for en givt samt en ugivt Lærer havet. De fornødne Indretninger til Stue for en Læremoder, samt til en Haandgierningsskole anslaaes at ville medtage henvend S. V. 300 rbd</p> <p>Skolens 4 F. Brændue S. V. 32 ,</p> <p>Brænde til Læremoderen og til Haandgierningsskolen 4 Favne 32 ,</p> <p>S. V. 364 rbd</p>	<p><i>Første Lærer</i>, hvis Løn foreslaaes at blive</p> <p>1, frie Bolig for en Givt</p> <p>2, Pengeløn S. V. 400 rbd</p> <p>3, fire Favne Brænde 32 ,</p> <p>S. V. 432 rbd</p> <p><i>Anden Lærer</i> en Seminarist. Hans Løn foreslaaes at blive:</p> <p>1, frie Bolig for en Ugivt</p> <p>2, Pengeløn S. V. 300 rbd</p> <p>3, to Favne Brænde 16 ,</p> <p>S. V. 316 rbd</p> <p>en Læremoder, hvis Løn foreslaaes at blive</p> <p>1, Pengeløn S. V. 150 rbd</p> <p>2, frie Bolig for en Enke</p> <p>en Haandværker ansættes med Løn i Penge S. V. 150 rbd</p> <p>Desuden til samtlige Borger-skolers Tarv ansættes en Tegnemester med Løn S. V. 100 ,</p> <p>en Synge-lærer 150 ,</p> <p>S. V. 500 rbd</p>

Hvad dertil haves uden Ligning	Hvad bliver at ligne paa Communen	Anmærkning
Klokkertjenesten ved Domkirken S. V. 500 rbd	Samtlige til fire Sko- lers Organisation medgaaende Bekost- ninger beløbe sig efter foranstaaende Forslag til S.V. 6612 rbd, herfra kan dra- ges de havende Ind- tægter 1645 rbd. Bli- ver at ligne paa Communen 4967 rbd, hvilken Sum efter Repartition affattet af Skolekommis- sionen ifølge Anord- ning af 29 Juli 1814, § 49, bliver at paa- ligne Byens Beboere eller Grundejere ved approberet Forslag i Overensstemmelse med de Ligninger, som sker ved For- deling af Fattigvæse- nets Udgivter og Byrder. Dog saalænge tredie Borgerskole ei er organiseret, bliver at paaligne Commu- nen den Summa 4219 rbd S. V.	Det indstilles aller- ærbødigst, at Orga- nisation af den tredie Borgerskole maa ud- sættes, indtil den en- ten med Hensyn til Børnetallet, Beboer- nes Ønsker eller an- dre locale Omstæn- digheder maatte an- sees fornøden. Ønskeligt er det, og med Hensyn til Be- boernes Tarv fordel- agtigt, dersom Orga- nist Tjenesten ved Domkirken maatte ved indtræffende Va- cance i dette Embede paa derom indgivne nærmere Forestilling, komme Skolevæsenet til gode, saaledes at dette Embede maatte forundes den af Sko- lernes Betjente, som bedst kunne forestaae det, da det muligen saaledes kunne lønne Syngelæreren.
Klokker- tjenesten ved Frue Kirke , 300 ,		
Chordegne- embedet ved Dom- kirken , 200 ,		
Chordegne- embedet ved Frue Kirke , 100 ,		
Degneem- bedet ved Hospi- talet , 50 ,		
Af Byens Grunde svares aarlig , 80 ,		
til Friskolen er hidtil svaret , 150 ,		
til en Over- lærer er svaret , 100 ,		
Otte Favne Brænde , 64 ,		
Tavlepenge , 30 ,		
Domkirkens øverste Capellanies Indtægter:		
Rente af Ca- pital 939 rbd S. V. 37½ rbd		
Rente af Jør- gen Rasmus- sens Legat 62½ rbd S. V. 3 rbd		
Landgilde af en Gaard og Huus 13 rbd 2 M 6 Sk		
Afgivt af en bortsolgt Jord- lod 1 rbd 5 M 4 Sk		
Lysepenge af begge Kirker 16 rbd		
Ialt S.V. 1645 R 4 M 10 S		

Ved at underkaste foranstaaende schematiske Forslag til Skolevæsenets Organisation, det høje Collegii gunstige Bedømmelse, tillade vi os at tilføje:

1. Ved Skolebygningers Indkiøb vil blive sørget for, at passende Locale til Haandgierningsskoler for Borgerskolernes Børn tilveiebringes, men fornemmeligen vil dette vorde foranstaltet ved Friskolen. Undervisning i Tegning, Snedkerkonst, Kurvmagerarbejde og Dreierkonst vil efter de forefindende Omstændigheder og Disciplenes Tilbøjelighed, blive meddelt i samtlige Skoler, og særskilte Timer dertil udvælges, uden Tab af de anordnede Læsetimer i Lærskolen.

2. Saa sandsynligt som det er, at der vilde findes flere Familier, der ønske at benytte en Realskole, saa vist synes det tillige, at da Realskolen er i det økonomiske som i Undervisningsplan forskellig fra og uafhængig af det almindelige Borgerskolevæsen, samt blot bestaar ved de Bidrag, som vedkommende Forældre dertil ville yde, bør denne Indretning indledes med særskilte hensigtssvarende Foranstaltninger. — Og skulle vi tillade os desangaaende at indkomme med allerærbødigst Forslag, saasomt vi have grundet Haab om, at kunne sikre saadan gavnlige Indretninger nogen Varighed.

3. Endskiønt det i Anordning 29. Juli 1814 § 10 er befalet, at første Lærer ved den almindelige Borgerskole i hvert Sogn skal være ordineret Catechet, have vi ikke gjort saadant Forslag, dels fordi den tredje Borgerskole ei for Øjeblikket ønskes organiseret, dels og fordi Realskolens Organisation muligen kunne føre det med sig, at en ordineret Mand ansættes ved denne Skole, ligesom han og med Vacance i Hospitals-Præste-Embedet muligen kunne anses mere fornøden end nu, da Byen for Tiden har 4 Præster.

Aarhus Amtsskoledirektion, 25. Maj 1818.

Güldenchrone. Secher.

Til det kgl. Danske Cancellie.

Hermed var Grænserne trukket for Skolekommissionens Virke i Aarhus, og det gjaldt nu om snarest muligt at skaffe Skolebygninger, bringe Økonomien i Orden og ansætte Lærere. Der er ikke Tvivl om, at Kommissionen med stor Iver tog fat paa sit Hverv, der først gik ud paa at skaffe to Bygninger til de to Borger-

skoler, som skulde oprettes, og sørge for en Udvidelse af Friskolen, hvis Bygning, der var restaureret 1806, man i øvrigt ansaa for fuldt anvendelig til de Børn, som skulde gaa i Skole der, og som ikke kunde kaldes Borgerbørn!

Skolelokaler.

1806 var der i et til Hospitalet hørende Udhus bleven indrettet 2 Skolelokaler og 2 Boliger for Lærere, medens Overlæreren skulde have Bolig i Hospitalets vestre Fløj. I denne Overlærerbolig boede Rosenkilde fra 1812, indtil han i Efteraaret 1815 forlod Aarhus. I Foraaret 1816 flyttede Wolter, som skulde have Tilsyn med Friskolen, ind i Lejligheden, og han blev der vistnok, indtil han 1818 efter Skoleplanen ansattes ved Friskolen. Fra dette Tidspunkt mistede Skolevæsenet Friboligen i Hospitalets Bygning.

I Skolekommissionens Møde den 9. August 1818 blev med Hensyn til Friskolen bestemt, at der i den vestre Ende skulde tilbygges omtrent 4 Fag, som skulde anvendes til en Læsestue for »Læremoderen«. Hun skulde have Bolig i Skolen.¹ Porten skulde flyttes til de sidste Fag i den østre Ende, og den ugifte Lærers Lejlighed lægges ved Siden af Porten. Et Fouragehus, som laa ved Siden af Skolen, men som tilhørte Hospitalsforstanderen, ønskede man at faa overladt, for at der her kunde indrettes en Haandgerningsskole for Drengene. En saadan Skole blev dog ikke indrettet før mange Aar senere. 14. September 1818 approberede Direktionen Tilbud fra Tømrmester Rasmus Poulsen om Udførelse af de Forandringer, som skulde foretages ved Friskolen — paa 1049 Rdr. Sølv.

Skolen havde Facade ud mod Grønnegade og Legeplads bag ved, hvor Hospitalet nu har Have. En Mand,

som i sin Tid havde gaaet i Friskolen, har meddelt, at Klasseværelserne laa ud mod Grønnegade (nu: mod Enden af Munkegade), og at der ud mod Legepladsen var Forstuer.

Hvad de to Borgerskoler angik, saa traadte Kommissionen allerede 6. Juli 1818 sammen for at overveje, hvor der kunde skaffes Skolelokaler til dem. Til den ene Skole, som senere hedder Domsognets Borgerskole, købtes Købmændene Thomsen og Schoubyes Gaard, Skolegade Nr. 44 (nuværende Mejlgade 2) for 4000 Rdr. Sølv. Skoledirektionens Approbation af Købet forelaa i Mødet 27. August 1818. Politiassistent Olsen, som beboede Ejendommen, fik man mod en Godtgørelse til at flytte Mikkelsdag, saaledes at der straks kunde tages fat paa de fornødne Forandringer af Bygningen. Købesummen udbetaltes næste Aar — den 15. Juli 1819 —, saaledes at hver Specie skulde betales med 14 Mark; men findes Kursen i Morgen den 16. Juli i Kjøbenhavns Skilderie at være noteret $14\frac{1}{4}$ Mark i Sedler og Tegn eller derover, saa erlægges Specien med $14\frac{1}{4}$ Mark i Sedler.

9. September 1818 besluttede man at indstille til Skoledirektionen, at Bendix Davidsens Gaard paa Vestergade (den nuværende gamle Borgerskole, Forhus og Sidebygningen) købtes for 7000 Rdr. Sølv til Frue Sogns Borgerskole, hvad Direktionen billigede. Da Købmand Strunck, som boede i Stueetagen, ikke vilde flytte før Foraaret 1819, anmodede Kommissionen om, at den maatte indrette Skolen paa første Sal i Vinteren 1818—19, hvad Direktionen meget modstræbende gik med til.

Pengene til Indkøb af de to Skoler maatte Kommunen naturligvis laane. Den ansøgte desuden Kanceliet om Tilladelse til at maatte lade Indretningen af Skolerne afholde af Laan.

Skolekommissionens Forhandlingsprotokol giver en hel Del Oplysninger om Licitation over Levering af

Inventar; men da der ikke nævnes noget om, hvor meget der skulde leveres, saa kan man ikke faa nogen Oplysning om Priserne heraf. 23. Oktober 1818 oplyses dog, at Friskolen behøver 8 Borde og Bænke foruden de 12, som den har; desuden skulde der anskaffes 4 sortmalede Tavler, et Par Stole og 2 Fodtroner.¹ Det vilde altsammen komme til at koste 185 Rdr.

Kommisionen synes at have gjort sig al mulig Umage med at faa Skolerne færdige snarest muligt og i hvert Fald til 1. November, da Lærerne skulde ansættes og begynde at have Løn; men der var jo kun 4 Maaneder fra Meddelelsen om Skoleplanens Approbation til 1. November, og i den Tid skulde 2 private Bygninger omdannes til Skoler og forsynes med Inventar. Det maa forekomme os i vor Tid ganske fantastisk, og naar det virkelig lod sig gøre at sætte Skolerne i Gang 18. Januar 1819, saa kan man vistnok ganske rolig deraf slutte, at man stillede meget smaa Fordringer til Bygninger og Materiel.

Den 4. December 1818 valgte Skolekommissionen i Overensstemmelse med Skoleanordningens § 49 4 gode Mænd til at bistaa ved Ligningen af Skolevæsenets Udgifter, som skulde udredes af Byens Borgere paa samme Maade som Udgifterne til Fattigvæsenet i Henhold til Reglement af 5. Juli 1803.

Der var atter Tale om Skolepenge for Elever i Borgerskolerne. Den 20. Januar 1819 vedtog Skolekommissionen, at enhver, som vilde have Børn i Borgerskolerne, skulde for eet Barn betale 4 Rdr. Sølv, for to Børn 6 Rdr. og for 3 Børn 8 Rigsdaler. For fjerde, femte osv. skulde der intet betales. Hvad der var nødvendigt ud over dette Beløb, vilde man saa ligne paa Formue og Lejlighed. Det blev imidlertid ikke til noget med disse Skolepenge; Skoleplanen indeholdt jo heller intet derom. Det er nemlig af Ligningen for Aaret 1. November 1818

til 1. November 1819 klart, at der i denne ikke er Tale om, at Forældre med skolesøgende Børn skulde betale mere, dertil er der altfor mange Haandværkere, der skal betale 1, 2 eller 3 Rdr., og Skolevæsenet har ingen Indtægter foruden Ligningen.

Den største Skatteyder i Byen var Handelshuset Philip H. Ree & Co., som skulde svare 150 Rdr. Derefter »Kapitalist« Jørgensen, Købmand Malling, Farver Johnsen, Købmand Herschind, Købmand Agent Meulengracht og »Kapitalist« Glerup, som hver skulde betale 80 Rdr., og Biskop Birch 70 Rdr.

Til Oplysning om Skolevæsenets Økonomi i det første Driftaar 1. November 1818 til 1. November 1819 anføres her et Udtog af »Hoved-Regnskabsprotokollen«, der ikke alene har detailleret Regnskab over ordinære Driftsindtægter og Udgifter, men tillige over Laanemidlers Anvendelse til Indkøb af Bygninger og deres Omdannelse til Skoler.

Indtægter:

1. Lysepengene af begge Kirker for Aarene 1815, 16, 17, 18 og 19	125 Rdr.	2 M.	0 Sk.	Sedler
2. Tavlepenge af Kirkerne.	31	› 4	› 7	›
3. Frivillige Gaver til Skolerne	20	› 1	› 0	›
4. Skolemulkter 1819	1	› 1	› 5	›
5. Landgilde 1812—1819	80	› 2	› 5	›
6. Rentepenge 1812—1819.	644	› 5	› 6	›
7. Af Byens Grunde 1819.	91	› 1	› 8	›
8. Den approberede Ligning 1. November 1818—1. November 1819	5944	› 0	› 0	›
Summa	6938 Rdr.	5 M.	15 Sk.	Sedler

Den samlede Driftsudgift var 7624 Rdr. 4 M. 1½ Sk., og Udgifterne overskred altsaa Indtægterne med 685 Rdr. 8 M. 2½ Sk. Blandt Udgiftsposterne var der imidlertid en Udgift paa 561 Rdr. 4 M. 2 Sk. for Bøger til Børn i Borgerskolerne, som disse Børns Forældre skulde og forhaabentlig vilde betale. Det viste sig, at mange af dem var alt andet end villige dertil, og Skolekommissionen fik i 1822 efter Ansøgning fri Proces mod disse Medborgere. Desuden regnedes til Udgift 171 Rdr. Skatterestancer, som man haabede vilde indkomme. Der var altsaa i Virkeligheden Balance. Blandt Regnskabet's Hovedposter er 2568 Rdr. 4 M. 8 Sk. til Lærerlønninger, Læsebøger til fattige Børn 730 Rdr. 1 M. 4 Sk., Bøger til Lærerne 457 Rdr. 0 M. 8 Sk. Hele Regnskabet er aflagt i »Sedler og Tegn«. I Sølv vilde alle Beløbene være noget lavere. Da Kursen var svingende, er Forholdet mellem Sølv og Sedler ikke altid det samme. En Indtægtspost paa 80 Rdr. Sølv er opført med 91 Rdr. 1 M. 8 Sk. Sedler; men en Udgiftspost paa 50 Rdr. Sølv opføres med 81 Rdr. 1 M. 8 Sk.

Til Indkøb af Bygninger og Indretning af Skoler laante Aarhus Skolevæsen gennem Stiftsøvrigheden i December Termin 1818 3000 Rdr. Sedler og i Juni Termin 1819 7000 Rdr. Sedler. Begge Kapitaler skulde forrentes til Nationalbanken med 6%. Af disse Penge udbetaltes i Købesummen for Ejendommen paa Mejlgade til Domsognets Borgerskole (4000 Rdr. Sølv) 1333 Rdr. 2 M. Sedler; Resten af Købesummen 3333 Rdr. 2 M. Sedler indestod som en Prioritet, laant i Overformynderiet.

Af Købesummen for den til Frue Sogns Borgerskole indkøbte Gaard paa Vestergade (7000 Rdr. Sølv), udbetaltes 2182 Rdr. Sedler. Indretningen og Møbleringen af de to Borgerskoler kostede 2684 Rdr. 3 M. 4 Sk. Udvidelsen af Friskolen kostede 2015 Rdr. 1 M. 9 Sk. Da Aaret var til Ende, var der af Laanemidler 1784 Rdr.

5 M. 3 Sk. til Rest. Dernæst laante man yderligere gennem Stiftsøvrigheden 5000 Rdr. Sølv, af hvilke de 4000 Rdr. blev anvendt til Udbetaling af Resten af Købesummen for Ejendommen i Vestergade til Handelsfirmaet Ree & Co., af hvem man havde købt Huset. Resten gik ind i Kassen, som ved Udgangen af Regnskabsaaret 1. November 1819 til 1. November 1820 havde 2108 Rdr. 2 M. 2 Sk. Laanemidler i Behold. Pengene anvendtes saa godt som alle i Løbet af de nærmest følgende Aar til nødvendige Ændringer ved Skolebygningerne.

Regnskabets Poster er specificerede i Protokollen, men det er jo ikke videre oplysende, at Indretningen af Domsognets Borgerskole har kostet 1033 Rdr. 4 M. 8 Sk. Derimod vil vi absolut finde det billigt, at Skoleborde, Bænke og Katedre til begge Borgerskolerne kun kostede 197 Rdr. 3 M. Licitationerne averteredes i Avisen, og det kostede 7 Rdr. 5 M. 8 Sk; men det nøjedes man ikke med den Gang. Byens »Tambour« fik 1 Rdr. for at »udtromme« hver af Licitationerne.

Personalet.

Da Skolekommissionen i 1814 holdt sit første Møde og i sin Indberetning og Forslag til Skoleplan nævnede Navne paa de Personer, som i Aarhus havde Skoler af en saadan Art, at de med større eller mindre Ret kunde kaldes offentlige Skoler, var der egentlig kun 3 Lærere, som man kunde vente at knytte til den ny Skole-Organisation, nemlig Rosenkilde, Wolter og Winding. Af disse forlod, som tidligere omtalt, Rosenkilde Byen, inden der var gaaet et Aar, og tilbage var saa de to Skolebestyrere, hvis Skoler det næppe er sandsynligt, at man holdt i Gang indtil 1818, men som begge knyttedes til Aarhus. Skolevæsen fra 1. November 1818 at regne.

Wolter havde efter Rosenkildes Afrejse faaet baade Rosenkildes Værelser i Hospitalet og hans Overtilsyn med Friskolen. Han røgtede imidlertid sit Hverv meget slet, og Skolekommissionen ønskede at fjerne ham fra begge Dele, baade Værelserne og Tilsynet.

1. September 1816 tilskrev Skolekommissionen Skolelærer Wolter, hvem den titulerer »Deres Velædelhed«, at den fra 30. s. M. fritog ham for Tilsynet med Fatigskolen, idet den havde været saa lykkelig at faa en duelig Lærer til at paatage sig Undervisningen. Wolter vidste nok selv, hvor daarligt Skolen havde været betjent siden Melbyes Afrejse (2. August 1814), og den tvivlede ikke om, at det havde været ham lige saa ubehageligt som Kommissionen, som dog ganske fritog ham for alt Ansvar for denne, da »Deres egne mangfoldige Forretninger have gjort det vanskeligt for Dem at forebygge denne Ubehagelighed«. Fra 30. September at regne skulde altsaa Wolter være fritaget for Tilsynet og selvfølgelig heller ikke mere nyde nogen Løn. Dog anmodedes han om at fortsætte med Forretningerne som Kordegn ved Frue Kirke, et Embede han ligeledes havde overtaget efter Melbye, og for hvis nøjagtige Besørgelse han takkes. Brevet er underskrevet af Sognepræsten ved Domkirken Studsgaard og Borgmester Schumacher paa Skolekommissionens Vegne. Wolter har sikkert faaet travlt med at søge højere Assistance, som han da ogsaa fandt hos Skoledirektionen, og 3 Uger efter — den 24. September 1816 — modtog Kommissionen samtidig Brev fra Wolter og fra Direktionen. Wolter meddelte, at saa længe Amtsskoledirektionen ikke havde decideret i hans Klager over hans lige saa pludselige som uventede Afsættelse, fandt han sig ikke beføjet til at aflevere Skoleprotokollen, og saa længe betragtede han sig heller ikke for virkelig afsat. »Desuden maa jeg først for at bringe Journalen i behørig Orden, have alle Disciplene forsam-

lede, som med Deres Tilladelse have Lov denne Maaned til Ende.«

Direktionens Skrivelse, der bevægede sig mellem Arthighed og Ironi, lod Kommissionen vide, at en Besættelse af et Embede formentlig burde forelægges Direktionen til endelig Afgørelse; man udbad sig derfor Skolekommissionens Forslag til Organisation af Fattigskolen, hvorefter det kunde afgøres, til hvem Skolen kunde betros.

Studsgaard sendte derefter den duelige Lærer, som Kommissionen havde fundet, nemlig en Regimentsskriver ved Navn Bjerget til Amtsprovst Secher, som han opfordrede til at prøve Bjerget. Det nyttede intet. »Hr. Stifts- og Amtsprovsten betog mig alt Haab om at blive ansat ved Fattigskolen og angav derfor tilsyneladende kraftige Grunde« — skrev Bjerget 30. September til Studsgaard.

9. November 1816 forsvarede Skolekommissionen i Skrivelse til Direktionen sig mod at have handlet egenmægtigt og klagede over Wolters uanstændige Brev. Kommissionen havde for 2 Aar siden (31. December 1814) indsendt Forslag til Forbedring af Fattigskolen efter et bestemt Skema, og mere havde man ikke kunnet gøre. Den havde dog ingenlunde med Ligegyldighed set paa Fattigskolens højst beklagelige Tilstand, men havde søgt at læge dens blødende Saar ved den Kur, som det stod i dens Magt at give. Kommissionen gav derefter en Fremstilling af Aarsagen til Wolters Ansættelse som Tilsynsmand og af hans Forsømmelighed tilligemed hans Medhjælper Erich Rasmussens Uduelighed. Til Slutning beklagede Kommissionen sig over Wolters Uforskammethed, der endog var gaaet saa vidt, at han i et Brev til Fattigkommissionen havde »undsagt« Pastor Studsgaard. »Det gør Kommissionen ondt, at den er nødsaget til at dokumentere med 2 fra Wolter saa vanærende Breve; men den kaade Insubordination, som han viser sine nær-

meste Foresatte, gjør os det til Pligt at udbede os Amtskoledirektionens Bistand til at erholde en Satisfaktion, der betrygger for saadan gentagen Adfærd af en Undersaat, der i sin Ubesindighed endog vover at udstøde Trusler mod os.« Der fulgte derefter i Kommissionens Skrivelse et Forslag til Indretning af Fattigskolen, som i det væsentlige er det samme, som fremsattes 1814, og som blev gennemført 1818.

Det lykkedes virkelig at faa Direktionen til at indse, at Wolter burde fjernes, og Winding blev valgt til Lærer ved Fattigskolen, hvorefter han solgte sin Gaard i Rosensgade, hvor han havde haft Borgerskole. 24. Februar 1817 sendte Direktionen Skolekommissionen et Andragende fra Winding om en Lejlighed til førstkommende April Flyttedag. Kommissionen henvendte sig derefter 26. Februar 1817 til Biskop Birch med Anmodning om, at Lejligheden i Hospitalet maatte blive stillet til Disposition, saaledes at Winding kunde tage den i Besiddelse til Flyttedag; det tilføjedes, at Kommissionen handlede efter Ordre fra Skoledirektionen. Man havde henvendt sig til Aarhus Fattigkommission, under hvilken Fattigskolen fra 1806 sorterede, og som ifølge Stiftsøvrighedens Skrivelse af 6. April 1815 betalte Hospitalet Leje af Lokalerne; men »denne Kommission har anmodet os om, umiddelbart at henvende os til D. H. i denne Sag, da Wolter var indflyttet og beboede Lokalet siden Foraaret 1816 efter, som han skal have sagt, D. H.s egen Bestemmelse, uden at denne Autoritet var forud derom underrettet, eller endnu havde mindste Kundskab om Vilkaarene, paa hvilke Wolter havde taget Værelserne i Besiddelse, samt Tiden, hvori de var ham overladt til Afbenyttelse.«

Den citerede Slutningsbemærkning indeholdt jo en Kritik af Biskoppen, som Hr. Wolter synes at have forstaaet at vinde for sig, og Biskoppen henvendte sig straks

til Kommissionen for at faa det Brev, hvori Direktionen gav Ordre til at skaffe Wolters Lejlighed ledig, og da Kommissionen maatte rykke ud med det, viste det sig, at det kun indeholdt en Forespørgsel og ingen Ordre. Kommissionen var saaledes kommet i en skæv Stilling, som det ikke lykkedes den at forbedre i sin Følgeskrivelse. I sit Svar tog Biskoppen Wolter i Forsvar: Det vilde være meget ubilligt, om han med en Frist af næppe 2 Maaneder skulde have Opsigelse til Fraflytning fra sin Embedsbolig. For Resten holdt Biskoppen sig nøje til det rent formelle, at Skoleplanen endnu ikke var approberet, og man kunde derfor ikke sige, hvem der vilde blive Friskolens Lærere under den ny Ordning. Han havde for Resten med ikke liden Forundring erfaret, at der ingen Ordre laa i Amtsskoledirektionens Skrivelse. For at faa denne Sag opklaret korresponderede han med Direktionen. Han skulde ikke undlade ved Lejlighed at tilkendegive den samlede Kommission sine Tanker om Pastor Studsgaards og medundertegnedes Forhold i denne Sag. Man øjner, at de kommunale Autoriteter havde Udsigt til at faa en Næse fra Biskoppen.

Kommissionen bar dog ikke Nag til Hr. Wolter, da der i Efteraaret 1818 skulde indstilles til de ledige Embeder. Den forespurgte Kordegn Wolter, om han ønskede at foreslaas til de ny Skoler, og da han svarede bekræftende, indstillede Kommissionen 23. September 1818 Skolelærer Wolter, ikke Seminarist, men tjent 6 Aar som Skolelærer ved Frue Sogns Borgerskole, og 1. Oktober 1818 beskikkedes Wolter til anden Lærer ved Friskolen og til Degn i Hospitalet med et Tillæg til Degneembedet paa 300 Rdr. Sølv samt Beboelse og øvrige reglementerede Emolumenter. Naar han ikke blev Kordegn i Frue Kirke, men kun Hospitalsdegn, saa skyldtes det hans Stridigheder med Sognepræsten. Hr. Wolter var da 35 Aar gam-

mel. Han virkede ved Friskolen indtil 1848. Han døde 16. Juni 1848.

For Resten var Hr. Wolter da ogsaa noget at undskylde. Samtidig med, at han skulde se efter Friskolen havde han sin egen private Skole at passe, og at den kunde give ham nok at bestille, vil man se af omstaaende Timeplaner for øverste og nederste Klasse i Wolters Skole fra 1817. Han havde begge Klasserne i det Lokale, som var ham overladt i Friskolebygningen (Se Bemærkning, nederste Klasse 11—11^{1/2}).

Winding var født 1761 og havde haft Skole i Aarhus siden Begyndelsen af Aarhundredet. Han havde en stor Familie. 21. Marts 1811 androg han om en Lønforbedring og motiverede sit Andragende med, at han havde 10 Børn og en 88-aarig Moder at forsørge. I Efteraaret 1814 meddelte han Kommissionen, at han kunde sælge sin Gaard i Rosensgade¹, og forespurgte, om Kommissionen kunde skaffe ham Huslejlighed til Foraars Flyttedag 1815. Sognepræst Bechmann ved Domkirken mente, man burde betale Winding 100 Rdr. om Halvaaret for at fortsætte med sin Skole, men Studsgaard foreslog, at man slet ikke skulde inklade sig med Winding, og derved blev det. For at leve maatte Winding saa fortsætte med sin Privatskole. Han blev dog ved med Forsøg paa at forbedre sin Stilling. Klokker Schytte ved Frue Kirke var død, Oktober 1814, og Skolekommissionen i Forening med Magistraten, som efter en Ret, der er hjemlet i et specielt Reskript², mente at kunne udnævne Klokkeren ved Frue Kirke, havde konstitueret en Bogbinder Jessen i Embedet. Kommissionen kunde derfor ikke anbefale Windings Ansøgning til Skoledirektionen om at blive Klokker ved Frue Kirke, en Ansøgning, som han vel indsendte, fordi Skoledirektionen efter Anordningen skulde besætte Lærerebbeder og derfor formentlig ogsaa

Læse- og Bestillings-Plan

for

Hr. Wolters Skoles 2den eller øverste Klasse.

Timerne	Formiddag	
fra	Mandag, Tirsdag, Torsdag Fredag	Onsdag, Løverdag
8—9	Bøn, Dagsprog høres, et nyt sættes for. Udenadslectier i Lærebog og Bibelhistorie høres.	Ligesom de foregaaende Dage; blot Udenadslectier i Catechismo høres.
9—10	Regning paa Tavle.	De øves i at udtrykke deres Tanker skriftlig paa egen Haand.
10—11	Gaae ud $\frac{1}{2}$ Quarter, Dreng og Piger hver for sig. Indenadslæsning med Forstandsøvelse.	Ligesom de foregaaende Dage; men Indenadslæsning i Skrivt.
11—11 $\frac{1}{2}$	Foresættes Lectier i Bibelhistorien og Lærebogen som forklares ved Catechisation. Til Slutning synges 1 eller 2 passende Vers.	Foresættes Udenadslectier i Catechismo. Til Slutning synges.
fra	Eftermiddag	Onsdag Eftermiddag
2—3	De om Formiddagen foresatte og forklarede Lectier i Lærebog og Bibelhist. høres.	Den om Formiddagen forklarede og foresatte Lectie i Catechismo høres.
3—4	Skjønsskrivning efter For-skrivt.	Ret- og Skjønsskrivning efter Dicteren.
4—5	Gaae ud $\frac{1}{2}$ Quarter, Dreng og Piger hver for sig. Undervisning paa Landkortet i Geographien afvexler med Retskrivning.	$\frac{1}{2}$ Quarters Frihed. Undervisning ligesom i de foregaaende Dage.
5—5 $\frac{1}{2}$	Udenadslectier i Lærebog og Bibelhistorie forklares og gives for til følgende Dags Morgen, som læres hjemme, hvor ogsaa Dagsproget fæstes i Hu.	En ny Udenadslectie i Catechismo forklares og gives for at læres til næste Løverdags Morgen.

NB. Aftenbøn læses af Læreren eller en Discipel, som har Færdighed i at læse med tilbørlig Andagt til Opbyggelse.

Til Slutning synges 1 eller 2 passende Vers.

1 Times Øvelse i Sang om Løverdags Eftermiddag.

Læse- og Bestillings-Plan

for

Hr. Wolters Skoles 1ste eller nederste Klasse.

Timerne	Formiddag	
fra	Mandag, Tirsdag, Torsdag, Fredag	Onsdag, Løverdag
8—9	Bøn, Dagsprog høres, et nyt foresættes. Morgenlectierne, som ere læste hjemme, læses over paa.	Ligesom de foregaaende Dage.
9—10	Udenadslectier i Catechismo og Bibelhistorie høres — ny forklares og foresættes. Resten af Timen anvendes til Øvelse i Indenadslæsning.	Morgenlectier høres, ny forklares og foresættes. Indenadslæsning.
10—11	Gaae ud $\frac{1}{2}$ Qvarter, Dreng og Piger hver for sig. Tage Deel med øverste Part i Indenadslæsning.	Skrive Tal og regne paa Tavle efter $\frac{1}{3}$ Qvarters Frihed.
11—11 $\frac{1}{2}$	De mindre gives Frihed til at gaae hjem. De større enten hører efter hvad der forklares for den øverste Klasse eller beskæftiges med T.	Høre efter hvad Læreren forklarer for den øverste Klasse.
fra	Eftermiddag.	Onsdag Eftermiddag.
2—3	De om Formiddagen forklarede og foresatte Lectier i Catechismo og Bibelhistorien læses over paa, høres og ny foresættes.	Den om Formiddagen forklarede og foresatte Udenadslectie høres, ny gives.
3—4	Skjønsskrivning efter Forskrift.	De nylig forklarede og foresatte Lectier læses over paa.
4—5	Gaae ud $\frac{1}{3}$ Qvarter ligesom om Formiddagen. Undervisning paa Landkortet i Geographien afvexler med Retsskrivning for de færmeste.	$\frac{1}{2}$ Qvarters Frihed. Undervisning ligesom de foregaaende Dage.
5—5 $\frac{1}{2}$	Gives Frihed til at gaa hjem, hvor de foresatte Morgenlectier læres og fæstes i Hukommelsen tillige med Dagsproget.	En ny Lectie i Catechismo forklares og gives for til næste Lør. For.

NB. Dagens Aftenbøn læses af Læreren eller den Discipel, som har Færdighed i at læse med tilbørlig Andagt og Tønsfold til Opbyggelse.
Til Slutning synges 1 eller 2 Vers.

1 Times Øvelse hver Løverdags Efterm. i at synge de sædvanlige K. Psalmer.

skulde besætte kirkelige Embeder, der skulde komme Skolevæsenet til Gode¹. Kommissionen mente, at han havde nok at bestille og for øvrigt ogsaa nok at fortjene med sin Skole, i hvilken der gik 136 Børn.

Da Kommissionen i Slutningen af 1816 vilde afsætte Wolter fra Tilsynet med Friskolen og efter Direktionens Ordre fremkom med et Forslag til Ordning af Fattigskolens Forhold, saa udnævnte Direktionen Winding til første Lærer ved Fattigskolen. Antagelig har han nu solgt sit Hus, Badstuegade Nr. 38, og det er fortalt foran, hvorledes Kommissionen forgæves forsøgte at skaffe ham Wolters Lejlighed. 22. Marts 1817 beklagede Kommissionen sig i en Skrivelse til Amtsskoledirektionen over, at Winding var bleven udnævnt til Klokker ved Frue Kirke, inden Skolevæsenet var endeligt ordnet. Winding fik dog først Kaldsbrev som Klokker 10. December 1817. I de nævnte Stillinger blev han saa, indtil der 1. Oktober 1818 meddeles konstitueret Klokker P. Winding Ansættelse som første Lærer ved Friskolen med Tillæg 200 Rdr. Sølv, saa længe han til Madam Schytte betaler Pension, der fastsættes til 50 Rdr. Winding rostes af Kommissionen som en meget besindig Mand. Han var jo ogsaa en ældre Mand, da han ansattes. Han gav næppe nogen Sinde Anledning til Besværligheder saaledes som adskillige af hans Kolleger. Han døde i Embede den 24. Juni 1831.

Erich Rasmussen, som under Wolters Tilsyn havde besørget Undervisningen i Friskolen, søgte 1. November 1818 Optagelse i Aarhus Hospital for sig og sin gigtsvage Kone. I sin Ansøgning siger han, at han i 9 Aar havde været i Byens Tjeneste, først 3 Aar som Vægter og derefter i 6 Aar som Skolelærer. Kapellan Jahnsen ved Frue Kirke, som anbefalede Ansøgningen, meddeler, at Erich Rasmussen i 8 Aar havde ledet Sangen i Frue Kirke. Han havde altsaa i 2 Aar forenet Stillingen

som Vægter og Kirkesanger. Grunden til, at han blev Degn, oplyser Pastor Jahnsen var den, at Lærer H. N. Bache, som 1809 (eller 1810) blev Lærer ved Friskolen og skulde være Hospitalsdegn — vist nok efter den gamle Peder Gulev, som døde 10. Februar 1809 — ikke kunde synge, hvorfor han maatte stille en Vikar, der var Sanger. Da Bache forlod Skolevæsenet, synes altsaa hans Timer at være bleven overladt til Erich Rasmussen, der efterhaanden, da Melbye og Rosenkilde rejste, fik hele Friskolen overladt. 1. November 1818 blev han imidlertid ganske brødløs.

Foruden Erich Rasmussen underviste der dog i Friskolen i Tiden lige før 1818 en Person ved Navn C. M. Winterslev. Han bekendtgjorde 28. Oktober 1817 i Stiftstidenden, at han efter given Tilladelse vilde holde Aftenskole i Læsning, Retskrivning og Regning og underskrev sig: »ad interim Skolelærer i Fattigskolen«. 15. December 1818 ansøgte han om Tilladelse til at holde privat Skole. Han boede den Gang endnu i Friskolens Bygning.

Da Skoleplanen var blevet approberet, skulde Kommissionen ikke alene skaffe Lokaler, men tillige se sig om efter Lærere, og man henvendte sig i den Anledning til forskellige af de ny Skolelærerseminarier for at faa Bescked om Læreres Uddannelse, f. Eks. til Vesterborg paa Lolland og til Borris Seminarium. 1. Oktober 1818 gav Kommissionen Lærerne Meddelelse om, at Skoledirektionen 26. September havde givet følgende Lærere Ansættelse foruden Winding og Wolter:

Seminarist R. Sørensen ansattes som anden Lærer med reglementeret Gage 300 Rdr. Sølv, samt de approberede Emolumenter for en ugift.

Seminarist M. N. Bache ansattes ligeledes som anden Lærer med samme Gage og Emolumenter, saafremt han blev dimitteret med bedste Karakter. Han skulde nemlig samme Maaned dimitteres fra Borris Seminarium.

Student og Alterdegn Chr. Risom ansattes som første Lærer, med Tilladelse til at beholde de sædvanlige til Klokkerembedet ved Domkirken hørende Indtægter, samt de øvrige for den gifte Lærer approberede Emolumenter.

Seminarist Jens Kahr ansattes som anden Lærer og som Kordegn ved Frue Kirke med Tillæg af 200 Rdr. Sølv til Kordegneindtægterne, samt desuden de for en ugift Lærer approberede Emolumenter.

De to førstnævnte ansattes ved første Borgerskole og de to sidste ved anden Borgerskole; men det er vanskeligt at sige, hvilken af de to Skoler der var Nr. 1. Resultatet blev i hvert Fald, at Sørensen og Kahr blev Lærere ved Skolen paa Vestergade.

Samtlige Lærere skulde have Løn fra 1. November 1818, et Tidspunkt, som man derfor nok kan være berettiget til at anse for Aarhus Kommuneskoles Fødselsdag, endskønt Undervisningen paa Grund af Mangel paa Lokaler først kunde begynde 18. Januar 1819. Lønnen skulde udbetales kvartalsvis af Kæmnerkassen efter den for hvert Kvartal fastsatte Kurs (Forholdet mellem Sedler og Sølv). Hvis Bache ikke fik første Karakter i Borris, saa skulde Skolelærer N. Lassen i Skouby beskikkes i hans Sted. Bache blev ansat og maa altsaa antages at have faaet første Karakter.

Den 23. September 1818 var Jacob Steenberg af Kongen bleven udnævnt til Kateket og første Lærer ved Borgerskolerne, og endelig ansatte Skoledirektionen 21. November 1818 efter Kommissionens Indstilling følgende Personer ved Skolevæsenet:

Enke Madame Sophie Glasius beskikkedes til Læremoder og Haandgerningslærerinde ved begge Borgerskolerne. I sin Indstilling meddelte Skolekommissionen, at hun var 27 Aar gammel, og at hun kunde undervise i

Skrædersyning efter Maal, Linned- og Navnesyning, Mønsterstriking, Brodering og Spinding.

Som Læremoder ved Friskolen indstilledes Enke Anna Halvorsdatter, der var anbefalet af Pastor Studsgaard »som et til Embedet særdeles vel oplagt Fruentimmer.« Hun fik dog ikke Pladsen, idet Direktionen ansatte Enke Ane Rasmussen.

Som »Tegnemester« ved begge Borgerskolerne ansattes Hr. S. M. Jørgensen, som havde givet Undervisning i Tegning i forskellige Institutter i Aarhus, og hvis Dygtighed var anerkendt.

Der var ligeledes Tale om Ansættelse af Sanglærere. Kantorembudet ved Domkirken var jo ligesom den øvrige Kirkebetjening i Byen overført fra den latinske Skole til Almueskolen. Kantoratet var ogsaa ifølge Stiftsøvrighedens Skrivelse af 20. September 1806 forbundet med Overlærerembedet ved Friskolen, hvad det var, indtil Rosenkilde i Efteraaret 1815 forlod Aarhus. Derefter blev Student Johs. Kabell konstitueret som Kantor af Biskoppen, hvad denne vel havde formel Ret til, saa længe Skoleplanen ikke var approberet; men Skolekommissionen udtalte dog med Rette overfor Skoledirektionen sin Forbavelse over denne overraskende Konstitution, og haabede, at den kun maatte være midlertidig. Kabell fandt det rimeligt, at han ogsaa fik Part i det Beløb, som Fattigvæsenet gav til Friskolens Overlærer, idet han jo underviste — nemlig Kordrengene fra Friskolen i Sang; men Kommissionen mente, at det Arbejde maatte følge med Kantorstillingen. 28. Oktober 1818 indstillede Kommissionen, at »Studiosus J. Kabell, hvis Duelighed og Flid er bekendt fra hans Kompositioner, saa vel til Dramatiquen som til Kathedralskolen, saa vel som og til Byens Kirker, og ved andre Lejligheder«, beskikkedes til Kantor ved Domkirken og til Syngelærer for Dom- og Frue-Sogns første og anden Borgerskole, imod

at han af Kantoratets Indtægter afgav 50 Rdr. Sølv aarlig til Skolekassen. Med denne Sum vilde man lønne Sanglæreren ved Friskolen. Til denne Plads indstilledes Skolelærer og Kordegn ved Frue Kirke Jens Kahr. Udnævnelsen lod vente paa sig, og den 15. Februar 1819 mindede Kommissionen derom. Kabell blev i Begyndelsen af 1820 udnævnt til Sanglærer ved Skolen; men om hans Virksomhed senere.

Dermed var Udnævnelserne ogsaa til Ende. Egentlig skulde der ogsaa indrettes en Haandgerningsskole for Drengene; men Kommissionen fik Henstand med den, og det varede, som tidligere berørt, mange Aar, inden det blev til noget med den.

Det viste sig snart, at der blev saa mange Børn i Friskolen, at det var nødvendigt at ansætte en tredje Lærer. Winding, som vist havde Pengevanskeligheder, tilbød at læse med den nye Klasse; men det kunde Kommissionen ikke tage imod. I Mødet den 13. April 1819 besluttede man at indstille Seminarist Anders Christian Egelund til Embedet. Det opdagedes for øvrigt, at Direktionen allerede 9. April havde konstitueret ham. Kaldsbrev fik han først 23. April 1824.

Henad Jul 1818 var Forberedelserne nogenlunde færdige. Lærerne var kaldede, og Lokalerne med Inventar var i Stand til at tage mod Børnene, saa Undervisningen kunde begynde efter Nytaar.

Undervisning.

18. December 1818 fremsendte Skoledirektionen en Fortegnelse over de Bøger, som skulde anvendes i Skolerne, dels i Borgerskolen, dels i Friskolen. Direktionen paaberaabte sig Skolekommissionens Forslag af 14. s. M.; men Direktionens Fortegnelse var ganske vist

langt mere omfattende end Kommissionens. Desuden forlangte Amtsprovsten, at Kommissionen skulde lade Bøgerne indbinde og udlevere ogsaa til Borgerskolernes Børn, hvis Forældre skulde betale Bøgerne. Som foran omtalt havde Kommissionen vanskeligt ved at faa Pengene ind igen.

De i den omtalte Fortegnelse omtalte Bøger er nu næsten alle sunkne i Forglemmelse. Fortegnelsen findes i Skolekommissionens Brevbog under 31. Juli 1822 i Anledning af Processen med de uvillige Borgere.

A. Borgerskolerne.

Ethvert Barn skal anskaffe

i I Klasse:

1. Katekismus
2. Holstes Ledetraad
3. Thonboes Bibelhistorie 1818 ved Holm
4. Wilstrups Læsebog 1. og 2. Del
5. Thonboes Læsebog ved Hallager
6. Geografisk — historisk Læsebog

i II Klasse:

1. Evangelisk — christelig Lærebog
2. Thonboes Bibelhistorie 1818 ved Holm
3. Funkes Læsebog 1. og 2. Del
4. Torlitzes Haandbog for Ungdommen
5. Kofoeds Fædrelandshistorie.

B. Friskolen.

Ethvert Barn skal anskaffe

i I Klasse:

1. Katekismus
2. Holstes Ledetraad
3. Strøms mindre Bibelhistorie
4. Thonboes Eksempelsamling
5. Rasmussens Læsebog
6. Geografisk — historisk Læsebog.

i II Klasse:

1. Lærebogen
2. Strøms store Bibelhistorie

3. Thieles moralsk — historiske Læsebog
4. Laurbergs Fædrelandshistorie
5. Naturkundskaber af Junchers Haandbog ved L. Hasse 1804
Til Friskolen anskaffes 10 Eksemplarer af
1. Thieles første Næring
2. Soldins patriotiske Handlinger
3. Bojsens Fædrelands Katekismus, Pligter mod Staten og Fædrelandet ved Dr. Clausen, Kbh. 1811.

Til hver Borger-skole anskaffes 10 Eksemplarer af

1. Thieles moralsk — historisk Læsebog
2. Mallings store og gode Handlinger
3. Munthes mærkeligste Personers Levnedbeskrivelse
4. Munthes Fædrelandshistorie
5. Kiildsen. Anecdoter om Dyrene.

Til hver Borger-skole anskaffes 1 Eksemplar af følgende Bøger til Lærernes Brug:

1. Holms Religionsundervisning
2. Holms Eksempelsamling
3. Nielsen. Materialer til Hovedregning
4. Boisen. Udvikling af Begreberne i Lærebogen
5. Birchs Vejledning i Modersmaalet
6. Strøms Forstandsøvelser
7. Sporons enstydige danske Ord
8. Molbechs danske Haandordbog 1813
9. Praktisk Haandbog af Willaume
10. Thonboes danske Grammatik
11. Plums Haandbog

Desuden anskaffes i hver Skole 2 Bibler, Europaskort, Salmebøger og Regnetavler.

Til Friskolen anskaffes 1 Eks. af følgende Bøger til Lærernes Brug:

1. Holms Religionsundervisning
2. Holms Eksempelsamling
3. Mallings store og gode Handlinger
4. Niensens Materialer til Hovedregning
5. Strøms Forstandsøvelser
6. Birchs Methodelærer
7. Birchs Vejledning i Modersmaalet

Desuden 2 Bibler, 1 Europaskort, de fornøde Salmebøger og Regnetavler.

Allerede 23. November 1818 havde Skolekommissionen udsendt følgende Skrivelse:

•Til den ordinerede Kateket Hr. Steenberg og samtlige Lærere i Byens Borger- og Friskoler:

I Følge den skete Bestemmelse har Skolekommissionen fordelt Læsefagene som følger:

Første Borgerskole.

Hr. Risom underviser i Historie, Geografi, Skrivning, dansk Sproglære, Naturlære.

Hr. Bache underviser i Stavning, Indenadslæsning, Forstandsøvelser, Regning i Hovedet og paa Tavle.

Anden Borgerskole.

Den ordinerede Kateket Hr. Steenberg underviser i Religion og Bibelhistorie gennem alle Klasser i alle Skoler.

Hr. Sørensen underviser i Stavning, Indenadslæsning, Forstandsøvelser og Regning.

Hr. Kahr underviser i Historie, Geografi, Skrivning, Naturlære.

I Overensstemmelse hermed vil enhver Skoles Lærere træde sammen og udarbejde en Læseplan for begge Klasser i Skolerne.

Foruden denne Læseplan maa Skolekommissionen endnu have en anden Læseplan, hvori den nederste Klasses Religionsundervisning og Bibelhistorie er fordelt iblandt begge Skolernes Lærere, saa at den ene tager Religionsundervisningen og den anden Bibelhistorien. Altsaa i Overensstemmelse hermed tager i første Borgerskole Hr. Risom Religionsundervisningen og Hr. Bache Bibelhistorien; i anden Borgerskole Hr. Kahr Religionsundervisningen og Hr. Sørensen Bibelhistorien; i Friskolen Hr. Winding Religionsundervisningen og Hr. Wolter Bibelhistorien. Begge Planer in duplo for enhver Skole udbedes os snarest muligt tilsendt, og om muligt inden førstkommende Torsdag Aften Klokken fem.

I foranstaende Afskrift, der findes i Skolekommissionens Kopibog, synes der at mangle Meddelelse om, hvad for Fag Winding og Wolter skulde have i Friskolens øverste Klasser.

Endelig tilskrev Skolekommissionen 21. December samtlige Lærere, 1) at de ikke maatte rejse bort uden Tilladelse fra Kommissionen; hvis de gjorde det, »maatte man anvende mod dem det, som Instruksen for Kommissionen tillader«, 2) at de snarest muligt maatte træde sammen for at affatte Love for Skoleorden og Skoletugt. 3) at det var Lærerne tilladt at give Privatundervisning; men dette ophævede ikke Børnenes Forpligtelse til at søge den Skole, under hvilken de hørte, og 4) at Lærerne ved eget Eksempel burde holde Skolebørnene til Orden og — Renlighed!

Skolekommissionen havde saaledes ikke alene gjort Slagmarken rede og opstillet sine Soldater, men tillige lig Cæsar holdt en Opmuntringstale til dem.

Aarhus Kommuneskoles første Ordensregler havde følgende Indhold (bogstavret):

Skole-Love.

§ 1.

Børnene skulle møde i Skolen til den lovbefalede Tid med deres Bøger, Landkort, Tavler eller hvad andet, der maatte befales, henhørende til Underviisningen. Forresten intet.

§ 2.

Enhver maa komme reenligt og ordentligt paaklædt, træde stille ind og sætte sig paa sit Sted.

§ 3.

Skulde et Barn komme for sildig, og Bønnen allerede være begyndt, maa det blive staaende udenfor, indtil Bønnen er holdt.

§ 4.

Endskiøndt Børnene ei maae komme for sildig i Skolen, saa bør de alligevel ikke komme for tidlig. Et Qvarteer førend den bestemte Skoletid aabnes Døren, og da ville Lærerne være til-

stæde, for at holde over Orden. Hvo som indfinder sig tidligere, maae vente at blive viist bort, da ingen Leeg maae anstilles i Skolegaarden uden Lærernes Tilladelse og Tilsyn, og ingen Samling finde Sted i Skolen selv, uden at Lærerne ere tilstæde.

§ 5.

Intet Barn maa udeblive uden lovligt Forfald, og dette Forfald skal anmeldes for Lærerne, inden Skoletiden begynder.

§ 6.

Da Skoletiden er bestemt til Overhøring og Underviisning allene, saa bør de foresatte Lectier være lærte, inden Barnet gaaer hjemme fra.

§ 7.

Naar en Lærer første Gang træder ind i Læsestuen, skulle Børnene sædeligen staae op; hvilket ogsaa bør iagttages, naar andre Foresatte indfinde sig.

§ 8.

Saavel under Bønnen som i hele Underviisningstiden bør herske Stilhed og Agtpaagivenhed.

§ 9.

Foredrages Noget, som Barnet ikke ret fatter, har det Tilladelse til derom at spørge Læreren. Men al anden Samtale indbyrdes, forbydes aldeles. Ingen maae læse høit uden den, som Læreren dertil opfordrer. Ved Indenadslectierne læse alle de Andre sagte bagefter.

§ 10.

Ingen maa svare, uden den, som Læreren tilspørger. Den Ene maae heller ikke hvidske til den Anden. Den, som skal overhøres, reiser sig op; naar han er hørt, sætter han sig igjen.

§ 11.

Alt Slags Kiøb og Salg, Bytten og Laanen i Skolen og under Underviisningen forbydes aldeles.

§ 12.

Ingen maae tilføje hinanden Skade paa Klæder, Bøger eller andre Ting, heller ikke skiære i Borde eller Bænke. Hvo der vover herpaa, vil uopholdelig vorde draget til Ansvar.

§ 13.

Dersom et Barn gøres Fortred af et andet, maa det ikke selv tage sig til Rette, men skal andrage det for Læreren.

§ 14.

Øverste Klasse tilstaaes 1 Qvarteer til Forfriskning paa Tumblepladsen. Dette Qvarteer deles saaledes, at Pigerne faae den første og Drengene den sidste Halvdeel. Til anden Tid tillades det ikke, uden særdeles Aarsag at gaae ud.

§ 15.

Naar Børnene i dette Qvarteer skulle ud, lige saavel som naar de skulle hjem, maae de ikke fare afsted i en Klynge, men skulle gaae stille een for een og Bænk for Bænk.

§ 16.

Ved Underviisningens Slutning tillades det ei Drengene at gaae, førend Pigerne kunne formodes at være komne den halve Vei til Hjemmet.

§ 17.

Ikke allene i Skolen, men tillige paa Veien til og fra Skolen, skulle Børnene iagttage Orden og Sædelighed. De maae altsaa ikke flokkes med hinanden, jage eller raabe efter hinanden. De maae lade hinanden indbyrdes, og enhver Anden paa Gaden være i Fred, og omhyggeligt vogte sig for al Slags Uhøviskhed enten i Ord eller Gierning.

§ 18.

Ethvert Barn maae anskaffe sig en lille Bog med rene Blade, hvori Lærerne ved hver Maanedes Ende meddeler det Beviis for dets Fliid og Opførsel, til Efterretning for dets Forældre eller Foresatte.

§ 19.

De Børn, som ere ligegyldige for dette Beviis og vedblive med Uorden, Dovenskab og Usædelighed, blive antegnede i Dagjournalen, og kunne vente, efter nærmere Undersøgelse, at vorde straffede.

Foranstaaende Skolelove approberes.

Amtsskoledirectionen, den 14. Januar 1819.

GÜLDENCRONE.

O. A. SECHER.

Forinden der berettes om, hvorledes Kampen mod Aarhus Ungdommens Uvidenhed formede sig, kan det være godt at se paa Situationen udefra.

Det træffer sig nemlig saaledes, at en af de Lærere, som Skolekommissionen ansatte 1. November 1818, senere har udgivet en Selvbiografi, hvori han ret udførligt behandler Aarhus Forhold og Personer 1818—20, og man kan da sammenligne hans Dom med den, som det er muligt at forme ud fra Skolevæsenets Papirer. Det er Skolelæreren, Lægprædikanten og Politikeren Rasmus Møller Sørensen. Han blev født i Jelling 1799 som Søn af en Gaardmand og opkaldtes efter Poul Møllers Fader Rasmus Møller, der senere som Sognepræst i Købeløv og som Biskop i Lollands og Falsters Stift tog sig af ham. Han blev Seminarist fra Vesterborg Seminarium 1818, var Lærer i Aarhus 1818—21, derefter i Brandstrup paa Lolland til 1827 og endelig fra 1827 i Venslev ved Holsteinborg til 1844, da han nedlagde sit Embede og bosatte sig i København. Iøvrigt henvises til »Biografisk Leksikon«, hvor Joakim Larsen slutter sin Biografi af ham saaledes: »R. S. var en begavet Mand med en umaadelig Virkelyst; men hans overdrevne Selvfølelse, urolige Karakter og Mangel paa Kritik forringede Betydningen af hans ihærdige Virksomhed for at fremme Oplysning og vække kristeligt og folkeligt Liv.« Han husker godt, og selv om hans Fremstilling er farvet, kan det ved Sammenligning med Skolevæsenets Papirer konstateres, at den i det væsentlige er korrekt, endskønt hans Bog først er skrevet sidst i 1840-erne. Der er heller ikke Tvivl om, at hans Samtaler med Chr. Winther i Hovedsagen er rigtigt refererede.

Han begynder Fremstillingen af sit Aarhus Ophold med at fortælle om Amtsprovst Secher. »Det varede ikke et Aar, efter at Anordningen af 29. Juli 1814 var udkommen, saa havde han Planerne for den nye Reform ved alle Landsbyskolerne i hans Amtskreds baade udkastede, indsendte og af Kancelliet approberede.« Secher skrev rundt til Seminarierne efter Seminarister

og dirigerede dem til de forskellige Sogne, som trængte til ny Lærere. Uden at de stedlige Autoriteter var underrettet kom ofte en Seminarist rejsende og spurgte: »Er det ikke her i denne By, jeg skal være Skolelærer?« Tit svarede der hertil: »Det ved vi ikke noget af, vi har vel nok i den, vi har«. Den unge Seminarist stod saa net i det og havde ikke andet at gøre end rejse tilbage med sit Kaldsbrev til Secher, som lo og skrev en kraftig Ordre til vedkommende Skolekommission om at tage mod den ny Lærer, som med denne Forstærkning maatte se at klare sig.

Da Rasmus Sørensen Sommeren 1818 meldte sig hos Skolekommissionen i Aarhus, blev han modtaget paa samme Maade. Sognepræsten ved Frue Kirke, som han havde et Brev med til fra Dr. R. Møller i Købeløv, tog særdeles venskabeligt imod ham, men rystede paa Hovedet ved at se, at Sørensen skulde være Lærer i Aarhus. Sognepræst, Professor Dr. phil J. H. Larsen havde nemlig været Kapellan i Købeløv og var gode Venner med Dr. Møller. Han var iøvrigt en Mand ganske efter Tidens Hjerte. Hans talrige Skrifter behandler Naturvidenskab, Landøkonomi — han fik 3 Gange fra Landhusholdningsselskabet Præmie for indsendte Afhandlinger — og Teologi, »Eksegetisk-psychologisk Udvikling af Judas's Forræderi«. Han var umaadelig skrivelysten, hvad hans spaltelange, oftest temmelig skødesløse, Protokolltilførsler vidner om. Han var vistnok noget paastaaelig og stædig, og hans Tunghørighed gjorde det ikke lettere at forhandle med ham. Stiftsprovst Studsgaard sagde om ham: »Larsen er ikke til at faa med til nogen Ting, uden alene efter hans eget Hoved og efter det, han selv maler op paa Papiret. Jeg maa raabe Hundrede Gange i hvert Kommissionsmøde: »Hr. Professor! Hr. Professor!« — men han hører dog ikke, hvad jeg og Kommissionens andre Medlemmer fremfører,

men svarer blot ved] at holde for Øret med den ene Haand, og ved at pege hen paa sit eget Forslag, som han har liggende skrevet foran sig«.

Som et Kuriosum kan meddeles, at han 5. Maj 1821 i Aarhus Stiftstidende averterede, at han vilde give Privatundervisning i Botanik, botanisk Fysiologi, teoretisk og fysisk Astronomi. I Nummeret for 11. Maj skriver en anonym Indsender, at det glæder ham, vor By har faaet en Mand, der kan sættes ved Siden af hin Hovedstadens berømte Skrædder. Man tør love ham, at Forelæsninger over de til Skrædderkunsten hørende teologiske og tabelariske Akkuratesser vil samle mange Tilhørere. I Nummeret for 12. Maj 1821 sammenlignes Professor Larsen med Restauratør Schucany, som havde udbredt sig over gastronomiske Emner. Det lader til, at Aarhusianerne har moret sig lidt over Professorens omfattende Interesser. Eller skyldes Notitserne de to Pædagoger paa Vestergade?

Han blev Dr. theol. 1821 og forflyttedes samme Aar til Holbæk, hvor han var Præst til 1849. Han døde i København 1852.

Da Professor Larsen havde læst det Brev, som Rasmus Sørensen havde med fra Dr. Møller i Købeløv, tog han, som sagt, meget venlig mod den unge Seminarist, men meddelte ham for Resten, at der endnu ingen Skoler var indrettet, og at der selvfølgelig ikke var indsat Lærere. Efter Anordningen var det Kommissionen, som gjorde Indstilling, og den vidste slet ikke noget om, at Amtsprovsten havde beskikket Rasmus Sørensen, som saa fik det Raad at skrive en Ansøgning og sende den til Aarhus Skolekommission, hvis Formand var Sognepræst Studsgaard ved Domkirken. Sørensen takkede for god Underretning. Han aflagde derefter Visit hos Amtsprovst Secher, som var meget indigneret over de Aarhus Skoleautoriteters Sendrægtighed. Aarhus

Skoleordning var den sidste som han havde lagt Planen til; men Præsterne i Byen bestilte ikke andet end at vrøvle. Stiftamtmanden gjorde ingenting, men lod Secher staa med det hele. Det blev aldrig til noget med Indkøb af Borgerkoler, men nu skulde han snart se dem efter. Hvis Secher virkelig har talt saaledes til Rasmus Sørensen, saa har han unægtelig gjort Kommissionen stor Uret. Det vil af nærværende Fremstilling fremgaa, at det var Amtsprovst Secher selv, som med sin selvkløge og tyranniske Adfærd havde været og fremdeles var til Hinder for Udviklingen af Skolevæsenet i Aarhus.

Da Sørensen kom tilbage til Professor Larsen efter Besøget hos Secher, spurgte Sognepræsten ham, om han havde fundet Amtsprovsten saa sikker, som hans Navn lød, hvortil Sørensen svarede: jo han var sikker nok til at give Skolekommissionen Skylden for, at det trak i Langdrag med Skoleordningen i Aarhus. Larsen svarede hertil: Der har vi det, det skal være Skolekommissionens Skyld, at han almægtig dominerer og sidder os paa Hovedet, saa, skønt vi er ældre Præster i Embedet end han, skal det dog ikke due, uden alene hvad han anordner og kommer med. Rasmus Sørensen lader Professor Larsen fortsætte med en længere Udvikling af Skoleforholdene i Aarhus, der for øvrigt passer godt nok med, hvad der efter Skolevæsenets Papirer var de faktiske Forhold. Til Sammenligning anføres her den Fremstilling som er lagt Professor Larsen i Munden: »Her skal De se Kommissionens Indstilling angaaende Planen (han fremtog i det samme en hel Pakke Papirer), og her er den Næse, han har givet os i den Anledning — har De kendt Magen? Nu er det sandt nok: Wolter, der er Interimskantor her ved Frue Kirke, og har sig selv en Skole, lader de vanartige Kordrenge gøre alle de Spektakler i Kirken og uden for samme, som de vil, og han selv baade læser Aviser, spiser Smørrebrød og konverserer Organisten

oppe ved Orgelet, medens jeg prædiker, eller ogsaa gaar han ud af Kirken. Winding, der passer sin Post som Alterdegn eller Klokker ved Frue Menighed, og er en gammel, dygtig og streng Skolelærer her i Byen, kan vel ikke ganske gøre Nutidens Fordringer Fyldest, men i ældre Form er han Præses her i Skoleregimentet. Saa kommer Hr. Risom, Klokker ved Domkirken, stud. phil. i sin Tid, en Søn af salig Raadmand Risom her i Byen, og som ogsaa holder Skole her for en Del honnette Folks Børn — Studsgaard som hans Sognepræst spiser ogsaa en god Steg hos ham imellem — han kan ikke forbigaaes ved Besættelsen af Lærerposterne ved Borgerskolerne. Nu skal vi have den gamle Fattigskole bag Klosteret heromme indrettet til en ny Fattigskole under Navn af Friskole for de fattige Børn her i Byen, hvis Forældre ikke er formuende nok til at betale Kommuneskat til det ny Skolevæsen efter Anordningen af 1814 for Købstæderne — og til denne Skole vil Secher hensmide alle disse ældre Lærere her i Byen, fordi de ikke er Seminarister, eller ogsaa de slet ingen Ansættelse skal have ved det ny Skolevæsen. Det er haardt, saa længe vi ikke har set ny og større Mirakler af Seminarister. Ved de to ny Borgerskoler, her skal indrettes, skal ogsaa antages en Tegnælærer, en Syngelærer og en Lærerinde til at lære Pigebørnene den fornødne Haandgøring i Syning, Strikning, Brodering o. s. v., ligesom der ogsaa ved Friskolen skal ansættes en Lærerinde i den fornødne Haandgøring for fattige Pigebørn. Vi som Skolekommission lader snart bekendtgøre om Indgivelse af Ansøgninger til alle Lærer- og Lærerindeposterne ved det hele ny Skolevæsen; men til disse sidstnævnte Lærefag tager Secher vistnok ogsaa Subjekter efter hans eget behagelige Skøn — altsaa Hr. Kantor Kabell ved Domkirken til Syngelærer, fordi han er dette ved Latinskolen, og tillige spiller og synger med Stiftsprovst Sechers Børn.

Biskop Birchs Børn o. s. v. — han er en udmærket Musiker og Sanger — men vi vil faa at se, at han kun sjældent vil komme i Borgerskolerne. Til Tegnelærer bliver vistnok efter samme Regel valgt et Malergeni ved Navn Jørgensen her i Byen, som maaske kan blive lige saa stadig til at passe Tegnetimerne i Borgerskolerne, som Rosenkilde tilforn var til at læse for fattige Børn i vor gamle Friskole og synge i vor Frue Kirke her i Byen — det vil sige — lade Timerne og Børnene passe sig selv.◄

Selvfølgelig har Professor Larsen ikke holdt denne lange Tale ordret, som Sørensen anfører den; men den stemmer jo godt med de faktiske Forhold, og vel var det Skolekommissionen, som foreslog Kabell og Jørgensen, men de to Herrer passede ganske vist ikke deres Timer godt, da Skolerne kom i Gang.

Paa sin Rejse til Aarhus ved Novembertide 1818 traf R. Sørensen i Hørning Kro Morten Bache, Seminaristen fra Borris, som sammen med Klokker Risom blev Lærer ved Domsognets Skole paa Skolegade ved Domkirken; Jens Kahr traf han hos en privat Familie, som han havde logeret sig ind hos, da Skolerne endnu ikke var færdige til Beboelse. Hen i December Maaned rykkede de alle tre ind i deres Værelser i Skolen paa Vestergade. Kahr havde et Soveværelse og Sørensen og Bache sammen et andet; desuden havde de alle tre i Fællesskab en Stue. Bache flyttede dog formentlig senere hen i Domsognets Skole, og Sørensen og Kahr fik senere deres temmelig store Dagligstue delt ved en Bræddevæg. Om deres Forhold fortæller Sørensen, at de var temmelig regensagtige, saa længe de havde fælles Dagligstue. Den ny Lærer ved Friskolen, Hr. Egelund, som var kommen i Foraaret 1819, var meget musikalsk og altid meget munter af Sind. Tit, naar Sørensen læste Digte og skrev Vers, og Kahr skrev Noder og læste Tysk, saa kom Egelund og spillede Violin eller Klaver — og Bache,

som havde Nul i Sang, kom da ogsaa til og sang dertil — for at være Kontrast! Naar Kahr da altid straks sprang op og skændte paa Bache, som derved kun blev endnu mere kaad, og Egelund lo, saa han var lige ved at revne, saa sad Sørensen lige uforstyrret ved sin Bog eller Pen, indtil de endelig alle tre udbrod i Latter over ham, og Egelund slog ham paa Hovedet med sin Bue og sagde: »Nu min Broder! Herop og le med; hører Du ikke, det er dig, vi ler ad!«

Da Undervisningen i Skolerne begyndte efter Nytaar 1819, den 18. Januar siger Rasmus Sørensen, tog Lærerne med Kraft fat paa deres Arbejde og naaede helt gode Resultater i Løbet af det følgende Aar. Forældrene var da ogsaa efter Sørensens Sigende meget tilfredse. Det gav sig til Kende blandt andet i Markeds¹- og Nytaarsgaver til Lærerne. Sørensen havde i eet Aar over 50 Rdr. i saadanne Presenter — og i hvert Hus, hvorfra der var Børn til Borgerskolen paa Vestergade, kunde han være særdeles velkommen, saa tidt han vilde komme, og i mange Huse var han aldeles hjemme.

Han havde for øvrigt mange Privattimer, dels med de ældste Klassers Disciple i Borgerskolen, dels i Huset hos Stiftsprovst Secher, hos Oberstløjtnant Guldberg — Statsministerens Søn — og hos Købmand Schandorff. Rasmus Sørensen erklærer, at Borgerskolernes Lærere kunde tjene lige saa meget ved Privatundervisning, som de fik i Løn, hvis de ellers kunde overkomme det. Han læste 9 a 10 Timer om Dagen.

Efter Sørensens Fremstilling maatte man nærmest faa det Indtryk, at alt var saare vel; men det er dog nok troligt, at det hele stod for ham med hans Ungdoms Rosenskær om sig. Han siger, at Aarhus Borgere var saa glade for de ny Skoler, at alle private Skoler gik ind, men det er i hvert Fald ikke Tilfældet, og naar han mener, at alle med Glæde betalte Skoleskatten, saa er

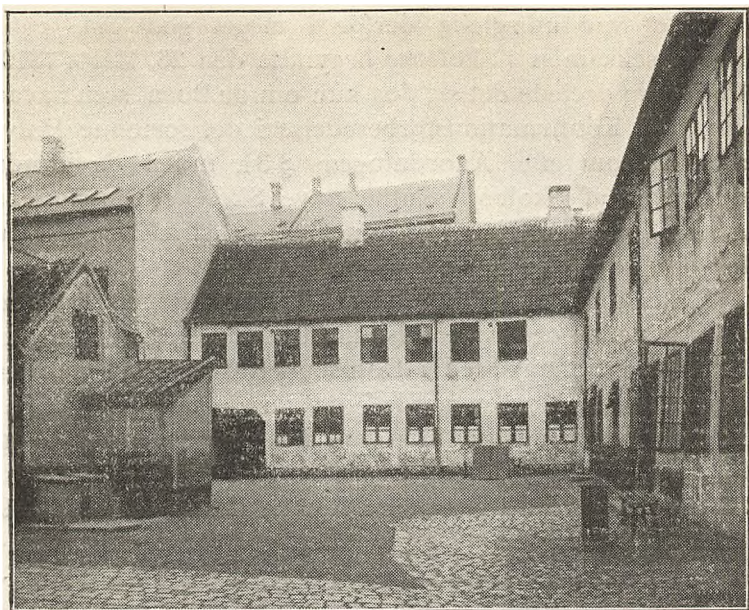
det vistnok en meget betydelig Forskønnelse af de faktiske Forhold. Skolekommisionens Protokol taler et ganske andet Sprog, nemlig om lange Pantelister, som skulde inddrives og Jammer over de haarde Skatter.

Sørensen giver Oplysning om, hvilke Fag han skulde have i sin Skole, og hvilke Kahr skulde besørge, hvad der passer helt godt med, hvad der er anført foran (Side 49) efter Skolekommissionens Protokol.

Der blev, siger han, heller ikke sparet paa Anskaffelse af Læsebøger og Lærebøger, Skrivebøger, Stilebøger, Tavler, Landkort m. m.; thi hvert Barn i øverste Klasse maatte selv betale sine Eksemplarer af Kofoeds Geografi, Kofoeds Historie o. s. v. R. Sørensen nævner Titlerne paa en Del flere Bøger, som ganske vist anskaffedes til Skolerne, men som Børnene dog ikke skulde købe.

Øverste Klasses to Afdelinger gik i Skole om Formiddagen, nederste Klasses to Afdelinger om Eftermiddagen, meddeler R. Sørensen. Det lader virkelig til, at han husker rigtigt. Skolekommissionen var misfornøjet med, at Lærerne kun vilde læse 2 Timer hver Eftermiddag¹, thi da Lørdag Eftermiddag var fri, vilde de to yngste Klasser kun faa 10 Timers Undervisning om Ugen, hvad der var utilfredsstillende. Paa den anden Side skriver Sognepræst Professor J. H. Larsen 29. Juni 1819, at han havde aflagt Besøg i Vestergades Skole nogle Dage i Forvejen for at tale med Rasmus Sørensen. Besøget fandt »saa vidt jeg erindrer« Sted om Eftermiddagen i sidste Time, og »saa vidt jeg erindrer« var øverste Klasses øverste Afdeling til Stede. Man skulde tro, at Professor Larsen kunde huske de nærmere Omstændigheder ved Begivenheder, som havde fundet Sted nogle faa Dage forinden, og at det dermed var slaaet fast, at øverste Klasse gik i Skole ogsaa om Eftermiddagen. Det kan dog vistnok betragtes som afgjort, at Professor Larsen husker forkert.

Rasmus Sørensen siger med Rette, at der i Borgerskolerne manglede Undervisning i Matemøúik og i fremmede Sprog, og at de mere ansete Familier, som lod deres Børn gaa i Borgerskolerne, maatte sørge for deres Børns Undervisning i disse Fag, paa den halve Dag, da de ikke gik i Skole. Det var med andre Ord den af Skolekommissionen foreslaae Realskole, der var Trang for; men det lader ikke til, at Rasmus Sørensen vidste, at en saadan Skole havde været paa Tale.

Frue Sogns Borgerskole.

1820—1830
Undervisningen.

Saa kunde da Aarhus Kommuneskoler begynde deres Virksomhed. 18. Januar 1819 begyndte Undervisningen.

Der var sikkert kun alt for meget at tage fat i. De 4½ Aar, som var hengaaet efter Udsendelsen af Skoleanordningen af 1814, havde i det hele været en Opløsningens Tid. Det vil af det foregaaende være klart, at de to Skolebestyrere, Winding og Wolter, temmelig hurtigt ønskede at opgive deres Privatskoler og kun ventede paa at træde i det offentlige Tjeneste. Og Friskolen havde jo ikke bedre Kaar. Det er derfor mere end sandsynligt, at mange af Børnene kunde hverken læse eller skrive, endnu mindre regne.

Det var unægtelig derfor i meget god Tid, naar Foraarseksamen i Skolerne begyndte den 26. Marts 1819. Foreløbig drejede det sig dog kun om de Børn, som havde gaaet til Konfirmationsforberedelse i det forløbne Halv-
aar, og som efter Anordningens § 34, inden de kunde udskrives af Skolen, skulde have Skolekommissionens Attest for, at de havde kunnet gøre tilstrækkeligt Rede for det, som skulde læres i Skolen.

Eksamen fandt efter forudgaaende Bekendtgørelse i Stiftstidende og Anmeldelse til Stifts- og Amtsovrigheden (Skoledirektionen) Sted i Domsognets Borgerskole. Den begyndte om Morgenen Kl. 7 og varede uafbrudt til Kl. 12. Derpaa begyndte man om Eftermiddagen Kl. 2 og fortsatte til Kl. 7 Aften, hvorefter Censur blev afholdt. Direktionen havde fastsat en Række Bestemmelser — 9 Punkter — om Fremgangsmaaden ved Eksamens Afholdelse, hvem der skulde være Censorer, Hovedkarakterernes Fastsættelse og Eksaminationen. Lærerne skulde naturligvis eksaminere; men de tilstedeværende Myn-
digheder kunde, naar som helst, gribe ind. Der tænkes her sikkert navnlig paa Direktionen, hvis gejstlige Medlem — ifølge Rasmus Sørensen — præsiderede under hele den langvarige Højtidelighed. R. S. synes nok, det er et meget stort Apparat at sætte i Scene efter saa kort Tids Under-
visning — han siger 3 Maaneder — men det var jo faktisk kun to; men optaget som han er af at forsvare sin kære Stiftsprovst, finder han, at der maatte kunne ventes stor Fremgang ved et Skolevæsen, der fulgtes med en saa overordentlig Opmærksomhed. Til Stede ved Eksamen var, siger han, Biskop Birch, Stiftamtmand Guldencrone, alle Byens Præster, Borgmester Fleischer, Stads-
hauptmann Bech, Raadmand Bjørn og øvrige Medlemmer af Skolekommissionen foruden mange af Børnenes Forældre. Sørensen ser dog formodentlig hele Begivenheden i Afstandens Forkortning. Det er meget rimeligt,

de nævnte Herrer har været til Stede ved Eksamen, men de har næppe været der hele Tiden eller alle paa en Gang. Biskoppen f. Eks. har nok ikke aflagt andre Besøg ved Eksamen end det, som nævnes i det følgende.

Det viste sig ved Eksamen, at Censorerne greb for meget ind i Eksaminationen, saa Børnene blev nervøse, og der blev tillige ofte spurgt om Ting, som de ikke var bleven undervist i. R. Sørensen fortæller lige ud, at til sidst eksaminerede Secher selv i Religion, især de Konfirmander, som havde gaaet til Præsten og skulde udskrives af Skolen. Det var en stor Glæde at høre den Færdighed, hvormed Secher eksaminerede og katekiserede.

Skolekommissionen var ikke saa tilfreds. Resultatet var nemlig blevet, at nogle Børn havde faaet saa smaa Karakterer, at de ikke kunde konfirmeres. Skolekommissionen holdt derfor Møde og afsendte 1. April til Direktionen en Skrivelse, hvori bl. a. forlangtes, at Eksaminationen ikke maatte forstyrres, og at Skolekommissionens Myndighed skulde respekteres i Overensstemmelse med Skoleanordningen. Skrivelsen formede sig i det hele som en Besvarelse af Skoledirektionens Skrivelse af 26. Marts 1819 med Regler for Eksamens Afholdelse.

Det lader til, at Amtsskoledirektionen har maattet vige for denne Salve. Den egentlige Skoleeksamen begyndte i Slutningen af April efter Kommissionens Bestemmelse. 20. April tilskrev Kommissionen samtlige Lærere ved Borgerskolerne og Friskolen, at Foraarseksamen i Byens Skoler tog sin Begyndelse Mandag den 26. April, saaledes at der begyndtes i Domsognets Borgerskole og fortsattes med Frue Sogns Borgerskole og med Friskolen hver Formiddag Kl. 7—12 og Eftermiddag 2—7. Der tilføjedes, at de tidligere omsendte, af Direktionen forfattede, Karakterlister skulde ændres saaledes,

at der tilføjedes en Rubrik for Sang og Karakteren for »Sædelighed« regnedes med i Hovedkarakteren.

Derefter afholdtes saa Eksamen i Domsognets Børskole 26., 27. og 28. April. »Den sidste Dag bærede H. H. H. (Hans Højvelbaarne Højærværdighed) Biskoppen Eksamen med sin Nærværelse«. 27. April eksamineredes øverste Klasses første Afdeling færdig. Den bestod af 26 Dreng og 18 Piger. Censuren sluttede Kl. 9 Aften. 29. April begyndte Eksamen i Frue Skole Kl. 7 og fortsattes, siger Protokollen, med øverste Klasse, hvori der var 27 Dreng og 36 Piger til 8½ Aften. 30. April fortsatte Eksamen i samme Skole. 4., 5. og 6. Maj var der Eksamen i Friskolen.

Det var da ingen Sinecure at være Skolekommissionsmedlem i Aarhus for 100 Aar siden. Ikke alene tog jo Eksamen overordentlig lang Tid; men samtidig maatte Kommissionen værges sig mod Amtsprovsten, som ved den første Skoleeksamen »tiltog sig ikke alene selv at kvæstionere og ængste Børnene ved sin krænkende Tiltale, men endog at ville afgøre, hvem der skulde udskrives af Skolen«. I Efteraaret 1819 gik det løs igen med en Mængde Eksamensdage. Ogsaa da eksaminerede man efter Sognepræst Studsgaards Henstilling først de Børn, som havde gaaet til Konfirmationsforberedelse om Sommeren, inden man begyndte paa den egentlige Eksamen. Man fandt det med Rette rimeligt, at Børnene skulde have det sidste halve Aars Skolegang med, inden de prøvedes til Udskrivning, da det jo endnu ikke var et Aar, siden Undervisningen begyndte. Desuden var Præsterne enige om kun at forlange Temmelig godt for Kundskab af de Børn, som skulde konfirmeres i Foraaret og Efteraaret 1819. Amtsprovst Secher mente, det var for lille en Karakter; men Kancelliet gav i Skrivelse af 4. Januar 1820 Præsterne Medhold. Kancelliets Svar, der ogsaa kom ind paa Eksamens Form, lyder som følger:

›Til Amtsskoledirektionen for Hasle med flere Herreder i Aarhus Amt, Stiftamtmand, Gehejmekonferentsraad Baron Guldencrone og Hr. Amtsprovst Secher (Skoleeksamen i Aarhus).

Deres Excell. og Deres Hhd. har, ved at afgive Erklæring over en Forestilling, hvori Aarhus Købstads Skolekommission fremfører adskillige Indvendinger mod den samme foreskrevne Form ved Eksamens Afholdelse i bemeldte Købstads Borgerskole, under 4. Maj d. A. forelagt dette Koll. til Bedømmelse følgende Spørgsmaal:

1. Om Amtsskoledirektionen, saaledes som i det omhandlede Tilfælde er sket, kan bestemme Eksamens Form.

2. Af hvem Eksamen skal afholdes.

3. Om Amtsskoledirektionen, Biskoppen eller nogen uden for Skolekommissionen bør overvære Eksamen, og om deres Mening bør have afgørende Virkning paa dens Resultat.

Efter derom at have brevvekslet med Biskoppen over Aarhus Stift skulde Kancell. herved tjenstlig tilmelde Deres Excell. og deres Hhd. til behagelig Efterretning og Bekendtgørelse for Vedkommende:

ad 1mum, at Amtsskoledirektionen i Overensstemmelse med den 32te § i Anordningen for Almue Skolevæsenet i Købstæderne af 29. Juli 1814, er berettiget til at give Regler for Eksamens Afholdelse, naar disse Regler ikke strider imod, hvad Anordningen i Almindelighed bestemmer.

ad 2dum, at enhver Lærer bør eksaminere i de ham anbefættede Fag, hvorhos det dog maa staa Skolekommissionen og Amtsskoledirektionen, saafremt den er tilstede, frit for at opgive det Pensum, hvori der skal eksamineres.

ad 3tium, at Amtsskoledirektionen og Biskoppen for dette Kollegium andrager, hvad de, naar de overværer Eksamen, maatte finde at erindre i Anledning af samme.

Med Hensyn til det Spørgsmaal, hvorover Deres Excell. og Deres Hhd. under 24. August sidstleden afgav nærmere Betænkning, skulde man slutteligen melde, at ethvert Barn, som ved Eksamen erholder Karakter, maa kunne antages til Konfirmations-Forberedelse.

I Efteraaret 1819 maatte i øvrigt efter Skolekommissionens Bestemmelse ingen Børn antages til Konfirmationsforberedelse uden at være udskrevet af Skolen, og

dette blev ogsaa overholdt af alle Byens Præster med Undtagelse af Kapellanen ved Domkirken Hr. Brygmann. Han antog i Efteraaret 1819 nogle Børn (et af dem var for Resten 19 Aar) til Forberedelse, som ikke havde faaet Udskrivningsbevis af Skolekommissionen, og denne egenraadige Handling førte i Foraaret 1820 til Konflikt med Kommissionen, som ikke vilde holde Prøve over Brygmanns Konfirmander. Han henvendte sig saa til Secher, som 11. April 1820 gav ham følgende Svar:

»Deres Velærværdighed har i Skrivelse af Gaars Dato forespurgt, hvad De har at gøre, da Skolekommissionen ej har villet afholde Prøve med de af Dem underviste Konfirmander saa betimelig, at den kan afgøre ved offentlig Undersøgelse, hvorvidt de bør udskrives af Skolen.

I Anledning heraf skulde jeg ikke undlade tjenstlig at melde: Da Lærernes Vidnesbyrd om de af Dem underviste Konfirmander er fordelagtigt, og disse har i sidste Efteraars Hovedeksamen alle erholdt Karakter, kan der ifølge Kancelliskrivelse af 4. Januar d. A. ikke, efter min Formening, være noget til Hinder for, at de af Dem konfirmeres næste Søndag, saa meget mindre, som de alle er langt over den befalede Alder, og der i den kan, under Armodts trange Kaar, ej udrettes meget til større Kundskabs Erhvervelse, da Skolegang bliver for dem en uudholdelig Besværlighed. Desuden har jeg bemærket, at Præsterne i Skolekommissionen ej gør Forskel paa anden og tredie Afdeling i anden Klasse — hvilket dog i hvert Fald maatte være det retteste.

Da jeg endelig har Haab om, at den hidtil stedfundne Vilkaarlighed, der gør Eksamen saa højst upaalidelig i Henseende til Dommen over Børnenes Kundskaber, skal vorde hævet og større Orden tilvejebragt med Hensyn til det væsentlige af Skolereformens Øjemed, tør jeg maaske stole paa Lærernes private Ytringer angaaende de omhandlede Disciple, og kan saaledes ikke finde noget hinderligt i, at De antager Deres Elever til Konfirmation, saafremt De i øvrigt som redelig Præst kan med god Samvittighed antage dem.

I Slutningen af Aaret blev Sagen af Brygmann appelleret til Kancelliet, som indhentede Biskop Birchs Erklæring, hvorved ogsaa Skolekommissionen fik Lejlighed

til at udtale sig. Den ikke alene bekæmpede Brygmann, men udtalte sig tillige meget skarpt om den afdøde Amtsprovst. Kancelliets Svar er dateret 14. April 1821:

Til Biskoppen over Aarhus Stift!

»Efter at Kancelliet havde modtaget Deres Højærværdigheds Svarskrivelse af 16. Marts betræffende en af den residerende Kapellan ved Domkirken i Aarhus Hr. Brygmann hertil indgiven Forestilling til Retfærdiggørelse af sit Forhold ved at antage Konfirmander, som ikke var udskrevet af Skolen, skulde man herved tjenstlig underrette Deres Højærværdighed om, at denne Sag er henlagt«.

Der kom altsaa i Virkeligheden ingen Afgørelse, men Brygmann faldt vistnok til Føje. Han var Præst ved Domkirken til 1830.

Man er oftest tilbøjelig til at vente for meget af Børneskoleundervisning, og Aarhus Skoleautoriteter for 100 Aar siden, som var Børn af Oplysningstiden, havde sikkert alt for store Tanker om, hvad der kunde udrettes i de ny Skoler. Timeplanen var bragt i Orden efter Tidens Bud; men det viste sig snart, at Børnene ikke var i Stand til at tage mod alt, hvad der blev budt dem.

Straks efter Nytaar 1819 fandt Kommissionen, det var bedst at lade Tegningen bortfalde i nederste Klasse, da Børnene ikke kunde skrive, langt mindre tegne. I Foraaret 1820 ansaa man det for rettest at lade Spinding ophøre i nederste Klasse, da der ikke kom andet ud deraf, end at Børnene ødelagde Hørren. Værre var det dog, at Kateketen Hr. Steenberg i Juni 1819 tilskrev Skolekommissionen, at hans Undervisning i Religion i Friskolen ikke blev til noget. Børnene var optaget af erhvervsmæssigt Arbejde den halve Dag, da de ikke var i Skole; de havde derfor ikke Tid til at forberede sig, for Resten heller ikke Lyst, og deres Forældre havde ingen Interesse for Skolens Arbejde. Hertil kom, at Børnene ikke kunde læse indenad, i hvert Fald oftest kun meget

usikkert og stavende. Han mente derfor, de havde for mange Fag: Geografi, Naturlære (hvormed han vel mener Naturkundskab), Sproglære. Fagtrængsel med andre Ord. Det var jo da ikke saa underligt for Resten, at Børnenes Standpunkt lod meget tilbage at ønske; der var endnu kun gaaet et halvt Aar, siden Skolen begyndte under de ny Forhold. I de nærmest foregaaende Aar havde der omtrent hersket Anarki, og en Mængde Børn havde forsømt Skolen, saa de faktisk begyndte forfra ved Nytaar 1819.

Da Skoleaaret begyndte efter Foraarseksamen 1819, mødte mange Smaa børn i Friskolen aldeles uforberedte — til Forbauselse for Lærerne, som mente, det maatte være Forældrenes Sag at lære deres Børn at læse, inden de sendte dem i Skole. Paa Forespørgsel svarede Kommissionen, at den intet havde imod, at Børnene undervistes af Forældrene i den begyndende Læsning, men at det for øvrigt maatte paahvile Lærerne at tage sig af denne som af al anden Undervisning; men det maatte dog ske udenfor den ordentlige Skoletid.

Det kneb naturligvis at faa Friskolebørnene til at passe Skolen, og Kommissionen maatte udsende mange Skrivelser i den Anledning. En meget virkningsfuld Foranstaltning viste det sig at være, at man hver Dag noterede, hvem der manglede, og saa sendte Skolebuddet ud efter dem. Endnu i Begyndelsen af 1821 indkom der i Friskolen »Børn« i 15, 16 og 17 Aars Alderen, som var aldeles uvidende, og som derfor maatte sættes i nederste Klasse. Kommissionen ønskede, at de skulde gaa i Skole baade Formiddag og Eftermiddag.

Der var efter Anordningens § 17 kun 2 Timers Skolegang om Eftermiddagen, og Skolekommissionen gjorde mange forgæves Forsøg paa at faa Lærerne til frivillig at overtage en Time mere. Ærgerlig dels herover og dels vel ogsaa over de temmelig mange Bryderier, som Skolevæ-

senet i det hele voldte, klagede Kommissionen 22. Februar 1821 til Skoledirektionen over Lærernes Mangel paa Føjelighed: »Vi vil ikke her kommentere over de os givne Svar og den Aand, som hersker deri; men det smerter os inderlig, at Skolernes Lærere, der er meget godt lønnede, er saa yderlig uskønsomme, og beklager den By, der har været saa uheldig at faa saadanne Mennesker til Lærere og Eksempler for dens Ungdom. Men vi kan ikke undlade at forespørge, om det ikke kan paalægges en Skolelærer at læse mere end 5 Timer daglig i de 4 Vintermaaneder og 6 Timer i de 8 Sommermaaneder.« Det lader til, at Direktionen har ment at kunne bemyndige Kommissionen til at forlange mere Arbejde af Lærerne; thi kort Tid efter forlangte Kommissionen af Friskolens Lærere, at de skulde læse 3 Timer hver Eftermiddag.¹

Efter Foraarseksamen 1819 deltes Friskolens Børn i 2 Klasser og hver Klasse i 3 Afdelinger, »saa at de, der i eet Aar formodes at kunne fuldende deres Skolegang, kommer i øverste Klasses øverste Afdeling, de i 2 Aar i mellemste og de i 3 Aar i nederste Afdeling i øverste Klasse. Ligeledes ansættes de i nederste eller første Klasse, som ikke i 3 Aar formodes at kunne tilendebringe deres Skolekursus, saaledes at de, som i 4 Aar formenes at kunne tilendebringe deres Skolekursus, faar Plads i øverste Afdeling, de i 5 Aar i mellemste og de i 6 Aar i nederste Afdeling af nederste Klasse.« Øverste Klasse skulde gaa i Skole om Formiddagen og nederste om Eftermiddagen. Det var da en 6-klasset Skole, som skulde undervises af 3 Lærere, Winding, Wolter og Egelund, og en Lærerinde Ane Rasmussen. Faglærersystem gennemførtes foreløbig. Skolekommissionen fandt senere, at der spildtes for megen Tid, ved at Lærerne skiftede Klasser, og 28. Marts 1821 befalede det Lærerne i Friskolen, at de hver skulde tage sin Klasse i alle Fag, og-

saa i Religion. Samtidig hermed var det, at de fik Ordre til at læse 3 Timer hver Eftermiddag.

Den 24. Maj 1819 udsendte Kommissionen et Cirkulære til alle de Forældre, hvis Børn ikke var anmeldt til Borgerskolerne og forlangte oplyst:

1. hvorfor Børnene ikke var anmeldt,
2. i hvilke Fag de blev undervist, og af hvilke dertil autoriserede Lærere, og
3. hvilke Bøger der benyttedes ved denne private Undervisning.

Det drejede sig her om fornemme Folk, og Kommissionen gjorde ogsaa Undskyldning for sin Henvendelse: Den havde faaet udtrykkelig Paalæg af Skoledirektionen til at spørge. Der er mærkeligt nok ikke Tale om Latinskolens Disciple; der maa vel ogsaa blandt dem have været Børn under 14 Aar fra Aarhus.

Cirkulæret adresseredes til hver enkelt af de faa Personer, der var Tale om. Vedkommendes Navne tillige med deres Besvarelser af Kommissionens Spørgsmaal anføres i Kopibogen. Af de mest fornemme er nogle temmelig fornærmede. Oberstløjtnant von Scholten »har ikke villet vedtegne« (svare) og Overkrigskommissær Soetmann »ingen Paategning«. Rektor ved Katedralskolen Professor Stougaard svarede: »Mine Børn (Georgine 15 Aar og Hedvig 10 Aar) har jeg bestandig undervist selv, og jeg finder intet i den allernaadigste Forordning, som har til Hensigt at hindre en Fader, der i 32 Aar har været offentlig Skolemand, i at vedblive.« Stifts- og Amtsprovst Sechers Maria og Hanne undervistes af ham selv og af Huslærere, blandt hvilke ogsaa Rasmus Sørensen, der tillige underviste hos Købmand Schandorff og hos Oberstløjtnant von Guldberg.

Undersøgelsen kan næppe have været behagelig for Kommissionen.

Den 6. Oktober fremstilledes i Kommissionsmødet et ukonfirmeret Pigebarn, »som erklærede sig besvangeret af Fr. V. G. paa Guldsmædgade hos Rosenberg«. Meningerne var stærkt delte med Hensyn til, hvad der burde foretages med den arme Pige. Professor Larsen mente, hun burde undervises udenfor Skoletiden af Friskolens Lærere, for at hun hurtigst muligt kunde blive udskrevet og konfirmeret. Borgmester Fleischer syntes ikke, man kunde paalægge Lærerne dette Arbejde, og fandt, at hun lige saa godt kunde konfirmeres efter at have født som før 4. November fremstilledes hun igen og blev i Kommissionens Nærværelse prøvet af Hr. Steenberg i Indenadslæsning og Religion. »I begge Dele befandtes hun maadelig.« Da imidlertid Jordemoderen havde erklæret, at hun kun havde 2 Maaneder tilbage af Svangerskabet, saa besluttede man »af Nødvendighed« at udskrive hende af Skolen og indberette Tilfældet til Skoledirektionen.

Ja, Skolekommissionen havde meget at passe. Den skulde jo ikke alene tilse Undervisningen, men tillige sørge for Pengevæsenet, lægge Ligning for Skoleskatten og vaage over Undervisningsmateriel og Inventar. Den 3. Maj 1819 fik den Regning paa Bøger fra Boghandler Jessen paa 2407 Rdr. 4 Sk. Ganske vist var en Del af Beløbet for Bøger til Børn i Borgerskolen, som selv skulde betale Bøger; men der var dog Bøger til Borgerskolernes Lærere for over 360 Rdr., en Sum der ogsaa lyder helt respektabel i vore Dage. Derimod føler vi os mindre imponerede, naar der anskaffedes Vandspande med Blikbægere til Friskolen. De skulde hensættes i Skolen. Lærerne anmodedes om at have Tilsyn dermed, »for at ingen Skade derved skal ske af de uforstandige og uforsigtige Børn. Til den Ende maatte det kun tillades dem at drikke, naar de ikke ved Leg og Løben var ophidsede, for at ingen farlig Forkølelse for dem deraf skulde rejse sig, ligesom det og maatte paases, at Spandene var renlige

og Vandet friskt og rent hensættes 2 Gange daglig, en Spand i hver Skolestue. Det værste var dog, at Kommissionen kom i Klammeri med Lærerne, navnlig vistnok med Rasmus Sørensen. Da han skulde have Karakter ved sin Eksamen paa Vesterborg Seminarium, mente alle hans Kammerater, at han vilde faa Udmærket duelig, men det blev kun til Meget duelig, og hans Ven og Beskytter Sognepræsten i Købeløv Dr. Rasmus Møller maatte bagefter meddele ham, at Censorerne, navnlig da Biskop Boisen, ikke fandt ham beskeden nok. Dr. Møller lagde ham paa Hjerte, inden han rejste, at vise Beskedenhed i Tale og Adfærd. Sørensens Selvfølelse var imidlertid alt for udviklet dertil, og det var ikke underligt, at han stødte sammen med Kommissionen, navnlig da med Professor Larsen, som heller ikke var nogen omgængelig Mand. De 4 unge Seminarister Sørensen, Kahr, Bache og Egelund var vistnok i det hele temmelig kaade og flotte i deres Optræden, og det skulde ikke gøre dem lettere at have med at gøre, at Amtsprovst Secher stillede sig i Modsætning til Skolekommissionen og var tilbøjelig til at tage Lærernes Parti.

Anledningen til det første Sammenstød var den foran omtalte Boghandlerregning. Kommissionen skulde fra Borgerskolerne have at vide, hvilke Børn der havde købt Bøger, og hvor mange Penge der skulde opkræves i hvert Hjem. Det havde jo været nemmere at lade Børnene selv købe Bøgerne hos Jessen, men det havde man alt-saa ikke gjort, og da Boghandleren gerne skulde have sine Penge, var det rimeligt, at man ønskede Svar snarest belejligt. Der var da ogsaa kommet en Liste fra Domsognets Borgerskole, og da den oven i Købet havde en meget overskuelig Form, saa bad Professor Larsen Lærer Bache om at sige til Frue Skoles Lærere, at de indrettede deres Indberetning paa samme Maade og indsendte den med det første. Der kom dog stadig ingen Beret-

ning fra Kahr og Sørensen, og en skønne Dag gik saa Professor Larsen henimod Slutningen af Undervisningstiden hen i Vestergades Skole for at tale om den manglende Liste. Han traf Sørensen i en Klasse af de største Disciple og bad ham, at Skolekommissionen dog uopholdelig maatte faa den saa ofte forlangte Liste. Hvilke Udtryk Professor Larsen har benyttet, er ikke overleveret; men Sørensen svarede formentlig i en upassende Tone og med lige saa upassende Ord, hvorefter han uopholdelig tog sin Hat og gik sin Vej uden at ville høre mere. Professor Larsen stod der med Børnene, som han maatte lade gaa hjem, og da han blev alene, og Erfaringen havde lært ham ved tidligere Lejligheder, at Skolelærerne ikke var tilbøjelige til at høre paa Formaninger af Skolekommissionens Medlemmer, saa tog han Klasseprotokollen og skrev deri: »Læreren Hr. Sørensen anbefales meget anstændig Beskedenhed mod Skolekommissionens Medlemmer, da denne hidindtil synes at savnes.«

Da Sørensen igen kom i Skolen, skrev han nedeunder: »Dersom denne Rubrik ogsaa er bestemt til at indeholde saadanne anstændige Anbefalinger for Lærerne til at vise anstændig Beskedenhed mod Skolekommissionens Medlemmer, saa synes det absolut nødvendigt, at Rubrikkens Navn matte være forøget med en Anstændigheds Tilføjning: Kan det være nogen af Skolekommissionens Medlemmer tilladt ved deres Nærværelse i Skolen udenfor Undervisningstiden og i Lærerens Fraværelse, at her paa dette Sted gøre Anmærkning angaaende Lærerens formentlige Savn paa anstændig Opførsel?« Da Professor Larsen nogle Dage efter kom hen i Skolen, saa han Sørensens Bemærkning, og da Undervisningen samme Dag var forbi, hentede han Protokollen og bragte den 2 Timer efter tilbage. Sørensen sad i sine Stuer og passede paa Tiden! Dagen efter fandt

Sørensen sin Bemærkning overstreget og nedenunder med Skolekommissionens Underskrift tilføjet: »I Betragtning af Skolelærer Sørensens lige saa ubetænksomme som ubeskedne og uforstandige Anmærkninger over Professor Larsens Erindringer over forbemeldte Lærers Opførsel, tjener til Lærerens Efterretning, at naar nogen af Lærerne finder sig beføjede til Klage over Skolekommissionen eller dens Medlemmer, kan de i Overensstemmelse med Anordningen enten henvende sig til Direktionen eller Kommissionen med deres Anke, men at det er aldeles lovstridigt og imod den Hensigt, hvori Protokollerne føres, saa vel som og højst ubeskedent og ubetænksomt, at de tillader sig heri at nedskrive deres Anmærkninger, hvilket, om det for Eftertiden skulde ske, vil blive meddelt paa vedkommende Steder.«

Sørensen lod sig dog ingenlunde imponere, men tilføjede nedenunder: »Hvem det er, som her i Dagjournalen lovstridigt har tilladt sig at nedskrive Anmærkninger, og derved vandre i den Rubrik, som vistnok alene kan være bestemt til Anmærkning angaaende Undervisningen, haaber jeg i den følgende Tid vil blive opklaret.«

Denne hans Bemærkning blev dog ogsaa overstreget — af Professor Larsen formodentlig — eller den blev, som Rasmus Sørensen udtrykker sig, »begravet under Galden af en straffende Pen«. Han indgav nemlig et Par Dage senere, 24. Juni 1819, en Klage over Professor Larsen til Skoledirektionen, som selvfølgelig indhentede Skolekommissionens og specielt Professor Larsens Erklæring. Sørensen begynder klogelig med Larsens Bemærkning til ham i Protokollen, og taler ikke noget om, hvad den oprindelige Anledning var, siger kun, at Grunden til Professorens Reprimande antagelig var den, at han troede sig fornærmet ved, »at jeg samme Dag, som hans Anmærkning fremkom for Lyset, havde gjort ham op-

mærksom paa det urimelige og for egen Selvstændighed krænkende i hans Fordringer til mig«. Det skulde blive ham en Sjæleglæde, siger han, om Kommissionen kunde lære at bruge Journalen efter dens Bestemmelse.

Professor Larsens Erklæring er paa henimod 5 Foli sider. Han refererer Sagen fra Begyndelsen, og paastaar i øvrigt, at Lærerne ikke kan taale enten mundtlig eller skriftlig Kritik uden at tage til Genmæle med mange og overflødige Ord. Han ironiserer over Sørensens formentlig manglende Logik og over hans mindre gode Sprog, begge Dele ikke ganske uden Grund, og slutter snurrit nok med at anbefale Sørensen at læse sin forrige Lærers nylig udkomne Bog om at opløse Begreber i Lærebogen, samt Noget om Sjælen, »der er skrevet med saa megen Grundighed og i et saa fortrinligt Sprog, at jeg maatte ønske, den laa paa Hr. Sørensens Hjerter Dag og Nat«.

Den samlede Skolekommission tager i sin Erklæring selvfølge Professor Larsens Parti og haaber, at Sørensen maa blive behandlet efter Anordningen af 29. Juli 1814, Litra C, § 3 b. »Thi Kommissionen kan som fornærmet Part ikke længere her straffe, men maa søge Direktionen, og gøres det fornødent, Kancelliets Beskyttelse. At Seminaristaanden blandt Skolelærerne her i Byen i det hele taaler ikke mindst, endog nok saa skaanende og højst nødvendig Erindring af Kommissionen, derpaa har ogsaa jeg, Studsgaard, haft Prøve. Jeg saa flere Gange en af Lærerne ved Domsognets Skole passere forbi mine Vinduer til Skolen, temmelig længe efter at Klokken var slagen 7 om Morgenen, uagtet han havde første Timeundervisning. Dette bevægede mig til at gaa hen i Skolen, lige som Kirkeklokken den Morgen slog 7. Jeg fandt da hverken foromtalt Lærer eller omtrent $\frac{1}{3}$ af Børnene, og efter at have dvælet henved et Kvarter, nedskrev jeg simpelthen dette Faktum i Dagjournalen uden mindst Formaning, som jeg fandt overflødig. Men Lære-

ren, som fandt sig truffen, behagede nedenunder at gøre mine Ord til Usandhed. Hvis ikke denne Insubordinationsaand hos disse uopdragne Mennesker efter en saagemen Opførsel af Sørensen — jeg, Studsgaard, denuncerer ikke den sidste — saa ser Kommissionen sig nødsaget at hæve sin Inspektion, som er overflødig med slige Herrer eller inspicere med tillukkede Øjne og Ører.

Forsynet med denne kraftige Erklæring blev Klagen paany sendt til Direktionen, d. v. s. til Amtsprovst Secher, i hvis Hus Rasmus Sørensen jo var Lærer for Børnene. Der var derfor god Grund for Kommissionen til at anmode om, at Skoledirektionens Svar maatte blive sendt ad tjenstlig Vej og ikke meddelt direkte af Secher til Sørensen. Man mente i det hele, at Direktionen var lidt for tilbøjelig til med Tilsidesættelse af Skolekommissionen at forhandle direkte med Lærerne.

Endnu i Juli Maaned 1819 havde Direktionen ikke fremsendt Lærernes Kaldsbreve; der maatte skrives om Sagen, og endelig i Slutningen af September Maaned fik Skolekommissionen tilsendt Kaldsbrevene, som viste sig at være daterede 26. September 1818. Til Direktionens Undskyldning maa det dog anføres, at der allerede i Oktober 1818 var sendt Meddelelse om Lærernes Kaldelse, og der synes saaledes ikke at have været noget væsentligt for Kommissionen at beklage sig over i denne Sag. Forholdet var imidlertid blevet daarligt, og det er vistnok tvivlsomt, om der kom nogen Afgørelse i Kontroversen mellem Professor Larsen og Rasmus Sørensen. Der var derfor god Anledning for Kommissionen til at henvende sig til Kancelliet, da der igen blev noget i Vejen med Hensyn til Forholdet til Lærerne, og det lod ikke vente paa sig. Den ny Strid blev saa meget mere ubehagelig for Kommissionen, som hele Byen var Vidne til dens Forløb.

I Begyndelsen af Juli Maaned skrev Kateket Steenberg til Kommissionen, at ganske vist bestemte Anordningen, at »Sommerferien«, som man den Gang sagde, skulde vare i ca. 4 Uger fra Begyndelsen af Kornbøsten, men denne Bestemmelse passede formentlig mere for Landet, hvor Børnene skulde deltage i Høstarbejdet, end for Aarhus. Han fandt det bedre, at Ferien her begyndte lidt tidligere, for at Skolen kunde have fri fra Begyndelsen af Hundedagene og i Tilslutning til Olufsmarkedet i Slutningen af Juli, og at den kun varede i 3 Uger. Børnene glemte formentlig alt for meget af deres Lærdom, naar Skolen skulde være lukket i 4 Uger.

Kommissionen fandt, at Steenberg havde Ret, og tilskrev 12. Juli 1819 Skolerne, at Sommerferien varede fra 26. Juli til 16. August.

Lærerne syntes naturligvis ikke om at faa deres Ferie indskrænket, og 2 Dage efter fik Kommissionen en af de 4 Seminarister og Wolter undertegnet Skrivelse, hvori det meddeltes, at da Lærerne efter Anordningen havde Ret til Ferie i 4 Uger, saa agtede de at holde Ferie til 23. August. Kommissionen lod uopholdelig Lærernes Skrivelse gaa videre til Direktionen, som dog intet lod høre fra sig, og da der ikke var kommet Svar 20. Juli, bekendtgjorde Kommissionen 3 Gange i Stiftstidende, at Sommerferien varede fra 26. Juli til 16. August. I det andet Nummer af Bladet, hvori denne Annonce fandtes, stod tillige en Bekendtgørelse fra Lærerne ved Frue Sogns Borgerskole, J. Kahr og R. Sørensen, at Ferietiden varede i 4 Uger fra 26. Juli til 23. August. Man tror gerne, at Skolekommissionen, som den siger, næppe vilde tro sine egne Øjne, da den saa den aabenbare Opsætighed fra de to Læreres Side; de øvrige Lærere synes at være faldet til Føje. Da imidlertid Kahr og Sørensen stillede nede i Skolen i Vestergade den 16. August og sendte de Børn hjem, som efter Skolekommissionens Ordre

havde indfundet sig, maatte den forstaa, at nu gjaldt det dens Anseelse, og 17. August indkaldte den de to Lærere til et Skolekommissionsmøde. De mødte og fik forelagt det Spørgsmaal, om de havde indrykket i Stiftstidende en Kontraordre til Byens Indvaanere angaaende den af Skolekommissionen i Forvejen indrykkede Bekendtgørelse om Sommerferiens Begyndelse og Ophør. Svar: Ja.

Dernæst forespurgtes, om de havde nægtet at begynde Undervisningen efter Kommissionens Ordre og bortvist Skolebørnene. Svar: Ja. Endelig blev der spurgt, om de vilde bekvemme sig til at begynde den følgende Dag, 18. August, »hvortil de begge svarede Nej, ikke før Mandag den 23. dennes«.

Skolekommissionen formanede dem alvorlig til Lydighed, men det hjalp alt sammen ingenting. Rasmus Sørensen tillod sig oven i Købet at paastaa, at det aldeles ikke tilkom Kommissionen at bedømme Lærernes Forhold. Ordsiftet antog til sidst en saadan Form, at det blev paalagt de 2 Lærere at tie stille!

I Begyndelsen af September indgav Kommissionen til Danske Kancelli en Klage over Lærerne, specielt over Sørensen og Kahr, ikke alene for deres Forhold med Hensyn til Ferien, men ogsaa for deres øvrige Mangel paa Lydighed mod Skolekommissionen; thi det var jo egentlig Sagen: Man var endnu ikke bleven enig om, hvorvidt Skolekommissionen var Lærernes Foresatte, eller om disse stod umiddelbart under Skoledirektionen, saaledes at Skolekommissionen vel administrerede Skolevæsenet og havde Tilsyn med Undervisningen, men ingen Myndighed over Lærerne, som jo var ansat af Direktionen. Klagen, et meget vidtløftigt Dokument med en hel Del Bilag, er naturligvis holdt i meget forsigtige og ærbødige Udtryk: Man haaber, at Lærerne under alle Omstændigheder maa blive holdt til Lydig-

hed; men man er nok paa det rene med, at det maaske ikke er helt holdbart at indskrænke Sommerferien til 14 Dage eller 3 Uger. Lærerne burde dog ikke have taget sig selv til Rette, men hvis de var utilfredse med Skolekommissionens Afgørelse, klaget til Skoledirektionen, hvad de selvfølgelig ikke kunde have gjort enten skriftlig eller mundlig, da de i saa Fald vilde have faaet Underretning om, hvorledes de skulde søge deres Ret, og det kunde jo ikke være muligt, at »Direktionen eller nogen af dens Medlemmer vilde have henvist dem til de anvendte Midler.« Det var naturligvis netop det, man troede Secher havde gjort!

Klagen blev selvfølgelig indsendt gennem Direktionen, men Kommissionen holdt klogelig Øje med, om den blev ekspederet videre, og da det i Begyndelsen af November viste sig, at Kancelliet endnu ikke havde faaet Sagen, blev der rettet en alvorlig Henstilling til Skoledirektionen. Det hjalp formodentlig, men det varede dog endnu 4 Maaneder, inden Kancelliets Svar indløb. Det var dateret 15. Februar 1820 og lod tilkendegive Kancelliets største Mis-hag med Sørensens og Kahrs egenraadige og usømmelige Adfærd mod deres nærmeste Foresatte, mod hvem de paa det alvorligste af Kancelliet advares at vise skyldig Lydighed. De to Lærere var indkaldt til et Skolekommissionsmøde 1. Marts for at høre Svaret. De mødte ikke. De blev derefter indbudt til at møde 8. Marts, og da vovede de ikke at udeblive. De fik saa Kancelliets Resolution forelæst og en Kopi udleveret «til Efterretning og videre Foranstaltning.» Sommeren 1820 lod Kommissionen Ferien begynde med Kornhøstens Begyndelse, »aldeles nøjagtig efter Skoleanordningens 19. §«.

Saaledes endte den anden puniske Krig; men der fulgte flere efter.

I Slutningen af Juli Maaned 1819 skrev Skolekommissionen til Skolernes Lærere, at fra og med Søndagen

den 22. August skulde Lærerne overvære Gudstjenesten i Byens Kirker med de Skolebørn, som var over 12 Aar gamle. Børnene skulde gaa i den Kirke, i hvis Sogn deres Forældre boede, og hvert Sogns Børn skulde deles i 2 Dele, hvoraf den ene Del skulde overvære Højmesen, den anden Del Aftensangen. Kahr og Sørensen skulde dele Børnene i Frue Kirke, og Kahr, som var Kordegn d. v. s. Leder af Sangkoret, skulde saa tillige med sine Kordrenge opholde sig ikke oppe ved Orgelet, men nede i Kirkens Kor sammen med Børnene, som skulde møde — renlig og ordentlig paaklædte — saa tidlig, at de kunde have taget Plads, naar det ringede sammen. Risom og Bache skulde paa samme Maade dele Domsognets Skolebørn. Friskolens Børn — som ingenlunde maatte gaa i Kirken sammen med Borger-skolernes — skulde Steenberg og Egelund dele i Domkirken og Winding og Wolter dele i Frue Kirke. Det kunde være interessant at vide, hvorledes de to Hold Børn anbragtes i Kirken uden at genere hinanden. Steenberg, som var meget musikalsk, maatte naturligvis indrømme, at Kommissionens Ordre var i Overensstemmelse med Skoleanordningen; men han tillod sig dog at tvivle om det formaalstjenlige i denne tvungne Kirkegang, i hvert Fald, hvis den skulde tjene til at gøre Gudstjenesten mere højtidelig. Børnene skulde jo helst kunne synge med i Kirken, og Kommissionen havde i den Anledning ogsaa befaleet Lærerne at synge Søndagens Salmer med dem; men det værste var, at egentlig kun Kahr og Egelund havde baade musikalsk Anlæg og Uddannelse. Sørensen og Wolter kunde nok synge; men havde ingen Uddannelse. Risom og Bache kunde ikke synge, Winding maaske heller ikke — »og ingen af disse tre var paa nogen Maade Musicus.« Meget rigtigt tilføjer Hr. Steenberg i sin Skrivelse af 26. August 1819 til Skolekommissionen, at hvis der skulde opnaas nogen For-

bedring af Kirkesangen, saa maatte Lærerne kunne lære Børnene Melodierne ens, nemlig præcis efter den brugelige Koralbog (Zinks Koralbog), og det var kun et Par af dem i Stand til. Han lyser derfor efter den Sanglærer, som skulde ansættes, og som jo paa dette Tidspunkt endnu ikke var kommen.

Kahr var ked af, at han skulde forlade Orgelet med sine Sangere og tage Plads i Koret sammen med de øvrige Børn. Der var ikke flere Børn, end at de godt kunde være oppe ved Orgelet allesammen; han skulde nok holde Styr paa dem; men Skolekommissionen kunde dog ikke fravige sin Bestemmelse.

Hvordan Kirkegangen forløb for de andre Skolers Vedkommende, foreligger der intet om; men det blev snart tydeligt for Sognepræsten ved Frue Kirke, at der ikke mødte saa mange Børn, som der burde. Sørensen kom aldrig i Kirken. Da man forlangte af ham og hans Kollega, at de skulde indsende Lister over de Børn, som havde forsømt Kirkegangen, og som derfor efter Anordningen skulde mulkteres, saa svarede de to Lærere, at der ingen Børn var, som havde forsømt Kirkegangen uden Grund. Hvad var der herved at gøre andet end at indbyde de to Lærere til et Kommissionsmøde, for at man kunde forhandle mundtlig om Sagen. De mødte imidlertid ikke, dels havde de mange Forretninger, dels var de bange for at blive uhøfligt behandlede af Professor Larsen! Kommissionen holdt paa sit, fordrede Forsømmelseslister over Børn, som ikke mødte i Kirken, og forlangte af Kahr, at han skulde tage Plads oppe i Koret; men der skete ingenting. Kahr fik nemlig Tilladelse af Amtsprovst Secher til at blive oppe ved Orgelet med sine Sangere, hvad der vel for Resten var det fornuftigste; men Spørgsmaalet vedblev at være Genstand for Strid i næsten 2 Aar og gav Anledning til megen Bitterhed mellem Kahr og hans Sognepræst.

I Begyndelsen af 1820 holdt Kommissionen Møde i Skolen paa Vestergade og forlangte af Lærerne, at de paa den i Forvejen bekendtgjorte Mødedag skulde fremvise deres Klasseprotokoller og meddele, baade hvad de i den forløbne Maaned havde undervist i, og hvad de agtede at gennemgaa i den kommende. Kahr og Sørensen parerede ikke Ordre, men meddelte, den ene af dem, at han agtede selvfølgelig at fortsætte derfra, hvortil han var kommen, og den anden, at det skulde han gerne sige, naar Maaneden var til Ende. De var ovenikøbet vittige og kaldte — med en teologisk Hentydning — Skolekommissionens Forlangende en Forudbestemmelse. Da saa hertil kom, at Sørensen, som efter sit eget Udsagn allerede den Gang var stærkt grebet af Grundtvigs religiøse Livssyn, ikke vilde holde sig Bestemmelserne efterrettelig med Hensyn til Undervisning i Religion, men nægtede at benytte Katekismus, saa indgav Kommissionen paany Klage til Kancelliet, som i Skrivelse af 19. December 1820 til Stiftamtmand, Kammerherre Rosenørn og Amtsprovst Winther, Sognepræst i Storning (Secher var i Mellemtiden død), gav følgende Svar:

»Kancelliet har modtaget den af Amtsskoledirektionen under 21. September sidstl. afgivne Betænkning over en af Skolekommissionen i Aarhus Købstad indgiven Forestilling, hvori andrages, at Skolelærerne ved bemeldte Købstads Borgerskole R. Sørensen og I. Kahr, som i Følge dette Collegii Skrivelse af 15. Februar sidstl. blev paa Grund af deres forhen udviste upassende Forhold advarede om at vise skyldig Lydighed mod deres Foresatte, atter har mod disse opført sig paa utilbørlig Maade derved, at Sørensen ikke alene har vægret sig ved at efterkomme Skolekommissionens Ordre med Hensyn til de Bøger, han skulde bruge ved Undervisningen, men har endog i denne Anledning tilskrevet Sognepræsten

Hr. Professor Larsen paa en meget upassende Maade, samt derved, at Kahr uagtet gentagne Forestillinger ikke har været at formaa til at iagttage de ham af Skolekommissionen foreskrevne Forholdsregler til Ordens Overholdelse blandt Skolebørnene, naar disse bivaanede Guds-tjenesten i Kirken.

Efter derom at have brevvekslet med Biskoppen over Aarhus Stift skulde Kancelliet herved tjenstlig anmode Hr. Kammerherren og D. Hvhed. om at foreholde Skolelærerne R. Sørensen og I. Kahr det urigtige i deres Forhold og give dem en alvorlig Irettesættelse med Betydning, at dersom de oftere viser pligtstridigt Forhold, vil de blive satte under Tiltale til Embeds Forbrydelse.◄

Denne meget alvorlige Irettesættelse hjalp næppe til Forbedring af Forholdet mellem Lærerne og Kommissionen eller til at gøre Sørensen og Kahr mere føjelige. Især blev man mere og mere forbitret paa Kahr, og han fandt derfor ingen Støtte i Kommissionen, da han i Vinteren 1821 straffede en Dreng alt for haardt.

I Begyndelsen af Februar Maaned hørte Kommissionen det Rygte, at Kahr havde givet en Dreng 40 Slag af en Tamp, og man har nok tænkt, at der nu var en gunstig Lejlighed til at ydmyge ham. Medlem af Skolekommissionen var paa den Tid Borgmester Justitsraad Hans Aastrup Fleischer. Han blev 1818 baade Borgmester og Byfoged i Aarhus, hvor disse to Stillinger ikke før — og forøvrigt heller ikke senere — har været forenet. Han beklædte disse Stillinger indtil 1847. Han var bekendt for sine liberale Anskuelser og var Medlem af Viborg Stænderforsamling fra 1836—41. I et Kommissionsmøde, som blev afholdt 14. Februar 1821 i Skolen paa Vester-gade, ledede Fleischer Forhøret i Sagen mod Kahr og førte vist oven i Købet selv Forhandlingsprotokollen. Denne første Disciplinærsag indenfor Aarhus Kommuneskole fik da et meget højtideligt Forløb. Det er vel før

Resten tilladt at formode, at Justitsraad Fleischer ikke har taget Sagen saa alvorlig, som de højtidelige juridiske Udtryk giver Anledning til at tro.

Kahr blev da tilkaldt og adspurgt, om Rygtet talte sandt, og om han vilde underkaste sig Kommissionens Bedømmelse af hans Forhold, eller om han ønskede Sagen forelagt Skoledirektionen. Kahr erklærede hertil, at han havde givet Drengen Andreas Falslev nogle Slag af en Tamp uden Knuder, fordi han i en Regnetime havde set paa sin Sidemands Tavle; hvor mange Slag, han havde givet ham, kunde han ikke sige; men han antog dog ikke, det var 40 Slag. Han havde ikke mishandlet Drengen, eftersom han var berettiget til at straffe. Han vilde ikke underkaste sig Skolekommissionens Bestemmelse. Saa holdt Justitsraad Fleischer et formeligt Forhør og fremkaldte Barnet Andreas Falslev, der forklarede, at han for nylig i en Time, hvori der var udenads Regning, hørte paa, at Drengen Peder Moss fortalte en Historie til Peter Kreyberg, hvilket Kahr bemærkede og tildelte derfor Komparenten en Mængde Slag, men Antallet kunde han ikke bestemme, hvorimod Drengene Jens Wilhelm Meyer, Jacob Harret, Jens Peter Kreyberg og Jens Christensen sagde at have talt dem, og at han fik 40 Slag. Da Komparenten kom hjem, eftersaa hans Forældre hans Ryg, og de sagde, at den var blaa og stribet. Komparenten fik ogsaa saa ondt i sin Mave og sit Hoved, at han i 3 Dage maatte blive hjemme fra Skolen; nu følte han ikke længere noget ondt deraf. Komparenten var 10 Aar gammel. Paa Tampen var der ikke nogen Knude, dog var den temmelig tyk. Forklaringerne blev oplæst for hver især af Drengene og »vedkendt«. »Det bemærkes, at Kahr paa Tilspørgende om, hvor Tampen var, erklærede, at den var opslidt.«

Kahr fik sig dog snart en ny Tamp. I Skolekommissionens Møde 28. Februar 1821 anklagedes han for

at have givet Toldbetjent Hofs Søn Johannes, 11 Aar gammel, 15 Slag Tamp. Pigerne Trine Frederiksen og Ane Sophie Pedersen fremstod som Vidner; de havde talt Slagene og erklærede, at der vel ingen Knuder var paa Tampen, men den var saa tyk som en fuldvoksen Tommelfinger. Om denne Straf efterlod Mærker paa Hofs Ryg, vidste de ikke, ej heller om samme efterlod Smerter i hans Ryg.

Skolekommissionen besluttede at klage over Kahr til Direktionen og indstille ham til Mulkt baade for hans ubeherskede Straffe og for den »uanstændige Maade«, hvorpaa han forfægtede sin Fremgangsmaade i de to Kommissionsmøder den 14. og den 28. Februar. Kahr forsvarede sig i en lang Skrivelse til Direktionen, men det hjalp ham ikke; han blev idømt en Mulkt paa 10 Rdr. Rasmus Sørensen skildrer i en Skrivelse til Direktionen Skolekommissionens Adfærd under disse Begivenheder og finder den med Rette mærkelig.

Sagen var den, at Lærernes Beskytter, Amtsprovst Secher, var død allerede i Mai 1820. Han blev bisat fra Aarhus Domkirke, og der var en Mængde Præster og højere Gejstlige og andre fornemme Folk til Stede. Der blev dog ikke holdt nogen Ligtale; Han boede nemlig i Frue Sogn, og da Sognepræsten, Professor Larsen, som kastede Jord paa Kisten, ikke holdt nogen Tale, saa holdt de øvrige Præster sig tilbage. Da Secher nogle Dage senere blev begravet ude i Søften, blev der holdt mange Taler over ham. Ligeledes holdt Kapellanen ved Domkirken Hr. Brygmann en Mindetale over Secher den følgende Søndag. Amtsprovst Secher havde jo været hans Beskytter i hans Fejde med Skolekommissionen.

Secher var utvivlsomt en meget dygtig Mand. Rasmus Sørensen, som daglig omgikkes ham, beundrer ham i høj Grad; men man kan dog ikke indrømme, at han havde nogen gavnlig Indflydelse paa Aarhus Skolevæsen,

enten paa dets Organisation, som vistnok var blevet bedre, hvis Skolekommissionen havde faaet sin Villie med een større Borgerskole (med Realskole) i Stedet for to mindre Skoler, eller paa dets Administration, som han gjorde vanskeligere ved at forbigaa og desavouere Skolekommissionen. Det er i alle Henseender misvisende, naar der i Biogr. Leks. om Amtsprovst Ole Anchersen Secher hedder, at han ved Ordningen af Aarhus Skoleforhold mødte Modstand fra de kommunale Autoriteters Side. Det var snarere saaledes, at Kommissionen mødte Modstand fra Amtsprovstens Side. Sagen er, at baade Biogr. Leks. og V. A. Secher: »Meddelelser om Slægten Secher« har deres Viden fra R. Sørensen, som elsker og beundrer Secher, men er meget ensidig i sin Dom; han gengiver ogsaa de derhen hørende Begivenheder fejl. Han siger, at Kommissionens Klager til Kancelliet blev uden Virkning, medens Sandheden jo er den, at Kancelliet 2 Gange gav Skolekommissionen Medhold og tildelte Sørensen og Kahr en alvorlig Irettesættelse. Det er ligeledes urigtigt, naar han fremstiller det, som om hans fjendtlige Forhold til Professor Larsen først blev utaaeligt efter Sechers Død. Det er i hvert Fald misvisende; men det er troligt nok, at det efter den Tid blev vanskeligere for Sørensen og Kahr at være ubehagelige mod Kommissionen. Det skal indrømmes, at Professor Larsen var en vanskelig Mand at arbejde sammen med, og der blev først Ro, da baade han og Sørensen i Sommeren 1821 forlod Aarhus.

Larsen fandt ikke altid Billigelse hos Skolekommissionens øvrige Medlemmer. Da Sørensen skulde rejse, gav Studsgaard ham et Vidnesbyrd. Professor Larsen, som var hans Sognepræst, var meget fornærmet herover og forespurgte Skoledirektionen, om det ikke var Lærrens Sognepræst, som skulde give ham Vidnesbyrd. Der er derfor næppe Tvivl om, at Sørensen husker rigtigt

naar han fortæller, at Skolekommissionen bad ham blive, da hans Modstander, Professor Larsen, skulde forflyttes til Holbæk. Sørensen var jo med sin overdrevne Selvfølelse og sin Stridbarhed en begavet Mand og dygtig Lærer, som vistnok ragede op over sine Kolleger, ogsaa over sin nærmeste Kollega Kahr, som vel var en stridbar Person, men som vist ellers ikke var nogen stor Dygtighed.

Den ny Amtsprovst Winther i Storring brød sig ikke om Kahrs lange Dokumentation, men idømte ham — som sagt — 10 Rdr. i Mulkt.

Ikke lang Tid efter aflagde Professor Larsen et Besøg i Kahrs Klasse i Skolen paa Vestergade og spurgte i Børnenes Nærværelse, om ikke Kahr den foregaaende Søndag havde haft nogle af Skolebørnene oppe ved Orgelet, og da Kahr maatte indrømme dette, skændte Sognepræsten paa ham, medens Kahr svarede igen efter bedste Eyne. Til sidst lod Professor Larsen sig henrive til at sige: »De er ikke andet end en grov uopdragen Bondekløds, der har gaaet paa Seminariet et Par Aar og ingen Ting lært«. Kahr klagede med Rette til Direktionen; men der kom ikke noget ud deraf. Han havde nu engang forskertset den Sympati, som han ellers burde finde hos Direktionen.

Mange Vanskeligheder havde Kommissionen med Hr. Kabell, der som foran fortalt af Biskoppen var bleven konstitueret som Kantor ved Domkirken efter Rosenkilde, hvad der straks gav Anledning til Stridigheder, da Kabell ogsaa mente at have Krav paa den Løn, som Rosenkilde havde haft som Overlærer ved Fattigskolen. Det fik han nu ikke. Da den ny Skoleordning skulde træde i Kraft, vilde Kommissionen have haft ham ansat som Lærer med Kantorindtægterne og 150 Rdr. Det hindrede Direktionen (Secher), og da Skolekommissionen vilde have, at han i det mindste saa skulde være Sanglærer ved Skolerne alene for Kantorindtægterne, saa

trak dette Spørgsmaal saaledes i Langdrag, vistnok ogsaa paa Foranledning af Skoledirektionen, at Kancelliet maatte fastsætte, at han foruden Kantorindtægterne skulde have 50 Rdr. for at være Sanglærer. Kommissionen forlangte nu, at han skulde synge baade med Borgerskolen og med Friskolen selvfølgelig, hvad der i alt vilde blive 9 ugentlige Timer, som jo let kunde lægges uden at kollidere med Kabells Timer ved Kathedralskolen, der laa Tirsdag, Torsdag og Lørdag 5—6. Kabell protesterede; han vilde kun tage 4 ugentlige Timer. I Efteraaret 1821 skrev den ny Amtsprovst til Kommissionen, at Sangen i Friskolen maatte anses for særlig nødvendig; det var jo derfra Korene i de to Kirker toges, og det var i høj Grad ønskeligt, at Koralerne indøvedes firstemmigt, for at Gudstjenesten kunde vinde i Højtidelighed. Provsten henviste til København, hvor Korsangen formentlig var meget smuk. Det hjalp ingenting. 7. Februar 1821 havde Kabell endnu ikke begyndt sin Sangundervisning i Friskolen, og 6. Marts ansøgte han Kommissionen om helt at blive fri for Sangundervisningen mod at give Afkald paa de 50 Rdr., og 26. Oktober samme Aar frasagde han sig ligefrem Stillingen som Sanglærer. Kommissionen vilde dog ikke lade sig nøje med det. I en lang Skrivelse til Direktionen fremstillede den hele Gangen i Spørgsmaalet om Kantoratets Besættelse i 1816, henviste til Forordningen af 22. Marts 1805, at Kantorembedet skulde komme Skolevæsenet til gode, og drog Sammenligning med den brave Risom, der som Klokker ved Domkirken ikke tjente ret meget mere, end Kabell tjente som Kantor, og Risom maatte læse 6 Timer daglig ved Domsognets Borgerskole, medens Kabell ikke kunde formaas til at læse nogle faa Timer. Risom fik forøvrigt, vistnok fra 1. November 1821, 150 Rdr. om Aaret foruden sine Klokkerindtægter for at være Lærer. Kabell fik ingen Løn fra 1. November at regne, og det er mere end sandsynligt,

at han virkelig havde Held til helt at blive fri for Undervisningen i Borger- og Friskolen; sine Kordrenge maatte han formodentlig fremdeles selv dressere. Han døde 12. September 1855 og ligger begravet paa den gamle Kirkegaard ved Søndre Alle. Paa den brudte Søjle, der smykker Graven, staar: Ved forudgangne Forældres Grav nedlagdes her Støvet af den kærlige Søn, den trofaste Ven, den i Livet fordringsløse, i sit Kald nidkære og fortjente Organist og Kantor Johannes Kabell¹.

Ikke mindre Vrøvl havde Skolekommissionen af Tegnelærer Jørgensen². Professor Larsen ventede sig, efter Rasmus Sørensens Sigende, ikke meget af dette Malergeni, og han fik Ret. Jørgensen ansattes samtidig med de øvrige Lærere, men Kommissionen havde hele Aaret 1819 igennem det Indtryk, at det ingenting blev til med denne Undervisning, som ser ud til at have været frivillig, siden der klages over, at mange Børn udeblev. Det lader til, at Jørgensen drev Faget paa den Maade, at han gav hvert Barn et Billede eller en Tegning til Efterligning, og Kommissionen mente ikke, det kunde blive til noget paa den Maade. I Begyndelsen af Aaret 1820 anmodede man derfor Jørgensen om at lægge en ordentlig Plan for Tegningen, og da han var utilbøjelig hertil, sendte man en Tegneplan til Skoledirektionen med Anmodning om, at Tegnelæreren maatte faa Paalæg om at følge den. Planen giver en god Forestilling om de lidt overdrevne Forventninger, Kommissionen nærede om, hvad der kunde naas i Tegning med Skolebørn, men er ellers ikke ufornuftig.

1. Lærlingene tegner alle efter et og samme Stykke, hvor det kan finde Sted, saasom ved geometriske og perspektiviske Figurer, samt ved Møbel- og Husgeraadstegning. I andet Fald tegner Drengene efter et og Pigerne efter et andet Stykke.

2. Ethvert Stykke, som skal tegnes af Lærlingene, fore-

tegnes, eller hvis det er af saa stort Format, at det kan overses af alle, ophænges paa Tavlen for Lærlingene. Derefter forklares Stykket i det hele, saa vel som i dets enkelte Dele, disses Forhold til hinanden indbyrdes og til det hele. Lys og Skygge bemærkes og forklares, og de gøres opmærksomme ved Stykket paa det rigtige, smagfulde og skønne som og paa det urigtige, smagløse og hæslige.

3. Skulde det forelagte Stykke ikke være af den Beskaffenhed, at det af Læreren let og hastigt kan foretages i det hele, heller ikke tilendebringes i een Time, saa bør enten enkelte Dele deraf eller Konturen af det hele og overhovedet kun saa meget, som deraf i een Time kan foretages, Lærlingene foretages eller forelægges. Hvad deraf er levnet, tilføjes i næste Tegnetime, indtil Stykket helt er udført.

4. Lærlinge tillades ikke at tegne paa løst Papir, men bør være forsynede med indbundne Tegnebøger, hvori ethvert Stykke straks indtegnes under Nr. og Datum, lige som og Tegnelæreren nedtegner under Stykket den Karakter, han tror det fortjener.

5. Læreren fører en Dagjournal og en Hovedprotokol efter det ham af Skolekommissionen opgivne og af Amtsskoleledningen approberede Skema, og han udfylder dette Skema med den yderste Flid og Nøjagtighed.

Planen vandt ikke Direktionens Bifald. Den meddelte, at den vel maatte rose Kommissionens Flid og Opmærksomhed for Tegnefaget; men den kunde dog ikke tro andet, end at det helst maatte ganske overlades Jørgensen, hvorefter han vilde drive Tegneundervisningen — hvad der vel nok kunde være god Mening i, naar blot Jørgensen vilde bestille noget. Hvor meget eller hvor lidt det blev til, er ikke godt at vide; men i Efteraaret 1820 tilsendte den ny Amtsproyst Skolekommissionen en Tegneplan som skulde følges. Denne ny Tegne-

plan ligner i det hele Skolekommissionens foran anførte. Den indskærper, at der saa meget som muligt foredrages det samme for hele Klassen under eet. Det er vel mageligere for Læreren, men aldeles unyttigt at uddele forskellige Tegnestykker blandt Børnene til Efterligning. Direktionen har bemærket, at Læreren ikke passer Tiden, og det indskærpes derfor, at han skal holde Journal, og Skolekommissionen fik Ordre til i sin næste Indberetning at meddele, hvad Resultatet blev. Det hjalp intet, og 11. December 1820 meddelte Kommissionen Jørgensen, at »da Deres Velædelhed ikke i rum Tid har givet Undervisning i Tegning for Borgerskolernes Børn og heller ikke har svaret paa Skolekommissionens sidste Skrivelse af 15. f. M. eller efterkommet det Dem deri paalagte, saa ved Kommissionen ikke at forklare Deres Velædelheds Tavshed paa anden Maade, end at den maa anse samme som en frivillig Nedlæggelse af det Embede, som Dem ved Skolerne er betroet.« Jørgensen anmodedes samtidig om at aflevere det »Elementarværk«, som han havde faaet til Laan af Skolevæsenet. Direktionen mente ganske vist ikke, det gik an saaledes uden videre at smide en Lærer ud, og foreslog at give Jørgensen en Advarsel, hvortil Kommissionen med Rette svarede, at det havde han allerede faaet. Ordskiftet var dog uden praktisk Betydning; Jørgensen mødte ikke mere, og det er sandsynligt, at Faget Tegning bortfaldt, da næppe nogen af de øvrige Lærere havde de fornødne Kvalifikationer, og Kommissionen havde al mulig Grund til at spare.

Til Trods for alle Vanskeligheder og Fejder blev der arbejdet i Skolerne med stor Iver. Rasmus Sørensen siger det udtrykkeligt, og Kommissionen roste i en Skrivelse af 20. Marts 1820 samtlige Lærere for deres Flid og for deres Omhu med Indberetningerne. Da Førrerne for Stridighederne Professor Larsen og Rasmus

Sørensen Sommeren 1821 havde forladt Byen, faldt der Ro over Sindene, og Arbejdet gik uden videre Forstyrrelser. Skolens centrale Fag, Religion, Dansk, Regning og Skrivning er der i det hele sjældent noget at bemærke om. Derimod er der undertiden Vanskeligheder med andre Fag som Haandarbejde og Gymnastik, foruden Sang og Tegning, hvorom der allerede er givet Meddelelse.

Som nævnt fandt Skolekommissionen, at de yngre Klasser havde for faa Timer, nemlig 2 Timer daglig paa Ugens 5 Dage; Lørdag Eftermiddag var fri. Og det kan man ganske give Kommissionen Ret i; men deraf fulgte rigtignok ingenlunde, at Lærerne havde for faa, naar de besørgede 5 Timer daglig om Vinteren og 6 om Sommeren. Aarsagen til, at de havde færre Timer om Vinteren, var naturligvis den, at man kun kunde se ved Dagslys i 5 Timer, det var i øvrigt i Medfør af Anordningens § 17. Man vilde jo let have kunnet hæve Vanskelighederne ved at ansætte flere Lærere; men det tillod Finanserne ikke. Lærerne var naturligvis ikke tilbøjelige til at paatage sig mere Arbejde, saa meget mere, som de kunde gøre deres Fritid indbringende ved Privatundervisning. Det var til at begynde med meget almindeligt, at de læste privat med deres egne Skoleelever; men Kommissionen anmodede 7. Februar 1821 Skoledirektionen om at forbyde det, da det formentlig kunde give Anledning til Misbrug. Der foreligger dog intet om, at Anmodningen blev taget til Følge. Lærerne havde vel heller ikke behøvet at tage Hensyn dertil. Der er naturligvis ellers ikke overleveret ret meget om Lærernes Privatfortjeneste. Rasmus Sørensen siger, at de kunde tjene mange Penge. Jens Worm Bruun, der blev Lærer ved Vestergades Skole 1827, var et uroligt Hoved og var ofte i Pengetrang. 4. December 1827 bekendtgjorde han i Aarhus Stiftstidende, at han vilde holde Foredrag Man-

dag og Tirsdag Kl. 8—9¹/₂ om Geometri. Der var for en Betaling af 3 Mark om Maanedens Adgang for alle, og der vilde blive uddelt en letfattelig Ledetraad. Desuden vilde han Fredag og Lørdag Kl. 8—9¹/₂ holde Foredrag over Astronomi, hvortil ogsaa Damer indbødes. Betaling 1 Rigsdaler maanedlig. Hans Velgørere i Aarhus og Omegn havde dog gratis Adgang. Endvidere vilde han Onsdag Kl. 8—9¹/₂ holde Foredrag over Skolevæsenet paa Grundlag af Plums¹ Haandbog og forevise flere Apparater til Undervisningens Forbedring i samtlige Fag. Sidste Halvdel af Timen skulde være »Konversatorium«, hvorved enhver paa sømmelig Maade kunde ytre sin Mening om Aarhus Skolevæsens Mangler. Han indbød Gejstligheden, Skolekommissionen, Kolleger samt Fædre og Mødre. Adgangen var gratis; man skulde kun skrive sit Navn paa en fremlagt Liste. Dernæst gav han Undervisning i »Ciffersang«, og endelig foreviste han hver Søndag sin betydelige didaktiske Samling. Adgang gratis; man anmodedes kun om at lægge en Skilling i Missionsbøssen, som var fremstillet paa Skolen.

Skolekommissionen gav Hr. Bruun en Næse — vel sagtens for hans »Forældremøder«.

I Begyndelsen af 1830erne havde Lærer Aae saa mange Privattimer, at Kahr beskyldte ham for at læse privat i sine Skoletimer; men derom senere.

I Gymnastik blev der ikke indrettet Undervisning i 1819, men allerede Aaret efter svarede Kommissionen Skoledirektionen paa dens Forespørgsel, at de 3 Seminarister M. Bache, R. Sørensen og I. Kahr nok kunde overtage Undervisningen i dette Fag i hver sin af de 3 Skoler. Det blev dog ikke til noget denne Gang. Først i 1827 tog man Sagen op igen. Der skulde anskaffes Apparater, naturligvis til Gymnastik i fri Luft, og som Lærer agtedes ansat Ludvig Lindhard, der desuden havde

en Privatskole, men som fra 1828 fik udbetalt 100 Rdr. årlig for at undervise Kommuneskolernes Børn i Gymnastik. Undervisningen skulde finde Sted hver Dag 5—6 og Lørdag 5—7, for at alle Skolerne kunde deltage deri. Som Grundlag skulde benyttes Meedows¹ Haandbog, indtil Professor Nachtigalls² udkom. Snædker Bech paa Vestergade paatog sig for 75 Rdr. at levere alle Apparaterne; i Foraaret 1829 bevilgedes dog yderligere 77 Rdr. til Gymnastik- og Svømmeapparater. Det er vanskeligt at sige, hvor Gymnastikpladsen blev anlagt. Der var bl. a. Tale om en Plads ved Havnens sydlige Side »fra Fjælleskuret ud mod Jærgaardsvej«; den kunde indhegnes og ogsaa være bekvem ved Svømmeundervisning. Det blev dog ikke til noget; Magistraten, som man henvendte sig til, fandt Planen for dyr at realisere og pegede paa en Plads ved Hospitalet, den saakaldte Kringelhave¹. Denne Plads vilde imidlertid Stiftsøvrigheden ikke rykke ud med, og man saa derefter paa Haven bag Vestergades Skole; men her lagde Skoledirektionen sig imellem, og nu mente Skolekommissionen efter Direktionens Henstilling, at man kunde bruge den samme Plads som forrige Aar, »naar Børnene fra Arbejdsanstalten blev tilholdt at være fra Pladsen Øvelsestimerne og Porten aflukket«. (Kommissionsmøde 6. Maj 1829).

Da Arbejdsanstalten var i Hospitalets vestre Fløj, har Gymnastikpladsen i 1828 og følgende Aar formodentlig været paa Pladsen mellem Friskolen og Hospitalet, og det har været Gymnastikapparaterne, der var pillet ved, da Wolter Sommeren 1828 lod 4 af sin »Skoles« Drenge gribe en af Egelunds Drenge ved Navn Tendrup og slæbe ham ind i Gangen, hvor Wolter gennempryglede ham, fordi han havde angivet, at nogle af Wolters Drenge havde mishandlet »Apparatet«. Egelund klagede til Kommissionen, som lod Sagen falde, da Wolter skriftlig erklærede, at han indsaa sin Overilelse.

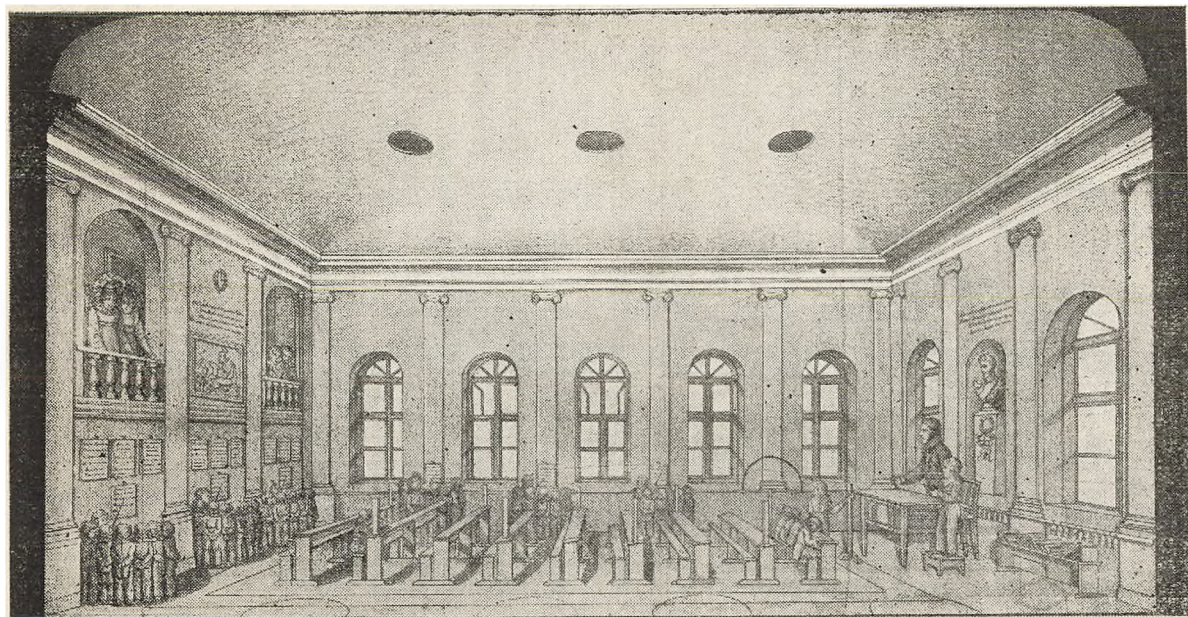
Man forlangte ogsaa 1828, at Børn fra Byens private Skoler skulde møde til Gymnastikken. Institutbestyrer Rahbek forespurgte i den Anledning sine Børns Forældre, hvad de syntes om den Ting, og de svarede alle, at det skulde de ikke have noget af. En hel Del af dem er ligefrem altererede og erklærer, at deres Børn kan ikke taale at gøre Legemsøvelser. Rahbek tilskrev Maj 1829 Kommissionen, at han selv vilde undervise sine Børn i Gymnastik i Ridehuset, og det havde dog Kommissionen ikke noget imod. Der blev virkelig fra Slutningen af 1820erne givet Undervisning i Svømning, og der er flere Gange Tale om Reparation af Svømmeflaaden. At denne dog ikke var noget i Retning af vore nuværende Søbadeanstalter, fremgaar af en Ansøgning, som Rektor Stougaard i Sommeren 1834 indsendte til Skolekommissionen om Tilladelse til at benytte Kommuneskolernes Svømmeflaade til Undervisning af Katedralskolens Disciple mod at deltage i Reparationer. Han lovede at sørge for, at Flaaden hver Gang efter Benyttelsen blev henlagt til et sikkert Sted.

1820 nedlagdes Spindeskolen i Klosterets vestre Fløj, som jo omdannedes til Arbejdsanstalt og Fattiggaard, hvortil den anvendtes, indtil den nuværende Fattiggaard i 1862 opførtes. Der var derefter knyttet en Haandgerningskole til Friskolen, som jo bestyredes af Madam Ane Rasmussen, medens Madam Glasius var Haandgerningslærerinde ved Borgerskolerne. December 1819 afholdt Skolekommissionen Eksamen i Haandgerning hos Madam Glasius, nederste Klasse om Formiddagen og øverste om Eftermiddagen. Der prøvedes i: 1. Syning, 2. Strikning, 3. Brodering, 4. Spinding, 5. Karten, 6. Skæren efter Maal. Straks efter Nytaar 1820 sendte Kommissionen en Haandgerningsplan til Skoledirektionen, som tilbagesendte den bl. a. med Bemærkning, at Spinding var bedre end Brodering. Der meddeles ikke senere noget om, hvad Under-

visningen i Haandgerning i det hele beskæftigede sig med, men Spinding og Strikning var i hvert Fald en meget væsentlig Del af Undervisningen. 1823 meddelte Ane Rasmussen, at hun behøvede 3 Lispund Uldgarn til Forarbejdning, nemlig Strikning, og Kommissionen bestilte det ønskede Kvantum gennem Fattigvæsenet, som lod Ulden spinde paa Arbejdsanstalten. I Haandgerningsskolerne blev der formentlig kun spundet Hør, ikke Uld. Da Børnene i Friskolen ikke købte de færdige Varer, Uldstrømperne og Hørgarnet, maatte Skolekommissionen sørge for paa anden Maade at afhænde dem. 1824 skulde Raadmand Olsen sælge de strikkede Ting fra Friskolen ved Auktion, og 1828 paatog Købmand Simmelkjær¹ sig at skaffe en Sælgekone, der kunde sælge Varerne. Det samme Medlem fik 1832 Paalæg om at sælge det i Friskolen spundne Hørgarn til den højst mulige Pris, som hidtil havde været 2 Mark pr. Pund. Med Borgerskolernes Haandgerningsafdeling havde man ingen Vanskeligheder; her anskaffede Forældrene, hvad der skulde bruges, og Børnene fik de færdige Arbejder med hjem. Der blev først Vrøvl, da man i Begyndelsen af 1830erne indførte den indbyrdes Undervisning ogsaa i Borgerskolernes Haandgerningsskole. Forældrene vilde hverken levere Hør til Spind eller Linned til Syning, da det formentlig blev fordærvet, ved at flere Børn haandterede det. Kommissionen besluttede derfor at rette Indstilling til Direktionen og til Kancelliet, at den berømte Metode ikke anvendtes her, eller at der anvistes Midler til Indkøb af Hør og Spind.

Den indbyrdes Undervisningsmetode eller Lancastermetoden optog fra omtrent 1820 hele den pædagogiske Verden. Den stammede fra England og anbefalede sig vistnok især derved, at man formentlig, naar denne Metode anvendtes, kunde beskæftige et ubegrænset Antal Børn, hvorved der altsaa kunde spares Penge. En nær-

mere Beskrivelse af Metoden maa søges i Pædagogikkens Historie; her skal kun gives et Par Antydninger. Metoden betød gennemført Klasseundervisning i Mod-sætning til den tidligere Undervisning af et Barn ad Gangen I Slutningen af det 18. Aarhundrede hedder det: Det er en bekendt Sag, at de Børn, som Skoleholderen ikke netop har for, kun larmer og forstyrrer Undervisningen¹. I Indberetning til Skolekommissionen fra Windings Privatskole 1814 fortælles, at Børnene blev hørt i Lektierne om Morgenen, efterhaanden, som de kom i Skole, altsaa een ad Gangen. Den nye Metode gik da ud paa at sætte hele Klassen i Arbejde paa en Gang. Timen inddeltes i Smaadele, hvis Anvendelse var nøje bestemt. Til sin Bistand havde Læreren en Del af de fremmeligste Disciple, som hver havde sin lille Trop til Undervisning; Læreren dirigerede det hele med en Klokke eller Fløjte. Paa Væggene hang Tabeller af forskellig Slags, om hvilke de smaa Afdelinger af Børnene kunde samles i Halvkredse med Bihjælperen eller Monitor, udstyret med Blikskilt og Pegepind, inde i Kredsen. Halvkredsene holdtes tit i Orden ved en i Muren fastgjort halvcirkelformet Jernbøjle. Der skulde herske streng Orden og stram Disciplin. Ordet »Ret« og Lyden af en Pibe maatte betegne de fleste Befalinger, andre gaves ved Tegn. I Læseskolen begyndte alle Børnene med Tabel I og skulde gennemgaa 80 Tabeller og derpaa 2 Læsebøger. I Skriveskolen med dens 100 Tabeller maatte Barnet først med en Jernpind skrive Bogstaverne i Sand, derefter med Griffel paa Tavle og endelig med Pen og Blæk. I Regneskolen var der ligeledes en Sandklasse, derpaa fulgte Talklasser osv. med 120 Tabeller og en Bog². Løjtnant J. W. Bruun udgav 1820 den Lancasterske Skoleindretnings Historie, hvori han i et meget svulstigt Sprog priser Metoden og hæver Engländeren Lancaster til Skyerne som en af Menneske-

En dansk Lancaster-Skole for 100 Lærlinge.

Tilhøjre ses Læreren paa Kateæret med Signalklokke. Til venstre og i Baggrunden ses Halvkredse af Børn med deres Monltorer (Bihjælpere) samlede i Halvkredse om Tabeller. I Forgrunden antyder de buede Linier liggende Kredse,

*En Lancafter-sk
Læsecirkel.*

*Læreren eller Generalmonitor
examinerer*

Monitor efterfører de fuldfærevne Tavler

Skoleinteriører fra en Lancaster-Skole. Børnene har Huerne paa Ryggen.

hedens største Velgørere. Han beskriver en Øvelse i Stavning saaledes (En Monitor og 8 Disciple):

Monitor (efter en ophængt Tabel) Lysesax.

Nr. 1. Ly - se - sax. 2. L y. 3. Ly. 4. s e. 5. se (NB. ikke gentage første og anden Stavelse). 6. s a x. 7. sax. 8. Ly - se - sax. 1. Lysesax.

Han anfører derefter Ordet Generalsuperintendent-skab; der formentlig, om det skulde være, kunde sætte 25 Børn i Svingninger paa en Gang, og tilføjer: »Den

Vane at arbejde i Takt og Samtakt med andre er en herlig Modgift for den nyere Tids Oppositionssyge hos Barnet som hos Oldingen, der river ned endog sine skønneste Værker.« De 3 foranstaaende Billeder er taget fra Bruuns Bog.

Bruun tilegner sin Bog til Generalmajor H. Beck¹ og Oberst H. Rømeling², »mine høje Velyndere, hvilke, mig uafvidende, først tilvendte mine Arbejder i Undervisningsfaget Hans Majestæts naadigste Opmærksomhed«. Metoden interesserede nemlig Frederik VI i højeste Grad, baade fordi den gav Anvisning paa, hvorledes en Lærer kunde undervise 100 Børn, hvorved der sparedes Penge, og fordi Undervisningen fik en saa stram militær Form, især her i Landet, hvor Metodens Gennemførelse i Skolerne navnlig fremskyndedes af en Officer, Major Abrahamson³, som i denne Sag var Kongens højre Haand. Han var sikkert Ophavsmand til den Række Regeringsbestemmelser, som gennem 1820erne næsten tvang den indbyrdes Undervisning igennem i Landets Folkeskoler. Kongelig Resolution af 21. August 1822 fastsatte:

- A. at den indbyrdes Undervisning maatte indføres, naar Skolekommissionen gennem Direktionen søgte Kancelliet derom,
- B. at visse Tavler og Tabeller approberedes, som skulde anskaffes til hvert Pastorat i Riget,
- C. at en Normalskole for indbyrdes Undervisning skulde oprettes i København, og
- D. at det danske Kancelli bemyndigedes til at tillade Afvigelser fra Anordningen af 1814, hvorhos det fastsattes, at hvor den indbyrdes Undervisning var indført, maatte ethvert Barn, som havde de befalede Kundskaber inde, efter Skolekommissionens Bestemmelse fritages for den almindelige Skolegang, uden Hensyn til dets Alder, dog at det skulde indtil dets Konfirmation søge Skole to Dage om Maaneden.

Reskript af 16. Maj 1824 bestemte, at i Skoler, hvor den indbyrdes Undervisning var indført, skulde der være $\frac{1}{2}$ Times Religionsundervisning hver Morgen.

Kancelliskrivelse af 19. Maj 1827 befalede Skolekommissioner og Direktioner at paase, at Metoden var i Orden. Efter Visitationer skulde der straks indgives Beretning til Kancelliet.

Kongelig Resolution af 25. November 1828 bestemte, at enhver Sognepræst, i hvis Pastorat der ved Udgangen af 1830 fandtes nogen Skole, hvori den indbyrdes Undervisning ikke var indført, skulde gennem Direktionen til Kancelliet indsende Beretning derom, for at det kunde overvejes, om der skulde være Anledning til at befale Metoden indført i disse Skoler.

Kancelliplakat af 14. Juni 1825 bestemte, at der ved Besættelse af Skolelærerembeder skulde tages Hensyn til, om Ansøgeren forstod at anvende den indbyrdes Undervisning.

Kongelig Resolution af 23. Februar 1828 bestemte, at alle teologiske Kandidater skulde godtgøre, at de besad praktisk og teoretisk Dygtighed i den indbyrdes Undervisning.

Endelig bestemte kongelig Reskript af 29. November 1828, at der ved Uddeling af Naadesbevisninger til Skolelærere og gejstlige Embedsmænd skulde tages Hensyn til, om Vedkommende havde et godt Forhold til den indbyrdes Undervisning¹.

I Aarhus var det allerede i Sommeren 1822 paa Tale at indføre indbyrdes Undervisning. Skolekommissionen vilde lade Lærer Egelund rejse til Randers, hvor der var en Slags Normalskole for Nørrejylland, og hvor Amtsprovst Kruse² vilde tage venligt imod ham. Kommissionen ønskede nemlig, at den indbyrdes Undervisning skulde overtages af Egelund og ikke af Winding, som Amtsprovst Winther holdt paa, og denne Uenighed var

vistnok Aarsagen til, at Sagen foreløbig blev lagt til Side. I 1824 blev det til Alvor. Den 9. April var Egelund til Stede i et Kommissionsmøde for at meddele, hvad der skulde indkøbes til en Klasse til indbyrdes Undervisning i Friskolen, som han skulde lede. Apparaterne var følgende:

1. Et Sæt Tabeller, klistrede paa Pap og i Kanten forsynede med Skind.
2. To Stykker Sandborde, 6 Alen lange med Ege-Strygere.
3. 24 Opstandere og fornødne Skamler.
4. 20 Læsestokke (Pegepinde!).
5. 24 Blikkilte (til Bihjælperne).
6. En Folioprotokol paa 3 Bøger (Papir).
7. Fornødne Blækhuse.
8. Fornødne Jernkroge (til at hænge Tabeller paa?).
9. Fornødne Bændler til Tabellerne.

Skolekommissionen var vel alt andet end forhippet paa Indførelse af Metoden; men den pekuniære Side af Sagen gjorde vistnok Udslaget. Man haabede, at Antallet af Lærere kunde formindskes, og 11. Maj 1824 fik Egelund Ordre til at sætte Virksomheden i Gang. Metoden egnede sig bedst til Anvendelse i de yngste Klasser, og da ingen af Eleverne her egnede sig til at optræde som Bihjælpere, maatte Egelund anmode Kommissionen om Tilladelse til at laane nogle af de ældre Klassers Elever.

Sommeren 1826, da Frederik VI var i Aarhus og bl. a. aflagde et Besøg i Skolerne, tilkendegav Majestæten sit allerhøjeste Velbehag med Forholdene, og opmuntret heraf besluttede Kommissionen efter Opfordring af Major Abrahamson, som ledsagede Kongen, at lade Egelund og Ane Rasmussen rejse til København i Olufsferien i Slutningen af Juli, den første, for at han kunde sætte sig bedre ind i Metoden, og den sidste for at lære, hvorledes man kunde drive indbyrdes Undervisning i

Haandarbejde. Aaret efter blev da ogsaa Friskolens Haandgerningsundervisning indrettet paa den ny Maade, og Metoden indførtes tillige i Borgerskolerne. Kahr ønskede at lede den i Frue Sogns Borgerskole og fik 13. September 1827 Lov til at anskaffe Sandborde m. m. Da Stiftsprovst Lindhard 1830 ønskede indbyrdes Undervisning indført ogsaa i Borgerskolens Haandgernings-skole, protesterede imidlertid Forældrene, som tidligere omtalt.

Omkring 1830 synes Begejstringen at være kølnet. I Efteraaret 1831 meddelte Egelund Kommissionen, at han ønskede at blive fri for den indbyrdes Undervisning, naar Windings Embede blev besat. En Maanedstid senere lovede ganske vist Bruun, Kahr og Egelund at undervise i Sang efter den indbyrdes Undervisnings Metode, de fornødne Tabeller anskaffedes, og det bestemtes, at der skulde undervises 2 Timer ugentlig i Sang; men Egelund afgav dog Faget. Det overtoges af Windings Efterfølger ved Friskolen, Aae, som næste Aar byttede Embede med Bruun, der saaledes kom til Friskolen og — meget motiveret — overtog det Fag, om hvilket han havde skrevet en Bog. Aaret efter — 1833 — vilde Bruun bytte om igen, men det blev nægtet! Da Bruun efter alt at dømme var en udelig Person i Skolen, var den indbyrdes Undervisning næppe i gode Hænder hos ham. Der kan ikke bestemmes nogen Tid, da Metoden i Aarhus eller andre Steder afskaffedes. Det er snarere saaledes, at der efterhaanden sløjedes af. I Begyndelsen af 30-erne meddelte Kongen Kancelliet, at han paa en Rejse i Jylland havde overbevist sig om, at Metoden anvendtes urigtigt. Den holdt sig dog, af Navn i det mindste, en Menneskealder i Landets Skoleverden, og endnu 1861 forhandlede man paa et Skolemøde i Aarhus, om den indbyrdes Undervisning kunde anses

for nyttig, og Bjørnbak var ikke den eneste, som forsvarede en moderat Anvendelse af den¹.

Man faar naturligvis ikke af Protokoller og Dokumenter noget Indblik i, hvorledes der undervistes i Skolerne; imidlertid giver dog Indberetningerne fra Foraaet 1826 til Skoledirektionen et ganske godt Overblik over, hvad man arbejdede med, og hvor meget man mente at kunne faa igennem paa et halvt Aar, og disse Indberetninger meddeles derfor her.

Indberetning

angaaende Udfaldet af den halvaarlige Eksamen i Aarhus Domsogns Borgerskole, afholdt den 17., 18. og 19. April 1826.

2. Klasses 2. Afdeling:

Antallet paa de Elever, som i denne Afdeling blev i Halvaaret undervist, var 41. Af disse blev 12 Elever udskrevne, 4 med Hovedkarakteren mg, 3 m : g ;, 2 med G, 1 med g, 1 med T : g : og 1 med mdl. Af de øvrige 29 erholdt 2 Mg, 4 mg, 12 m : g ;, 5 G, 5 g og 1 mdl.

Denne Afdeling kommer i næste Halvaar til at bestaa af 46 Elever.

2. Klasses 1. Afdeling:

Deri blev 45 Elever undervist, hvoraf 3 fik Hovedkarakteren Mg, 12 m : g ;, 15 G, 9 g, 2 T : g : 1 mdl; 1 døde i Halvaaret, og 1 var syg.

1. Klasses 2. Afdeling:

Deri blev 49 Elever undervist, hvoraf 2 fik Hovedkarakteren Mg, 2 m : g : 25 G, 10 g, 4 T : g ;; 1 gik over til Friskolen, 5 var syge.

1. Klasses 1. Afdeling:

Deri blev 47 Elever undervist, hvoraf 7 erholdt Hovedkarakteren m : g : 28 G, 4 g, 4 T : g ;, 1 t : g ;; 1 indfandt sig ikke til Eksamen og 2 var syge.

Hele Skolen bestaar i Sommersemestret af 180 Elever.

Aarhus Domsogns Borgerskole, den 22. April 1826.

Ærbødigst

Chr. Risom.

Beretning

om de Pensa, som er læste og gennemgaaede med Eleverne i Domsognets Borgerskole fra Eksamen i Oktober 1825 til April 1826:

Med 2. Klasses 2. Afdeling

blev hele Balles Lærebog læst og repeteret; den bibelske Historie blev tvende Gange repeteret; i Kofods Danmarks Historie blev begyndt paa Kongerne af den oldenborgske Stamme, og deres tillige med den ældre Historie blev repeteret. Af Geografien blev læst Asiens, Afrikas, Amerikas og Australiens Geografi, og hele Europas blev repeteret.

Med 2. Klasses 1. Afdeling

blev af Balles Lærebog læst det 6. Kapitel, og dette tillige med de 4 første Kapitler blev repeterede. Af Bibelhistorien blev læst det nye Testaments Historier og det gamle Testaments Historier repeteret. I Danmarks Historie blev læst og repeteret til Christian den Fjerde Af Geografi blev læst og repeteret Europas Geografi.

Med 1. Klasses 2. Afdeling

blev læst det 3. og 4. Kapitel af Balles Lærebog og repeteret de 3 første Kapitler. Af Bibelhistorien blev læst fra den 21. i det gamle Testaments Historier til Enden, og alle det gamle Testaments Historier blev repeteret.

Med 1. Klasses 1. Afdeling

blev læst og repeteret de 2 første Kapitler af Balles Lærebog og af det gamle Testaments Bibelhistorier de 20 første.

Igennem alle Afdelingerne er Eleverne i Skrivetimerne enten skrevet for eller Forskrifter forelagt dem.

Aarhus Domsogns Borgerskole, den 22. April 1826.

Ærbødigst

Chr. Risom.

Med 2. Klasses 2. Afdeling

blev i Indenadslæsning Munthes Fædrelandshistorie helt gennemlæst og dermed forbunden mundtlig Sproglære. Af Naturlæren blev af nogle af Eleverne Funkes læst og repeteret fra Pag. 55 til 89; af andre blev Birchs læst og repeteret fra Pag. 75 til Pag. 97. I Regning gennemgik en Del af Eleverne Husholdnings Eks.; en anden Reguladetri i Brøk til Nr. 70; en tredie Reguladetri i hele Tal, og en fjerde Del de 4 Spec. i benævnte. Desuden øvedes denne

Afdeling i Hovedregning, Tabel og Retskrivning i de dertil bestemte Timer.

Med 2. Klasses 1. Afdeling

blev i Indenadslæsningen Birchs Læsebog læst fra Pag. 1 til 45. og fra Pag. 142 til 191, forbunden med mundtlig Sproglære. I Naturlæren blev af alle Eleverne Birchs læst og repeteret fra Pag. 75 til 97. I Regning gennemgik nogle en Del af Reguladetri i hele Tal og andre de 4 Species i benævnte og ubenævnte. Desuden øvedes ogsaa denne Afdeling i Hovedregning, Tabel og Retskrivning.

Med 1. Klasses 2. Afdeling

blev i Indenadslæsning Thonboes bibelske Historie læst og repeteret fra det nye Testamente til Enden og desforuden Hallagers Læsebog gennemlæst. I Regning øvedes Eleverne i de 4 Spec. i ubenævnte Tal, i Hovedregning og Tabel.

Med 1. Klasses 1. Afdeling

blev Hallagers Læsebog gennemlæst og repeteret, og Eleverne øvedes i Regning i de 4 Spec., i ubenævnte Tal og i Hovedregning Aarhus Domsogns Borgerskole, den 22. April 1826.

Ærbødigst

K. Schytte.

Underdanigst Indberetning

fra Frue Sogns Borgerskole i Købstaden Aarhus efter Foraars-eksamen 1826.

Disciplene var efter Anordningen delt i 2 Klasser, af hvilke den 2. eller øverste undervistes om Formiddagen og 1. eller nederste Klasse om Eftermiddagen. Hver Klasse bestod igen af 2 Hovedafdelinger, hvilke nød Undervisning i 2 særskilte Stuer, og har de med Hensyn paa de forskellige Læregenstande 2 eller flere Underafdelinger.

I 2. Klasses 2. Afdeling

var Læregenstandene: Indenadslæsning, Sproglære, Religion, Skønskrivning, Retskrivning, Stil, Regning, Fædrelandshistorie, Geografi og Naturkundskaber.

1. Til Indenadslæsning anvendtes ugentlig 2 Timer, hvorved den ev. kr. Salmebog og Munthes mærkv. Begivenheder osv. vekselvis blev afbenyttede, og hermed forbandtes gram., religiøse og andre Bemærkninger.

2. Paa Sproglære anvendtes ugentlig 1 Time, hvorved brugtes et af Læreren forfattet Compendium, hvilket udfyldtes ved mundtlig Meddelelse.

3. Af Religionslærebogen blev i 3 Timer ugentlig gennemgaaet og repeteret de 5 første Kapitler i Forbindelse med Katekismus og passende Bibelhistorie.

4. Paa Øvelse i Skønskrivning og Retskrivning og Stil anvendtes ugentlig 5 Timer; 2 til den første, 2 til den anden og 1 til den sidste Del.

5. I Regnekunsten gav enkelte Skolarer sig af med alle Regningsarter, de øvrige med Reguladetri saavel i brudne som hele Tal, hvortil ugentlig anvendtes 4 Timer.

6. Med Anvendelse af 4 Timer ugentlig blev de autoriserede Lærebøger i Fædrelandshistorie og Geografi gennemgaaede.

7. Naturkundskaber, fysikalske og astronomiske, meddeltes efter Funke og Birch i 2 Timer ugentlig.

I 2. Klases 1. Afdeling

angik Undervisningen de samme Genstande som i 2. Afdeling med Undtagelse af dansk Stil.

1. Til Øvelse i Indenadslæsning, herved brugtes den autor. Læsebog af Birch, og undertiden Salmebogen, anvendtes ugentlig 2 Timer.

2. Til Sproglæren var bestemt 1 Time, hvilken for det meste anvendtes til Indenadslæsning i ovenmeldte Udtog ledsaget med mundtligt Foredrag.

3. Til Skønskrift brugtes 2 Timer og til Øvelse i Retskrivning 1 à 2. Den sidste, som bestod i Skrivning enten efter Diktamen eller efter Bog, var efter Omstændighederne forbunden med Sproglære.

4. Ved Regningen, som øvedes 3 Timer om Ugen, var 3 Afd., af hvilke a regnede Reguladetri i hele Tal, b de 4 Spec. i benævnte Tal og c de 4 Spec. i ubenævnte Tal.

5. Lærebog og Bibelhistorie, hvortil brugtes 3 Timer ugentlig, læstes i denne Afdeling særskilt. I den første blev de 5 første Kapitler gennemgaaet og repeteret, i den sidste det nye Testaments Historie efter Thonboe. Anmærkn. i Lærebogen forskaaenedes denne Afdeling for i det hele, ja nogle af de svageste endog for Bibelsprog.

6. I Fædrelandshistorie, hvortil 1 Time ugentlig anvendtes, læste nogle fra Chr. den 1. til Fr. den 3., andre fra Valdemar 1. til Chr. 4.

7. Naturkundskaber meddeltes i 2 Timer om Ugen efter Birch.

I 1. Klases 2. Afdeling

undervistes i Indenadslæsning, Religion, Skrivning og Regning.

1. Ved Indenadslæsning, hvorpaa anvendtes 2 Timer ugentlig, brugtes Balles Lærebog og Elmenhoffs hist.-geogr. Læsebog vekselvis. Forsaavidt Trang til at forskaffe Børnene mekanisk Færdighed i at læse tillod det, ledsagedes denne Øvelse med Udenadsstavning og Begrebernes Udvikling.

2. Ved Religionsundervisningen lagdes Balles Lærebog og Thonboes Bibelhistorie til Grund. Af den første lærtes de 2 første Kapitler og af 6. Kapitel til Pligterne mod Næsten udenad med Udelukkelse af enkelte §§, som ansaas for at være over disse Børns nærværende Fatteevne. Anm. læstes af ingen og Bibelsprog kun af de øverste. Iøvrigt var Fremgangsmaaden denne: Hver Eftermiddag, naar den anordnede Skoletid var til Ende, hørtes de foresatte Stykker, og hver Fredag katekiseredes over det i Ugen læste Pensum. Af Bibelhistorie lærte nogle hele det nye Testamente, andre det gamle Testamente, og atter andre omtrent Halvdelen af det gamle.

3. og 4. Til Øvelse i Skrivning havdes 2 Timer og til Regning, som indskrænkede sig til de 4 Spec. i ubenævnte Tal, 3 Timer ugentlig.

I 1. Klasses 1. Afdeling

indskrænkedes Undervisningen til Indenadslæsning og Skrivning. Ved Indenadslæsning, hvormed Stavning inden- og udenad var forenet, og hvorpaa ugentlig anvendtes 7 Timer, brugtes Hallagers Læsebog og Thonboes Bibelhistorie vekselvis. Til Skriveøvelser havdes 3 Timer om Ugen.

Det hele Antal af Skolebørn beløb sig i forrige Halvaar til 135, nemlig 83 i 2. og 52 i 1. Klasse.

Ved Foraarseksamen blev af 2. Klasses 2. Afd., som bestod af 40 Børn, 12 udskrevne, 2 med Hovedkarakteren mg ×, 5 med G, 3 med g, 2 med tg. Af de tilbageblivende 28 erholdt 4 Mg, 9 mg, 6 G, 6 g og 2 tg. Et Barn mødte ikke formedelst Sygdom. Til disse 28 indkom ved Omflytning fra samme Klasses 1. Afd. og ved Udvidelse af Skoledistriktet samt ved Bopælsforandringer 12 Disciple, saa at Afdelingen vedbliver at bestaa af 40 Børn.

Af Disciplene i samme Klasses 1 Afd., hvis Antal beløb sig til 43, blev 1 udskreven med Hovedkarakteren godt, en med tg optagen i en privat Læreanstalt, 1 med mdl. gik over til Friskolen, 1 med tg kom tilbage til Domsognets Skole, 1 med mg flyttede fra Byen. Af tilbageværende 38 erholdtes følgende Hovedkarakterer: 3 mg, 4 G, 9 g, 20 tg, 1 mdl og 1 slet. Af disse 38 overflyttedes 10 til Klassens 2. Afdeling, og i deres Sted indkom dels ved Omflyt-

ning fra 1. Klasse, dels ved Distriktets Udvidelse og Bopælsforandring 14, og Antallet er nu 42.

I 1. Klasses 2. Afdeling, som bestod af 29 Disciple, erholdtes følgende Hovedkarakterer: 1 Mg, 7 mg, 7 G, 11 g, og 3 tg. Af disse 29 blev 11 opflyttede i 2. Klasses 1. Afdeling, hvorimod indkom ved Omflytningen fra nederste Afdeling osv. 21, saa at Afdelingen nu bestaar af 30 Disciple.

I 1. Klasses 1. Afdeling, der bestod af 23 Børn, er Karaktererne følgende: 10 g, 11 tg, 1 mdl; 1 Barn udeblev formedelst Sygdom. Af disse 23 blev 9 opflyttet i 2. Afd. og i deres Sted optaget 13 ny indskrevne; Afdelingen bestaar saaledes nu af 27 Skolarer.

Det hele Antal af Disciple beløber sig altsaa nu til 148.

Fruesogns Borgerskole i Aarhus, den 4 Maj 1826.

Underdanigst

J. Stenbeerg,

Kateket og første Lærer.

Ydmygst Indberetning

angaaende Aarhus Friskoles begge 3. Afdelinger ved og efter Eksamen i April 1826.

Ved Eksamens Afholdelse bestod 2. Klasses 3. Afdeling af	55 Elever
Deraf udgik til Konfirmation	5
Ved Udskrivning.....	11
	<hr/> 16 —
	tilbage... 39 Elever
Een forladt Skolen den 28. Februar d. A. og er konfirmeret i Blegind, samt een afgaaet, der var udskreven ved sidste Eksamen med Forpligt at søge Skolen 2 Dage maanedlig.....	2 —
De tilbageblevne er altsaa	37 Elever
Til disse opgik fra Hr. Egelund	1
af 1. Klasses 3. Afdeling	27
	<hr/> 28 —
Denne Afdeling er for Tiden	65 Elever
1. Kl. 3. Afdeling	
bestod ved Eksamen af	57 —
deraf opgik i 2. Klasse.....	27 —
	<hr/> igen... 30 Elever

	overført...	30 Elever
Til disse optoges:		
fra den indbyrdes Undervisning	20	
af de nye indskrevne.....	8	
	<hr/>	28 —
Afdelingen bestaar altsaa af		<hr/> 58 Elever

Desuden 5 paa 5 à 5½ Aar givet Lov til at gaa nogle Timer for ikke at løbe paa Gaden, da de er for unge til Indskrivning til lovbealet Skolegang.

Denne Skolestues hele Antal bestaar da for Tiden ialt af 128 Elever.

Undervisningen i det sidst forløbne Halvaar er saaledes udført i følgende Lærefag:

A. med 2. Klasses 3. Afdeling.

a. Indenadslæsning med Analyse og mundtlig Sproglære, da ingen Bog til dette Øjemed haves; hertil gennemgaaet Thieles patriotiske Handlinger.

b. Religion: Balles Lærebog, Luthers Katekismus og Thonboes Bibelhistorie. 2 Gange gennemgaaet uden nogen Afkortning.

c. Regning: Hoved- og Tavleregning i hele og brudne Tal, mest efter Cramers Metode.

d. Skrivning: Efter Forskrift og Diktat.

e. Historie og Geografi efter Elmenhoffs Lærebog; 2 Gange gennemgaaet med tilhørende Landkort.

f. Naturhistorie efter Junker, med mundlige Fortællinger og Anvisning paa Figurer.

g. Bibellæsning: De 4 Evangelister og Pauli Breve, med Henviisning til Lærebogens vigtigste Sætninger.

h. Skriftlæsning: Dokumenter, Vers og Breve.

B. med 1. Klasses 3. Afdeling.

a. Indenadslæsning: Laurbergs Fædrenelandshistorie — 2 Gange gennemgaaet.

b. Religion: Lærebogens 3 første Kapitler, 3 første Parter af Katekismus og en Del Salmer.

c. Regning: De 4 Species i ubenævnte Tal, saavel i Hovedet som paa Tavlen

d. Skrivning: Bogstaver, halv- og hel-Sammenskrift og, nogle af de bedste, Skriftlæsning.

Nota. Eksamens Udfald var i det hele saare rosværdigt, da ikke en eneste fik maadelig, kun 11 T:g: af dette store Antal

Børn med saa ringe Forkundskaber, da de optoges i Skolen; det største Antal fik godt X, godt, en heel Del Mg X, ja, nogle udmærket godt.

Saaledes insinueres denne Indberetning.

Aarhus, den 18. April 1826.

Ydmygst
Winding.

Underdanig Indberetning

om Udfaldet af sidste Halvaars Eksamen, som blev afholdt den 10. og 11. April 1826 i Friskolens øverste og nederste Klasses 2. Afdeling.

2. Klasses 2. Afdeling

bestod af 47 Børn. Af disse erholdt 5 Hovedkarakteren mg, 35 Godt, 3 T:G.; 1 blev udskreven og konfirmeret, 1 mødte ikke, 2 var syge, og 1 var afgaaet med den befalede Følgeseddel til Viby Skole. Denne Klasse forøgedes med 4 Børn, som blev opflyttet fra 1. Klasses 2. Afdeling, saa hele Afdelingen nu bestaar af 49 Elever.

Undervisningen i sidste Halvaar bestod i:

1. Indenadslæsning med en kortfattet Analyse.
2. Religion: de 4 første Kapitler af Lærebogen i Forbindelse med det gl. og ny Testaments bibelske Historier af Birch.
3. Historie og Geografi. Fædrenelandet med de historiske Efterretninger til samme efter Elmenhoff.
4. Naturkundskaber efter Junker.
5. Regning: De 4 Species i benævnte Tal tilligemed Hovedregning.
6. Skrivning: Hel- og Halvsammenskrift efter danske og latinske Forskrifter.

1. Klasses 2. Afdeling

bestod af 52 Børn. Af disse erholdt 3 Hovedkarakteren mg, 26 Godt, 18 T:G.; 3 var i Løbet af dette Halvaar afgaaet med Følgesedler til forskellige Skoler paa Landet, 1 var syg, og 1 mødte ikke. Fra denne Afdeling blev 4 opflyttet i øverste Klasse, og 1 afgik til Domsognets Borgerskole, saa at hele Afdelingen nu bestaar af 44 Elever.

Undervisningen i det sidste halve Aar bestod i:

1. Indenadslæsning i Hallagers Læsebog i Forbindelse med Staveøvelser saavel inden- som udenad.
2. Religion: de 2 første Kapitler af Lærebogen og de 3 første Parter af Luthers Katekismus.

3. Regning: de 4 Species i ubenævnte Tal i Forbindelse med Hovedregning.

4. Skrivning: Halvsammenskrift og Bogstaver.

Aarhus Friskole, den 24. April 1826.

Wolter.

Underdanig Indberetning

til den respektive Kommission for Almueskolevæsenet i Aarhus angaaende Eksamens Udfald for Eleverne i Friskolens 2. Klasses 1. Afdeling og i den indbyrdes Undervisningsanstalt den 10., 11. og 12. April 1826 m. m,

Hele Børneantallet i 2. Klasses 1. Afdeling har i sidste halve Skoleaar været 59, Dreng 35, Piger 24.

Eleverne af denne Afdeling blev ved den offentlige Prøve tildeelt følgende Hovedkarakterer:

2 mg ×, 5 G ×, 10 G, 11 g ×, 12 g, 10 Tg ×, 5 Tg, 1 død den 31. December 1825, 1 afgaaet med Følgeseddel til Kallundborg den 30. Oktober 1825, 1 meldt syg ved Eksamen, 1 afgaaet til Domsognets Borgerskole. Er 59.

For Kundskab i Religion havde 10 erhvervet sig Karakteren Mg; 30 G.

For Færdighed i Læsen i fremmed Bog havde 1 erholdt Karakteren Udmærket, 10 Mg og 32 G.

Udskrevne af denne Skole: Ingen.

Undervisningsgenstandene for denne talrige Klasse har i det forløbne halve Aar været:

a. Religion. 1 Time daglig. Siden forrige Eksamen gennemgaaet Lærebogens 4 første Kapitler. Det gamle Testamente efter Thonboe og hele Luthers Katekismus.

b. Læsen i Bog. 3 Timer ugentlig. Klassen inddelt i 8 Afdelinger. Ideen laant af indbyrdes Undervisnings-Metode, og med stor Fordel har jeg afbenyttet samme. Materialer: Thiemes Første Næring 18 Eksemplarer og Thonboes Eksempelsamling 30 Eksemplarer.

c. Tavleregning i Forening med Udenadsregning. 1 Time daglig. Fremgang: 14 havde bragt det til en temmelig Færdighed i de 4 Species i benævnte Tal. Resten i ubenævnte Tal.

d. Skønskriven. 3 Timer ugentlig. 17 havde bragt det til Sammenskrift paa Papir. Resten kunde skrive 4- 3- 2- og 1-Stavelsesord paa Stentavler. Materiale: Skrivetabellerne for den indbyrdes Undervisningsanstalt. Siden 1. Marts.

e. Skrivning efter Diktamen. 2 Timer ugentlig. Eleverne inddelte i 7 Klasser med deres Bihjælpere. Fremgang:

a. Første Klasse. Hele Sætninger.

b. 2. Klasse. Hele Sætninger.

c. 3. Klasse. 4- og 5-Stavelsesord.

d. 4. Klasse. 3-Stavelsesord.

e. 5. Klasse. 2-Stavelsesord.

f. 6. Klasse. 1-Stavelsesord med 4 eller 5 Bogstaver i hvert Ord.

g. 7. Klasse. 1- Stavelsesord med 3 Bogstaver i hvert Ord.

Anm. Paa denne Maade kan en Klasse — nok saa stor — bringe det temmelig vidt i Retskrivningen.

f. Fædrelandets Geografi. Siden 1. Marts 2 Timer ugentlig. Eleverne inddelte i 12 Afdelinger med deres Bihjælpere. Materialier: Indbyrdes Undervisningstabeller.

g. Koralsang. 1 Time ugentlig. Ved Hjælp af Violinen har jeg bragt Eleverne til med dæmpet og bøjelig Stemme at synge en Del meget skønne Koralmelodier.

I den indbyrdes Undervisningsanstalt har 92 Børn i det forløbne Halvaar nydt Undervisning i Læsning, Skrivning og Regning.

Af disse 92 Børn blev 62 for Læsen i fremmed Bog tilkendt følgende Karakterer:

3 Mg, 5 mg, 17 G, 10 g, 14 Tg, 5 tg, 5 Maadelig, 3 Slet.

20 af de allerfremmeligste Børn, og som alle havde erholdt Karakteren Mg, mg eller Godt for Læsning blev opflyttede i Hr. Skolelærer Windings Klasser.

Befunden uduelig til at lære og følgelig udslettet af

Protokollen.....	1
Afgaaet med Følgeseddel til Thisted Købstad.....	1
Opflyttede i Windings Klasse.....	20
	<hr/>
er...	22
draget fra...	92
	<hr/>
bliver...	70
Optagne til Undervisning i denne Læreanstalt.....	28
	<hr/>
er...	98
	<hr/>

Børn i den indbyrdes Undervisningsanstalt.

Lægger jeg nu dertil de..... 59,
hvilke hører til min øverste Klasse, er mig altsaa betroet 157 Børn.

Aarhus, den 1. Maj 1826.

Underdanigst
Egelund.
Skolelærer.

Underdanig Indberetning

til den respektive Kommission for Almueskolevæsenet angaaende Eksamens Udfald for Eleverne i Borgerskolernes kvindelige Haandgerningsskole den 24. April 1826 m. m.

Hele Børneantallet i denne Skole har i sidste halve Skoleaar været 82, inddelte i 2 Klasser, 50 i øverste og 32 i nederste Klasse.

Følgende Hovedkarakterer blev tilkendt Eleverne af øverste Klasse:

2 udmærket, 10 Mg ×, 10 Mg, 2 mg ×, 7 mg, 6 G ×, 6 G, 1 g, 1 Tg, (NB. Forsømt Skolen 56 Dage uden Tilladelse), 5 udeblevne fra Eksamen. Er 50.

Formedelst Færdighed i Linnedsyning havde 9 erhvervet sig Karakteren Udmærket, 15 Mg.

Udskrevne af Lærestalten blev:

1. Ludovikke Woetmann med Hovedkarakteren	Mg ×
2. Frederikke Jensen	— udmærket
3. Emilie Hemmer	— Mg ×
4. Kjersten Marie Schjoldan	— Mg
5. Ane Sophie Poulsen	— mg
6. Petrea Liisberg	— Mg
7. Petrea Berger	— Mg
8. Maria Gorela	— Mg

Genstandene for øverste Klasses Undervisning har i det forløbne Aar været:

1. Linnedsyning. 2. Navnesyning. 3. Strømpestriking. 4. Linnedspind. 5. Uldspind. 6. Karten. 7. Stoppen. 8. Øvelse i at tage Maal og skære. 9. Mønsterstriking. 10. Brodering. 11. Knipling-syning og 12. Perlestriking.

Nederste Klasses Elever, bestaaende af 32, erholdt følgende Hovedkarakterer:

3 Mg, 1 mg ×, 7 mg, 5 G ×, 7 G, 2 g ×, 5 g, 2 Tg × (NB. den ene 24 Dage borte formedelst Sygdom og den anden 68 Dage borte uden Tilladelse). Er 32.

For Færdighed i Linnedsyning blev 14 tilkendt Hovedkarakteren Mg, 15 G.

Lærestandene for nederste Klasses Elever var for sidste halve Aar:

1. Linnedsyning. 2. Navnesyning. 3. Strikken. 4. Brodering og 5. Skræddersyning.

Opflyttet i 2. eller øverste Klasse	6 Elever
Dertil lagt.....	42 »
<hr/>	
hvilke blev tilbage i Klassen, er	48 Elever
Nye Elever optagne til Undervisning.....	18 »
Dertil lagt af nederste Klasse, der ej blev opflyttet ...	26 »
<hr/>	
	er... 44 Elever
Dertil	48 »
<hr/>	

Hele Børneantallet bestaar da for nærværende Tid af 92 Elever.

Aarhus, den 1. Maj 1826.

Underdanig
 Sophie A. Egelund,
 (Læremoder).

Underdanig Indberetning

om Udfaldet af sidste Halvaars-Eksamen, som blev afholdt den 26. April 1826 i Friskolens kvindelige Haandgerningsskoles øverste og nederste Klasse.

2. eller øverste Klasse.

Bestod af 83 Piger; af disse erholdt 15 Hovedkarakteren udmærket, 22 Mg, 37 G, 5 Tg, 4 var syge, 7 afgik fra Skolen, da de nu var konfirmerede, og 14 blev opflyttet fra nederste Klasse, saa hele Antallet nu bestaar af 90 Piger.

Undervisningen bestod i:

Linnedsyning, Finsyning, Skræddersyning, Navnesyning, Strikning og Stopning.

1. eller nederste Klasse.

Bestod af 98 Piger; af disse erholdt 16 Hovedkarakteren mg, 51 Godt, 18 Tg, 4 mdl; 4 var syge, 3 mødte ikke, og 2 var i Løbet af Halvaaret afgaaet fra Skolen. Denne Klasse mistede 14, som blev opflyttet i øverste Klasse, og 1, som afgik til Borgerskolens Syskole, men den forøgedes igen med 20 ny indskrevne, saa hele Klassen nu bestaar af 103 Piger.

Undervisningen bestod i:

Linnedsyning, Strikning og Navnesyning.

Aarhus Friskole, den 30. April 1826.

Ane Rasmussen,
 Lærerinde.

Denne Indberetning indstilles herved til den høje Amtsskole-direktions Bedømmelse.

Aarhus, den 30. Maj 1826.

Paa Skolekommissionens Vegne
Studs gaard.

Ifølge Skoleanordningens § 32 kunde et Barn fritages for Skolegang, naar det havde fyldt sit 13. Aar og ved den offentlige Overhøring »befandtes at have de befalede Kundskaber aldeles inde«, selv om det endnu var for ungt til at blive konfirmeret. Dog skulde Børn, der saaledes var udskrevet, være pligtige til at søge Skolen 2 Dage om Maaneden for at repetere, hvad de havde lært. Den 13. September 1832 paalagde Skolekommissionen Lærerne at sørge for, at Repetisterne mødte paa 2 bestemte Dage om Maaneden og ikke som hidtil, naar de fandt for godt.

1828 blev en af Friskolens Dreng idømt 60 Dages Fængsel for Tyveri, men Stiftamtmanden mente, at Drengen ikke burde tilbringe denne Tid i sædvanlig Uvirksomhed, og Skolekommissionen besluttede da at lade ham daglig følge til og fra Skolen ved et af Fattiglemmerne.

Endnu skal kun nævnes de Forsøg, som Skolekommissionen omkring 1830 gjorde paa at faa indrettet baade en Realskole og — en Værneskole.

Den 27. Maj 1830 besluttede Skolekommissionens gejstlige Medlemmer, Stiftsprovst Lindhard og Sognepræst Brix ved Frue Kirke at træde sammen og lægge Plan til Oprettelse af en Realklasse og siden lade Planen cirkulere blandt Skolekommissionens Medlemmer. Alle-rede 2. Juni forelagde de to Herrer »en udførlig Plan til den Realskole, som skulde oprettes«, og det vedtoges at lade Medlemmerne gøre sig bekendt med Planen. 22. Juni forelaa Planen til endelig Drøftelse, og man besluttede at fremsende den til Skoledirektionens Betænkning,

navnlig med Hensyn til de Punkter, »hvorom man ikke kunde blive enig«. Skoledirektionen udbad sig en Tegning, som var paaberaabt i Planen — og 1. September 1830 blev i Kommissionsmødet fremlagt en Skrivelse af 24. f. M. fra Amtsskoledirektionen, »hvorved tilbagesendes Forslaget angaaende en Realskoles Indretning for at opbevares indtil videre i Skolearkivet«. Dermed synes da Skoledirektionen for anden Gang at have hindret Aarhus Bys Skoleautoriteter i at faa oprettet en Realskole i Byen.

Sommeren 1834 skrev Skolekommissionen til Skoledirektionen, at det undertiden skete, at enkelte »Subjekter« befandtes at være saaledes i deres Kundskaber, at de ikke ved den almindelige Undervisning i Friskolen kunde bringes til at opnaa de befalede Kundskaber for at kunne konfirmeres, og derfor behøvede en særdeles Vejledning uden for Skolen. Denne Vejledning medførte altsaa en Bekostning, som Forældrene, der var fattige, ikke formaaede at udrede, og Kommissionen tog sig derfor den Frihed at forespørge det danske Kancelli, om Kommissionen eller Fattigvæsenet var pligtige at afholde denne Udgift, som Kommissionen ansaa for aldeles nødvendig for at kunne sørge for disse Børns Tarv. Skoledirektionen sendte Sagen tilbage med Bemærkning, at den ikke kunde indlade sig paa Spørgsmaalet; men Kommissionen vilde ikke lade sig nøje dermed, men besluttede paany at fremsende Sagen med Indstilling om, at Spørgsmaalet maatte blive forelagt Kancelliet til Besvarelse. — Sagen kom ikke frem mere.

Lærerpersonalet.

Af de Lærere, som 1. November 1818 fik fast Ansættelse ved Skolevæsenet, forlod Rasmus Sørensen først

Aarhus. Han rejste 1. August 1821 for at overtage et Lærerembede i Brandstrup paa Lolland. Der blev ikke ansat nogen ny Lærer i Stedet; men Kateketen, Hr. Steenberg blev fast knyttet til Frue Sogns Borgerskole. Han havde hidtil haft Timer, navnlig i Religion selvfølgelig, i alle Skolerne.

Nogle Maaneder senere blev Morten Nielsen Bache kaldet til Førstelærer ved den Bay-Kirketerpske Borgerskole i Randers¹. Han forlod dog først sit Embede her i Byen den 1. Maj 1822. I hans Sted kaldedes til Andenlærer ved Domsognets Borgerskole Peter la Cour, dimitteret 1820 fra Lyngby med Udmærket duelig (Kahr havde for Resten ogsaa Udmærkelse). Lærer la Cour blev kun knap 2 Aar i Aarhus; han ansattes 1. Februar 1824 som Andenlærer ved den Brock-Bredalske Friskole i Randers. I hans Sted kaldede Skoledirektionen 23. April 1824 Knud Schytte til Andenlærer ved Domsognets Borgerskole. Hans Hustru Ane Thomsen var Søster til Stiftsprovst Studsgaards tredje Hustru. Hans Sønner er den bekendte Musikkritiker Henrik Wissing Schytte og Komponisten Ludvig Theodor Schytte.

I Slutningen af Aaret 1826 blev Klokker Risom ved Domkirken syg, og som Hjælpelærer ansattes en Søn af Sognepræst Lindhard ved Frue Kirke, Ludvig Lindhard, der var Seminarist. Han skulde have 16 Rdr. om Maaneden og fik Løfte om Befordring ved Lejlighed. Den 8. Januar 1827 døde Alterdegn (Klokker) Christian Rudolph Philip Risom. Han var i 1818 bleven kaldet til Førstelærer ved Frue Sogns Borgerskole; men da han var Klokker ved Domkirken, havde Biskoppen ønsket, at han skulde ansættes ved Domsognets Skole. Det var forøvrigt vel snarere Sognepræsten ved Domkirken, Hr. Studsgaard, som ønskede det. Han var jo ifølge Rasmus Sørensen Risoms gode Ven. Ved Risoms Død overtog Steenberg hans Embede, og Førstelærerembedet ved Frue

Sogns Borgerskole opsloges ledigt. Til Embedet indstillede Skolekommissionen efter Studsgaards Forslag som Nr. 1 Kahr, der var Skolens Andenlærer, som Nr. 2 Wolter, som Nr. 3 Fischer (Elsted), og som Nr. 4 Lindhard, der saaledes ikke havde Udsigt til at blive befordret denne Gang.

Embedet blev imidlertid besat, ikke med nogen af de indstillede, men med Løjtnant cand. phil. Jens Worm Bruun, der havde indsendt sin Ansøgning direkte til Kancelliet. Han var 1799 dimitteret fra Aarhus Katedralskole og fik ved Eksamen i København Haud illaudabilis; til anden Eksamen fik han Laudabilis. Han læste nyere Sprog, hvori han ikke var bleven undervist i Skolen, slog sig saa paa Legemsøvelser og blev Soldat, i hvilken Stilling han drev det til Løjtnant. Han maatte imidlertid tage sin Afsked »paa Grund af en ustandselig Fjerdedagsfeber, der fulgte efter Kuren for en Leverforstoppelse«. Han var derefter en Tid Huslærer i Jylland og kom saa tilbage til København, hvor han virkede som Timelærer. Han synes at have været en overordentlig pædagogisk interesseret Mand. Direktionen for Borger- og Almueskolevæsenet i København bevidner, at han ikke alene ved sine uegennyttige Bestræbelser for at udbrede gavnlige Kundskaber, men ogsaa ved sine heldige Bestræbelser for at indføre Ciffersang i Skolerne er fordelagtigt bekendt. Direktionen for det pædagogiske Selskab i København, der er stiftet 17. Juni 1820, anbefaler ogsaa Ansøgeren, idet den oplyser, at Bruun »ei alene er en af Selskabets Stiftere, men ogsaa den, hvem dets Stiftelse og Opkomst egentligst skyldes«. Han har i Selskabets Møder holdt Foredrag over næsten alle Grene af »Borgerskolernes Encyclopædi«. Det lyder jo altsammen meget straalende, og det er ikke underligt, at Kongen udnævnte ham. Kaldelsen er dateret Frederiksberg, d. 24. Juli 1827. I Aarhus gik det ham imid-

lertid ikke saa godt; han blev aldrig nogen dygtig Lærer. Projekter havde han nok af, men i Skolen duede han næppe ret meget, og han maatte allerede fra Begyndelsen af 1830-erne holde Hjælpelærer. Hans Søn er den bekendte Justermester Bruun, der som Student kreerede flere Roller i Hostrups Komedier, f. Eks. Madam Schmidt i »Genboerne«, og som 26. Januar 1849 ægtede Trine Amalie Steenberg, Datter af Pastor Jacob Steenberg i Viby, den tidligere Kateket.

Bruuns Udnævnelse maa have været en stor Skuffelse for Kahr, der jo var foreslaaet som Nr. 1 af Aarhus Skolekommission, som vistnok næppe havde tænkt sig, at Udnævnelsen skulde forelægges Kongen. Anordningen bestemte vel, at Førstelærerne i Købstæderne skulde udnævnes af Kongen; men 1818 havde kun Kateketen Hr. Steenberg faaet kongelig Udnævnelse. Førstelærer og Klokker Risom ved Domsognets Skole og Førstelærer og Klokker P. Winding ved Friskolen var begge udnævnte af Skoledirektionen.

17. September 1824 viedes i Frue Kirke Ungkarl Anders Christian Egelund, Søn af Raadmand i Viborg Jesper Egelund, døbt 13. Oktober 1797, Seminarist og Skolelærer ved Friskolen i Aarhus og Madam Able Johanne Marie Sofie Amalie Fleischer, født Hoff, Enke efter afdøde Skipper Jacob Glasius i Aarhus, 33 Aar gammel, Lærerinde ved den med Borgerskolen kombinerede Lærestalt for kvindelig Husgerning. Egelund synes da at være Madam Glasius's tredje Mand.

Haandgerningslærerinden ved Friskolen, eller ved den med Friskolen kombinerede Lærestalt for Haandgerning, hed fra 1818 til 1. November 1827 Madam Ane Rasmussen; efter den Tid hed hun Johnsen. Da imidlertid Ane Rasmussen har faaet Løn indtil 1. November 1827, men Ane Johnsen allerede har været tilkaldt i et Kommissionsmøde 21. August 1827, kunde man

være tilbøjelig til at tro, at de to Kvinder var en og samme Person. Dette bekræftes ogsaa af Frue Sogns Kirkebog, som oplyser, at 1. April 1827 viedes Ane Rasmussen (Stilling nævnes ikke) til Styrmand Reinert Johnsen.

Kahr var ugift, men ønskede i 1828 Værelser som gift Lærer. Han havde nu været Lærer i 10 Aar, og Schytte, som ogsaa var Andenlærer og kun havde fungeret i 4 Aar, havde allerede Bolig for en gift. Kommissionen fandt i og for sig Kahrs Anmodning retfærdig nok, men kunde dog ikke imødekomme den. Et lignende Forløb fik det med en Ansøgning om Løntillæg, som Kahr indgav Aaret efter. Kommissionen vilde godt give ham et Tillæg, som han ved sin Flid fortjente, men dette kunde man ikke gøre uden at forhøje Skoleskatten, hvad man »ingenlunde kunde eller turde bekvemme sig til.« Kort Tid efter, at han havde faaet Afslag paa sin Ansøgning om Lønforhøjelse, greb han til det ekstraordinære Middel at indgive en Ansøgning til Kongen. Visse Punkter deri var af en saadan Beskaffenhed, at Direktionen »paaankede hans Skrivemaade«, og paalagde Kommissionen at indhente Erklæring.

Seminarist Ludvig Lindhard, som fra 1828 besørgede Gymnastikundervisningen, blev 29. Februar 1829 af Skoledirektionen ansat som midlertidig Gymnastiklærer paa ubestemt Tid med en aarlig Løn af 100 Rdr.

I 1828 fornyede Kommissionen det i Anordningen hjemlede Paalæg til Lærerne at følge Børnene i Kirke. I Domsognet skulde Kateket Steenberg og Klokker Schytte vekselvis føre Domsognets øverste Klasse i Domkirken til Højmesse og Egelund hver anden Søndag føre sin øverste Classes Børn — fra Friskolen — ligeledes til Højmesse i Domkirken. Bruun skulde hver anden Søndag føre Børnene fra Frue Sogns Borgerskole til Højmesse i Frue Kirke og Winding sine Skolebørn — fra

Friskolen — hveranden Søndag. Wolter skulde hver Søndag tage sine Børn — fra Friskolen — med i Hospitalskirken. Kahr nævnes ikke; han var jo Kordegn — eller Kantor — i Frue Kirke og havde her sine Kor drenge at passe ligesom Kabell i Domkirken.

Den 5. Marts 1830 kaldedes Jacob Steenberg til Præst i Viby; han efterfulgtes 2. Juni samme Aar af Niels Peter Henneberg. Lærerne ved Frue Skole og Fri-

Pastor Jacob Steenberg.

skolen fik en Næse, fordi de ikke havde villet besørge Timerne i Vakancen. Bruun fik oven i Købet en Mulkt paa 5 Rdr. Sølv, som han indgik paa at faa trukket af i sin Løn. Da den gamle Winding i Foraaet 1831 blev syg, forlangte man ligeledes af de øvrige Lærere, at de skulde besørge hans Timer. Hvis Sygdommen skulde blive »perpetuerende«, vilde man dog ansætte en Hjælpelærer, der skulde lønnes med 150 Rdr. — som man vilde tage af Windings Løn. Der blev dog ikke Anledning dertil, idet Peter Winding døde 24. Juni 1831. Allerede den 7. Juli konstitueredes Seminarist Aae i hans Sted. I Begyndelsen af 1832 opsloges Windings Embede ledigt, og 10. Maj 1832 indstilledes Hr. Aae til Embedet, dog saaledes at Egelund paa Grund af hans mangeaarige Tjeneste — det var jo for Resten kun 13 Aar — og svagelige Helbred, fritoges for den indbyrdes Undervisning, som saa Aae maatte overtage.

Ifølge Skoleanordningens § 52 skulde Degne- og Klokkerembedernes Indtægter anvendes til bedste for Skolevæsenet; Winding og Wolter, som antoges at ville gaa over i det organiserede Skolevæsens Tjeneste, fik begge Kirkeembeder i Frue Kirke, idet Winding blev Klokker, medens Wolter efter Melbyes Bortrejse

fungerede som Kordegn. Da de i Efteraaret 1818 begge indstilledes til Embeder under den ny Ordning, gik man da ogsaa ud fra, at Winding skulde være Alterdegn og Wolter Kordegn i Frue Kirke. Det sidste gik imidlertid ikke i Opfyldelse; Wolter var nemlig kommet i daarligt Forhold til den ny Sognepræst ved Frue Kirke, Professor J. H. Larsen, der jo havde meget let ved at lægge sig ud med Folk. Et Par kuriøse Oplysninger om de stridende Parters Forhold skal meddeles.

Den 12. Maj 1818 sendte Professor Larsen Wolter en Skrivelse, der indeholdt en Del Forskrifter med Hensyn til Kordegneembedets Besørgelse. Wolter svarede 17. Maj, at han saa vidt muligt skulde efterleve Instruksen; men han vilde dog tillade sig at gøre opmærksom paa, at de jævnlige Klager over Kordrengenes Urolighed ikke foranledigedes af dem, men snarere af »et andet Parti Gadedrenge«, der hele Søndagen igennem brugte Kirkegaarden til Tumbleplads. Kordrengene sørgede han stedse for at »transportere« langt bort fra Kirken om i Klostergaarden. Det vilde derfor være nok saa ønskeligt, at der blev truffet alvorlige Foranstaltninger til at fjerne Gadedrengene. Det vilde falde ham vanskeligt at paase, at Kordrengene altid var anstændig klædte; dels var deres Vederlag til Garderobe kun ubetydeligt, dels var deres Forældre meget fattige og havde ikke Raad til at forsyne dem med noget. Wolter kunde derfor ikke — det maa man give ham Ret i — sørge for Drengenes anstændige Paaklædning, uden at der anvistes ham Midler dertil. Han kunde heller ikke opfylde visse Fordringer, som Sognepræsten havde stillet med Hensyn til

Maler Jørgensen.¹

Sangen over Lig. Forholdet blev ikke bedre mellem dem derefter, og da i Begyndelsen af November Maaned Wolter fik at vide, at han ikke skulde være Kordegn i Kirken, men kun Degn i Hospitalet, skrev han et forbitret Brev til sin Sognepræst, hvori han lod ham vide, at han godt vidste, Professor Larsen havde modarbejdet ham; for Resten forlangte han sin Datter Lovises Attester. Hun skulde have været konfirmeret af Professor Larsen; men Wolter og hans Hustru havde truffet anden Bestemmelse. Dagen efter, den 6. November 1818, skrev Professor Larsen til Wolter, at dennes sidste Brev ikke var »som en subordineret Mands Brev bør være til en Superiør og Foresatte, men som en fornærmet Superiørs til en Inferiør«. Wolter havde altid været en ubehagelig Medarbejder; meget ofte forsømte han Sangen, og naar han kom paa Orgelet, saa i Stedet for at tage Plads paa passende Maade, gjorde han sig Bevægelse ved at spadsere frem og tilbage, saaledes at næsten alles Øjne henvendte sig paa ham. Kordrengene passede han ikke paa. Til Ligbegængelser kom han klædt, ikke som en Kirkens Tjener, men ofte i en Dragt, der slet ikke var passende. »I Kirken vendte De mig Bagen, saa ofte jeg hilsende gik Dem forbi.« Professor Larsen slutter: »Gud give, De nu som Skolelærer maatte fatte et andet Sind end det, som ligger frem i Deres Breve, der er i Skolekommissionens og min Forvaring. Gid jeg snart maatte se Dem som den lærvillige, sindige, beskedne, høflige, forstandige, Deres Foresattes Agtelse og Deres Lærlinges Kærlighed vindende og fortjenende Skolelærer. Gud han lede Dem paa rette Vej og velsigne hvert Deres Fremskridt i det gode«.

Ved Frue Kirke blev da Winding Klokker og Alterdegn og Kahr Kordegn. Ved Domkirken gik Klokker Risom over i Skolevæsenet og synes at have været en flink og elskværdig Medarbejder. Derimod fik Skolen

ingen Glæde af Kabell, der 1816 af Biskoppen blev udnævnt til Kantor efter Rosenkilde. Det lykkedes ham, som tidligere meddelt, temmeligt snart at blive fri for al Undervisning.

Ved Risoms Død (8. Januar 1827) udnævnte Biskoppen Student Schytte, Stiftsprovst Studsgaards Svoger, til Alterdegn. Risom havde haft 150 Rdr. aarlig foruden Klokkerindtægterne, og Kommissionen mente nu, mærkelig nok, at Schytte skulde have hele Lærerlønnen, 300 Rdr. foruden sine Indtægter af Kirkeembedet. Formodentlig har hans Svoger været virksom. I det mindste forfægtede han Skolekommissionens Standpunkt i et Brev (29. Marts 1827) til Amtsprovst Kruse¹ i Randers. Denne svarede imidlertid: Rør ikke ved den Sag; Embedet er 1000 Rdr. værd, og Schytte kan meget godt klare sig uden yderligere Indtægter, ja, selv om han skal afstaa 200 Rdr. aarlig. 14. August 1827 bestemte Kancelliet efter Skoledirektionens Indstilling af 11. Maj 1827, at Klokker- og Alterdegneembedet ved Domkirken besattes med Andenlærer ved Domsognets Skole, Schytte, mod at han aarlig afgav 200 Rdr. til Skolevæsenets Lønningsfond, idet Embedet takseredes til 500 Rdr., og hans Løn skulde være 300 Rdr. Kommissionen lod ham dog slippe med at betale 100 Rdr. og deltage i Pensionen til Risoms Enke med 62 Rdr. 3. Mark.

Det kneb altid forskrækkeligt med at faa de 100 Rdl. fra Schytte. I Aaret 1830—31 beholdt han Beløbet mod at sætte en Kvist paa Skolen i Mejlgade, til Udvidelse af hans Embedsbolig. Da Winding døde 24. Juni 1831, indgav Skolekommissionen et af Kirkeinspektionerne anbefalet Forslag til Kancelliet om en Omordning af Degne- og Klokkerembederne ved Kirkerne. Da Forslaget indeholder flere ganske interessante Oplysninger, meddeles det her tillige med Kancelliets Approbation.

Da det er Kommissionen bekendt, at det i længere Tid har været omventileret, at en Indskrækning i Antallet af Betjentene ved Aarhus Kirker burde finde Sted, og denne Indskrækning ikke alene vilde være til Fordel for Kommunen, men ogsaa kunde være til en ikke ubetydelig Indtægt for Skolekassen og Besparelse for Kirkerne, tror man nu, da Alterdegnen ved Frue Kirke, Skolelærer Winding, ved Døden er afgaaet, at burde henlede den høje Direktions Opmærksomhed herpaa. Foreløbig maa Kommissionen bemærke, at

A. Ved Domkirken er følgende Betjente ansatte:

1. En Alterdegn, hvis Løn af Kirken er	27 Rdr	Sølv
hans uvisse Indtægter anslaaes til	600	» »
Alterdegnen er tillige Andenlærer ved en af Borgerskolerne, nyder ingen Løn som saadan, men maa til Skolekassen afgive 100 Rdr. Sølv. (Hans Forretninger vil siden vorde omtalte).		
2. En Kantor eller Kordegn; han har ingen fast Løn; hans Accidenser anslaaes til	200	» »
(Hans Forretninger omtales og sidenefter).		
3. En Organist. Fast Løn: a. Af Domkirken	100	» »
b. Af Kæmnerkassen ...	100	» »
c. Accidenser	100	» »
4. En Bedemand, der tillige er Klokker og Graver; han har i fast Løn	60	» »
Accidenserne er anslaaede til	300	» »
Men da den nuværende Bedemand tillige er Bedemand ved Frue Sogn samt Klokker og Graver ved Domsognet, er det uden for al Tvivl, at uvisse Indtægter i det mindste beløber sig til 600 Rdr.		

Endvidere lønnes ved denne Kirke Stadsmusikanten for at musicere ved de 4 Højtider med..... 13 Rdr. 2 M.

Ligeledes er der ansat en Strøkone uden fast Løn.

B. Ved Frue Kirke er følgende Betjente ansatte:

1. En Alterdegn, der har	a. i fast Løn	27 Rdr.	Sølv
	b. Accidenser	200	» »

Det bemærkes, at Alterdegnen tillige var Skolelærer og har afgivet til Skolekassen 200 Rdr., altsaa kun nydt 200 Rdr. i Løn som Skolelærer.

2. En Kordegn, der ingen fast Løn har, men hvis Accidenser anslaaes til	140 Rdr. Sølv
Kordegneren er ligeledes Skolelærer og afgiver 100 Rdr. til Skolekassen.	
3. En Organist (Organisttjenesten ved begge Kirker er for Tiden forenet), der nyder i fast Løn af Frue Kirke	80 , ,
4. En Bedemand (Bedemandstjenesten i begge Sog-
nene er ligeledes forenet).	
5. En Graver, der har aarlig	
a. fast Løn...	34 , ,
b. Accidenser	100 , ,
Endvidere nyder Stadsmusikanten for at musi-
cere ved de 4 Højtider.....	16 Rd. 4 M.
Ved denne Kirke er ligeledes ansat en Strø-
kone, der anslaaer sine uvisse Indtægter til	60 Rd. Sølv
Med samtlige disse Embeder tror man paa følgende Maade
ved indtræffende Vakance at kunne foretage følgende Foran-
dringer:	

Organistembederne burde for Fremtiden ikke være forenede, da det er Organisten umuligt paa een og samme Tid at kunne spille i begge Kirker (!) det samme formener vi med Hensyn til Bedemandstjenesten, der hidtil har været forenet. Derimod formener vi, at Betjeningerne paa efterfølgende Maade kan forenes:

- a. Kordegns- og Alterdegnstjenesten ved Domkirken kunde for Fremtiden forenede udgøre eet Embede. Det samme skulde være Tilfældet med disse tvende Embeder ved Frue Kirke imod at svare til Skolekassen den Afgift, der hidtil har været erlagt til samme, og udgør 200 Rdr. Sølv, som under Litr. B, Nr. 1 og 2 er forklaret.
- b. Graver- og Klokkertjenesten ved Domkirken burde udgøre eet Embede og forenes med et af Skolelærerembederne, samt deraf svares til Skolekassen 125 Rd., saa at hans Løn som Skolelærer bliver¹
Den samme Forening burde finde Sted ved Frue Kirke, og deraf svares til Skolekassen 75 Rd, saa at hans Løn som Skolelærer bliver²
- c. Organist- og Bedemandsemet ved Domkirken burde udgøre eet Embede, og de 100 Rdr., som Kirken hidtil har givet til Organisten, inddrages til Kirkens Fordel. Ligeledes burde Organist- og Bedemandstjenesten ved Frue Kirke forenes, og de 80 Rdr., som var tillagt ham i Løn af Kirken som Organist, inddrages til Fordel for samme.

De 100 Rigsdaler, der for Øjeblikket er tilstaaet Organisten ved begge Kirker af Kæmnerkassen i Godtgørelse for den afstaaede Rettighed at musicere for Dørene de 4 Højtidsaftener, bør vedblive, og kunde fordeles saaledes, at Organisten ved Domkirken fik i Løn af Kæmnerkassen 55 Rdr., og Organisten ved Frue Kirke erholdt de øvrige 45 Rdr.

Ved indtræffende Vakance med Stadsmusikantens Tjeneste burde det andrages paa, at det blev gjort Stadsmusikanten til Pligt, og paalagt ham i hans Bestalling at musicere ved de 4 Højtider i Kirken uden videre særlig Betaling, saa at de 30 Rdr., der nu udbetales til ham i denne Anledning, for Fremtiden kan inddrages til Fordel for Kirkerne.

Ligesom det er Skik og Brug ved Kirkerne i andre Købstæder, at Graveren eller Klokkeren besøger Renligheden i Kirkerne og pynter samme, saaledes burde det ogsaa paalægges ham her, imod at han oppebærer de smaa Emolumenter, der hidtil har været Strøkonen tilstaaet for at have Tilsyn med enkelte Begravelsesstader i Kirkerne.

Skulde dette Forslag finde høje Vedkommendes Bifald, da vilde derved altsaa vindes:

- a. For Almueskolevæsenet en aarlig Indtægt af 200 Rdr.
- b. For Domkirken vilde derved bespares aarlig 113 Rdr. 2 Mark, og
- c. For Frue Kirke ligeledes 96 Rdr. 4 Mark; Tilsammen 410 Rdr. Sølv.

Da det flere Gange har været Tilfældet, at Kirkebetjentene ved stedfundne Uordener har søgt at undskylde sig med, at det ei var deres Pligt at varetage det paatalte, og den ene saaledes ofte har søgt at føre Skylden paa den anden, griber vi denne Lejlighed til at fremkomme med et Forslag til at bestemme de Pligter, der paaligger Alterdegnen og Klokkeren i deres Embeder baade i og udenfor Kirken, naar den første tillige er Korsanger og den sidste Graver, og tager vi os derfor den ærbødige Frihed at fremsætte følgende:

A. Alter- og Kordegnens Pligter:

- Da hans Tjeneste i Særdeleshed indskrænker sig til Alteret og Koret, saa har han i denne Henseende følgende at iagttage:
1. Alteret maa han holde rent, rense Lystemterne og Altertavlen for Støv, polere de første og vaske Alterdug og Messeskjorte til Jule- og Pinsehøjtid eller oftere, om det skulde behøves.
 2. Hver Søndag skal han, før Tjenesten begynder, tænde Alterlysene, naar disse skal brænde, og fremlægge Alterbogen med den Tekst opslaaet, der hører til Dagen, tillige med en Salmebog.

3. Naar Præsten kommer, skal han straks være til Stede for at iføre ham den brugelige Ornat, og efter at Messen er fuldendt, atter afklæde ham samme og henlægge den ordentlig paa Alteret, indtil han kan faa den henlagt i sit Gemmested.
4. Naar Præsten gaar paa Prædikestolen, gaar han foran og lukker Døren til Prædikestolen op, samt naar Prædiken er endt, bringer han Præsten Tillysningsbogen, hvori Konernes Navne, som skal introduceres, de forlovedes Navne, som der skal tillyses for, samt den forestaaende Fredags Kommunion maa være optegnet. Under Prædikenen skal han ledsage Kordrengene ned i Kirken til en dem anvist Plads, og naar denne er til Ende, føre dem op igen i Koret, samt i det hele være ansvarlig for deres Opførsel.
5. Ved Kommunion besøger han Vin og Brød afhentet hos vedkommende og hensat paa Alteret tilligemed Kalk, Disk og Vinkande, hvilke sidste han bør holde vel rensede og poleerede.
6. Under Kommunionen maa han stedse paase, at alt gaar ordentlig til og hjælpe de svage, om de skulde behøve det; ligledes maa han under Prædikenen være til Stede i Kirken.
7. Ved Ligbegængelse skal han være nærværende ved Graven for at række Præsten Spaden, hvormed Jordpaakastelsen sker; men førend han gaar paa Kirkegaarden, bør han indfinde sig hos Præsten for at minde ham om, at den bestemte Tid er forhaanden. Det samme bør han og gøre ved enhver anden kirkelig Forretning for at ikke Præsten, forhindret ved sine øvrige Forretninger, skulde glemme den bestemte Tid.
8. Hvad hans Pligt som Sanger angaar, da bør han have en sonor Stemme, Kundskab og Øvelse i Vokalmusikken og tillige være i Stand til at ledsage de Sangøvelser, han skal holde med Kordrengene, med en Violin.
9. Numrene paa de Salmer, som skal synges om Søndagen, lader han afhente hos Præsten om Lørdagen, øver sine Sangdrenge i deres rigtige Foredrag, og besøger Numrene satte i Tavlen i god Tid Søndag Morgen.
10. Naar der forlanges Sang ved Ligbegængelser, da skal han tillige med Kordrengene modtage Liget ved Kirkeporten og gaa foran samme til Graven; dog begynder Sangen ikke, førend Liget er taget ud af Ligvognen og modtaget af Bærerne.
11. I øvrigt er det hans Pligt at gaa Præsten til Haande i alt,

hvad der kan have Hensyn til den offentlige Gudstjeneste, for at samme kan forrettes med Anstændighed, og Opbyggelse ej hindres.

B. Klokkerens og Graverens Pligter:

1. Klokkerne maa han besørges ringet ved alle Lejligheder, hvorefter den offentlige Gudstjeneste fordrer det, eller ved andre Højtideligheder, hvor det af vedkommende Øvrighed bestemmes.
2. Han maa have Tilsyn med Klokkerne og Slagværket, at de ikke vorde beskadigede; og naar saadant monne være sket, da bør han anmelde det for Kirkens Værge.
3. Han skal holde Prædikestolen, Daaben, Lysekronerne, Lysearmene, Vinduerne og Stolene rene for Støv og Spindelvæv, samt antænde og slukke Lysene i Lysekronerne, som han ved højtidelige Lejligheder selv skal sætte deri.
4. Nøglerne til Kirkedørene skal være i hans Værge, og han oplukker og tillukker dem ved enhver Lejlighed, hvor det udfordres. Ligeledes skal der af Kirkens Værge leveres ham en Hovednøgle til alle de underste Stole i Kirken, for at han derved kan oplukke de ubortlejede Stole for enhver Fremmed, som maatte ønske Sæde, saa vel som for enhver, der maatte have glemt at medtage Nøglen til sin egen Stol.
5. Han skal være til Stede i Kirken ved alle hvilke som helst Lejligheder, naar der holdes Gudstjeneste, og være ansvarlig for, at ingen Uorden finder Sted, enten af Børn eller andre, hvorved den offentlige Gudstjeneste kunde forstyrres.
6. Han skal lade feje ugentlig og desuden oppynte paa den hidtil brugelige Maade paa de 3 store Højtider og ved andre offentlige, højtidelige Lejligheder; men vil derimod nogen, f. Eks. ved Barsedaa, Bryllupper eller Introduktion have en Del af Kirken eller deres egne Stole pyntede, saa maa han derfor forlange særlig Betaling.
7. Før end han kaster nogen Grav, skal han dertil have skriftlig Tilladelse og Anvisning af Kirkens Værge, og sørge for, at enhver Grav skal have den befalede Dybde.
8. Endelig skal han ved alle offentlige Lejligheder, hvor Orgelet spiller, holde en Karl til at træde Bælgen.

I Kommissionen for Almueskolevæsenet i Aarhus Købstad, den 8. September 1831.

Lindhard. J. Brix. I. Engelsted. L. V. Grüner
I. Simmelkier. H. Meulengracht. P. C. Raae.

Paa Kirkens Vegne ved vi ikke noget herved at bemærke, naar Planen eller Forslaget kan i øvrigt realiseres.

Kirkeinspektørerne for Domkirken og vor Frue Kirke,
den 6. Oktober 1831.

Lindhard. A. Fleisher. I. Engelsted. I. Brix.

Kancelliets Resolution, der er dateret 14. Februar 1832, lød saaledes:

Efter at Kancelliet angaaende denne Sag har brevvekslet med Biskoppen over Aarhus Stift, skulde man tjenstlig tilmelde Hr. Stiftamtmanden og D'Hd. til behagelig Efterretning og Foranstaltning, at det ommeldte Forslag herved bifaldes, saa vel som den indstillede Fordeling af Forretningerne, men ligesom man maa bemærke, at den nuværende Alterdegn ved Domkirken, da han er kaldet uden Forpligtelse til at overtage Kordegnens Forretninger uden at nyde Løn derfor, ikke kan være pligtig at fungere tillige som Kordegn, saaledes finder Kollegiet, at der bør gives dem, der med Skolelærerembedet kommer til at forene Kirkebetjening, Tilhold om at henlægge deres Forhandlinger med Menighedens Medlemmer om Ting, der vedkommer deres Tjeneste ved Kirken, til en Tid udenfor Skoletimerne, samt at Menighederne maa underrettes om de Timer, paa hvilke Lærerne er at finde.

Kahr blev herefter baade Kordegn og Alterdegn ved Frue Kirke.

Lokaler, Regnskab m. m.

Kommissionen havde mange Bekymringer af Lokalespørgsmaal, idet den jo ogsaa skulde sørge for Bolig til Lærerne, hvis Løn lød paa saa og saa mange Rigsdaler foruden Bolig og Brændsel. Det lykkedes ikke nogen Sinde at skaffe Bolig til alle Lærerne, og der maatte derfor stadig betales et Beløb som Huslejegodtgørelse. Dette Beløb var temmelig stort i første og andet Regnskabsaar, da der endnu ikke var indrettet Lejligheder. Regnskaberne udviser følgende Udgifter til Huslejegodtgørelse i 1820erne:

1-11-1818 til 30-10-1819	til 5	Lærere	398	Rdr.	4	M.	8	Sk.
— 1819	—	1820 - 3	—	188	-	4	-	8 -
— 1820	—	1821 - til Wolter						
		og Winding	150	-	0	-	0	-
— 1821	—	1822 til do.	150	-	0	-	0	-
— 1822	—	1823 - do.	137	-	3	-	0	-
— 1823	—	1824 - Winding..	73	-	0	-	12	-
— 1824	—	1825 - Winding						
		og Egelund	85	-	1	-	14	-
— 1825	—	1826 - Winding						
		og Md. Ege-						
		lund.....	112	-	3	-	0	-
— 1826	—	1827 - Winding						
		og Egelund	77	-	5	-	13	-
— 1827	—	1828 - Winding..	53	-	5	-	7	-
— 1828	—	1829 - Winding						
		og Md.						
		Johnsen ..	77	-	2	-	1	-
— 1829	—	1830 - Winding						
		og Kahr..	77	-	2	-	1	-
— 1830	—	1831 - Winding						
		og hans						
		Dødsbo...	75	-	Sølv.			

Beløbene er Sedler undtagen det sidstnævnte Aar. Forskellen mellem Sedler og Sølv blev i øvrigt efterhaanden mindre. I enkelte Tilfælde er der kun kvitteret for et Halvaar; vedkommende har vel faaet Bolig den øvrige Del af Aaret.

Allerede 15. Juni 1820 meddelte Kommissionen Steenberg, at nu kunde han tage sin Lejlighed i Brug i Skolen paa Vestergade. Det tilføjedes, at der var Staldrum til 2 Køer. Bache fik samtidig 2 Værelser i Vestergades Skole, hvor ogsaa Rasmus Sørensen, Kahr og Egelund fik Værelser. I Begyndelsen af Aaret fik Wolter Bolig samme Steds, ifølge en Skrivelse af 10 Maj 1821. Skrivelsen

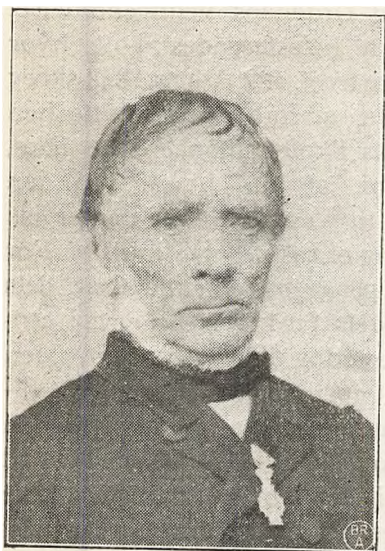
var undertegnet af samtlige Medlemmer i Skolekommissionen; den indeholdt nemlig en Slutningsbemærkning om, at man haabede Wolter stedse med Redebonhed vilde paa det samvittighedsfuldeste iagttage, hvad Skolekommissionen maatte finde fornødent at foranstalte til Undervisningens Fremme og Ordenens Vedligeholdelse.

Madam Glasius underviste i Vestergades Skole, hvor ogsaa hun var bleven indkvarteret. 22. Marts 1822 skrev Skolekommissionen til hende, at hun skulde flytte hen i Havehuset bag Domsognets Skole; man mente ikke, der var noget til Hinder for, at hun kunde gaa den lange Skolevej fra Mejlgade til Vestergade — der er ca. 500 m! — da hun var ugift og et rask Fruentimmer. For Resten vilde Kommissionen gerne have hende afsat, dels af økonomiske Grunde, og dels fordi Borgerne var utilfredse med hende. Det blev dog ikke til noget. Men Madam Glasius var ikke at formaa til at flytte, og tilsidst, 15. Oktober 1822, maatte man anmode Byfogden om at sætte hende ud. To Dage efter klagede hun til Direktionen over, at hun i den anviste Lejlighed ikke havde Plads til sine Møbler. Det fik hun ganske vist ingen Ting ud af; derimod maatte Kommissionen indrømme, at hun havde Ret i sin Klage over, at der var Røg, og endelig i Efteraaret 1824 belønnedes hendes Ihærdighed med, at Direktionen resolverede, at hun skulde have sin gamle Lejlighed paa Vestergade, som Wolter saa maatte forlade. 17. December 1824 blev hun gift med Egelund, og de kunde saa benytte een Lejlighed i Skolen paa Vestergade. Den ene af dem fik foreløbig Huslejegodtgørelse.

Der er iøvrigt kun at melde om stadig Uro. I 1825 havde en Del af Lærerne lejet deres Lejligheder ud til private, hvad Kommissionen forbød. Snart flytter en Lærer snart en anden ind i andre Værelser; især er Skolen paa Vestergade vanskelig at finde ud af.

Efteraaret 1827 ses det af Inventarielisterne, at Forholdet har været følgende:

I Domsognets Skole boede Kateket Steenberg, hvor han var flyttet hen, da Risom døde. Sammesteds boede Hr. Schytte.

Lærer Egelund.

Paa Vestergade havde Førstelærer Bruun selvfølgelig den bedste Lejlighed. Den begyndte med Hjørnet ved Vestergade og strakte sig ned i Møllestien. I 2 Stuer ved Porten boede den ugifte Kahr. Over Porten havde Haandgerningslærerinde Madam Ane Johnsen Værelser. Paa første Sal boede — ved den anden Ende af Skolestuen ud mod Møllestien — Wolter og Familien Egelund. Winding boede privat og fik Huslejegodtgørelse. 1828, da Madam Ane Rasmussen

var bleven gift og hed Johnsen, lejede Kahr hendes Værelser, og 1831 afstod han de 2 Værelser »med Indgang fra Porten«, mod at Kommissionen betalte hele den Leje, som Kahr skulde svare Madam Johnsen. De to Portværelser fik Windings Efterfølger Aae tildelt, hvad han var meget utilfreds med. I 1833 klagede han over sine Værelser: Der var Træk, der var intet Ildsted (til Madlavning), han havde ikke Plads til sine Møbler. Hvis han i Sygdomstilfælde skulde have en Person til Hjælp, havde han ingen Steder at anbringe Vedkommende. I Anledning af Klagen, der var stilet til Skoledirektionen, afgav Kommissionen en længere Erklæring: Man kunde ikke komme ind paa at

give Aae Huslejegodtgørelse; det tillod Skolevæsenets pekuniære Tilstand ikke. Kommissionen var villig til at lave en Forstue for at forhindre Træk. Men »hvad det angaar, at han anser sine Værelser for indskrænkede, fordi han hverken har Ildsted eller Plads til sine Møbler, saa tror vi, hvad det første angaar, at en ugift Lærer — og som saadan maa vi betragte Hr. Aae, saa længe han er Andenlærer — ikke kan gøre Fordring paa Ildsted, som blot kan anses nødvendigt for en Familie. Desuden har alle Katedralskolens Adjunkter, selv Overlærer Blache, aldeles ikke denne Bekvemmelighed, og alle Underlærerne ved Randers Borgeriskoler har hver kun eet Værelse, saa at vi maa tro, at Hr. Aae lige saa vel som hine andre kan behjælpe sig med den ham anviste Lejlighed. Hvad det andet angaar, at han klager over, at han ikke har Plads til sine Møbler, saa anser vi det snarere for Hr. Aaes Pligt at indskrænke sit Bohave efter den ham anviste Lejlighed, da han dog har Plads til det nødvendige, end for vor Pligt at anskaffe ham Plads til saa mange Møbler, som han kunde faa i Sinde at være Ejer af. I Sygdomstilfælde plejer man, naar man behøver andres Hjælp om Natten, at holde en Vaagekone, og til denne behøves intet Sengested.« »Endelig kan vi ikke andet end forundre os over, at Hr. Aae, som maa anse det for en Lykke at være kommen i den Stilling, hvori han nu befinder sig, vil som ugift Lærer, anse sin Løn af 300 Rdr. med fri Bopæl og frit Brænde for ubetydelig, da hver af Lærerinderne kun har 150 Rdr., og ingen af Underlærerne i Randers har over 200 Rdr. med et ubetydeligt Tilskud af Korn«. Kommissionen kunde af de anførte Grunde ingenlunde anbefale Hr. Aaes Klage. 23. Maj 1833 fik Aae Tilladelse til at leje sine 2 Værelser ud. Han havde lejet Wolters Lejlighed.

Hvad Skolestuerne angaar, saa synes der at have

været 2 i Skolen paa Vestergade, 2 i Skolen paa Mejl-gade og 3 i Friskolen¹. Desuden maa der have været et Rum til Undervisning i Haandgerning ved Friskolen og ved Vestergades Skole. Det kan ikke oplyses, hvor disse Lokaler har været. Haandgerningen betragtedes jo ikke som en Del af Skoleundervisningen; det hedder: Den med Friskolen kombinerede Haandgerningsskole.

Da den indbyrdes Undervisning indførtes 1824, mente Direktionen, at man kunde faa alle Børnene til at gaa i Skole hele Dagen; men Kommissionen maatte oplyse, at det ikke kunde lade sig gøre. Der var 179 Børn i Domsognets Skole og 162 i Frue Sogns, og der kunde højst rummes 100 i hver Skole, nemlig 50 i hver Skolestue. Lige saa umuligt var det i Friskolen, hvor der gik 341 Børn, et Antal, der kunde ventes forøget med 50 i den nærmeste Fremtid. Det ser ud til, at Direktionen endog havde tænkt sig at forbyde alle private Skoler og tvinge deres Elever ind i de kommunale Skoler, naar den velsignelsesrige indbyrdes Undervisning blev indført; men dette vilde Kommissionen dog, vel nærmest af økonomiske Grunde, ikke være med til.

I 1825 var der Tale om at nedbryde et meget brøstfældigt Hus bag Skolen paa Vestergade; det anvendtes kun af Lærerne til Tørreloft. Kommissionen overvejede, om der ikke af dette Baghus kunde blive et Halvtag ved Friskolen til Undervisning i Spinding. Det blev dog ikke til noget. 2 Aar efter holdtes der nemlig Licitation over en Udvidelse af Friskolens Haandgerningsstue, som var nødvendig, fordi der i Faget skulde indføres indbyrdes Undervisning. Baghuset lejedes ud til Byens Garnison. Der blev i Friskolen foretaget flere andre Foranstaltninger i lignende Anledning. Men i øvrigt foretoges ingen Forøgelse af Skolevæsenets Lokaler i 1820erne, skønt det navnlig i Friskolen kneb i høj Grad med Pladsen. Der skulde jo frem for alt spares, og man kan

ikke frigøre sig for den Tanke, at Skolekommissionen efterhaanden betragtede det som sin Hovedopgave, medens mere ideelle pædagogiske Hensyn sattes til Side.

Skolernes Inventarlister fra November 1827 er bevaret. Da det formentlig kan have Interesse at se en fuldstændig Fortegnelse over Skolestuers Udstyr i Aarhus for 100 Aar siden, aftrykkes her Listerne for Frikolen og Frue Sogns Borgerskole (bogstavret).

Indberetning

over Inventariet i nederste Læseslue i Frue Sogns Borgerskole
i Aarhus:

Bøger:

2 nye Bibler.

8 nye Testamenter.

Om den indbyrdes Undervisning: 2 Dele

Munthes Verdenshistorie 10 Eksplr.

Sammes Fædrelandshistorie 10 „

Mallings Handlinger 10 „

Anekdoter om Dyrene 6 „

Thieles mor. Læsebog 3 „

Molbechs Danske Ordbog.

Steenbergs Sproglære tilligemed Udtoget af samme.

Funkes Læsebog.

Birchs Læsebog¹.

Villaumes Haandbog.

Strøms Forstandsøvelser.

Birchs Analyse af 2. og 3. Kapitel.

Harald Klaks Daab 2 Eksplr.

Th. Jensens Øvelser i Tavlerregning².

Thonboes Bibelhistorie 2 Eksplr.

Sporons eenstydige Ords Bemærkelse.

Kofods Geografi.

Munthes do.³

Nielsens Regnebog.

Rabens Regnebog med særskilte Faciter til de vanskeligste Opgaver⁴.

Sammes Regnebog for Begyndere med særskilte Faciter.

Kofods Fædrelandshistorie 2 Eksplr.

1 Dagjournal.

1 Hovedprotokol.

1 Protokol til Charakterbog for 3. Klasse.

- 1 Kasse med Stilopgaver.
 2 store Korte over Danmark, samt 20 mindre Korte over Europas forskellige Lande, hvilke alle ere saa forslidte, at de næsten ere ubrugbare.
 1 stor Trætavle.
 1 mindre do. til Læseplanen.
 6 Borde med tilhørende Bænke. I hvert Bord 5 Blækfouetteraler samt lige saa mange med Propper forsynede Blækhuse.
 1 fladt Bord med 2de løse Bænke.
 1 Catheder med 2de Skabe samt tilhørende Stol.
 6 Stkr. grønne Vinduesjalousier (givet til Skolen af Kahr).
 1 Jernkakkelovn paa 3 Etager samt tilhørende Ildskovl og Tange.
 1 Kasse til danske Forskrivter.
 1 do. - latinske do.
 1 do. - Penne.
 2 Eksplr. af Sonnes Forskrivter, klistrede paa Pap og lakerede (givet til Skolen af Kahr).
 1 Bogreol med 6 Hylde.
 Til Brug ved den indbyrdes Undervisning:
 80 Tabeller til Læseskolen.
 100 do. - Skriveskolen.
 120 do. - Regneskolen.
 Alle ferniserede og forsynede med Papirskanter.
 1 Sandbord med tilhørende Stryger.
 6 Tabellister.
 50 nye Steentavler.
 24 Bihjælperskildte af Messing.
 1 Hjælperskildt - do.
 70 Jernkroge til at hænge Tabeller paa.
 1 Træliste med 90 Løbe-Nr.
 25 lakerede Pegestokke.
 1 Signalpibe af Been.
 1 Kasse til Grifler og Jernpinde, hvori 12 Jernpinde og 15 Griffelskafter af Messing.
 1 Protokol til Navne- og Charakterbog for 1. Klasse.
 1 do. til Dagbog for samme Klasse.
 1 Konzeptbog.
 1 Skammel.
 I nederste Gang:
 8 Knagerækker.
 At foranførte Inventarium befindes i nederste Læsestue,
 bevidnes. K a h r.

Skole-Inventarium i øverste Læsestue i November 1827.

- 6 Borde med 5 Blikkasser i hver og med Blækglas deri og faststaaende Bænke.
 Katheder med en rød Lærstol.
 Endnu en Stol.
 1 stor fastslaaet sort Tavle med Pastalozziske Eenheder.
 1 Nodetavle med Liniestystemer.
 1 lille Trætavle til Timeseddelen.
 1 Bogreol med 4 Hylde.
 2 Smaatasker med Sonnes Forskrifter.
 1 Ditto, mindre til Pene.
 1 Jernkakkelovn paa 2 Etager med Tromle.
 1 Jernildtang.

Bøger og Landkort:

- 1 Journal med trykte Rubriker og en Navnebog.
 1 storstilet Bibel.
 Nielsens Materialier til Hovedregning.
 Mobergs Regnebog 1. og 2. Del.
 Kofods Geografi.
 Thonboes Bibelhistorie.
 Birchs Læsebog.
 Elmenhofs geografiske Læsebog.
 Hallagers lille Læsebog.
 1 Kabinetkort over Europa paa Lærred med Stokke.
 1 Samling Opgaver til Stiløvelser paa Pap i en Papkasse.

I den øverste Gang:

- 8 Knagerækker til fælleds Afbenyttelse for Læseskolens øverste Klasse og for Haandgerningsskolen for Pigebørn.

I Lærernes Beboelsesværelser:

A. I Portstuen (som beboes af Hr. Kahr.):

- 1 Kakkelovn paa 1 Etage med Tromle.

B. I Værelserne over Porten (før beboet af Hr. Kahr, nu af Madam Johnsen):

- 1 Kjøkkenbord og Vask.
 1 Stige til Loftet derover, afdelt til hende.
 1 Portnøgel.

C I. Madam Egelunds Værelser:

- 1 Kakkelovn paa 1 Etage.

Kjøkkenindretninger.

1 Portnøgel.

Eget Aflukke paa Loftet.

D. Hr. Wolters Værelser:

1 3-Etages Ovn.

1 2-Etages ditto med Tromle.

Kjøkkenindretninger.

1 Portnøgel.

1 Pulterkammer i underste Etage ved Kjøkkenet.

E. I første Lærers Værelser:

2 Kakkelovne paa 3 Etager.

1 ditto paa een Etage.

1 Bilægger i Pigekamret.

Kjøkkenindretninger.

1 Portnøgel.

Frue Sogns Borgerskole paa Vestergade i Aarhus.

J. V. Bruun.

**Liste over Inventariet i den med Aarhus Borgerskoler combine-
rede qvindelige Haandgierningsskole.**

1. Tvende store blaamalede Syborde med 8 store Skuffer.
2. 1 mindre rødmalet ditto med 1 Skuffe.
3. 4 lange ikke malede Bænke.
4. En Skrivepult med Nøgl og Laas.
5. 12 Spinderokker og 1 Haspe (12 Rokker og 2de Hasper ere af Undertegnede den 19. November dette Aar efter S. T. Hr. Stiftsprovst Studsgaards Ordre overleverede Lærerinden Madamme Johnson til Brug i Friskolens Haandgierningsskole).
6. En 3-Etage Jernvindovn med Ildtange og Ildskuffe.
7. En Dagbog.
8. En Haandprotokol.

Sophie A. Egelund.

Læremoder.

Inventarii-Liste

over Friskolens 3de Læsestuers Tilhørende d. 1. November 1827.

A. Windings Læsestue.

- 1 Katheder med Laas og Nøgel samt Blækhuus.
- 1 liden Stoel til samme.
- 1 eenetage Kakkelovn med Jern Trommel og Rør.
- 1 Iltang og Skuffel.

- 1 Ildkiste fælleds med Wolters Læsestue.
- 1 Skab med 2de Laager, Laas og Nøgel til Gjemme for Tavler, Bøger etc.
- 1 sortmalet Skoletavle.
- 4 smaa Ditto til Fædrenelandets Tabeller, forfattede af Læreren i Mangel af Bøger i dette Lærefag.
- 1 Ditto til den almindelige Historie.
- 1 Ditto til Læseplanens Paafæstning.
- 1 Skolelov fæstet paa Pap.
- 1 stort Generalkort over Europa, bekostet af Læreren.
- 1 Ditto, mindre over Asien.
- 1 Ditto over Afrika.
- 1 Ditto over Amerika.
- 1 Ditto over Danmark.

Bøger i denne Læsestue:

- 1 Bibel og 7 Nye Testamenter.
- 12 nye Psalmebøger.
- 8 gl. Ditto, men dog brugbare.
- 10 Eksemplarer af Soldin patriotiske Handlinger.
- 9 Ditto af Boisens Fædrelands Kathekismusser.
- 9 Ditto af Klausens: Pligter mod Konge og Staten.
- 50 casserede Fædrelandshistorier, meget forslidte.
- 2 gl. Cramers Regnebøger.
- 32 Læsebøger af Wilstrup.
- 26 gl. Naturkundskabsbøger af Junker.
- 2 Dagjournaler, den ene næsten udskreven, og en Inventarieliste.
- 2 Hovedprotokoller. den ene udskreven.
- 6 lange og 3 kortere Skoleborde med Bænke, hvert Bord forsynet med 3 Blækhuse i Blikformer.
- 12 nye Stentavler og 46 ældre, dog brugbare.
- 1 Vandspand og 1 Blikbæger.

B. Wolters Læsestue.

- 8 Skoleborde med Bænke, med 18 Blækhuse; men manglede 6, som i Dag ere anskaffede.
- 1 Katheder med Laas og Nøgel samt Blækhuse.
- 1 Læhnestoel til samme.
- 1 2-etage Kakkellovn med Jernrør.
- 1 Ildtang og Ildskuffel.

Bøger til denne Læsestue:

- 2 gamle og 2 nye Protokoller.
- 39 Eksemplarer af Thieles Læsebog, meget beskadigede.

- 23 Ditto af Junkers Naturkundskaber, ligesaa.
 12 nye Psalmebøger.
 Nogle gl. Ditto, særdeles ubrugbare.
 23 af Thonboes Eksempelsamlinger, meget daarlige.
 1 Eksemplar af Mallings store og gode Handlinger.
 1 Bibel og 3 Nye Testamenter.
 1 stort Landkort over Europa. 1 Globekort.
 Nogle Danmarkskorte, men daarlige.
 2de Bistander til at hænge Landkort paa.
 24 nye Regnetavler.
 17 gl. Ditto.
 1 stor sortmalet Skoletavle.
 3 mindre Ditto.
 1 Vandspand og 1 Blikbæger.
 1 Blækflaske.
 1 Svamp.
 1 Skab med 2de Laager og Laas og 3 Hylde.
 1 Skolelov og 2 gl. Cramers Regnebøger.

C. Egelunds Læsestue (med Apparatet for den indbyrdes Undervisning):

A. af Træ:

- 8 Skriveborde med Bænke, 6 skraa og 2de horizontale med dertil hørende Sandskuffe, Strygere og Opstandere at hænge Tabeller paa.
 Tvende Boghylder, den ene forsynet med Laager Nøgl og Laas.
 1 stor Skoletavle, af Undertegnede bekostet forstørret, malet og indrettet til Brug for Udførelsen af Pastalozzi Regnemethode.
 1 Katheder med Nøgl og Laas.
 1 Stoel for Læreren.
 53 Opstandere, forhen brugte at hænge Tabeller paa.
 1 saakaldet Bukke, at henlægge Opstandere paa.
 6 nye sammenhængende Opstandere at opstille Skrive- og Regnetabeller til.
 12 Linealer, foræret Skolen af Undertegnede.
 40 Læsestokke.
 1 Kasse til Bihjælperskiltene.
 1 Kasse til Svamp og Griffel.

B. af Jern:

- 60 Kroge til at hænge Tabeller paa.
 28 Jernpænne til Sandbordene.

- 1 3-Etage Jern Vindovn med tilhørende Tange og Skuffel.
 43 Tavler, af hvilke saare faa ere indesluttede i deres Rammer.
 Senere er af Skole-Commissionen leveret 50 nye Steentav-
 ler til Brug i den indbyrdes Undervisning (3. Sep. d. A.)
 21 Blikskilte.
 15 Papskilte, forfærdiget af Undertegnede.
 1 Messingskilt
 1 Signalpibe af Elfenbeen } Foræret Skolen af Undert.
 14 Blækhuse

C. Tabeller og Bøger:

- 80 Læsetabeller af Pap, forsynede med Skind rundt om i Kan-
 terne; Fra Tab. 1 til 12 og fra 49 til 66 in dublo.
 100 Skrivetabeller.
 120 Regnetabeller; fra 1 til 22 in dublo, saa og fra Tab. 23 til 52
 og fra 64 til 73 in dublo.
 4 smaa Regnebøger, trykte, forøget med 16 afskrevne, af Under-
 tegnede.
 1 gammel Bibel.
 1 ny Bibel, foræret denne Skole af Bibelselskabet i Aarhus.
 2de nye Testamenter, foræret denne Skole af samme Selskab.
 1 Exemplar af Holms Lærebog.
 1 Exemplar af Holms Exempelsamling.
 1 Exemplar af Skolelærer Nielsens Materialier for Hovedregning.
 20 Exemplarer af Birchs Læsebog: »Naturen, Mennesket og Bor-
 geren«.
 32 Exempl. af Thonboes Læsebog.
 18 Exempl. af Thimes »Første-Næring«.
 24 Exempl. af Hallagers lille Læsebog.
 16 Geographitabeller med dertil hørende Examinationskort.
 5 Psalmebøger.
 1 Dagbog for øverste Klasse.
 1 Hovedprotokol for samme Klasse.
 1 Navnebog
 1 Dagbog } for indbyrdes Undervisning.
 1 Konceptbog }
 1 Exemplar af Seminarielærer Andersens Coralbog.
 3de Bilage om indb. Underv.
 3de smaa Geographier for indbyrdes Undervisning.
 2de Dele af Værket om indb. Underv., Væsen og Værd af Abra-
 hamson og Mønster.
 1 Dagjournal for øverste Klasse (udskreven).

- 1 Hovedprotokol for øverste Klasse (udskreven).
 1 liden Svamp for Skoletavlen.
 24 Læsebøger og Kathekismusser for de fremmeligste Elever af
 indb. Undervisning.

Egelund.

D. Paa Loftet:

Intet — undtagen en gl. Nodetabell; forresten Brænde til Læse-
 stuernes og Syskolens Brug.
 Saaledes insinueres denne in duplo forfattede Inventarie-Liste
 conform med Protokollen.

Underdanigst og ydmygst
 Peder Winding.

Inventarie-Liste over de Friskolens qvindelige Haandgjernings-
 skole tilhørende Effekter.

- 8 malede Syborde med faste Bænke.
 1 stort do. med 3 Skuffer.
 1 mindre do. med 1 do.
 9 løse Bænke.
 1 stort Skab af Fyrretræ.
 1 Reol med 3 Skuffer.
 1 Skrivepult, hvori gemmes 4 Protokoller.
 1 Fodtrone.
 1 Een-Etage Kakkelovn med Jern-Trommel, Ildskuffe og Ildtang.
 12 Spinderokker.

Ane Johnsen.

Det paalignede Beløb i Skoleskat var nogenlunde
 det samme hele Tiaaret igennem.

For Tiden 1 - 11 - 1818 til 1 - 11 - 1819 paalignedes
 5944 Rdr. Sedler, hvad der omtrent svarer til 5400 Rdr.
 Sølv, idet Lærerlønninger 2300 Rdr. Sølv udbetaltes med
 2568 Rdr. 4 Mark 8 Sk. Sedler. 1824—25 udgjorde Lig-
 ningen 3736 Rdr. Sølv eller 3969 Rdr. Sedler. 1830—31
 var Beløbet atter steget, nemlig til 4286 Rdr. Sølv eller
 4420 Rdr. Sedler. De samlede Udgifter udgjorde for de
 samme 3 Aar, idet Udgifter af Laanemidler til Skole-
 bygningers Indretning er fradraget 1818—19:

1818—19: 7624 Rdr. 4 Mark $1\frac{1}{2}$ Sk. Sedler (store Udgifter til Indkøb af Bøger, som man senere — med Besvær — fik refunderet).

1824—26: 3961 Rdr. 3 Mark 3 Sk. Sedler.

1830—31: 4300 » » » $4\frac{1}{2}$ » »

Det er tydeligt, at man, især i Midten af 1820erne, har gjort sig Umage for at faa Udgifterne saa langt ned som muligt.

Udover Ligningen havde Skolevæsenet kun faa og smaa Indtægter. Man havde jo til Fordel for Skolevæsenet ved Reskript af 26. August 1803 faaet overdraget den det første Kapellani ved Aarhus Domkirke tilhørende Formue; men den lille Kapital, som ved ufordelagtigt Salg af Jordegods var kommet ind i Slutningen af det 18. Aarhundrede, var blevet reduceret til en Ubetydelighed ved Statsbankerotten, og de faa Landejendomme, som endnu var tilbage, gav, under de sørgelige Tider for Landbruget, omtrent ingen Indtægt. I Søby, Albøge Sogn et Par Mil Vest for Grenaa, havde Skolevæsenet en Fæstegaard paa 4 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Hartkorn, som der forhandlede om i længere Tid, da den næsten kun gav Udgifter — til Skatter. Skolekommissionen besluttede derfor at sælge og tilskødede 1. Oktober 1823 Selvejer Jens Buch Gaarden for — 400 Rdr. Sedler, altsaa mindre end et Aars Løn til en af Skolevæsenets Førstelærere, som fik 400 Rdr. Sølv. Det kongelige Rentekammer gav 6. Marts 1824 Tilladelse til, at Køberen maatte drive Gaarden sammen med en Gaard paa 6 Tdr. Hartkorn, som han havde i Forvejen. Herefter havde Skolevæsenet ikke andet Jordegods tilbage end et Fæstehus i Gjellerup, som 1831—32 gav 1 Rdr. 2 Mark 10 Sk. i Landgilde, og St. Petri Jord i Hørning, som samme Aar gav 1 Rdr. 5 Mark 10 Sk.

Til Indtægt for Skolevæsenet havde man, foruden Degneembederne, endnu 80 Rdr. Sølv af Byens Grunde

efter Reskript af 26. November 1790, de saakaldte Lysepenge af begge Byens Kirker, 16 Rdr. Sølv efter Plakat af 29. April 1740 og Tavlepenge fra Byens Kirker efter Reskript af 17. September 1790 et variabelt Beløb, men i Almindelighed 20—30 Rdr. I Begyndelsen af 1820erne var det under Overvejelse at lade Afgiften af Byens Grunde bortfalde; men Magistraten og de eligerede skønnede 8. Maj 1820, at Skolevæsenet skulde beholde denne Indtægt. Man maatte jo ellers gøre Ligningen saa meget større.

De to sidstnævnte Indtægter udgjorde sammen med Skolemulkter, som kun var et meget lille Beløb — 3—6 Rdr., et Aar ingenting — den specielle Skolekasse, der efter Skoleanordningens § 56 ff. skulde anvendes til Anskaffelse af Undervisningsmidler, hvortil de naturligvis vare aldeles utilstrækkelige, saaledes at en Del af Skolevæsenets almindelige Indtægter maatte overføres til denne Konto.

Skoleskatten har under de vanskelige Pengeforhold sikkert virket meget trykkende, og Skolekommissionens Protokol vrimler med Klager over Ligningen. 1821 var der atter Tale om at indføre Skolepenge ved Borgerskolerne. Skatteyderne fandt nemlig, at det var retfærdigt og billigt, at de betalte for Friskolebørnenes Undervisning; men derimod var mange utilfredse med, at de ogsaa skulde yde Bidrag til Borgerskolerne, Forældre, som satte deres Børn i disse Skoler, burde formentlig betale derfor, saaledes at Folk, der ikke havde Børn i disse Skoler, kunde blive fri. Heller ikke denne Gang blev det til noget.

Det er ganske naturligt, at der ikke kunde rejses nogen overvejende Stemning for denne Tanke. Forældre, som havde Børn i Friskolen, havde ingen Indflydelse; de kunde ikke betegnes som Borgere. Og Forældre, som

havde Børn i Borgerskolerne, interesserede sig naturligvis ikke for at komme til at betale Skolepenge.

Først Skoleplanen af 1847 indførte Betalingskolen.

Det er i det foregaaende nævnt, at Kong Frederik VI i 1826 var i Aarhus og aflagde Besøg i Skolerne. Han foretog jo i øvrigt talrige Rejser omkring i Landet. I Aarhus var han baade 1824, 1826, 1828 og 1830.

1824 synes han ikke at have skænket Skolevæsenet synderlig Opmærksomhed; men 1828 aflagde han Besøg baade i Borgerskolerne og i Friskolen.

I Domsognets Borgerskole blev han modtaget med, at Børnene afsang en Sang, der var forfattet af Schytte:

Vi tolke dig med barnlig Fryd,
vor ædle Konge, Danas Pryd!
et ømt Velkommen vær!
O skænk vor Sang dit Velbehag,
da skal vor sjældne Højtidsdag
os vorde dobbelt kær.

Du værner med din Faderhaand,
at Kundskabsspiren i vor Aand
maa fæste varig Rod;
og under Fredens Palmegren
opvokser Sæden skøn og ren,
som danner Borger god

Thi bringer Kærlighed et Kvad,
og fra hver Læbe toner glad
for Frederiks Held vor Bøn:
End længe signe Gud hans Id!
Da kappes Borgerdyd og Flid
at yde Hædersløn.

I Frue Sogns øverste Læsestue sang Børnene trestemmigt følgende Vers, som Sognepræst ved Frue Kirke, Provst Lindhard, havde forfattet:

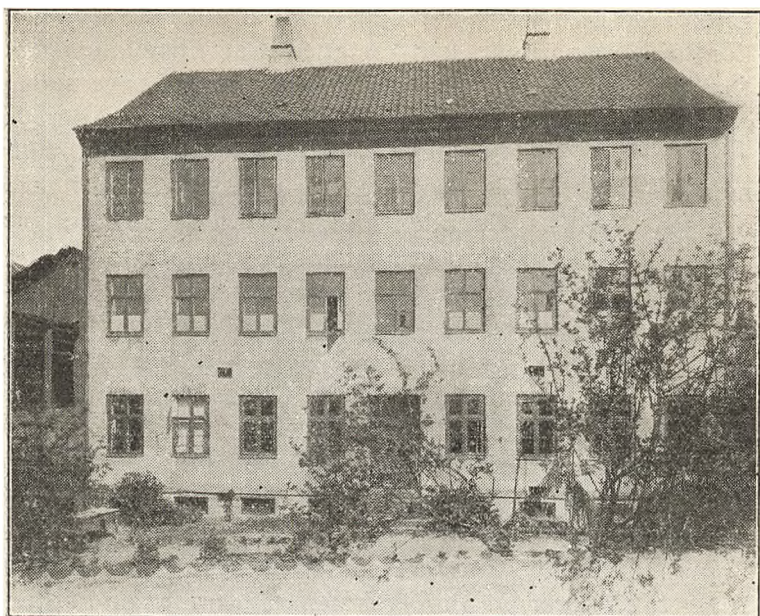
Velkommen Konge i vor Skole-Hal
 Du Fader for vort Land og Rige!
 Alfader ser din Daad; du finde skal
 for Kongedaad din Løn i Himmerige.

»I den borgerlige Haandgerningsskole blev Kongen hilset med et seksstemmig kanonisk Hurra, og uden for Friskolen blev allerhøjst samme overrasket ved at se en Linie raske Drengene af samtlige Skoler foretage gymnastiske Øvelser under Hr. Lindhards Kommando ved det først for en Maaned siden oprettede Apparat«¹.

Den 8. Juni 1830 blev Kongen igen modtaget i Frue Sogns Borgerskole med en Sang af Provst Lindhard. Dens første Linier,

Velkommen Drot paa Jothuns Vange,
 dit Folk modtager dig med Jubellyd,

viser, at Provst Lindhard vel kendte den romantiske Digtnings oldnordiske Gloser, men at han dog ikke altid var klar over Betydningen. Jothun betyder Trold (Jætte).

Borgerdrengeskolen, opført 1847.

1830—1847

Undervisningen.

Skoledirektionens gejstlige Medlem var fra 1814 Amtsprovst. Da Amtsprovst Jens Carl Winther i Storring døde, 25. Marts 1826, blev Sognepræst Jens Kragballe Mehl i Viby konstitueret som Amtsprovst. Han forflyttedes imidlertid 30. December 1829, og forinden var der, 15. September 1829, kommet en kongelig Resolution, at Aarhus Købstad og Hasle Herred skulde oprettes til et eget Provsti under Stiftsprovstens Bestyrelse, og Mogens Lindhard, som 18. September 1829 var bleven udnævnt til Stiftsprovst efter Studsgaard, blev saaledes den første Herredsprovst for Aarhus Købstad og Hasle Herred. I

Efteraaret 1831 fik han Tilladelse til at udtræde af Skolekommissionen, hvor han erstattedes af Kapellanen ved Domkirken, Hr. Grüner. Lindhard synes at have staaet i et mindre godt Forhold til Kommissionen. Allerede medens han var Sekretær i Skolekommissionen, faar man det Indtryk, at han og Stiftsprovst Studsgaard ikke var gode Venner. Grunden kan have været, at man var utilbøjelig til at gøre noget for hans Søn Ludvig Lindhard, som søgte Lærerembede, men maatte nøjes med Undervisningen i Gymnastik. Ludvig Lindhard var nemlig ingen Dygtighed. Han forsømte Gymnastikken og Svømningen, saa Kommissionen flere Gange maatte advare ham. Den 14. April 1836 besluttedes det endog, at Skolekommissionens Medlemmer »i Anledning af Gymnastiklærer Lindhards Forsømmelse«, skiftevis skulde indfinde sig ved Undervisningen for at passe paa ham. Samme Foraar anmeldte Kateket Fønss, at Stiftsprovsten havde antaget 2 Elever af Borgerskolen til Konfirmandundervisning, som ikke var udskrevet af Skolen, hvad man besluttede at meddele Biskoppen. Saa slog Kommissionens Misfornøjelse med Hr. Lindhard ud i følgende Vedtagelse: »Da Skolekommissionen endnu ikke har modtaget fra Stiftsprovsten de 25 Eksemplarer af Birchs Lærebog, som af ham var modtaget af Skiftekommissionen i Stiftsprovst Studsgaards Bo, uagtet han flere Gange er bleven erindret, maa man herved have ham anmodet om senest inden 4 Uger fra Dato (19. Maj 1836) at tilstille Skolekommissionen nævnte Eksemplarer, da man ikke paa Skolevæsenets Vegne tør renoncere paa disse og man i modsat Fald ser sig i den Nødvendighed at henvende sig til højere Steder desangaaende«. Endelig i Mødet 8. September 1836 meddelte Pastor Grüner, at han havde paataget sig at levere de Eksemplarer af Birchs Lærebog, som Stiftsprovst Lindhard ved sin Udtrædelse af Skolekommissionen blev skyldig. Stiftsprov-

stens Sager synes ikke at have været i nogen god Forfatning. Da han i 1829 traadte tilbage fra Stillingen som Skolekommissionens Sekretær, paalagde Kommissionen den ny Sekretær at undersøge, om Lindhard havde ekspederet de Sager, som han skulde!

Der synes i Begyndelsen af 1830erne at være kommet en Del private Smaaskoler i Aarhus, og i Skolekommissionens Møde den 16. Juli 1835 forelaa en Skrivelse fra Skoledirektionen, hvori Opmærksomheden henleddes paa, at der formentlig var adskillige Personer, som uden Direktionens Tilladelse (Anordningens § 25) havde private Skoler i Byen. Skrivelsen er muligvis foranlediget af et Andragende fra Seminarist Kraiberg, den senere Overlærer, om Tilladelse til at oprette en privat Drengeskole, et Andragende, som Skolekommissionen anbefalede paa det bedste 11. Juni 1835, og som Direktionen bevilgede.

I Anledning af Skoledirektionens Henvendelse havde Skolekommissionen indkaldt en Del Skolebestyrere, af hvilke ganske vist nogle hverken var Studenter eller seminaristisk oplærte Skolelærere, som Anordningens § 25 forlangte. Der var for det første Skræddermester Møller, der forklarede, »at han i en Tid af 18 Aar med afgangne Biskop Birchs og Stiftsprovst Studsgaards Tilladelse har holdt Skole for smaa Børn fra 4—7 Aars Alder, men efter den Tid Børnene skal i Borgerskolerne, har de ikke frekventeret hans Skole; dog har han for enkelte efter Forældrenes Ønske, gennemgaaet deres Lektier —«.

Skolekommissionen synes ikke at have taget nogen Notits af Møller, som jo heller ikke havde nogen egentlig Skole.

Blandt de Personer, som Skolekommissionen 1819 gav Tilladelse til at holde Skole for Smaabørn var baade Madam Møller og Jørgen Møller; den sidste var maaske Skrædderen.

Seminarist Fausing var ikke mødt, men sendte sine Papirer, Dimissionsattest fra Seminariet i Borris o.s.v. Han angav ligeledes at have faaet Tilladelse af Biskop Birch og Stiftsprovst Studsgaard og ansøgte om at maatte fortsætte sin Lærestalt for Drengbørn. Da Skolekommissionen kendte ham som en duelig og veluddannet Skoleholder, anbefalede man, og han fik Lov til at fortsætte den Skole, som han havde haft i 12 Aar.

Efter Tilsigelse mødte Korporal Launy, der forklarede, at han uden Tilladelse holdt Skole for Smaa-børn fra 4—7 Aar, mest Børn af militære. Han havde dog ogsaa nogle Børn, som var lidt ældre, men som gik i Borgerskolen, saaledes at han kun læste med dem den halve Dag. Han havde været uvidende om, at der hørte nogen særlig Tilladelse til denne Næringsvej »i Særdeleshed, da det ham leverede Udtog af Krigsartikler og Lønninger for Underofficerer og Soldater, hvilket han foreviste, udtrykkelig Pag. 11 tillader Soldaten paa en anstændig og tilladelig Maade at erhverve noget udenfor sin Lønning til sit Ophold, og han har anset denne Maade at tjene paa for den efter hans Stilling mest passende«.

Student Hee, som ogsaa var tilsagt, meldte Sygdomsforfald, hvorfor man maatte indhente skriftlig Erklæring fra ham. En saadan forelaa i næste Kommissionsmøde, 15. September 1835, saalydende: Undertegnede holder Skole. Hee. Kommissionen gav i den Anledning Hee Ordre til uopholdelig at hæve Skolen. Hee appellerede imidlertid Skolekommissionens Kendelse til højere Myn-digheder, og i Kommissionsmødet 24. Marts 1836 forelaa Kancelliets Resolution af 8. s. M. med Tilladelse for cand. philos. Hee til at holde Skole for Drengbørn i Aarhus. Ærgerlig over dette Nederlag afgav man i samme Møde følgende Erklæring om en fra Skoledirektionen tilsendt Ansøgning fra Student Fulling om Tilladelse til at holde

Privatskole. »Skolekommissionen maa bemærke, at den aldeles ikke kender noget til Hr. Fullings Kundskaber eller til den Institutbestyrerinde, af hvem han er anbefalet; men da Kancelliet i Skrivelse af 8. dennes synes at etablere det Princip, at enhver Student eller Seminarist kan oprette Skoler i Købstæderne, dog med Direktionens Samtykke og Skolekommissionens Tilsyn, saa henstiller vi ganske til Direktionen, hvorvidt den maatte finde det passende at bevilge Fullings Ansøgning. Dog maa vi bemærke, at her for Tiden eksisterer 5 Institutter for Drengbørn.« 19. Maj 1836 refereredes Direktionens Tilladelse for Student C. M. Fulling til at holde Skole for 16 Drengbørn, og 10. November 1836 meddeltes Tilladelse for cand. phil. G. P. Lund til at oprette en Skole for Drengbørn i Aarhus.

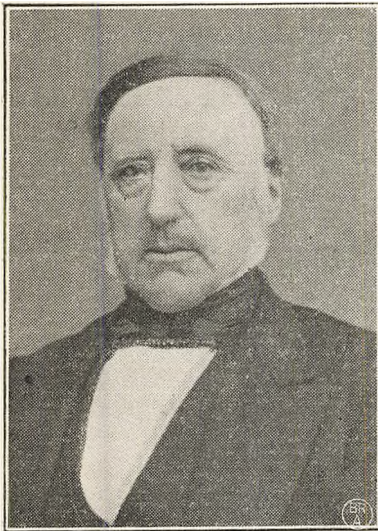
En Del af disse Privatskoler gik dog snart ind igen, og ny oprettedes. I det hele kan man næppe sige, at der var mange Børn i de private Skoler 1844, det første Aar, for hvilket der er opbevaret Skoleindberetninger fra Aarhus i Rigsarkivet. Der var dette Aar følgende private Skoler i Byen:

1. Seminarist Kraibergs Drenginstitut		34 Dreng.
2. Seminarist Lindhards	—	30 —
3. Kandidat Hee's	—	14 —
4. Kandidat Colds	—	20 —
5. Jomfru Starckes Pigeinstitut		17 Piger.
6. Jomfru Kruses	—	15 —
7. Jomfru Schmidts	—	16 —

Det var mellem 15 og 16 pCt. af Byens skolepligtige Børn (998); desuden gik der vel i nogle af de nævnte Skoler Børn over eller under skolepligtig Alder. 20 Dreng og 70 Piger undervistes i Hjemmet.

Lørdag Eftermiddag var fri i alle Skolerne, men ellers undervistes der fra 8^{1/2} Time daglig(!), Jomfru Kruse,

ned til 5 Timer daglig, Jomfru Starcke. Til Fagene hørte overalt med Undtagelse af Jomfru Schmidt ogsaa fremmede Sprog; i Colds Institut, som 1846 kaldes Forberedelsesskole, og som vel forberedte til Optagelse i Kate-dralskolen, ogsaa Latin. Skolepengene var fra 1 a 1½ Rdr. (Lindhard) op til 3 Rdr. (Jomfru Starcke) maanedlig; det sædvanligste er 2 Rdr. Biskop Paludan-Müller rettede

Jens Olsen Cranholm.

19. August 1839 Forespørgsel til Skolekommissionen om en Dreng i Lindhards Privatskole, som han var kommet til Kundskab om ikke passede sin Skolegang. Brix erklærede, at Drengen virkelig nød Under-visning hos Lindhard, som havde Bevilling til at holde Privatskole, en Bevilling som i nogen Tid havde været ubenyttet, men som nu benyttedes igen. Den strenge Biskop svarede, at efter hans Mening burde Kommissionen have nøjere Tilsyn med Privatskolerne;

han synes endog at have ment, at Mulktering burde anvendes i disse Skoler lige saavel som i Kommuneskolerne.

Kommissionen holdt imidlertid paa, at den udover de halvaarlige Eksamener intet havde at bestille med de private Skoler, og derved blev det.

8. Januar 1835 rettede Skolekommissionen Indstilling til Direktionen om, at der maatte blive oprettet en Klasse mere til indbyrdes Undervisning i Friskolen. Den vilde blive paa 60 a 70 Dicile. Da Skolen ikke havde

noget Lokale, maatte man leje, hvad der antagelig vilde koste 100 Rdr. aarlig. Lærerlønnen vilde blive 150 a 200 Rdr., Logis til Læreren 50 Rdr., Brændsel 4 Favne a 8 Rdr. = 32 Rdr.; ialt 332 a 382 Rdr. Merudgift for Skolevæsenet. Direktionen forlangte og fik i den Anledning detaillerede Oplysninger, da Sagen skulde forelægges Kancelliet. Da Børnetallet i den indbyrdes Undervisningsklasse efter Foraarseksamen 1835 var vokset til 147, maatte der træffes midlertidige Foranstaltninger, og man besluttede saa at dele Klassen, saaledes at de 73 Drengene gik i Skole fra Kl. 1—4 og de 69 Piger fra Kl. 4—7. Læreren, Hr. Cronholm, der endnu paa dette Tidspunkt var Hjælpelærer for Bruun, skulde saa nøjes med disse 6 Timer og fritages for Undervisning om Formiddagen, da de større Børn gik i Skole. 11. Februar 1836 forelaa Kancelliets Afslag paa Andragendet om Tilladelse til Oprettelse af den ny Klasse. Kancelliet eller Direktionen synes ikke at have forstaaet noget af Situationen, idet man tilraadede Kommissionen at lade Pigerne gaa den ene halve Dag og Drengene den anden. Kommissionen maatte derfor gøre opmærksom paa, at det aldeles ikke kunde lade sig gøre, da Lokalet om Formiddagen var optaget af en Klasse paa 60 Børn, som ikke kunde fordeles mellem de to andre Lærere ved Friskolen (!). Kommissionen indstillede derfor Sagen paany. 14. Maj 1836 approberede Kancelliet Indstillingen, hvorefter man lejede Lokale og anskaffede Inventar. Som Lærer ansattes Seminarist A. Jensen, der siden 1832 havde været Schyttes Hjælpelærer. Han fik tillige overdraget Gymnastikundervisningen efter Lindhard, som fik Afsked i Efteraaret 1836. Han havde jo en Privatskole og forsømte Gymnastikken.

Der var paa den Tid megen Tale om Oprettelse af Realskoler i Købstæderne eller i alt Fald af Borgerskoler med udvidet Undervisning. Skibsklarerer Knud Hen-

ning Gad rejste i en Pjece det Spørgsmaal: Hvor skal jeg sætte min Søn i Skole, naar han ikke skal studere? Sagen blev drøftet paa Stændermøder, navnlig i Roskilde, hvor man 22. December 1835 besluttede at indstille til Kongen, »at det maatte behage Deres Majestæt gennem det kongelige danske Kancelli at lade indhente vedkommende Autoriteters Betænkning om, hvorledes Borger-skolernes Afsondring fra Almueskolerne — eller Fattigskolerne — i Købstæderne muligst kunde befordres, at der efterhaanden, saa snart ske kan, paa saadanne Steder i Riget, hvor størst Frekvens kan ventes, og de øvrige Betingelser er til Stede, maatte under Overbestyrelse af den kongelige Direktion for Universitetet og de lærde Skoler, oprettes højere Realskoler eller videnskabelige Undervisningsanstalter«.

Det sidste førte her i Aarhus til Oprettelse af den videnskabelige Realskole, der begyndte sin Virksomhed 1839, og som holdtes i Gang en halv Snes Aar. Da den imidlertid nærmest maa betragtes som en Udvidelse af Katedralskolen, skal den ikke nærmere omtales her. Den havde i Dynkarken nogle Lokaler, som senere anvendtes til Kommunehospital, og som nu bruges til Fabrik (Sabroe).

Angaaende det første Punkt kom der til Aarhus Skolekommission som til alle Købstæder en Forespørgsel. Kommissionen svarede, at den omhandlede Afsondring mellem Borger-skolerne og Almue- eller Fattigskolerne havde siden den Tid, Skolerne blev indrettede her i Byen, stedse fundet Sted. Det havde jo ogsaa sin Rigtighed. Der havde i Aarhus lige siden 1818 — og før for den Sags Skyld — fundet en Adskillelse Sted, som kun fandtes i 8 andre Købstæder af de 66, som indgav Svar paa Kancelliets Forespørgsel¹. Ikke desto mindre fornyede Skoledirektionen Forespørgselen, idet Meningen jo var, at Grænsen skulde sættes højere oppe, saaledes

at der kunde blive Tale om en højere Borgerskole; men paa denne Forespørgsel svarede Aarhus Skolekommission, »at vi ikke kan tiltræde det Princip: at kun de, der er Borgere eller med disse kan sættes i Klasse, skal være berettigede til at indsætte deres Børn i Borgerskolerne; hvorimod vi maa antage, at enhver, som betaler Skoleskat, og som holder sine Børn renligt og ordentligt klædte, maa have Ret til at indsætte sine Børn i Borgerskolerne, og det er netop dette Princip, som Kommissionen hidtil har fulgt med Hensyn til de Børn, som anmeldes til at nyde Undervisning.« I det Skoledirektionen meddelte Kancelliet Skolekommissionens Erklæring, tilføjede den, at den ikke dristede sig til at have nogen Mening om, hvorvidt en højere Borgerskole kunde trives i Aarhus. Hvad Bekostningen angik, saa maatte Indretningen i hvert Fald være saaledes, at Skolepengene kunde dække Skolevæsenet Merudgifter. Med Indberetningen fulgte Fortegnelse over de Forældre, som sendte deres Børn i Borgerskolerne, Antallet af deres skolesøgende Børn og Størrelsen af deres Skoleskat, og denne Fortegnelse over Aarhusianere af Mellemlassen for 80 Aar siden meddeles her. Aae har ikke opført Børnetallet.

Liste over Forældrene til de Børn, som besøger
Domsognets Børgerskole.

		Skoleskat				Skoleskat	
Kjøbmænd og andre af den dannede Classe	Børn	Rdl.	Mrk.		Børn	Rdbl.	Mrk.
Kiøbmand				Lods			
S. Dinesen	1	15	—	SørensensEnke	2		
Jac. Smith	3	1	—	Styrmand			
Krog	1	2	—	Stæhr	1	—	3
Ped. Schibye	2	2	—	Lerbergs Enke	2	—	3
Appelt	1	5	—	Venzels Enke	1	1	—
Vinhandler				Gylling	1	—	3
Bøck	2	6	—	Fisker			
Kreaturhandler				Hansen	3	1	3
Fauerschov	2	nylig flyttet hertil.		Værtshush.			
Kammerraad				Staals Enke	2	—	3
Fleischer	1	2	—	Jensen	2	2	—
Smakkasserer				Høker			
Richart	1	6	—	Gros-Petersen	3	7	—
Enkemadam				Woer	1	7	—
Hyphoff	1	1	—	Schræm	1	—	—
Fuldmægtig				Schou	1	—	—
Brandstrup	1	2	—	Musicus			
Klokker				Schjørring	1	1	3
Schytte	4	3	—	Sukkerbager			
Gæstgiver				Grand	2	—	—
Petersen	1	flyttet fra Byen		Enke efter Con- torist			
Toldbetjent				Vetterup	2		
Bruun	2	2	3	Kornmaaler			
Brødegaard	1	2	—	Vormstrup	1	1	—
Møller	1	2	—	Militaire			
Fredberg	2	4	3	Vagtmester			
Musmann	1	1	3	Michelsen	2	3	—
Jacobsen	3	2	3	Frederiksmose	2	2	—
Enkemadam				Westhausen	1	—	—
Fabricius	1	fritaget		Quartermester			
Skipper				Vindelev	3	—	—
Lunne	2	4	—	Trompeter			
Pallesen	1	3	—	Petersen	2	2	—
Enkemadam				Beridder			
Grønsund	3	1	—	Petersen	3	1	—
Skipper				Kloppenborg	2	—	—
Funder	2	3	3	Bøsseinager			
Kofoeds Enke	1	fritaget		Kjer	1	5	—
N. Johansen	2	—	3	Fahnesmed			
Lods				Byrom	1	—	—
Halvorsen	2	3	—				
Bannerøe	2	4	—				

Liste over Forældrene til de Børn, som besøger
Domsognets Borgerskole.

		Skoleskat				Skoleskat	
	Børn	Rbdl.	Mrk.		Børn	Rbdl.	Mrk.
Saddelmager				Snedker			
Nyman	1	—	—	Mundt	1	1	
Avls- og				Tømrermand			
Vognmænd				Vinderslev	1	1	
L. Andersen	4	—	3	Bødker			
P. Holm	1	2	—	Funck	1	2	
P. Jørgensen	3	8	—	Jørgensen	2	2	
Chr. Stjer	1	2	3	Bærentzen	1	6	
A. Back	1	3	—	Lundberg	1	—	
Chr. Andersen	1	2	—	Kæremager			
Pedersen	1	—	—	Nielsen	1	2	
Haarup	1	—	—	Lofts Enke	1	3	
Christensen	1	—	—	Slagter			
Haand-				Ziegler	3	1	
værkere				Feldbereder			
Skomager				Køster	1	2	
Gath	2	2	—	Dreier			
Hansen	1	1	—	Holm	1	2	
Lisbjerg	1	2	—	Liisberg	1	2	
Ibsen	1	1	—	Rebslager			
Erichsen	1	4	—	Jusjong	2	2	
Hansens Enke	1	—	—	Seilmager			
Rasmussen	1	—	—	Bahr	1	5	
Petersen	1	—	—	Saddelmager			
Skræder				Løvengreen	2	4	
Larsen	2	1	—	Pottemager			
Løcken	1	4	—	Nielsen	1	3	
Höltzermann	3	2	—	Uhrmager			
Holsts Enke	2	—	3	Petersen	2		
Abrahamsen	1	—	3	Blikkenslager			
Rudkjøbing	2	—	—	Meier	3	3	
Minor	1	3	—	Bager			
Lund	1	—	—	Theil	3	8	
Lor. Pedersens				Sperling	3	8	
Enke	1	2	—	Petersen	1	12	
Snedker				Thinning	1	1	
Nørbech	3	2	—				
Jensen	2	2	—				
Meier	2	—	3				
Dessau	2	2	—				

Liste over Forældrene til de Børn, som besøger
Domsognets Borgerskole.

			Skoleskat				
	Børn	Rdbl.	Mrk.		Børn	Rdbl.	Mrk.
Smed				Svende			
Liisberg	2	6		Bryggersvend			
Petersen	3	4		Christensen	1	1	
Hansen	2	1		Murersvend			
				Marcussen	1	2	

Aarhus den 28de Juli 1836.

H. Fønss.

Fortegnelse
over Forældrene til de Børn, som henhører til begge mine
Klasser i Fruesogns Borgerskole.

Skoleskat

Forældrene	Børn	Rdbl.	Mrk.	Anm.
Forældre henhørende til den dannede Klasse:				
Kbmd. Kirkeby	2	6		
Krigsraad Ahnfeldt	1	16		
Kbmd. N. Schiby	1	25		
Musiklærer Holm	3	1	3	
Boghandler Warberg	1	4		
Kbmd. Bloch	1	1		
Toldbetjent Nerger	2	2		
— Willumsen	1	6		
Kbmd. Jordan	1	1		
— Tarliong	1	8		
Oberst Guldberg	1	15		
Haandværkere:				
Sadelmagere				
Rinckel	1			
Petersen	1	2		
Rommel	1	1	3	
Düring	2	2		
Uhrmager Krauss	1	1		
Glarvester Brahms, Enke	1			} kan ikke findes i Ligningen.

Skoleskat

Forældrene	Børn	Rbdl.	Mrk.	Anm.
Garver Steenbergs Enke	2	5		
Smede				
Kleinsmed N. Jensen	1	10		
Guldsmed Høgh	2	7	3	
Grovsmed Meisner	1	6		
Kobbersmed Birnbaum	3	4		
Fahnsmed Strüb	1	1		
Kleinsmed Jacobsen	1	3		
Skræddere				
Lyngby	1	1	3	
Knudsen	1	6		
Thruelsen	1	1		
Ree	1	3		
Stenhugger Engel	2	2		
Skomagere				
P. C. Sørensen	3	3		
Hørred	1	2		
C. Köniche	2	3		
Øverup	1	1		
Thomsen	2		3	
Thru	1	3		
Snedkere				
Bech	2	4		
Jensen	1	2		
Maler Hjernøes Enke	1	2		
Tømmermænd				
Gundesen	2	3		
Schmidt	1		3	
Carlsen	1	1		} findes under Navnet Østbird N. 74.
K. Poulsen	1	1		
Karetmager Nielson	1	2		
Bogbinder Berg	2	2		
Gørtler Hald	1	1		
Bundtmager Quie	1	4		
Naalemager Elkjær	3		3	
Slagter Faxholm	2	1		
Feldbereder Kyster	1	2		
Drejere				
J. Liisberg	1	2		
N. C. Liisberg	1		3	
Eitz	1	1		} findes ikke i Ligningen.
Hattefabrikør Hirsch	1	4		

Skoleskat

Forældrene	Børn	Rbdl.	Mrk.	Anm.
Bødkere				
Balle	1	3		
Berthelsen	1	1		
Møller	1	6		
Possementmager Henius	1		3	
Skorstensfejer Jantzen	1	7		
Murersvend Møller	1	2		
Tobakspindersvend Soelberg	1			kan ikke findes i Ligningen.
Ikkehaandværkere:				
Høkere				
Lundum	1	3	3	
Bech	1	3		
Christiansen	1	2		
Schous Kone	1	1		
Pederstrup	1	6		
Christensen	1			kan ikke findes i Ligningen.
Vagtmester Hansen	1	3	3	
Korporal Lilholm	2			
— Ullerslev	1		3	
Træskohandler Schjellerup	1	5		
Handelsmand Carstensen	1	1		} nylig kommen til Byen.
— Bundesen	1			
Politibetjent Nørholm	2	1		
Stabstrompeter Kreutzfeldt	3			
Sukkerkoger Hansens Enke	1			
Værtshusholder K. Petersen	1	6		
— Halling	1			
Tambour Støckel	2	1		
Daglejer H. Øest	1		3	
— J. Fuglslevs Enke	1			kan ikke findes i Ligningen.

Frue Sogns Borgerskole i Aarhus,

den 2den August 1836.

K a h r.

Liste over Forældrene til de Børn, som besøger øverste Læsestue
i Frue Sogns Borgerskole.

	Skoleskat			Skoleskat	
	Rbdl.	Mrk.		Rbdl.	Mrk.
Kjøbmænd og andre af den dannede Klasse			Haandværkere:		
			Snedker Jensen	2	
Kjøbmand Hald	20		Murmester Lund	8	
Winther	3		Bødkere		
Boghandler Warberg	4		Møller Balle	6 3	
Fuldmægtig Bøggild	1		Bogbinder Berg	2	
Farver Neidhardt	12		Bager Fangel	12	
Guldsmed Hansen	8		Seilmager Bæhr	5	
Enkemadam Thygesen — Asmussen			Possementmager Henius	4	
Skippere			Dreier Liisberg	2	
Brasch	3		Feldberedere		
Schibye	2		Køster	2	
Olesen	1	3	Grosche	1	3
Lave	1	3	Glarvester Gamst	4	
Høkere			Gjørtler Hald	1	
Beck	3		Garver Steenbergs Enke	5	
Christiansen	2		Handskemager Salling		3
Værtshusholder Petersen	6		Saddelmagere		
Militære			Baess	7	
Vagtmester Hansen	3	3	Rommel	1	3
Gislinge	2		Kobbersmede Birnbaum	4	
Korporal Ullerslev			Svantemans Enke		3
Regimentstamb. Villenbrock		3	Skomagere Thorup	1	
Fahnesmed Strüb	1		Hansen	7	
Arrestforvarer Thornbye					
Opsynsmand Benneboe	1				

Liste over Forældrene til de Børn, som besøger øverste Læsestue
i Frue Sogns Borgerskole.

	Skoleskat			Skoleskat	
Skomagere	Rbdl.	Mrk.	Smede		
Voldbye	2		Jacobsen	3	
Basse	2	3	Vighs Enke	1	
Øverup	1		Farversvend		
Sørensen	3		Helt		
Sindahl	2		Avlsmand		
Tømmermænd			Holm	1	
Carlsen			Blegmand		
Bang	2		Brændstrup		
Skræddere			Daglejere		
Knudsen	6		Sørensen		3
Vohl	5		Ølst		3
Ree	3		Stangs Enke		3
Zieliann		3	Scheibye		
Slagtere			Reitzich		
Jørgensen	2	3	Meldgaard		
Faxholm	1				

Aarhus den 28. Juli 1836.

Underdanig
A a e.

Til
Høivelbaarne

Hr. Kammerjunker v. Krabbe,
konstitueret Stiftamtmand i Aarhus.

Efter Modtagelsen af Indberetningerne udsendtes kongeligt Reskript af 17. Januar 1838, hvis Hovedindhold var følgende:

»Da der ikke i Købstæderne er oprettet de i Anordningen for Købstæderne af 1814, § 2 bestemte Realskoler, og da en Realklasse, som i samme Anordnings § 3 omtales, heller ikke er bleven oprettet, saa resolveres, at der kan oprettes højere Borgerskoler, hvor der tages Skolepenge, og hvori en mere udvidet Undervisning gives for Elever af begge Køn; der skal af Skolekommissio-

nerne udarbejdes en Plan for denne Skole. For saa vidt det i enkelte Købstæder paa Grund af særdeles Omstændigheder maatte være gørligt at afsondre de Børn, der kan behøve en mere udvidet Undervisning, fra simple Almuesbørn, uden at der betales Skolepenge af nogen af disse, saa kan en saadan Adskillelse med vort Kancellis Approbation iværksættes.«

Det var paa Grundlag af dette Reskript, at Aarhus Skoleplan af 13. Aug. 1846 udarbejdedes. Men derom senere.

I Anledning af disse Drøftelser og af, at det var Fremskridtsmænd som Tage Algreen-Ussing, der virkede for de omhandlede Reforme, siger Joakim Larsen med Rette: »Det er mærkeligt, hvor hurtigt det var gaaet i Glemme, at »Borgerskolerne« i Købstæderne var «Almueskoler«, og at se den frisindede Retning foreslaa noget langt mindre demokratisk end Ordningen af 1814, der lod Borgerskolerne staa som Almueskoler og vilde have Afsondringen opadtil i Retning af Realskoler, medens man nu vilde have den i modsat Retning med særskilte Skoler for de fattige.«¹

Som tidligere berørt var den indbyrdes Undervisning paa Retur i Trediverne og Fyrreerne. Lærerne vilde aabenbart helst være fri; men det kneb noget for Autoriteterne, som havde været saa ivrige for Indførelsen, at give Tilladelse til, at Metoden afskaffedes igen. I Frue Sogns Borgerskole fik Lærerne Aae og Kahr i 1838 Tilladelse til at indskrænke den til Læsning, og Cronholm fik i Friskolen samtidig Lov til at ændre Metoden, saa den passede ham bedre. Aaret efter fik Madam Johnsen Tilladelse til at lade den indbyrdes Undervisning bortfalde i øverste Klasse i Friskolens Haandgerningsskole og anvise Børnene Plads efter Karakter. Det vilde formentlig anspore deres Energi. Madam Egelund fik Lov til helt at lade Metoden falde.

Den bemærkelsesværdigste Reform paa Undervisningens Omraade var Oprettelsen af en Haandgernings-skole for Drengene, som der forhandlede om fra Slutningen af Aaret 1839. Den var kun beregnet paa Drengene i Friskolen, hvis Skolegang var temmelig indskrænket, og som jo ikke havde Haandarbejde uden for deres Skoletid saaledes som Pigerne. 10. December 1839 nedsattes en Komité, der bestod af 4 Medlemmer: Oberst Guldberg, som i sit eget Hjem havde oplært en Del fattige Drengene i forskellige Haandgerningsarbejder, og Raadmand Funder, valgte af Fattigvæsenet, og Købmand Bursche og Pastor Fønss, valgte af Skolekommissionen. 19. Marts 1840 afgav Komitéen Beretning. Den anbefalede »paa det kraftigste« en Haandgerningsskoles Oprettelse, og Kommissionen sluttede sig dertil. Udgiften beregnede man til 100 Rdr. til Indretning af Skolen og 200 Rdr. aarlig til Drift. Der blev i Mødet gjort opmærksom paa det danske Kancellis Approbation af 30. Maj 1818 af Skolevæsenets Organisation i Aarhus, i følge hvilken der bestemtes 100 Rdr. aarlig til Lønning af en Haandværker ved Fattigskolen. Oprettelse af en Haandgernings-skole for Drengene kunde altsaa ikke siges at være noget nyt, og der var derfor ingen Betænkelighed ved at paa-ligne Borgerne Udgiften.

Sommeren 1840 var der Licitation over Indretning af Skolen, og de 100 Rdr. viste sig desværre ikke at slaa til, idet laveste Bud var 333 Rdr. Skolen blev indrettet i nogle Fattigvæsenet tilhørende Lokaler paa Rosensgade. Da den i Aaret 1847 blev ophævet igen, forlangte Fattigvæsenet, at Kommissionen skulde sætte »Boderne paa Rosensgade« i samme Stand igen, hvad man fandt ubilligt, da man havde haft store Omkostninger ved Indretningen! Det tør vistnok derfor med Sikkerhed antages, at Skolen har været i de saakaldte Hutfeldtske Boder, der laa paa Hjørnet af Rosensgade og Mejlgade

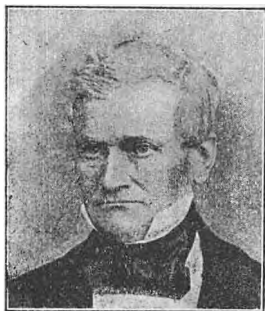
hvor nu Bikubens Ejendom ligger, og som var Legatboliger under Fattigvæsenet.

Som Lærere ved Skolen konstitueredes 8. December 1840 Malermester Uth med 50 Rdr. aarlig i Løn og Madam Pedersen med 24 Rdr! Det kan ikke forbavse, at Malermester Uth allerede i Foraaret 1841 søgte om Lønforhøjelse. Han ønskede 200 Rdr. i Løn og Fribolig, hvad Kommissionen ingenlunde kunde gaa ind paa. Der meldte sig da ogsaa en Konkurrent, Paparbejder Brandt, som vilde paatage sig at undervise 4 Timer daglig for 70 Rdr. om Aaret, hvad saa ogsaa Uth gik ind paa. Madam Petersen maatte fremdeles nøjes med de 24 Rdr. Aaret efter indrettedes der imidlertid Fribolig ved Skolen for Uth og hans Kone, som begge skulde undervise, han for 70 Rdr. aarlig og hun

Oberst
Julius Hoegh-Guldberg.

for 20 Rdr. De første 1½ Aar skulde hun undervise gratis, indtil Lejlighedens Indretning, der havde kostet 30 Rdr., var aftjent.

Købm. I. P. Hammershøj.

Ifølge Indberetning fra 1844 undervistes Drengene i Tegning, Strikning, Vævning og Paparbejde. Fattigkommissionen indgav 9. Marts 1842 Regning til Skolekommissionen paa 44 Pund Uldgarn til 4 Mark pr. Pund, en Pris, som man fandt for høj, især da Oberst Guldberg, som, da Handelen afsluttedes, var Medlem af Fattigkommissionen, havde lovet, at man skulde faa Garnet til Indkøbspris. Af Fattigvæsenet fik Skolen i Slutningen af 1840 overladt 8 Bændelvæve, paa hvilke der maaske

ogsaa kunde forarbejdes Uldgarn. At der ogsaa undervistes i Tegning fremgaar af, at der ved Paparbejder Brandts Ansøgning i 1841 anførtes, at han ikke kunde tegne. Det er overleveret, at Drengene lavede Papæsker og Sprællemænd; som solgtes ved Juletid.

Friskolens Drengene forpligtedes til at søge Haandgerningsskolen, og der nedsattes et Udvalg bestaaende af Købmændene Bursche og Ingerslev og Pastor Fønss fra Skolekommissionen og i alt Fald Oberst Guldberg fra Fattigkommissionen til at have Opsyn med Skolen i det hele. Der mødte snart Vanskeligheder, og en Mængde Forældre blev indkaldt for Kommissionen, fordi de lod deres Børn forsømme Haandgerningsskolen. Til at begynde med holdt man dog strengt paa Skolegangen. Især synes Guldberg at have været energisk. Allerede i Efteraaret 1840, da der endnu kun var Tale om Indskrivning i Skolen, klagede Købmand N. Bech paa nogle Forældres Vegne over, at de var bleven fornærmede af Oberst von Høegh-Guldberg, der synes at have haft med Indskrivning at gøre og at have brugt haarde Ord, som der anføres i de fleste af Klagerne. For Resten var de indkaldte Forældre ikke utilfredse med Kommissionen, som fritog i hvert Fald nogle Børn, naar de havde erhvervsmæssigt Arbejde. I Slutningen af Aaret 1842 skrev Guldberg til Kommissionen, at Børnene i Haandgerningsskolen for Drengene ikke med tilbørlig Kraft blev holdt til at søge Skolen, hvorved han for sit Vedkommende tabte Lysten til at have Tilsyn med den. Skrivelsen var affattet i stærke til Dels for Kommissionen fornærmelige Udtryk, hvorfor man besluttede at skrive til ham om det urigtige i hans Anskuelser og det ubegrundede i hans Klage. I de følgende Aar beskæftigede Kommissionen sig ikke med Skolen, som i det hele næppe har virket paa en Maade, der tilfredsstillede Borgerskabet, siden man uden Modsigelse lod den bortfalde

i Efteraaret 1847. Kancelliet approberede 13. April 1847, at Haandgerningsskolen for Drengene ophævedes, at Hr. og Madam Uth afskedigedes, og at der i Stedet indrettedes en Aftenskole, som højst maatte koste 100 Rdr. om Aaret. I denne Skole underviste i Foraaret 1849 3. Lærer ved Friskolen J. Michaelsen, hvis Helaarsløn var 60 Rdr., men som for Eftertiden kun skulde have 30 Rdr., idet Skolen »paa Grund af manglende Frekvens« maatte ophøre om Sommeren.

I Skolekommissionens Møde 11. December 1838 forelaa en Klage fra 3 af Byens Borgere til Direktionen over, at Lodtrækning bestemte, hvilken Lærer i Frue Sogns Borgerskole, deres Børns Undervisning skulde betroes til; Oberst von Høegh-Guldberg havde tidligere beklaget sig over det samme. Kommissionen besluttede i den Anledning at overveje, hvorledes Fagene kunde deles mellem Kahr og Aae, saaledes at de begge fik Timer i alle Klasserne. De to Lærere gav i et senere Møde deres Tilslutning dertil. Kahr fortrød bagefter sin Elskværdighed og protesterede. Det nyttede dog ikke noget, at han klagede til Direktionen. Samtidig hermed synes man at have skilt Drengene og Piger fra hinanden; 27. Oktober 1840 besluttede man nemlig »ogsaa at adskille Drengene og Piger i Domsognets Borgerskole, da man havde set de heldige Følger af Delingen i Frue Sogns Borgerskole«; ogsaa Fagene skulde deles.

Der var hermed med andre Ord indført Faglærersystem ved de to Skoler, for at bruge et moderne Udtryk. Hvis man kan tro Hr. Kahr, saa havde i hvert Fald ved Frue Sogns Borgerskole fra 1818 til 1827, da Bruun kom til Skolen, Fagene været fordelt mellem ham og Steenberg; men fra Novbr. 1827 til 1838 havde hver af de 2 Lærere haft sine Klasser.

Medens de to Borgerskoler nød al mulig Anseelse i Byen og vistnok i det hele frembød saa gode Forhold,

som der kunde forlanges, saa var det ingenlunde saaledes med Friskolen. Skolekommissionens Protokol indeholder mange kuriøse Ting, der ikke alene oplyser om fattige Skolebørns Forhold i Aarhus i 1840erne, men som formentlig tillige kaster Strejflys over Tilstanden blandt Byens lavere Befolkningslag.

Madam Johnsen meddelte 1839, at hun ikke kunde beskæftige de mindre Børn med Syning, da deres Fattigdom ikke tillod dem at anskaffe Sytøj. Kommissionen anskaffede i den Anledning 20 Alen Shirting, hvoraf der skulde syes Tørklæder og smaa Klædningsstykker, som kunde sælges, for at Pengene ikke skulde være spildt. Der blev 14 Stkr. Linned og 10 Lommetørklæder af de 20 Alen; det maa jo have været meget smaa Stykker Linned. Kommissionen lod dem sælge paa den »Kvartalsauktion, som skal afholdes i denne Maaned«, Februar 1840.

Da man stadig havde Vrøvl med Forsømmelse i Friskolen, besluttede man 11 Marts 1840 at antage Vægtervagtmester Dabelsteen til at afhente de Børn, som udeblev. Løn 30 Rdr. om Aaret, af hvilke Skolekassen skulde udrede de 20 Rdr. og Skolebudet Witrup, som derved fritoges for en af sine Pligter, 10 Rdr. Man mente saa at kunne undvære Mulkteringen. Det viste sig dog at være en Misforstaaelse. 14. December 1842 lod man igen Mulkteringssystemet træde i Kraft, da det ikke hjalp, at Dabelsteen henvendte sig i Hjemmene for at afhente udeblevne Børn. Vagtmesteren blev opsagt med kvart Aars Varsel.

15. Februar 1843 meddelte Borgmesteren, Justitsraad Fleischer Skolekommissionen, at Borgerrepræsentanterne klagede over, at Kordrengene ved begge Byens Kirker tiggede ved Nytaar, Olufsmarkedet og efter Ministerialforretninger. Det var aabenbart Rester af Fortids Skikke. I ældre Tid og endnu 1750 tiggede Latinskolens Dreng

1832

Maria El. Halvansen. Jensen Møkkeløven
 Niine Moolanau

1837

Maria Sæger
 Karen Olsen. Henriette Hansen.

1839

Lehn Larsen. Faustine. Mærte Looft. Hanne Lovd. Trine Lønning

1840

Johanna Sæver
 Kirstine. Hannelstorf
 et D. Høst

1842

Anne Gøffert
 Noffen. Sophia Olsen.
 Hanna Skiller

1845

Johanne. Løndgreen. Hedevig Hartvig.

1846

Maria Henningsen
 Dyrholm. Kinningsen
 Hansine Møller

Ovenstaaende Navne er flinke Friskolepigers Kvitteringer i Skolekommissionens Protokol for det Hertelske Legat, der dengang som nu uddeltes til Børn, der var dygtige i Haandgerning. (1/2 Størr.)

paa Byens Gader, og i Slutningen af 18. Aarhundrede tiggede fattige Børn ved Kirkerne i Aarhus, naar Folk havde været til Alters. De Friskoledrenge, som anvendtes i Kirkernes Kor, har fortsat Traditionen, især paa Tider af Aaret, da det var Skik at give Gaver, ved Nytaarstid og i Slutningen af Juli, naar der var Olufsmarked i Aarhus. Ved den Lejlighed gav man omkring 1820 ogsaa Gaver til Lærerne, fortæller Rasmus Sørensen. Ved Mødet 8. Marts 1843 mødte alle Kordrengene efter Tilsigelse og fik strængt Paalæg om, at de ikke mere maatte tigge. 7 Kordrenge ved Frue Kirke fremkom saa med en Skrivelse, at Kahr i 2 Aar havde forholdt dem de ved Barnedaab, Bryllupper og Konfirmation »i Salmebøgerne henlagte Smaaskillinger«. De troede sig derfor berettigede til ved Nytaar og ved andre Tider at indkræve hos Menigheden, hvad der formentlig tilkom dem som et Slags Offer. Der sendtes saa straks Bud efter Kahr, som ogsaa kom til Stede og erklærede, at han havde forbudt Drengene at tigge, og da de ikke havde efterkommet hans Befaling, havde han tilbageholdt Skillingerne, som han vilde give dem ved næste Konfirmation. Der tilføjes i Protokollen intet om, hvorvidt Kommissionens Medlemmer troede ham. Sagen sluttede i hvert Fald, men Aaret efter klagedes der igen over, at Kordrengene tiggede.

Lejlighedsvis giver Skolekommissionens Protokol Oplysninger om Behandlingen af vanskelige Børn. 9. Marts 1842 forhandlede man om en Dreng, som Moderen ikke formaaede at holde i Skole, og det besluttedes at anbringe ham paa Fattiggaarden eller et Sted paa Landet, »da der aabenbart i ham opvokser en Forbryder«. 8. Juni 1842 mødte en Politibetjent med Murer-svend Offenbergs Kone og hendes Søn Ole. Moderen formanedes til større Omhu for Ole, som var fuld af Utøj. 2. November 1842 var Fisker Sabros Kone Trine

til Stede med sin Søn Jesper, hvis Trods og Uforskamethed Egelund havde klaget over. Drengen blev »tilrettevist«, og det blev ham betydet, at han ved næste Forseelse vilde blive afstraffet i Skolen af Dabbelsteen. 15. Juni 1843 maatte Trine igen møde ved et Kommissionsmøde, denne Gang, fordi hun havde været uforkammet mod Egelund. 10. Maj 1843 forelaa Klage fra Hr. Aae over Stabstrompeter Kreutzfeldts Søn Ferdinand, som i det sidste Halvaar havde forsømt 30 Dage. Desuden var hans Paaklædning saaledes, at han ikke burde taales blandt ordentlige Børn, og hans Skolebøger var enten borte eller i en saa forreven Tilstand, at Lektierne umulig kunde læres. Kreutzfeldt fik Besked om, at hvis hans Dreng ikke blev holdt mere ordentlig, saa blev han henvist til Fattigskolen. Det var jo en Udvej, som man havde med Børn i Borgerskolen, naar de ikke vilde være manerlige. 12. Juli 1844 mødte Rebslager Kaaes Kone for Kommissionen og fik Formaning til at behandle sin Søn Jacob noget bedre og holde ham til Skolegang. »Han er 15 Aar og kan endnu ikke læse; hans Fader og Moder behandler ham saa haardt, at han ikke tør komme hjem om Natten«.

11. Februar 1846 mødte Politibetjent Ziegler med Daglejer Durcks fraskilte Kone, som ikke frivillig havde villet give Møde. Hun formanedes til at lade sine 2 Børn passe Skolen, da de ellers vilde blive taget fra hende og givet til Manden, som saa ikke skulde betale hende Underholdningsbidrag. 4. Juni 1841 forelaa Kancelliets Resolution af 12. April samme Aar, at Matros Sodes Enkes Søn Hans ikke kunde konfirmeres paa Grund af Mangel paa Kundskaber. Cronholm fik Ordre til at undervise ham 2 Timer ugentlig paa Fattigvæsenets Regning. Allerede 21. Juli mødte Cronholm med sin Elev, for at denne i Skolekommissionens Nærværelse kunde blive eksamineret i Religion. Han befandtes at have

gjort gode Fremskridt, saa han nok kunde udskrives til Efteraaret. 14. September forelaa en ny Kanc. Resol. af 31. August, at Drengen Hans Sodes Konfirmation maatte udsættes til Foraaret 1842. Han er da bleven udskrevet til Konfirmationsforberedelse i Efteraaret 1841. To Kancelliresolutioner for en doven Drengs Skyld! Man maa sige, at Undervisningen virkelig blev omfattet med Alvor i Begyndelsen af Fyrrerne. Derom vidner baade de anførte Smaatræk og de talrige Møder med Forældre, hvis Børn ikke passede Skolen. Protokollen førtes i omtrent hele Tiaaret af den tidligere Kateket Hr. Fønss, der 1839 var bleven Kapellan ved Domkirken, og som syntes at have haft baade Begavelse og Interesse for Sagen. Man tager næppe fejl, naar man tilskriver ham den største Del af Æren for Skolekommissionens Omhyggelighed for Skolerne. Han havde ogsaa det meste af Arbejdet ved Gennemførelsen af Skoleordningen af 1847.

Naar der er overleveret saa mange Efterretninger om Børnenes Opførsel fra Begyndelsen af 1840erne, saa skyldes det vistnok Pastor Fønss's omhyggelige Protokoltilførseler.

3. Oktober 1839 forelaa Skrivelse fra Arveprinsesse Carolines Asyl, som var oprettet 1836, at Prinsessen, som opholdt sig i Aarhus, idet hendes Mand, Arveprins Ferdinand i 1839 var bleven udnævnt til kommanderende General i Jylland, ønskede, at der skulde indrettes en særlig Skole for de Børn, som, medens de var smaa, havde gaaet i Asylet, samt at de maatte faa Undervisning hele Dagen. Skoledirektionen anbefalede, og Kommissionen besluttede at efterkomme Anmodningen. Cronholms 2 Klasser for indbyrdes Undervisning i Friskolen, en Formiddags- og en Eftermiddagsklasse, som hver talte ca. 35 Børn, blev i den Anledning slaet sammen til en Formiddagsklasse. Cronholm skulde derefter over-

tage Papes Eftermiddagsklasse og denne om Eftermiddagen undervise i Asylskolen, eller — som Lærere nu vilde sige — i Asylklassen; thi det drejede sig kun om, at Børnene, som havde gaaet i Asylet, skulde danne en Klasse for sig selv. Om Formiddagen skulde dog Pigerne sammen med Friskolens andre Piger gaa til Madam Johnsen og Drengene — fra 1840 — sammen med Friskolens andre Dreng i Haandgerningsskolen for Dreng; men om Eftermiddagen gik de alle samlede til Hr. Pape, som læste 3 Timer med dem, medens de øvrige Friskolebørn, som havde Læseskole om Eftermiddagen, kun havde to Læsetimer daglig. Skolekommissionen havde altsaa endnu ikke faaet gennemført sit Program fra 1820 om mindst 3 Læsetimer daglig.

Asylskolen blev holdt som en særlig Afdeling af Friskolen indtil 1847.

1843 var der lejet Værelser til Asylskolen og til Hr. Pape hos en Enkefru Møller for 70 Rdr. aarlig.

Friskolen var stadig Smertensbarn, og Indberetningerne fra 1844 melder om hyppige Forsømmelser. I 1844 oprettedes derfor en »Mellemskole«, det vil sige en Skole, hvis Børn stod midt imellem Borgerskolens og Friskolens. I denne Skole undervises Børn af de Forældre, som staar Almuen nærmest, hedder det i Indberetningen for 1845. Mellemskolen undervistes af Hr. Egelund, der i 1847 blev Overlærer for »den lavere Borgerskole«,

Pape.

som var en Fortsættelse af Mellemskolen. I Skrivelse af 5. Juli 1845 approberede Kancelliet Mellemskolen som en interimistisk Indretning, med Bemærkning, at man snarest muligt ønskede et nyt Forslag til Organisation af Aarhus Skolevæsen.

Undervisningen i Gymnastik og Svømning besørgetes til 1836 af Hr. Lindhard og derefter i 2 Aar af A. Jensen. I Fyrrerne besørgetes den af Cronholm eller Pape. Gymnastikapparatet havde man stadig paa en Plads mellem Friskolen og Hospitalet, og hvordan der saa ud paa denne Plads fremgaar af en Skrivelse af 16. Januar 1849 fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet til Aarhus Skolekommission, som det paalægges at sørge for en bedre Plads til Friskolens Gymnastik. »Pladsen tjener tillige som Gaardsplads for Fattighuset, og der ligger en Mødding paa samme«. Paa denne Plads har før 1847 ogsaa Borgerskolens Drengene gjort Gymnastik, og den har selvfølgelig ikke været kønnere den Gang. Svømmeflaaden havde man som tidligere til fælles med Katedralskolen. Pape klagede 10. Maj 1843 over, at den ofte var optaget, naar han skulde benytte den. Man rettede derfor Forespørgsel til Kaptajn Robertsen, som underviste ved Katedralskolen, om, hvilke Timer han benyttede den. 15. Juni samme Aar fik Marskandiser Anker sit Vederlag for at passe Svømmeflaaden forhøjet til 12 Rdr. for Sæsonen. Flaaden maatte nemlig ikke henligge paa den sædvanlige Plads (naar den ikke brugtes), men skulde hales længere op i Havnen. Anker lovede at jævne Tangen paa Pladsen og passe paa de til Svømmeflaaden hørende Redskaber.

13. November fremsatte Pastor Fønss for Kommissionen nogle Tanker om Udvidelse af Borgerskolen, bedre Undervisning, Skolepenge m. m., og 12. Februar 1844 besluttede man at begære et Møde med Kommunalbestyrelsen, idet man havde paatænkt en betydelig Forandring.

eller rettere fuldkommen Omorganisation af Skolevæsenet i Aarhus, bygget paa det Princip, at Skolepenge skulde erlægges i Borgerskolen og Mellemskolen. Der hengik saa halvandet Aar med Udarbejdelsen af Planerne og med Forhandlinger med Lærerne. I Mødet 21. August 1845 var Planen færdig og sendtes med en Skrivelse, som Fønss oplæste, til Kommunalbestyrelsen. I Foraaret 1846 forlangte Kancelliet enkelte ny Oplysninger, som afgaves efter Forslag af et Udvalg, der bestod af Præsterne Fønss og Gad samt Købmændene Bursche og Hammershøj. Endelig i Mødet 9. September 1846 forelaa Skoleplanen med Kancelliets Approbation af 13. August 1846. Da den ny Skolebygning endnu ikke var færdig, kunde Planen ikke træde i Kraft. Det skete først i Efteraaret 1847. Denne Skoleplan blev i Princippet gældende lige til 1909, da Beta-lingskolen atter ophævedes.

Skoleplanen (bogstavret):

§ 1.

Aarhus Kjøbstad med alle paa dens Grund beliggende Steder udgjør kun et Skoledistrict med 4 Skoler, nemlig:

- A. Første eller højere Borger-Drengeskole;
- B. Anden eller lavere Borger-Drengeskole;
- C. Borgerskolen for Piger;
- D. Friskolen.

§ 2.

Naar et Barn har opnaaet den i Skoleanordningen af 29de Juli 1814, § 14, bestemte Alder, skal det anmeldes og optages i en af de i § 1 nævnte Skoler, og have dets Forældre eller Værger selv at afgjøre, i hvilken Skole de ønsker det optaget, medmindre de oplyse, at det andetsteds nyder anordningsmæssig Undervisning.

§ 3.

I de 3 Borgerskoler optages nye Elever kun eengang aarlig, nemlig efter Hoved-Examen, og det udfordres, at de, for at kunne

optages i anden Borger-Drengeskole og i Borgerskolen for Piger, maa kunne læse nogenledes indenad, og at det Barn, som ønskes optaget i første Borger-Drengeskole, maa foruden at kunne læse indenad, skrive i det mindste halv Sammenskrift paa Papir, samt have saameget Begreb om Tallenes Forhold, at det kan addere og subtrahere i ubenævnte Tal.

I Friskolen optages derimod Elever 2 Gange om Aaret, nemlig efter begge Halvaars-Examiner, uden at nogensomhelst Forkundskaber udfordres.

§ 4.

Begge Borgerskolerne for Drengene skulle have Locale i den nye Bygning, som vil blive opført i den ved Skolevæsenets Gaard Nr. 654 paa Vestergade beliggende Have, og skulle have egne Indgange og deres fra Pigeskolens adskilte Legepladse.

§ 5.

Første eller højere Borger-Drengeskole skal have 4 Klasser, og dersom i Tiden et voxende Elevantal skulde gjøre det nødvendigt, at en 5 Klasse maa tilføjes, da skal dette skee derved, at en Klasse deles i Klassen a og Klassen b. Fjerde Klasse skal stedse vedblive at være øverste Klasse, og Underviisningen beregnes paa at fuldendes i den ved Elevernes Confirmation. En Klasses Deling maa skee, naar Elevernes Antal i den overstiger 40.

§ 6.

Eleverne have Heeldags-Underviisning, nemlig 3 Timer Formiddag og 3 Timer Eftermiddag hele Aaret igjennem. Underviisning i Gymnastik og Svømning meddeles udenfor den sædvanlige Skoletid. Løverdag Eftermiddag er Skolen fri.

§ 7.

Underviisningsgjenstandene i denne Skole skulle være: Religion, Dansk med grundig grammatikalsk Underviisning og stadig Øvelse i Retskrivning og skriftlige Udarbejdelser, Tydsk med grundig grammatikalsk Underviisning og stadig Øvelse i tydsk Stil; reen elementair Mathematik; practisk Regning i Hovedet og paa Tavle; Naturhistorie og Naturlære; Verdenshistorie og Fædrelandshistorie; Geographie; Skjønkskrivning; geometrisk Tegning; Engelsk i de 2 øverste Klasser; Sang; Gymnastik og Svømning.

§ 8.

Anden eller lavere Borger-Drengeskole skal ligeledes have 4 Klasser, af hvilke den fjerde er den øverste, og i denne beregnes

Underviisningen at være fuldendt ved Elevernes Confirmation. Naar Elevernes Antal i nogen Klasse overstiger 40, skal Klassen deles i Klassen a og Klassen b.

§ 9.

Eleverne have Halvdags-Underviisning, de 2 øverste Klasser 3 Timer hver Formiddag hele Aaret igjennem, de 2 nederste Klasser 3 Timer hver Eftermiddag hele Aaret om, men Løverdags Eftermiddag fri. Underviisning i Sang, Gymnastik og Svømning meddeles alle Klasserne udenfor denne Skoletid.

§ 10.

Underviisningsgjenstandene skulle være: Religion; Dansk med Retskrivning og Stiløvelse; Begyndelsesgrundene i Tydsk; practisk Regning paa Tavlen og i Hovedet; et kort Udtog af Verdenshistorien og udførligere Fædrelandshistorie; Geographie; Skjønsskrivning; Sang, Gymnastik og Svømning.

§ 11.

Borgerskolen for Piger skal have Locale i Forhuset af Skolegaarden paa Vestergade med egen Indgang og Gaardsplads, og med Legeplads aldeles adskilt fra Drengenes, ligesom ogsaa de øvrige fornødne uvendelige Indretninger bør være aldeles afsondrede fra dem, som anbringes ved Drengeskolerne.

§ 12.

Denne Skole skal have 4 Klasser, af hvilke, ligesom ved Drengeskolerne, den 4de er den øverste, og beregnes Underviisningen at være fuldendt i denne Klasse ved Elevernes Konfirmation. Naar Elevernes Antal i nogen af Klasserne overstiger 40, bør Klassen deles, og en ny Lærer vil da blive at antage.

§ 13.

Eleverne skulle have Halvdags-Underviisning i Læseskolen, nemlig de 2 øverste Klasser 3 Timer hver Formiddag og de 2 nederste Klasser 3 Timer hver Eftermiddag hele Aaret om. Den anden halve Dag, i hvilken de ikke søge Læseskolen, skulle de, om Forældrene ønske det, undervises i qvindelig Haandgjerning. Undervisning i Sang meddeles udenfor den egentlige Skoletid. Løverdags Eftermiddag er Skolen fri.

§ 14.

Underviisningsgjenstandene skulle være: Religion; Dansk med Retskrivning og Stiløvelse; Tydsk; practisk Regning paa Tavle og i Hovedet; Naturhistorie; et kort Udtog af Verdenshistorien og udførligere Fædrelandshistorie; Geographie; Skrivning og Sang.

§ 15.

Med denne Skole er en Haandgjerningsskole forbunden, som skal have Locale i samme Bygning. I denne Skole undervises der i de sædvanlige qvindelige Haandarbejder 3 Timer hver Formiddag og 3 Timer hver Eftermiddag; men Løverdag Eftermiddag er fri. Det beror paa Forældrene selv, om de ville have deres Døtre til at besøge den, eller ville lade dem i Hjemmet eller andesteds undervise i Haandgjerning; men dette gjør ingen Forskjel i Skolepengenes Størrelse. Denne Haandgjerningsskole besøges af 2 Klasser samtidigt den halve Dag, da de ikke besøge Læseskolen.

§ 16.

Friskolen skal være i de hidtil til den benyttede Localer. Den skal bestaae, som hidtil, af 3 Afdelinger, en Haandgjerningsskole for Piger og en Haandgjerningsskole for Drengene. Saafremt Elevantallet i nogen af dens Afdelinger skulde stige saa højt, at der falder mere end 55 pr. Klasse, skal en fjerde Afdeling føjes til og en ny Lærer ansættes. Hertil kan da benyttes det i Friskolens Bygning værende Locale, som hidtil har været benyttet til Mellemskolen. Foruden en for alle Afdelinger fælleds Indbyrdes-Underviisnings-Klasse have første og anden Afdeling, der ere forenede, 3 Klasser, en Mellemlasse, hvori Piger og Drengene undervises tilsammen, og 2 øverste Klasser, hvori Piger og Drengene undervises adskilte. 3. Afdeling, til hvilken alle Børn fra Hds. Kongelige Højhed Prindsesse Carolines Asyl afgaae, og som derfor hedder Asylskole, har 2 Klasser, hvori Drengene og Piger undervises tilsammen.

Anm. Elevantallet er allerede blevet saa stort, at en 4de Afdeling har maattet tilføjes. Denne er sat i Forbindelse med 3die Afdeling, hvorved er opnaaet, at Drengene og Piger nu ogsaa i begge disse Afdelingers forskjellige Klasser undervises særskilte.

§ 17.

Eleverne have Underviisning den halve Dag i Læseskolen og Pigerne den anden halve Dag i Haandgjerningsskolen, 3 Timer om Formiddagen og 3 Timer om Eftermiddagen hele Aaret igennem. Løverdag Eftermiddag holdes ingen Skole.

§ 18.

Underviisningsgjenstandene ere de i Skoleordningens § 30 bestemte, hvortil dog bør føies Underviisning i Retskrivning, Skriftslæsning, Fædrelandets Historie og Geographie, samt en almindelig Oversigt over Geographien.

§ 19.

For de Elever, som optages i Borgerskolerne, skal erlægges en bestemt aarligt Betaling, som ansættes til 12 Rbd. aarlig, eller 1 Rbd. om Maaneden, for hver Elev i første Borger-Drengeshole, og til 6 Rbd. aarlig, eller 3 M. maanedlig for hver Elev i anden Borger-Drengeskole og i Borgerskolen for Piger. Naar Nogen har 2 Børn i en af Borgerskolerne, eller i forskellige af disse, eftergives en Fjerdedel af Betalingen for hvert Barn, og den, som har 3 eller flere Børn i Borgerskolerne, erholder en Trediedel Afslag i Skolepengene for hvert Barn.

§ 20.

Skolepengene erlægges maanedligt ved hver Maanedes Udgang, til Skolens Kasserer, som lader dem opkræve. Naar de for noget Barn ikke erlægges senest inden den næstfølgende Maanedes Udløb, bør vedkommende Forældre eller Værger opfordres af Skolecommissionen til at indbetale dem til en vis af Commissionen nærmere bestemmende Tid, som imidlertid ikke maa udstrækkes længere, end i det Højeste til den løbende Maanedes Udgang; og saafremt saadan Advarsel ikke virker, betragtes Barnet som ikke henhørende til Borgerskolen, og det bør da paalægges Forældre eller Værger at sætte det i Friskolen, eller oplyse, at det paa anden Maade nyder anordningsmæssig Underviisning.

Forøvrigt kunne Restancer af Skolepenge inddrives ligesom Skoleskats Restancer ved Udpantning efter lovlig Omgang.

§ 21.

I hver af Borgerskolerne skal der være nogle Fripladser, som Skoledirectionen, efter Forslag af Skolecommissionen, kan bortgive til saadanne Børn, som udmærke sig ved at forene heldige Naturanlæg med Flid og sædelig Opførsel, og hvis Forældre ikke skjønnes at have Evne til at erlægge de anordnede Skolepenge for dem. Fripladsernes Antal maa imidlertid ikke overstige en Tiendedel af de betalende Elevers i hver Skole, og det er en Selvfølge, at Fripladserne ikke skulle til enhver Tid være besatte, men kun, naar der findes vel kvalificerede Børn at indstille dertil.

§ 22.

I Borgerskolerne anvendes ikke Mulct for Skoleforsømmelse; men naar noget Barn vedvarende forsømmer Skolen, og passende Straf for Barnet eller gjentagen Advarsel og Paamindelse til Forældrene eller Værgerne forgjæves har været anvendt, bliver Barnet udviist af Skolen, og saafremt der ikke beviislig paa anden Maade, som af Skolecommissionen findes fyldestgjørende, bliver sørget for dets Underviisning, skal det henvises til Friskolen, for at underkastes den der gjældende Skoletvang. Det samme skal være gjældende, naar noget Barn indfinder sig i Borgerskolerne enten uanstændigt klædt eller urenligt.

For Friskolen vedbliver derimod de tidligere ved Skolcanordningen af 29. Juli 1814, § 24, fastsatte Bestemmelser om Mulcter for Skoleforsømmelser fremdeles at være gjældende.

§. 23.

Ved Skolerne ansættes følgende Lærere:

A. Ved første Borger-Drengeskole:

- 1) Førstelærer, den ordinerede Catechet ved Domsognet, beskikkes af Hans Majestæt Kongen, med Løn: 400 Rbd., 4 Favne Bænde, fri Bolig for en Gift i Skolebygningens 3die Etage, med Kjelderleilighed og Vadskerhuus, Alt i den nye Skolebygning, samt Høitidsoffer, indtil videre, af begge Byens Menigheder.

Den nuværende Catechet nyder for sin Embedstid et personligt Tillæg af 15 Rbd. aarlig som Erstatning for sin ved Forandring af Bopæl tabte Have.

- 2) Andenlærer, en theologisk eller polytechnisk Candidat, som beskikkes af Skoledirectionen efter Forslag af Skolecommissionen. Løn 360 Rbd. og fri Bolig for en Ugift i den nye Skolebygningens 3die Etage.
- 3) Tredielærer, en theologisk Candidat eller en Seminarist, der beskikkes ligesom Andenlærer. Løn 365 Rbd.
- 4) Fjerdelærer, en Seminarist, der beskikkes ligesom Anden og Tredielærer. Løn 350 Rbd.

B. Ved anden Borger-Drengeskole:

1. Førstelærer, som tillige skal være Overlærer, bør være enten theologisk Candidat eller Seminarist; hans Løn skal være: 400 Rbd., 2 Favne Brænde og fri Bolig for en Ugift eller en af Commissionen nærmere bestemmende Godtgjørelse derfor.

- 2) Andenlærer, tillige Chor- og Alterdegn ved Frue Kirke, beskikkes af Skoledirectionen efter Forslag af Skolecommissionen og lønnes med, hvad Chor- og Alterdegn-Embedet ved Frue Kirke kan indbringe ham, dog at den nuværende Lærer for sin Embedstid beholder de ham nu tillagte Emolumenter.

Saafrømt en Tredielærer maatte behøves, vil dertil blive at antage en Seminarist, der beskikes af Skoledirectionen efter Skolecommissionens Forslag, med Løn 350 Rbd.

C. Ved Borgerskolen for Piger:

- 1) Førstelærer, som ogsaa skal være Overlærer, skal tillige ved næste Besættelse af dette Embede, naar den nuværende Catechet ved Domkirken afgaaer, ansættes som Catechet ved Frue Kirke med Ret til at oppebære Høitidsoffer af Menigheden. Lønnen skal være 400 Rbd., 4 Favne Brænde, fri Bolig for en Gift i For- og Sidehuset af Skolegaarden paa Vestergade. Den nuværende Lærer nyder et personligt Tillæg af 200 Rbd.
- 2) Andenlærer, en Seminarist, der beskikkes af Skoledirectionen paa Skolecommissionens Forslag. Løn 350 Rbd.
- 3) En Lærerinde i Haandgøring, en Enke eller en ældre ugift Pige, der beskikkes ligesom Andenlærer, Løn 150 Rbd., 2 Favne Brænde og fri Bolig for en Ugift i Sidehuset af Skolevæsenets Gaard paa Vestergade, eller saafrømt denne Lejlighed skulde blive anvendt til andet Brug, en passende Erstatning i Husleiepenge, c. 30 Rbd.

Hvis fornødent gøres, kan hun erholde en Medhjælperinde, der foreslaaes af hende selv og beskikkes af Skoledirectionen efter Skolecommissionens Indstilling, men altid kun med $\frac{1}{4}$ Aars Opsigelse til en ordinair Skiftetid. Løn 30 Rbd.

Ved disse 3 Skoler ansættes en Syngelærer, der antages af Skoledirectionen efter Skolecommissionens Forslag, med Løn 70 Rbd.; helst en af Borgerskolernes Lærere.

D. Ved Friskolen:

- 1) Førstelærer, tillige Overlærer, en Seminarist, med Løn: 300 Rbd., 4 Favne Brænde og Bolig for en Gift i Sidehuset af Skolevæsenets Gaard paa Vestergade. Den nuværende Overlærer nyder personligt Tillæg af 40 Rbd., samt 50 Rbd. i Husleiepenge, indtil han kan erholde den

for Overlæreren bestemte Bolig, som fortiden beboes af en ældre Lærer.

- 2) Andenlærer, der tillige er Graver ved Domkirken, en Seminarist, beskikkes af Skoledirectionen efter Forslag af Skolecommissionen. Løn; 200 Rbd., 2 Favne Brænde og Bolig for en Ugift i Forhuset af Skolevæsenets Gaard paa Vestergade.

Disse 2 Lærere ansættes ved de forenede, 1ste og 2den Afdelinger af Skolen.

- 3) Tredielærer, ved 3die Afdeling eller Asylskolen, en Seminarist, der beskikkes ligesom Andenlærer. Løn 300 Rbd.

Lærerinden ved Haandgjerningsskolen for Piger, en Enke eller ældre ugift Pige, der beskikkes ligesom Lærerne. Løn: 150 Rbd., 2 Favne Brænde og Bolig for en Ugift i Forhuset af Skolevæsenets Gaard Nr. 654 paa Vestergade. For denne Lærerinde antages en Medhjælperinde, der foreslaaes af hende selv og beskikkes af Skoledirectionen efter Skolecommissionens Indstilling, men altid med et Fjerdingaars Opsigelse til ordinair Skiftetid. Løn: 30 Rbd.

Hvis det i Aarenes Løb bliver fornødent at danne en 4de Afdeling af Friskolen, og altsaa en ny Lærer skal ansættes, da forventes denne tillige at kunne blive Graver ved Frue Kirke, hvilket Embede, ligesom andre Kirkebetjeneringer, naar Vacance indtræffer i dem, skal komme Skolevæsenet tilgode. Denne Lærer vil derfor kunne ansættes med en Løn af 200 Rbd., foruden hvad Graver-tjenesten kan indbringe.

Ved samtlige Drengeskoler ansættes en fælleds Lærer i Gymnastik og Svømning, med en Løn af 80 Rbd.

Anm. 1. Ved den oprettede 4de Afdeling er en constitueret Lærer ansat med en Løn af 220 Rbd. og fri Bolig, da Gravertjenesten ved Frue Kirke endnu ikke er bleven vacant.

Anm. 2. Foreløbig til Prøve for 3 Aar er der oprettet en Aftenskole, hvori de Dreng af Friskolen, som ikke i Hjemmet have Lejlighed til at forberede sig til Læseskolen, hver Aften i 2 Timer kunne læse over paa deres Lectier under en Lærers Tilsyn. Læreren nyder en aarlig Løn af 60 Rbd.

§ 24.

Førstelærer ved hver af de 4 Skoler: 1ste Borger-Drengeskole, 2den Borger-Drengeskole, Borgerskolen for Piger og Friskolen, skal tillige være Overlærer ved samme, og som saadan føre specielt Tilsyn med Disciplinen, navnlig paasec, at Underviisningen begynder og ender i rette Tid, at Børnene ikke ere uden Opsyn i Frihedsquarteret, — dog at Ulejligheden med dette Opsyn paa en passende Maade fordeles mellem Lærerne, — samt hvad andet der kan henregnes til god Skoleorden. Han bør fremdeles drage Omsorg for, at Børnene, i Tilfælde af en Lærers Sygdom eller Vacance blandt Lærerpersonalet, kunne blive beskæftigede paa en passende Maade.

§ 25.

Alle 4 Førstelærere blive at ansætte af Hs. Majestæt Kongen; dog vil denne Regel ikke blive anvendelig med Hensyn til disse Lærerposters første Besættelse, forsaavidt nogen af de nu ansatte Lærere maatte agtes beskikkede til disse Poster, de 2 nye Førstelærere ville blive at ansætte af Skoledirectionen efter Skolecommissionens Indstilling. Paa denne sidstanførte Maade ville ogsaa de øvrige ved Skolerne ansættende Lærere blive at udnævne, og bør da samtlige saaledes af Skoledirectionen beskikkede Lærere, forsaavidt de ikke tillige ere ansatte som Kirkebetjente, antages paa et Fjerdingaars Opsigelse. Dog bør der meddeles dem Kaldsbrev og Collats, ligesom de ogsaa, naar de efter flere Aars tilfredsstillende Tjeneste maatte afgaae, formedelst Alderdom eller Svagelighed, have Adgang til Pension af Embedet eller Communen. Det bemærkes derhos, at Alterdegn-Embedet ved Domkirken i Fremtiden ikke, saaledes som i § 23 er bestemt om de øvrige Kirkebetjener, skal være forenet med nogen Skolelærerpost.

§ 26.

En Skolepedel bliver at ansætte til de 3 Borgerskolers Reenholdelse, Gaardes og Gades Feining, o. s. v. med en Løn af 40 Rbd. Denne Bestilling bliver at forene med Skolebudets, for hvilken nydes 30 Rbd., ialt 70 Rbd. aarlig.

§ 27.

I Borgerskolen holdes kun een offentlig Hovedexamen umiddelbart før Sommerferien. Derimod anstilles hvert Foraar og Efteraar en Udskrivningsprøve med de Elever, som ønskes forbedrede til Confirmation, uden at de dog udtræde af deres respektive Skoler førend efter selve Confirmationen.

§ 28.

Ved hvert Aars Hovedexamen i Borgerskolerne indgives af de respektive Overlærere en Undervisningsplan for det kommende Aar med detailleret Angivelse af Lærebøger og Underviisningsapparater. Den maa være forfattet efter forudgaaet Overlæg med de under hver Overlærer sorterende Lærere. Den bliver derpaa nøie at gennemgaae af Skolecommissionen og at indstille til Skoledirectionens Approbation. At kontrollere den approberede Underviisningsplans stadige Overholdelse bliver en af Overlærernes væsentligste Pligter.

§ 29.

Ved Udgangen af hvert Qvartal bør hver Overlærer holde et Møde udenfor Skoletiden med sine Medlærere, for med dem at forhandle om Elevernes Translocation, og overveie, hvad der kan tjene til Lærernes Samvirken ved Underviisningen, og overhovedet til dennes Fremme.

§ 30.

Samtlige Lærere maae underkaste sig de Instruxer, som ville blive affattede af Skolecommissionen og approberede af Directionen.

Lærerpersonalet.

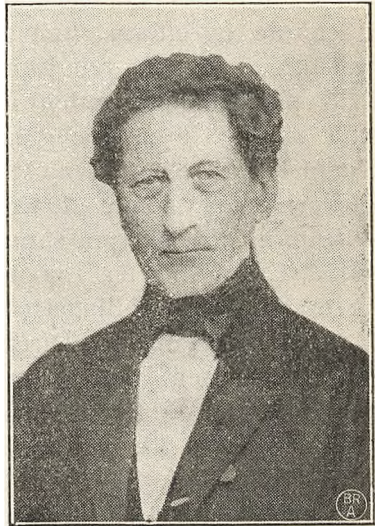
Lærer Jens Jensen Aae gjorde meget hurtig Karriere ved Skolevæsenet. Allerede Aaret efter, at han var kommet til Byen, fik han fast Ansættelse efter Winding, og samtidig byttede han Embede med Bruun og blev derved paa en Maade Førstelærer ved Frue Sogns Borgerskole og Kollega med Kahr, som han ikke synes at have staaet i noget godt Forhold til.

I Foraaret 1833 meddelte Stiftsprovst Lindhard Skolecommissionen, at Aae havde Privatundervisning i de Timer, da han skulde undervise i Skolen: Kommissionen synes ikke at have fæstet Lid til Stiftsprovstens Meddelelse, men lod dog Aae vide, at hvis Beskyldningen var rigtig, saa maatte han holde op dermed. Aaret efter stod der i Aarhus Stiftstidende for 21. Februar følgende Avertissement: Kan det være en Skolelærer tilladt at

holde Privatskole til samme Tid han underviser i den offentlige Skole? Kan det fremdeles være den samme Lærer tilladt at give privat Undervisning i Byen i den Tid, han efter den kongelige Anordning for Skolevæsenet er forpligtet til at undervise i sin Skole?

Skolekommissionen mente sig i den Anledning forpligtet til gennem Notarius publicus at forlange af Redaktør Elmquist at faa opgivet Navnet paa Ophavsmanden til Annoncen. Det viste sig at være Kahr, som derefter blev tilkaldt til et Kommissionsmøde, hvor ogsaa Aae var til Stede. Paa Forespørgsel maatte Kahr indrømme, at han med sin Annonce havde sigtet til Aae, men at han ikke kunde bevise, at Aae havde undervist privat, medens han skulde besørge Undervisningen i den offentlige Skole; han havde ved Udtrykkene i Annoncen blot villet sige,

at Aae havde Børn siddende i sine Værelser i sin Undervisningstid. Aae tilstod, at han virkelig havde haft privat Time fra 1—2, da han efter Timeplanen skulde være i Borgerskolen, hvor han imidlertid havde undervist fra 2—4 i Stedet for fra 1—3. Han havde underrettet Præsterne herom og troede dermed den Sag i Orden; men han indrømmede for Resten, at Skolekommissionen burde have været spurgt. Kahr benyttede Lejligheden til at beskyldte Aae for, uden Approbation fra Kommissionen, at opflytte Elever fra nederste til

Jens Jensen Aae

øverste Klasse, hvad Aae fik Anmodning om at lade være med; men Kahr erklærede ellers frejdigt, at han ikke havde handlet af nogen Animositet mod Aae eller havde villet fornærme ham. Ej heller havde han villet fornærme Kommissionen, om end han maatte indrømme, at det kunde se saadan ud. Kommissionens Udgifter ved Sagen var han villig til at betale.

Bruun blev efterhaanden ude af Stand til at passe sin Skole, og efter at han en Tid havde holdt en privat Substitut, blev det ved Kancelliets Resolution af 6. Juli 1833 paalagt ham enten selv at overtage sit Embede eller skaffe sig en duelig Hjælpelærer. Han fik saa en Hjælpelærer ved Navn Winding; men han pryglede Eleverne saa slemt, at Kommissionen 23. April 1834 satte ham af. 16. Juni samme Aar foreslog Bruun Seminarist Cronholm fra Lyngby til sin Hjælpelærer. 1832 fik ogsaa Schytte Tilladelse til at holde Hjælpelærer, og 14. August approberede Direktionen, at Seminarist A. Jensen fik Pladsen. Da Bruun 1836 døde, blev Cronholm konstitueret i Embedet med 12 Rdr. 3 Mark maanedlig i Løn. Jensen fik den ny Klasse, der 1836 blev oprettet i Friskolen, Løn 150 Rdr., 2 Favne Brænde og Fribolig foruden 60 Rdr. som Gymnastiklærer for alle Skolerne, og Schytte fik sig en ny Hjælpelærer; Sommeren 1837 hed Hjælpelæreren Lausen; i December 1837 fik han en Seminarist, som hed K. Nielsen.

Bruuns Embede blev naturligtvis opslaaet ledigt. Indtægterne var som i 1818 400 Rdr. Sølv, fri Bolig og 4 Favne Brænde. Af Ansøgerne indstillede Kancelliet som Nr. 1 Lærer Jens Jensen Aae, som Nr. 2 Jens Kahr og som Nr. 3 cand. theol. Carl Vilh. Hansen. Om Nr. 1 havde Aarhus Skolekommission erklæret, at han for flere Aar siden blev beskikket til Lærer ved Friskolen, at han i noget over 4 Aar efter Overenskomst med den nu afdøde Lærer ved Borgerskolen havde besørget det

ansøgte Embede og derved paa den mest fyldestgørende Maade tilfredsstillet Kommissionens Forventning og aldeles svaret til den Tillid, der var sat til ham, samt at han var en af de fortrinligste Ungdomslærere, der med sjældne Kundskaber forenede Iver og Nidkærhed. Amtsskole-direktionen havde tilføjet, at det vilde være et stort Tab for Skolen, dersom han skulde forlade den, og Biskop Paludan-Müller anbefalede ham ligeledes paa det bedste. Om Jens Kahr havde Kommissionen erklæret, at han havde været Lærer i Aarhus i 18 Aar, at han i de 4 sidste af disse havde anvendt megen Flid paa at undervise Børnene i Sang efter den indbyrdes Undervisnings Metode, og at man anbefalede ham til en Forbedring af hans Kaar. Det var jo ingen anbefaling. Stiftamtmand Rosenørn havde tilføjet, at saa vidt ham bekendt havde Supplikanten stedse været en duelig og ordentlig Lærer, ligesom han i sin Funktion som Alterdegn og Kordegn med Nøjagtighed havde opfyldt sine Pligter. Til dette Vidnesbyrd havde Stiftsprovst Lindhard og Biskoppen sluttet sig. Kongens Resolution lyder saaledes:

Vi ville allernaadigst have Lærer ved Aarhus Købstads Friskole Jens Jensen Aae beskikket til første Lærer ved Frue Sogns Borgerskole sammesteds.

København, den 31. Januar 1837.

Frederik R.

Kahr blev naturligvis skuffet over Forbigaaelsen; men han følte sig dog navnlig saaret over Skolekommissionens Paategning paa hans Ansøgning, som han altsaa maa have haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med. Den 15. Juni 1837 indsendte han derfor en til Kongen stilet Skrivelse, hvori han fremkommer med en »Retfærdiggørelse for sin næsten 19-aarige Embedstid ved Skolen«. Han beklager sig over Skolekommissionens Paategning; men det er hans Trøst: »Om end hele

Verden miskender mig, Gud miskender mig dog ikke.◀
Han fortsætter:

◊Fra November 1818 til November 1827 var Undervisningsgenstandene her ved Skolen delt mellem begge Lærerne, saa at jeg kun havde enkelte Læregenstande, hvori jeg underviste gennem Skolens forskellige Klasser. Siden November 1827 har jeg derimod alene bestyret tvende Klasser — den ene efter indbyrdes Undervisnings-Metode — og i dette Tidsrum er fra min Skole udskreven: 53 Elever med Udmærkelse, 59 med Mg og 18 med godt. Af disse Elever er — med de dem af Præsterne i Ministerialbøgerne tildelte Karakterer — konfirmerede: 22 Elever med Udmærkelse, 51 med Mg og 13 med godt.

Ved sidste Efteraarseksamen — i Oktober 1836 — blev af min Skole udskrevet: 9 Elever med Udmærkelse, 1 med Mg og 1 med Godt. Efter endt Eksamen blev hele Klassen tildelt Ros af Sognepræsten Hs. Højærværdighed Hr. Konsistorialraad Brix, og dog fik jeg 3 Uger derefter foranførte Paategning paa min allerunderdanigste Ansøgning til Deres kongelige Majestæt.

Ligesom ovenanførte er overensstemmende med den rene Sandhed, saledes kan jeg forsikre — min Samvittighed vidner med mig — at jeg stedse i min Skole har stræbt at virke i Jesu Aand og Sind; thi enhver retsindig maa unægtelig gøre følgende Fordring til en Lærer: Skal han virke til sand Nytte i sin Skole, da maa det være hørligt i hans Tale, synligt i hans Væsen, at han besjæles af Jesu Kristi Sandheds Aand.

Med Begærlighed har jeg grebet enhver Lejlighed til at indprænte Barnet sand Kærlighed til Konge og Fædreland, ligesom jeg heller ikke har forsømt at anvende ethvert Dannelsesmiddel, der efter Tid og Omstændigheder lod sig anvende.

Uden at være ubeskeden vover jeg allerunderdanigst at anføre følgende hos mig levende Grundsætning: ◊Hvor jeg kan virke til sand Nytte og Gavn, vil jeg ikke spare Opofrelse af Tid, Kræfter og Formue.

Sangundervisningens store Nytte, som et sandt Forædlingsmiddel for Hjertet, indser jeg til fulde, og jeg har derfor ikke, siden denne — i Efteraaret 1831 — blev mig overdraget her ved Skolen, forsømt at virke til samme med al den Kraft jeg har været i Stand til. Udenfor den anordnede Skoletid underviser jeg daglig 2 Timer 100 Elever i Sang og har med megen Opofrelse af Tid og Formue anskaffet et Syngeapparat, der har kostet mig

230 Rdr.; og denne Opofrelse er sket paa en Tid, da min økonomiske Forfatning ikke var den bedste.

Jeg har nydt den særdeles Naade at erhverve mig Deres Kongelige Majestæts allerhøjeste Bifald, de trende Gange jeg har haft den Ære allerunderdanigst at præsentere Deres Majestæt min Syngeskole; men af mine Foresatte er mig ikke i fjerneste Grad tildelt mindste Opmuntring eller Belønning.

Deres Kongelige Majestæt vil allernaadigst tilgive, at jeg her har povet i allerdybeste Underdanighed at fremkomme med foranførte Fremstilling af min Virken som Lærer.

I Kancelliets Journal er kun tilføjet: Henlægges.

Den af Kahr omtalte Sangforening var vistnok stiftet 1832 paa Foranledning af Kammermusikus Bay¹, der efter Ordre søgte at faa indført en ny Sangmetode i de større Købstæder, og som præsenterede Metoden i Aarhus Friskole i Sommeren 1832, da Skolevæsenet havde Besøg af Frederik VI, der regelmæssigt hvert andet Aar var i Aarhus Kommuneskoler: 1832, 1834, 1836. Det første Aar modtoges han med Sang i begge Borgerskoler. I Frue Sogns Borgerskole gik Eleverne under 3-stemmig Sang til Nodetavlerne, hvor de skrev Noder efter Diktat. 1840 besøgte Christian VIII Skolerne og interesserede sig især for den ny Haandgerningsskole for Drengene.

Henneberg, som blev Kateket efter Steenberg, afløstes 1833 af Fønss, som 1839 erstattedes af Lyngby. Fønss synes at have været temmelig svagelig; han havde flere Gange Hjælpelærer i længere Tid — Vikar, som vi nu vilde sige. Men Fønss maatte selv betale Omkostningerne. I Slutningen af 1837 fik han en Hjælpelærer, som hed Asmus Pape.

1838 døde Klokker og Graver Bøggild ved Domkirken, og efter Kancelliets Resolution af 14. Februar 1832 skulde nu Embedet forenes med et Lærerembede. Ifølge samme Resolution skulde der afkortes 125 Rdr. i vedkommendes Lønning. Det viste sig imidlertid umu-

ligt for Kommissionen at faa Embedet afsat til den Pris. Af de to Lærere ved Domsognets Borgerskole var den ene jo Kateketen og den anden Alterdegn Schytte. Af Lærerne ved Frue Sogns Borgerskole havde Aae ingen Lyst, og Kahr var Alterdegn i Frue Kirke. Af Friskolelærerne var Wolter utilbøjelig; han tjente 45 Rdr. som Hospitalsdegn, og Egelund var svagelig. Tilbage var der de to ny Lærere ved Friskolen, Cronholm og Jensen. Den sidste kunde der imidlertid ikke være Tale om, idet der i Sommeren 1838 kom Rygter ud om, at han havde villet forføre to af Pigerne i Friskolen. I Mødet 14. August 1838 havde Kommissionen indkaldt baade Hr. Jensen og de to Piger, af hvilke den ene, Trine Olsen af Fattiganstalten, bedyrede, at Jensen havde søgt at faa Omgang med hende, medens den anden Pige, som formentlig ogsaa havde udspremt Rygtet, sagde, at hun intet havde at sige Jensen paa. Jensen nægtede det hele og forlangte Sagen undersøgt, og Kommissionen suspenderede ham, medens Undersøgelsen stod paa. 14 Dage efter søgte imidlertid Jensen sin Afsked, hvad enten nu Sagen tog en ugunstig Vending for ham, eller han fandt det ubehageligt at være udsat for Rygterne. 13. November 1838 indstilledes Asmus Pape til det ledige Embede. Cronholm fik Gymnastikundervisningen. Betalingen var 60 Rdr. aarlig, men da han søgte om at faa en Medhjælper, lod Kommissionen ham 14. Maj 1839 vide, at Gymnastiklærerens Løn var 50 Rdr.; de 10 Rdr. var beregnet til Medhjælp.

Cronholm blev i 1839 Klokker og Graver ved Domkirken efter Kancelliets Resolution af 27. Juli 1839, og da denne Resolution ændrer en Del i den 1832 trufne Ordning, anføres den her:

»Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed har tillige med Stiftsprovst Lindhard ved Skrivelse af 14. f. M. hertil indsendt de i Anledning af Klokker og Graver ved Domkirken i Aarhus samt

Bedemand for hele Byen T. P. Bøggilds dødelige Afgang stedfundne Forhandlinger angaaende, til hvem og paa hvilke Vilkaar hans Forretninger og de dermed forbundne Emolumenter skal overdrages, og henstiller denne Sag til Kancelliets Afgørelse. Det er nemlig ved Kancelliets Resolution af 14. Februar 1832 bestemt, at ved indtræffende Vakance Bedemands-Tjenesten for hvert Sogn, skulde forenes med Organist-Embedet ved enhver af de to Kirker, Domkirken og Frue Kirke, imod at de Bidrag paa resp. 100 og 80 Rdr., som hidtil er ydet bemeldte Kirker til Organisternes Lønning, for Fremtiden skulde bortfalde, og at ligeledes Graver- og Klockertjenesten ved Domkirken skulde forenes med et af Skolelærer-Embederne og deraf svares til Skolekassen en aarlig Afgift paa 125 Rdr., som skal afdrages i den Skolelæreren af Skolekassen tillagte Lønning.

I Anledning af Bøggilds Død har Organisten ved Frue Kirke, Müllertz, der er kaldet med Forpligtelse til at overtage Bedemands-Tjenesten for Frue Sogn paa ovennævnte Vilkaar, imidlertid nu ved at fremlægge en paa afdøde Bøggilds Optegnelser grundet Fortegnelse over Bedemands-Indtægterne af Frue Sogn, hvorefter disse, for de sidste 9½ Aar, kun udgør 61 Rdr. 3 Mark aarlig, anholdt om, enten at maatte overtage Bedemands-Tjenesten uden at lide nogen Afgang i sine Indtægter som Organist, eller at fritages for denne Tjenestes Overtagelse — lige saa lidt er Organisten ved Domkirken, Kabell, villig til at paatage sig Bedemands-Forretningerne i Domsognet paa de ovenmeldte Vilkaar, hvortil han ej heller er forpligtet; og da denne Tjenestes Indtægter for nysnævnte Sogn nu ikke en Gang skal beløbe sig til 100 Rdr., vil ingen kunne erholdes, som vil paatage sig, i Overensstemmelse med Kancelliets senere Skrivelse af 14. September 1833, at tilsvare den Løn af dette Beløb, som Kirken havde udredet. Aarhus Købstads Borger-Repræsentanter har derfor foreslaaet, at der, til at besørge Bedemands-Forretningerne for begge Sogne, maatte paa et Aars Opsigelse antages en dertil skikket Person imod aarlig at tilsvare 40 Rdr. til hver af de 2 Kirker og derfor at stille tilbørlig Kaution. Men Magistraten i Forbindelse med Kirke-Inspektionens Pluralitet har anset det rigtigere aldeles at renoncere paa slig Afgift til Kirkerne, og at derimod al Tvangsplicht til at benytte Bedemandens Tjeneste, eller betale ham, bortfaldt, og han kun modtog takstmæssig Betaling, hvor hans Tjeneste frivillig benyttedes. Med Hensyn til Klokke- og Graver-tjenesten ved Domkirken er ligeledes den Ansættelse af sammes Indtægter, som er lagt til Grund for Bestemmelsen af den Dekort, som den af Skolelærerne, der

overtog Tjenesten ifølge Kancelliets Resolution af 14. Februar 1832 skulde lide i sine hidtil oppebaarne Indtægter, funden alt for høj; og Skolekommissionen har derfor indstillet, at dette Embede maatte overdrages den ved Friskolen ansatte Lærer Cronholm, imod at hans faste Lønning nedsættes fra 150 til 100 Rdr., hvilket Afdrag i hans Lønning ogsaa Borgerrepræsentanterne har fundet passende. Derimod har Magistraten og Kirkeinspektionens Pluralitet ytret den Formening, at Klokker- og Graver-Embedets Indtægter, som, naar de nødvendige Udgifter fradrages, efter deres Beregning ikkun vil indbringe omtrent 55 Rdr. aarlig, ikke kan taale nogen saadan Afgift, hvorimod de har foreslaaet, at de Gebyrer, som ifølge Taksten skal erlægges til Graveren ved Bryllupper og Barne-daab, samt efter Praksis tillige plejer at betales ved Konfirmationer og Barselkoners Kirkegang, ganske maatte bortfalde og Graver-embedets Indtægter indskrænkes til den takstmæssige Betaling for Graves Gravning samt for Opvarning ved Graven; dog at der for dem, som begraves for Fattigvæsenets Regning, kun betales som hidtil 24 Skilling om Sommeren og 2 Mark om Vinteren. Magistraten har derhos anset det rigtigst, at Klokker- og Gravertjenesten ved Domkirken vedblev som hidtil at være forenet med Bedemands-Tjenesten ved begge Kirker, uden at noget Skolelærer-Embede dermed blev forbundet, fordi Skoleundervisningen formentlig maatte lide ved begge Embeders Forening, og den Indtægt, som Skolekassen derved skulde erholde, kun vilde blive illusorisk. Ogsaa Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed har erklæret Dem enige med Magistraten i, at de tilsigtede Besparelser for Kirkerne og Skolevæsenet maatte, som byggede paa en urigtig Beregning over de omhandlede Embeders Indtægter, opgives, og at det derimod maatte være ønskeligere at lette Indbyggerne Udgifterne ved de kirkelige Forretninger.

I denne Anledning skulde Kancelliet tjenstlig tilmelde Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed til behagelig Efterretning og videre Foranstaltninger, at Kancelliet kan bifalde, at Bedemands-Tjenesten i Aarhus Købstad bliver som hidtil forenet for begge Sogne; dog at den Mand, som antages til at udføre denne Tjenestes Forretninger, kan nyde takstmæssig Betaling, naar og for saa vidt hans Tjeneste benyttes, hvorhos Hr. Stiftamtmanden vil behageligen foranstaltte, at der paa Raadstuen til Borgernes Efterretning henlægges en nøjagtig Underretning om, hvad der ved Begravelser er efter Anordningerne at iagttage, og hvilke Betalinger der bliver at erlægge, samt at Klokker-Tjenesten ved Domkirken beholder sine hidtil halte Indtægter og Graver-Ind-

tægterne reduceres paa den, Maade som af Magistraten og Kirkeinspektionens Pluralitet er foreslaael, og begge disse Tjenester overdrages Skolelærer Cronholm uden Afkortning i hans hidtil hafte Lønning; dog saaledes at der gives ham Tilhold om at henlægge sine Forhandlinger med Menighedens Medlemmer om Ting, der vedkommer hans Tjeneste ved Kirken, til en Tid udenfor Skoletimerne, hvorfor Menigheden bør underrettes om de Timer, i hvilke han er at finde. Og bliver i øvrigt ved indtræffende Vakance i Klokke- og Graver-Tjenesten ved Frue Kirke Indtægterne ligeledes at reducere i Overenstemmelse med denne Resolution.«

Mange Forhandlinger drejede sig om, hvorledes man skulde faa Alterdegn Schytte til at betale de 100 Rdr. til Skolekassen, som han aarlig skulde udrede. Han havde i flere Aar ikke betalt og derved paadraget sig en Gæld, som han endnu mindre kunde betale. Kancelliet, som der rettedes Forespørgsel til, holdt fast ved, at Schytte skulde betale, og Kommissionen maatte derfor 8. Marts 1838 indkalde ham til Forlig, hvad der ingen Ting kom ud af. Hans Indbo, som man forsøgte at tage, var pantsat, og man skrev atter til Kancelliet, som i sin Visdom resolverede — 1. Juni 1839 — at han skulde være fri for Afgift, indtil han havde betalt Gælden. Skolekommissionens Forslag om at eftergive det hele, da der intet var at faa, blev ganske vist nægtet af Kancelliet 8. Juni 1842; men Resultatet blev dog det samme, nemlig at Afgiften bortfaldt. Det er iøvrigt et Spørgsmaal, om ikke Schytte betragtede den omhandlede Afgift som en stor Ubillighed. Hans Formand, Risom, havde jo intet betalt, og det var ikke Aarhus Skolekommission, som var Aarsag i, at Schytte kom til det. Han har muligvis derfor indrettet sine Sager saaledes, at der intet var at faa hos ham. Han besørgede i Fyrrerne selv sine Timer. Kahr var som tidligere berørt misfornøjet med at skulle dele Fagene med Aae og forsøgte at slippe af med sit Skoleembede, hvad han dog ikke fik Lov til. I Sommeren 1840 ytrede hans onde Lune sig paa en lovlig impulsiv

Maade. Aae havde bestemt i Sommerferien at læse med nogle Piger i Frue Sogns Borgerskole lige saa mange Timer, som de havde forsømt, dels for at fremme Børnenes Kundskaber, dels for at afholde dem fra Forsømmelser i Fremtiden. Denne overdrevne Pligtfølelse irriterede Kahr, og den 27. Juli, første Mødedag, stillede han

Allerdegne Schytte med Familie.

ved Porten paa Vestergade og sagde til Pigerne, at de skulde gaa hjem igen; en Pige, som ikke vilde gaa godvillig, gav han ovenikøbet en Lussing. — I Skolekommissionsmødet 24. August indrømmede Kahr aldeles Rigtigheden aften af Aae indsendte Klage; men han kunde slet ikke erkende at have fejlet i denne Frem-

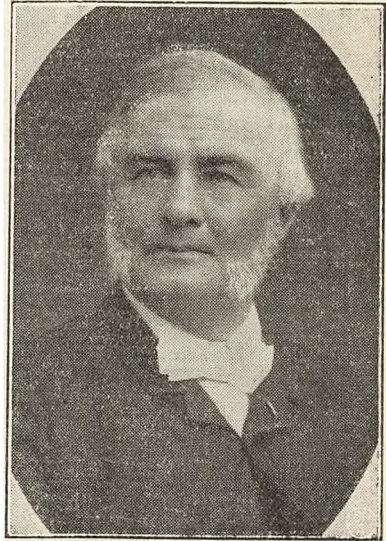
gangsmaade, »da han maatte anse sig fornærmet af Aae — og ikke Aae af sig«. Kommissionen indgav Klage over ham til Kancelliet, som 13. Oktober idømte Kahr en Mulkt paa 5 Rdr. og tilføjede, at hvis der blev mere at udsætte paa ham, saa skulde han sættes under Tiltale til Embeds Fortabelse. Der havde nemlig samme Sommer været en Klage mere over Kahr til Kancelliet, fordi han ikke vilde følge den Læseplan, som var appro-

beret af Skoledirektionen, der derfor foreslog ham afskediget. Denne Sag endte dog med, at Kahr i Skrivelse af 21. September til Skoledirektionen krøb til Korset og bad om at maatte beholde sit Embede.

Det har været en bevæget Sommer for ham; det var nemlig ogsaa i Sommeren 1840, at det første Skolemøde afholdtes i Aarhus. 13. Maj anmodede Kahr Skolekommissionen om Tilladelse til, at den nederste Læsestue i Frue Sogns

Skole maatte benyttes til »de i denne Sommer bestemte Skolekonventer«.

Han har da antagelig haft med Arrangementet at gøre, selv om nok Ledelsen var paa andre Hænder, nemlig hos Institutbestyrer Kraiberg i Aarhus og Lærer J. Bering i Viby. Den sidstnævnte takkede 12. August 1840 Skolekommissionen for Tilladelse til Benyttelse af Lokalet paa Vestergade. — Cronholm blev først fast ansat ved Kancelliets Skrivelse

J. Michaelsen.

af 3. Maj 1845, at der nu intet var til Hinder for, at Cronholm, som siden 1839 var Klokker og Graver ved Domkirken, fik fast Ansættelse; man var nemlig kommet ind paa, at alle Lærere, som ikke tillige var Kirkebetjente, antoges paa Opsigelse.

Ved Kancelliets Skrivelse 26. September 1844 fik Wolter, som var 61 Aar gammel og svagelig, Tilladelse til at antage en Hjælpelærer, og 1. Januar 1845 tiltraadte Seminarist J. Michaelsen denne Plads. Wolter fik oven-

ikøbet 30 Rdr. aarlig af Skolærerhjelpekassen og 40 Rdr. af Kommunen til Hjælp til Lønnen. Det er kendeligt, at der i Fyrrerne er stigende Priser og større Velstand, og at Skolekommissionen nu kan tænke sig at give enkelte Lærere personlige Tillæg. Ved Kancelliets Skrivelse af 31. Januar 1843 bifaldtes det saaledes, at Cronholm og Pape hver fik 50 Rdr. Løntillæg om Aaret i Overensstemmelse med Skolekommissionens, Magistratens og Borgerrepræsentationens anbefaling. Kommissionen havde i sin Paategning udtalt, »at de to Lærere umuligt i den Stilling, hvori de staar i Staten, selv med den største Økonomi kan leve anstændigt«. 3. Marts 1847 bevilgede Kancelliet, at der tilstodes Aae, Pape, Cronholm og Egelund hver et aarligt Løntillæg paa 60 Rdr.

Af de to Haandgerningslærerinder tog Madam Ane Johnsen sin Afsked ved Slutningen af Aaret 1846 og afløstes af Jomfru I. Hansen, som i en lang Aarrække (til 1. Oktober 1881) blev Lærerinde i kvindeligt Haandarbejde ved Friskolen. Madam Johnsen ansøgte om aarlig Pension paa Grund af, at hun havde betjent Friskolens Haandgerningsskole i 28 Aar. »Det vedtoges at indstille gennem Kommunalbestyrelsen og Skoledirektionen, at der maatte blive givet hende Udsigt til at erholde det ansøgte, naar hendes Mand maatte afgaa ved Døden og efterlade hende i trange Omstændigheder, eller hans Erhverv ophøre og deres Vilkaar forringes«. Naar Kommissionen lovede saa lidt, saa var det ikke, fordi den var misfornøjet med den afgaaede Lærerinde; tværtimod! Madam Johnsen havde været en baade dygtig og skattet Lærerinde. I Skrivelse af 10. Marts 1847 tilkendegav Kommissionen Madam Johnsen sin fuldkomne Tilfredshed med hendes lange Tjeneste.

Madam Egelund blev ogsaa under den ny Ordning Haandgerningslærerinde ved Borgerskolen.

12. Januar 1842 mødte hun i et Kommissionsmøde

og erklærede, »at hun ikke kunde erkende Rigtigheden af de fremførte Klager om at vise Partiskhed og lade Forældrene og uvedkommende sy Børnenes Prøvearbejder. Hun forbeholdt sig derfor at faa Sagen nærmere oplyst og lovede 8 Dage inden næste Samling for Kommissionen at anmelde, om hun vilde forfølge Sagen, for at de Personer, der mundtlig havde klaget over hende, til dette Møde kunde tilsiges med hende, for at bevise det sagte«. — Da Madam Egelund inden det fastsatte Tidspunkt erklærede, at hun ønskede Sagen undersøgt, tilsagdes til Mødet 24. Januar Snedker Nørbek, Kvartermester Hansen og Bødker Jørgensen. Madam Egelund var ikke til Stede. »Alle tre mødende afgav følgende Erklæring: At deres Døtre flere Dage i Rad hjemme havde maattet opringe (optrævle!) det Arbejde, som i Skolen var forfærdiget, da Mødrene fandt det aldeles ubrugeligt. Snedker Nørbek

Madam Egelund.

erklærede desuden, at de Arbejder, som skulde fremlægges ved Eksamen, var adskillige Gange hjemme blevet omarbejdet ved Moderens Hjælp.

Fremdeles var alle tre enige i, at de i høj Grad var misfornøjede med den Fremgang, deres Børn under Madam Egelund havde gjort«. Protokolltilførselen blev oplæst for Klagerne og af dem bekræftet. Skolekommissionen vedtog at tilkendegive Madam Egelund, at det var hendes Pligt som Lærerinde at have det omhygge-

ligste Tilsyn med, at alle de Prøvearbejder, som skulde fremlægges ved Eksamen, virkelig var udført af Børnene, og at hun i den Anledning maatte paase, at alle disse Arbejder udførtes paa Skolen, slet intet hjemme, og at hvert Barn alene udførte sine Prøvearbejder. Klagen over Madam Egelund minder jo lidt om »Aprilsnarrene«

N. N. Kraiberg.

og Trine Rars Eksamensarbejder, som for »en Rigsdalers Penge« blev syet i Byen, men det var for Resten vistnok den eneste Gang, der blev klaget over Madam Egelund.

I Sommeren 1847 skete Kaldelserne til Embederne ved de ny Skoler.

Kateket Lyngby blev naturligvis Overlærer ved den højere Borgerdrengeskole.

Som anden, tredie og fjerde Lærer ved samme Skole kaldede Skoledirektionen 17. Juni 1847:

cand. theol. H. F. Voss,

Institutbestyrer, Seminarist N. N. Kraiberg,

Regimentsskriver P. F. G. Launy¹.

Den sidstnævnte blev tillige Gymnastiklærer ved alle Drengeskoler; Pigerne havde jo endnu ingen Gymnastik.

Ved den lavere Borgerdrengeskole blev Egelund Overlærer. Kahr blev Andenlærer, hvad han var meget utilfreds med.

Aae blev Overlærer ved Borgerpigeskolen; som Andenlærer ansatte Skoledirektionen 17. Juni 1847 Se-

minarist J. H. Bock. Han blev tillige Sanglærer ved Skolen.

Ved Friskolen blev Pape Overlærer. Cronholm var Andenlærer, Wolter Tredielærer og J. Michaelsen konstitueret Fjerdelærer.

Musiklærer Holm havde Sangundervisningen ved begge Borgerdrengekoler. I Friskolen var der ikke nogen særlig Sanglærer.

Regnskab, Statistik, Bygninger m. m.

Der var vistnok al mulig Grund for Aarhus Skolekommission til at administrere med Økonomi, og det lykkedes den da ogsaa at holde den Sum, som skulde paalignes, nede paa de ca. 4000 Rdr., som maatte skaffes allerede om ved 1820. Der var ogsaa kun 1 Lærer mere i 1846 end der var 1. November 1818, nemlig den, som fik det i 1836 oprettede ny Lærerembede ved Friskolen, og Børneantallet var heller ikke vokset meget:

1818	ca. 500	Børn
1824	682	»
1832—37	686	»
	gennemsnitligt	
1837	731	»
1844	632	»
1845	642	»
1846	660	»
1847	694	»

P. F. G. Launy.

I Medfør af den ny Kommunallov 24. Oktbr. 1837 blev i Slutningen af 1830erne Skolernes Regnskabsaar, som hidtil havde gaaet fra 1. November til 1. November, lagt om til at følge Kalenderaaret, og samtidig indgik Skolevæsenets Økonomi i Kommunens almindelige Regnskab, og Udgifterne paalignedes sammen med de øvrige kommunale Udgifter. For Tiden 1. November 1838 til 31. December 1839 paalignedes der, for at bringe Sagen i Orden, 5155 Rdr. I Aaret 1840 mente Kommissionen kun at behøve 3800 Rdr., men i 1841 skulde der efter Kommissionens Mening bruges 4220 Rdr. til Skolevæsenet. Kæmneren mente dog, at 4000 Rdr. var nok, hvortil man bemærkede, at han ikke maatte glemme Haandgerningsskolen for Drengene. Budgetterne for 1842—43 og 44 saa saaledes ud.

Udgifter:	1842	1843	1844	
1. Skatter og Afgifter	90 Rdr.	130 Rdr.	110 Rdr.	
2. Lønninger	2250 »	2250 »	2402 »	
3. Haandgernings- skolen f. Drengene	150 »	150 »	160 »	
4. Lejeafgifter (af lejede Skolelo- kaler)	150 »	110 »	110 »	
5. Renter og Afdrag paa Laan	900 »	900 »	883 »	57 Sk.
6. Brændsel	400 »	450 »	400 »	
7. Renovation og Kørsel	70 »	60 »	60 »	
8. Reparation af Bygninger	300 »	300 »	300 »	
9. Reparation paa Inventar	100 »	200 »	150 »	
At overføre	4410 Rdr.	4550 Rdr.	4575 Rdr.	57 Sk.

	Overført . . .	4410 Rdr.	4550 Rdr.	4575 Rdr.	57 Sk.
10.	Diverse Udgifter.	200 »	100 »	60 »	
11.	Regnskabsfø- rens Løn	76 »	72 »	00 »	
	I alt . . .	4686 Rdr.	4722 Rdr.	4635 Rdr.	57 St.

	Indtægter:	1842	1843	1844	
1.	Kassebeholdning.	700 Rdr.	800 Rdr.	350 Rdr.	
2.	Klokker Schyttes Afdrag	25 »			
3.	Bidrag af Grund- taksten	80 »	80 »	80 »	
4.	Landgilde	3 »	3 »	3 »	26Sk.
5.	Leje af Jord	30 »	30 »	21 »	16 »
6.	Leje af Baghuset i Vestergade . . .	60 »	70 »	55 »	
7.	Renter af Skolens Kapitaler	76 »	68 »	73 »	14 »
8.	Tavle- og Lyse- pengesamt Mulk- ter		30 »	30 »	
9.	Solgte Arb. fra Haandger- ningsklassen for Drenge			10 »	
	Ialt . . .	974 Rdr.	1081 Rdr.	622 Rdr.	56Sk.
	Skoleskatten . . .	3800 »	3600 »	4000 »	

For Aaret 1845 blev Skoleskatten 5000 Rdr., 1846 4700 Rdr. og 1847 5000 Rdr. Stigningen er bl. a. foranlediget af Løntillæg til nogle af Lærerne — paa Grund af Dyrtiden. Paa den anden Side ventede man ikke, at den ny Skoleordning skulde volde nogen Forøgelse af Skatten, da der jo indførtes Skolepenge.

Som det vil ses, var Skolevæsenets Indtægter ud over Skoleskatten kun meget faa og smaa, foruden den Indtægt man havde ved, at nogle Lærere, der var Klokkere eller Degne, havde nedsat Løn. Om disse Smaaindtægter er tidligere talt. 1844 kom Gaardejer Guldmann i Hørning i Tanker om, at han ikke vilde betale Afgiften af Sct. Petri Jord, forinden det bevistes, at han var pligtig dertil. 1. April 1846 besluttede man at anlægge Proces mod ham. 22. Juli 1847 blev Gaardejer Guldmann ved Hjermslev—Gjern Herreders Ret dømt til at betale. Afgiften af Sct. Petri Jord opførtes til Indtægt for Skolevæsenet indtil 1860. 8. August 1842 besluttede Skolekommissionen at spørge Kæmneren, hvem den Gaards Avl var udlejet til, som Skolevæsenet ejede, og som var skænket 1748 af Bogbinder Zimmermann. Det oplystes, at der ved Udskiftningen 1801 var tillagt Skolevæsenet 3 Fold i Møllevangen, i alt 43396 Kvadratalen og en Lod i Skovvangen paa 3 Fold, ialt 32928 Kvadratalen, til sammen 5 ⁶³²⁴/₁₄₀₀₀ Td. Land. Nu var der imidlertid ved en af Kammerraad Landinspektør Oxholm foretaget Udskiftning kun blevet tildelt Skolevæsenet 1 ¹⁵²⁰/₁₄₀₀₀ Td. Land. Da man formentlig »kun burde have afgivet $\frac{1}{3}$ af det oprindelige Areal«, saa klagede man til Magistraten. 17. Juli 1845 approberede Kancelliet, at Fattigvæsenet, som havde faaet tildelt det Jordstykke, der var taget fra Skolevæsenet, skulde yde dette et aarligt Vederlag paa 20 Rdr., som man besluttede at anvende til at betale den Del af Hospitalsdegnens Løn og Hospitalsforstanderens Husleje, som Skolevæsenet skulde udrede. De i Budgetterne opførte Beløb i Leje af Skolevæsenets Jord, hidrører fra det Areal, som var tildelt Skolevæsenet.

Baghuset bag Skolen i Vestergade var lejet ud, indtil den ny Skole blev opført. Under Lejeafgifter er naturligvis indbefattet Leje af de Lokaler i Klostergade, som man havde lejet hos Madam Møller til Asylskolen, og som efter

1847 benyttedes til Aftenskolen, og Huslejegotgørelsen til de Lærere, som man ikke kunde skaffe Lejlighed.

Da man i 1845 i Anledning af den ny Skoleplan havde under Overvejelse at bygge bag Skolen i Vester-gade og sælge Skolen paa Mejlgade, tilbød man Hr. Schytte 100 Rdr. i Erstatning for Lejligheden i Domsog-nets Borgerskole, hvad han var godt tilfreds med. Kate- ket Lyngby skulde flytte op paa 3. Sal i den ny Byg- ning fra sin Lejlighed i Skolen paa Mejlgade. Han for- langte og fik 15 Rdr. aarlig i Erstatning, fordi han skulde »flytte fra en af Byens Hovedgader hen i en af de mindst frekventerede og op paa 3. Sal«. Kahr og Aae mistede deres Haver. 14. Oktober 1846 forelaa Direktionens Approbation paa Bortsalg af Skolen paa Mejlgade til Tobakspinder Frandsen for 5810 Rdr. 15. Juni 1846 fremlagdes Tegning og Overslag til den ny Skole, udar- bejdet af Arkitekt Schrøder. Overslaget lød paa 9033 Rdr. 89 Sk.

Ved Licitationen blev Tømrermester Frandsen lavest- bydende med 9000 Rdr. »Man besluttede at vente en Uge, om der ikke skulde ske Underbud.« Det lykkedes virkelig ogsaa efter en Maanedes Forløb at faa et Bud, som var over 500 Rdr. lavere, og 13. August 1846 appro- berede Direktionen, at Opførelsen overdroges Murer- mester Lund for 8260 Rdr. Arkitekt Schrøder skulde have 2 pCt. af Licitationssummen for at have Tilsyn med Arbejdet.

Samtidig med Opførelsen af den ny Bygning, blev Skolegaarden paa Vestergade reguleret. Der skulde jo nu være Plads til 3 Skoler. De to Drengeskoler skulde være i den ny Skole over Gaarden; den højere Borger- drengeskole skulde have Klasseværelser paa 1. Sal og den lavere i Stuen. I Bygningen til Gaden havde Borger- pigeskolen Lokaler. Gaarden blev derfor ved Planke- værk delt i 3 Dele. Det kunde kun blive en meget lille

Plads til hver. I den ny Skolegaard murede en Brønd, hvori anbragtes en Træpumpe. Den »nuværende« Brønd skulde ligeledes omsættes med Mursten, og deri sættes 2 Træpumper, en for Pigerne og en for anden Borgerdrengeskole. Den gamle Brønd synes altsaa ikke før at have været muret eller forsynet med Pumpe.

Bygningen blev færdig i Sommeren 1847, og 5. Oktober fandt Indvielsen Sted. Til at overvære denne besluttede Skolekommissionen 23. September 1847 at indbyde:

- a. Stiftsøvrigheden (Biskop Brammer og Stiftamtmand Graah).
- b. Magistraten.
- c. Borgerrepræsentanterne.
- d. Samtlige Lærere ved Borgerskolerne og Friskolen.
- e. Rektorerne og Lærerne ved begge de videnskabelige Skoler.
- f. Kassereren ved Borgerskolevæsenet og Arkitekt Schrøder.

Desuden skulde ved Avertissement i Bladene indbydes saa mange Forældre, som den indskrænkede Plads kunde rumme.

Det ser ud, som om Skoledirektionen ikke var indbudt, men Stiftsprovst Dahlerup sad i Skolekommissionen og var saaledes en af Indbyderne; der var ikke noget tredie Medlem af Skoledirektionen.

Festen refereres saaledes i Aarhus Stiftstidende:

I Dag afholdtes her i Byen en Højtidelighed, som upaatvivlelig har efterladt et dybt Indtryk paa de allerfleste af dem, som overværede den. Den for den nye Borgerskole bestemte Bygning, som afvigte Sommer er opført paa den Skolevæsenet tilhørende Grund bag ved dets Gaard paa Vestergade, blev festlig indviet. Hans Højærværdighed Stiftsprovst Dahlerup udviklede i et udførligt, fatteligt og skønt Foredrag Borgerskolens Betydning som Mellemed mellem de videnskabelige Dannel-

sesanstalter og Almueskolen, fremstillede som dens Maal at nære og styrke Guds frygt, at fremme Oplysning og sand aandelig Dannelse og nedbad over den nye Skole Himlens Velsignelse til, at den maatte opnaa sin skønne og gavnlige Bestemmelse. Før og efter Talen blev af Skolens Elever og den talrige Forsamling afsunget følgende smukke kristelige Sange:

Før Talen:

Lysets Fader! Dig til Ære
 her vi samles første Gang.
 Lad din Aand iblandt os være!
 Hør vor Bøn, vor Højtidsang!
 Bygt for mange Fremtidsaar
 lys og skøn vor Skole staar.
 Dog forgæves Hus vi bygge,
 vil du ej dets Grund betrygge.

Jordisk Kraft du gav at binde
 Sten og Kalk til Muren stærk.
 Livet, som skal bo derinde,
 er kun Helligaandens Værk.
 Solen sender gennem Glar
 til vort Øje Straalen klar.
 Til vor Sjæl maa Lyset stige
 ned fra Himmellysets Rige.

Efter Talen:

Algode Gud, hvis Faderhaand
skal alt til Fremgang føre,
lad her din gode Helligaand
vor Gerning helliggøre!
Den er foruden dig
kun svag og skrøbelig,
Forgængeligheds Værk;
ved dig den vorder stærk
og trodser Tidens Vælde.

Velsign det Hus, som rejstes her
din Kundskab at udbrede!
Med hellig Iver fyld enhver,
som Barnet her skal lede!
Som Mønster for os staa
han, som paa hine smaa
med Kærlighedens Aand
har lagt sin milde Haand
og kaldt dem til sit Rige.

Du som i Himmellyset bor,
lad Lysets Gerning fremmes!
og lad den gode Sæd paa Jord
i rene Hjerter gemmes!
Tag i din Varetægt,
vor Gud, den unge Slægt,
at den maa vokse smukt
med Blomster og med Frugt,
med Frugt for Jord og Himmel.

Et Overblik over Skolevæsenet under den ny Organisation giver den i 1848 indsendte Beretning for Aaret 1847.

Det samlede Antal skolepligtige Børn var dette Aar i Aarhus 618 Drengene, 456 Piger.

Heraf undervistes i:

Katedralskolen	77	Drengene.	
Den videnskabelige Realskole.	69	—	
Borger- og Almueskolerne	393	—	301 Piger.
Private Drengelinstitutter	59	—	
(cand. theol. F. C. Petersen 19 Dr., Sem. Lindhard 40 Dr.)			
Private Pigeinstitutter			95 —
(C. Bønnelycke 34 P., Starcke 31 P., Kruse 17 P., Ebeling 13 P.)			
Private Huse	20	—	60 —
	<hr/>		
	Ialt . . .	618 Drengene.	456 Piger.

I den højere Borgerdrengeskole gik der 81 Drengene, nemlig i

4. Klasse	15	Drengene
3. —	15	—
2. —	20	—
1. — (nederste)	31	—

Lærerpersonalet var:

Overlærer, Kateket Lyngby.
Andenlærer cand. theol. Voss.
Tredielærer Seminarist Kraiberg.
Fjerdelærer Launy.
Sanglærer: Musiklærer Holm.

Alle Lærerne var fast ansatte med Fjerdingaars Opsigelsesfrist. Deres Lønninger anføres ikke.

I den lavere Borgerdrengeskole gik 85 Drengene, nemlig i

4. Klasse	21 Drengene
3. —	25 —
2. —	24 —
1. — (nederste)	15 —

Lærerpersonalet var:

Overlærer Egelund; Løn 400 Rdr. 2 Fv. Brænde, Fribolig.
Andenlærer Kahr; 100 Rdr., 2 Fv. Brænde, Bolig for en Ugift, Degneindkomst af Frue Kirke.

Begge var fast ansatte, Egelund dog med Fjerdingaars Opsigelse, Kahr ikke, da han tillige var »Kirkebetjent«.

I Borgerskolen for Piger gik 128 Piger, nemlig i

4. Klasse	38 Piger
3. —	29 —
2. —	36 —
1. — (nederste)	25 —

Lærerpersonalet:

Overlærer Aae; Løn 400 Rdr. + 200 Rdr. personligt Tillæg, 4 Fv. Brænde, Fribolig.

Andenlærer Bock; 350 Rdr.

Madam Egelund; 150 Rdr. 2 Fv. Brænde, Fribolig for en Ugift og 30 Rdr. til en Medhjælper.

Lærerne var fast ansatte, dog kunde Andenlæreren opsiges med Fjerdingaars Varsel.

I Friskolen gik 227 Drengene og 173 Piger, fordelt i 8 Klasser. De to nederste var fælles for Drengene og Piger. Den ene af disse var en indbyrdes Ungervisningsklasse.

Børnetallet i Klasserne var:

Øverste Drengeklasse	I	56 Drengene	
—	—	II	57 —
Mellemdrengklassen	I	49 —	
Mellemdreng- og Pige	klasse	II	27 —	og 19 Piger.

Indbyrdes Undervisningskl.	38 Dreng	og 22 Piger.
Øverste Pigeklasse I	49	—
— — II	46	—
Mellempigeklasse I	37	—

Lærerpersonalet var:

Overlærer Pape; Løn 300 Rdr. + 40 Rdr. samt 50 Rdr. i Huslejepenge, til han ved Wolters Afgang faar Bolig, 4 Fv. Brænde (Bolig for en Gift).

Andenlærer Cronholm; Indtægterne som Klokker og Graver ved Domkirken, 200 Rdr. 1 Fv. Brænde, Bolig for en Ugift.

Tredielærer Wolter; 300 Rdr., 4 Fv. Brænde, Fribolig, 70 Rdr. til Hjælpelærerens Løn.

Konstitueret Fjerdelærer Michaelsen; 220 Rdr., Fribolig samt 60 Rdr. fra Aftenskolen.

Af Friskolens Personale var Pape, Cronholm og Wolter fast ansatte; Pape med Fjerdingaars Opsigelse.

Dermed var da Aarhus Skolevæsen omorganiseret. Men en meget fremtrædende Mangel var desværre ikke bleven afhjulpen. Der var ikke skaffet ny Lokaler til Friskolen, som endnu i 15 Aar maatte nøjes med den gamle Ladebygning. Der synes i 1849 at have været Forslag fremme om at bygge; men Kultusministeriet meddelte i Skrivelse af 20. April 1849 til Skoledirektionen, at Anskaffelse af et nyt Lokale til Friskolen burde stilles i Bero, indtil videre af Hensyn til Byens Udgifter til Skolevæsenet. Ejendommeligt er det, at den Følgeskrivelse, som Skoledirektionen sendte med ovenciterede Indberetning for Aaret 1847, og som rosede omtaler den ny Ordning, ikke med et Ord nævner Friskolen.

»Den af det høje Kollegium under 13. August 1846 approberede Plan for Borger- og Almueskolevæsenets bedre Organisation i Aarhus Købstad er i afvigte Aar

bleven udført. En ny smuk 3-Etages Gaard er bleven opført paa en Del af Pladsen ved den ældre Skolebygning paa Vestergade, overensstemmende med den approberede Tegning. Der haves i denne ny Bygning et passende og smukt Lokale til begge Borgerdrengekolerne samt Bolig for den ordinerede Kateket og for en ugift Lærer og endvidere et Forsamlingsværelse for Skolekommissionen. Denne ny Bygning blev højtidelig indviet den 5. Oktober 1847, og begyndte Undervisningen straks derefter, og har i den Tid, Skolen nu har været i Virksomhed, givet al Grund til at nære de bedste Forhaabninger om et meget tilfredsstillende Resultat. Valget af de ved disse Skoler ansatte Lærere har hidtil vist sig at være særdeles heldigt, idet samtlige Lærere har vist en Duelighed, Flid og Nidkærhed, som fortjener al Paa-skønnelse. Et lignende Vidnesbyrd for hæderlig Flid, Troskab og heldig Virken og eksemplarisk Forhold fortjener ogsaa de ældre ved Borger- og Almueskolerne ansatte Lærere. Den Frekvens, Borgerskolerne alt har opnaaet, og som er i stadig Tiltagen, viser, at Byens Indvaanere erkender den gode Lejlighed, der herved er givet dem, til at faa deres Børn bedre og fuldstændigere undervist end hidtil. Ved Pigeskolen vil det endog blive nødvendigt i Aar at foretage en Udvidelse ved at oprette en Klasse til, og antage en tredie Lærer. Det er kun at beklage, at man ikke har turdet bestemme Lærernes Lønninger højere end sket er, da det maa befrygtes, at flere af Lærerne efter faa Aars Forløb, naar Lønningerne forbliver uforandrede, vil finde sig foranledigede til at søge anden Ansættelse, da de færreste af dem ved de dem nu tillagte Lønninger kan have et nogenlunde Udkomme, naar de etablerer Familie.

Ligesom Skolekommissionen i det hele har virket med Iver for at fremme den nu iværksatte Forandring af Borgerskolen, saaledes har dog især den residerende

Kapellan ved Domkirken Fønss og Skolekommissionens borgerlige Medlem Købmand Bursche virket med utrættelig og særdeles rosværdig Nidkærhed for at befordre dette gavnlige Værk og fremme Skolevæsenets Tarv i flere Retninger.

Til Skolevæsenet i Aarhus Købstad er i afvigte Aar 1847 bleven udredet ved Ligning paa Kommunen 5000 Rdr., og Skolevæsenets Gæld udgør for Tiden 15796 Rdr. $2\frac{1}{4}$ Skilling, nemlig 11796 Rdr. $2\frac{1}{4}$ Sk. som Rest af den ældre Gæld og 4000 Rdr., som er ny Gæld, der er stiftet i 1847 ved den ny Skolebygning's Opførelse ifølge det høje Kollegii Resolution af 3. Juni 1847«.

Direktionen for Borger- og Almueskolevæsenet i Aarhus Købstad og Hasle Herred, den 28. Februar 1848.

Graah.

L. Dahlerup.

Med 1847 og den ny Skoleplans Indførelse slutter første Periode af Aarhus Skolevæsens Historie. De 30 Aar fra 1818 til 1847 havde været rige paa Skuffelser og Vanskeligheder. Anordningen af 1814 havde stillet Skolen et højt Maal, som det viste sig vanskeligt at naa; man maatte slaa af paa Fordringerne i flere Retninger. Aarsagen var vel først og fremmest de svære Pengeforhold, som gjorde det nødvendigt at spare, hvor spares kunde. Adskillige Vanskeligheder rejste sig jo ogsaa, inden Skolevæsenets Personale og Autoriteter fandt sig til Rette efter Anordningens Bestemmelser. Paa den anden Side er der ingen Tvivl om, at der blev arbejdet i Skolerne baade med Flid og Dygtighed og med et respektabelt Udbytte.

Naar der trods Vanskeligheder var helt gode Forhold i Aarhus Skoler i det her behandlede Tidsrum, saa skyldes det ikke blot Lærernes Flid og Duelighed og Skolekommissionens vaagne Interesse; men det maa

indrømmes, at man i een Henseende havde færre Besværligheder end Administrationen i den følgende Menneskealder. Byen holdt sig fra 1818 til 1847 væsentlig paa samme Størrelse, saaledes at man ikke behøvede i nævneværdig Grad at tænke paa Udvidelser. Børnetallet voksede en Del, men dog ikke mere, end at man kunde holde Udgifterne nede paa ca. 4000 Rdr. hele Perioden igennem, og først i Aarene umiddelbart før 1847 bevirkede de stigende Priser, at man maatte skride til Forhøjelse af Lønningerne.

Som det af nedenstaaende Skema vil ses, steg Indbyggerantallet i de følgende 30 Aar til det tredobbelte, og den stærke Forøgelse af de private Skolers Tal (i 1888 44!) har sikkert haft sin væsentligste Grund i, at man ikke samtidig sørgede for Udvidelse af den offentlige Skole.

1862 erstattedes vel den gamle Friskole af Skolen i Paradisgade, men derefter hengik omtrent 20 Aar, inden den næste Friskole blev bygget, Skolen i Valdemarsgade 1881 og Skolen i Frederiks Alle 1883. I øvrigt henvises til Skemaet. De fleste af Tallene er nøjagtige. Ogsaa de omtrentlige Tal er meget nær ved det rigtige; med Hensyn til Skolernes Antal Klasseværelser er der dog den Uvished, at Skolerne i flere Tilfælde — især i 1850erne — havde lejet Lokaler i Byen, og disse laante Lokalers Antal kan ikke opgives.

Udgifternes Stigning er ikke saa lidt større, end det efter Skemaet ser ud til. I Aarene 1818—38 var Udgiften 4000 Rdr. om Aaret eller 8000 Kr., og dette Beløb omfatter alle Skolevæsenet Udgifter, ogsaa Renter og Afdrag paa Gæld, og der var intet Tilskud af Statskassen. Den for 1917—18 nævnte Sum omfatter kun Kommunens Driftsudgifter og hverken Kommunens Udgift til Forrentning af eller Afdrag paa Gæld eller Statens Tilskud til Skolevæsenet eller Statens og Kommunens

Oversigt

over

Aarhus Skolevæsens Udvikling 1818—1918.

Aar	Fast-ansatte		Skolepligtige Børn i Byen	Heraf i Kommunens Skoler	Ant. kommunale		Ant. skolepligt. Børn i priv. Skoler	Antal priv. Skoler	Skolevæsenets Udgifter	Antal Indbyggere i Aarhus		Skoleudgifter pr. Indbygger
	Lærere	Lærere-inder			Skoler	Klasse-værelser.				Antal	Aar	
¹ / ₁₁ 1818- ³⁰ / ₁₀ 1819	7	2	ca. 600	ca. 500	3	7		10	ca. 4000 Rdr.	4102	1801	ca. 1 Rdr.
¹ / ₁₁ 1828- ³⁰ / ₁₀ 1829	7	2	» 900	» 700	3	7			- 4000 -	6765	1834	- 3 ¹ / ₂ Mk.
¹ / ₁₁ 1838- ³⁰ / ₁₀ 1839	8	2	» 1000	» 750	3	7	119	5	- 4000 -	7087	1840	- 3 -
1848	13	2	» 1100	» 700	3	ca.10	154	6	- 6400 -	7864	1845	- 5 -
1858	16	3	» 1200	963	3	» 12	192	9	- 12500 -	11009	1860	- 7 -
1868	19	5	1742	1285	3	» 22	337	14	20105 -	15025	1870	- 8 -
1878	18	15	3120	1762	3	» 22	986	26	50159,10 Kr.	24831	1880	- 2,02 Kr.
1888	23	14	5234	3210	5	» 66	1728	44	98021,82 -	31611		3,10 -
1898	39	40	6873	4722	6	80	1940	24	158609,16 -	42323		3,74 -
¹ / ₄ 1907 - ³¹ / ₃ 1908	89	80	8839	7100	8	136	1530	17	479875,00 -	58202		8,24 -
¹ / ₄ 1917 - ³¹ / ₃ 1918	144	108	10032	8862	11	203	1030	12	876290,07 -	69257		12,65 -

TILLÆG

Lærere og Lærerinder, som har været ansatte ved den fri Kristendomsskole i Aarhus fra dens Oprettelse 1. Januar 1749 og ved Aarhus kommunale Skoler fra 1. November 1818 indtil 1. Oktober 1847.

(* født, † død, Sem. = Seminarist, St. = Student, an. = ansat, af. = afskediget).

1. Christian Danielsen Lange. *?; an. 1. Januar 1749; Friskolelærer; af. 23. Oktober 1755. Degn i Grundfør og Spørring, hvor hans Søn Daniel Christiansen Lange 11. Marts 1777 blev Degn efter ham.
2. Johan Friderich Demant. *?; an. 23. Oktober 1755 som Friskolelærer, fra 31. Maj 1760 tillige Degn i Hospitalet. † 1773.
3. Peder Gulev. * 1739; St.; an. 20. Marts 1773 som Hospitalsdegn, 22. Juni 1773 tillige som Friskolelærer; † 10. Februar 1809.
4. Peder Kabel(l). *?; St.; an. 1. December 1806 som Kantor og Kordegn ved Domkirken og Overlærer ved Friskolen; † 24. Oktober 1812.
5. Hans Nielsen Bache. * 1785; an. 1809 som Friskolelærer og Hospitalsdegn; af. 1812. Senere Førstelærer ved den Kirke-terpske Borgerskole i Randers (den tyske Borgerskole; Aarh. Stiftst. 22. Februar 1817). 24. September 1830 havde han et Hus i Aarslev. † 23. Januar 1867 i Horsens.
6. Jacob Steenberg. * 2. Juni 1783; cand. theol.; an. 1806 (?) som Friskolelærer og Kordegn ved Frue Kirke; 1810 Degn i Hyllested; kgl. Udn. som Kateket og Førstelærer ved Aarhus kommunale Skolevæsen 23. September 1818; Præst i Viby ved Aarhus 5. Marts 1830; † 7. August 1875.
7. Christen Nieman Rosenkilde. * 8. Januar 1786; St.; an. 1810 som Friskolelærer og Kordegn ved Frue Kirke; 1812 Kantor og Overlærer; af. Oktober 1815, da han kom til det kgl. Teater; † 12. November 1861.

8. Christian Ulrich Melbye. * 1776; an. som Friskolelærer og Kordegn ved Frue Kirke 1812; forlod Skolevæsenet 2. August 1814. Muligvis den i Stamtavle over Slægten Melbye Side 5 nævnte Ulr. Chr. M. * 3. Juni 1776; † 12. Juni 1851.
9. Jens Rasmussen Kahr. * 17. Oktober 1794; Sem. 1815 fra Lyngby med Udm.; an. 1. November 1818 som Andenlærer ved Frue Sogns Borgerskole og Kordegn ved Frue Kirke; 1831 tillige Alterdegn; 1847 Andenlærer ved den lavere Borgerdrengekole; af. 1. Oktober 1852; † 5. Marts 1866.
10. Rasmus Møller Sørensen. * 8. Marts 1799; Sem. 1818 fra Vesterborg; an. 1. November 1818 som Andenlærer ved Frue Sogns Borgerskole; af. 1. August 1821; Lærer i Brendstup, Lolland. B. Lex.; † 23. Maj 1865.
11. Christian Rudolph Philip Risom. * 14. April 1780; St.; an. 1. November 1818 som Førstelærer ved Domsognets Borgerskole; var allerede fra ca. 1810 Klokker og Alterdegn ved Domkirken; † 8. Januar 1827.
12. Johann Heinrich Wolter. * 1783; fra 1814 til 1818 Kordegn ved Frue Kirke; an. 1. November 1818 som Andenlærer ved Friskolen og Degn ved Hospitalet; † 16. Juni 1848.
13. Peder Geertsen Winding. * 1761; an. 1816 ved Fattigskolen; 1817 Klokker og Alterdegn ved Frue Kirke; 1. November 1818 Førstelærer ved Friskolen; † 24. Juni 1831.
14. Able Johanne Marie Sofie Amalie Glasius, tidligere gift Fleischer, f. Hoff, Enke efter Skipper Jacob Glasius. * 1791; an. 1. November 1818 som Haandgerningslærerinde ved Borgerskolerne; 17. December 1824 gift m. Lærer Egelund; af. 1. August 1856(?); † 1859(?).
15. Ane Rasmussen, Enke efter Kjeld Rasmussen. * ?; an. 1. November 1818 som Haandgerningslærerinde ved Friskolen; 1. April 1827 gift m. Styrmand Reinert Johnsen (?); af. 1. Januar 1847; † ?.
16. Morten Nielsen Bache. * ?; Sem. 1818 fra Borris; an. 1. November 1818 som Andenlærer ved Domsognets Borgerskole; af. 1. Maj 1822; blev Lærer (Førstelærer?) ved den Bay-Kirketerpske Skole i Randers; † ?.
17. Anders Christian Egelund; * 1797; Sem. 1818; konst. som Lærer ved Friskolen 1. Maj 1819; fast an. 23. April 1824; 1847 Overlærer ved den lavere Borgerdrengekole; af. 1. December 1865; Dbm. 2. Maj 1866; † 8. Juni 1868.

18. Peter la Cour. * 14. November 1798; Sem. med Udm. 1820 fra Lyngby; an. 1. Maj 1822 som Andenlærer ved Domsognets B.; af. 1. Februar 1824; blev Lærer ved den Brock-Bredalske Friskole i Randers; † 25. Maj 1862. (Slægten la Cour, Kbhvn. 1917, S. 101).
19. Knud Schytte. * 1800; St.; an. 23. April 1824 som Andenlærer ved Domsognets B.; 14. August 1827 Alterdegn ved Domkirken; af. fra Lærerstillingen 1847; † December 1866.
20. Jens Worm Bruun. * ?; St. 1799; Løjtnant; 24. Juli 1827 kgl. Udn. som Førstelærer ved Frue Sogns B.; kom 1832 til Friskolen; † 4. Oktober 1836.
21. Ludvig Lindhard. * ?; Sem. 1822; an. som Gymnastiklærer 1828; af. 1836. Var senere Privatskolebestyrer; Søn af Stiftsprovst Lindhard; † ?.
22. Niels Peter Henneberg. * 3. Februar 1801; cand. theol.; kgl. Udn. som Kateket og Førstelærer ved Domsognets B. 2. Juni 1830; af. 17. Maj 1833; blev Præst i Haurum og Sal; † 11. Februar 1868.
23. Jens Jensen Aae. * 2. April 1799; Sem. 1821 fra Borris; 7. Juli 1831 konst. som Lærer ved Friskolen; an. 1832; kgl. Udn. som Førstelærer ved Frue Sogns B. 31. Januar 1837; Overlærer ved Borgerpigeskolen 1847; af. 1. Oktober 1876; † 28. Marts 1882.
24. A. Jensen. * ?; Sem.; Hjælpel. for Schytte 1832; an. ved Friskolen 14. Maj 1836; af. 13. Juli 1839; † ?.
25. Holger Lorents Basse Fønss. * 8. November 1807; cand. theol.; 6. September 1833 kgl. Udn. som Kateket og Førstelærer ved Domsognets B.; af. 13. Juli 1839; blev Kap. ved Domkirken; Sognepr. i Middelfart 23. December 1849; † ?.
26. Jens Olsen Cronholm. * 31. August 1808; Sem. 1830 fra Lyngby; Hjælpel. for Bruun 1834; konst. efter Bruun ved Friskolen 21. Marts 1837; Lærer ved Friskolen 1847; af. 1. Oktober 1875; † 1890 (?).
27. Asmus Pape. * 16. November 1804; Sem. 1825; Lærer ved Friskolen efter Jensen 1838; Overlærer ved Friskolen 1847; † Marts 1870.
28. Jens Peter Christian Lyngby. * 13. November 1811; cand. theol.; kgl. Udn. som Kateket og Førstelærer ved Domsognets B. 16. Maj 1840; Overlærer ved den højere Borgerdrengekole 1847; af. 24. Juni 1854; derefter Præst i Landet, Svendborg Amt; † 19. April 1882.

29. I. P. Uth. * ?; Maler; an. 27. November 1840 som Lærer ved Haandgerningsskolen for Drengene; af. 1. Oktober 1847; † ?.
30. Johanne Uth. * ?; an. 1842 som Strikkelærerinde ved Haandgerningsskolen for Dr.; af. 1. Oktober 1847; gift med forannævnte.
31. Johan Michaelsen. * 29. Maj 1823; Sem. 1844; Hjælpel. for Wolter 1. Januar 1845; an. som Lærer ved Friskolen 1. August 1847; Dbm.; † Juli 1887.
32. Jensine Hansen. * ?; an. 1. Januar 1847 som Haandgerningslærerinde ved Friskolen; af. 1. Oktober 1881; † ?.
33. Henrik Theodor Voss. * 20. April 1812; cand. theol.; an. 17. Juni 1847 som Andenlærer ved den h. B. Dr. Sk.; af. 8. Juni 1851; derefter Kateket i Nykøbing F.; † 5. December 1880.
34. Niels Nicolai Kraiberg. * 22. Oktober 1814; Sem. 1833; an. som Tredielærer ved den h. B. Dr. Sk. 17. Juni 1847; Overlærer ved samme Skole 6. April 1862; Dbm. 3. December 1864; R. af Db. 14. August 1879; af. 5. Oktober 1883; † ?. Privatskolebest. i Aarhus før 1847.
35. P. F. G. Launy. * 26. Marts 1806; Underofficer; Ret med Sem.; an. som Fjerdelærer ved den h. B. Dr. Sk. 17. Juni 1847; Gymnastiklærer; † 1880.
36. J. H. Bock. * ?; Sem.; an. som Andenlærer ved Borgerpigeskolen 17. Juni 1847; Sanglærer; af. 30. Maj 1849; † ?.

Stiftsøvrighed og Præster fra ca. 1800 til ca. 1850.

I. Stiftamtmand:

1. Ove Høegh-Guldberg	1784—1802
2. Casparus Vilhelmus Munthe de Morgenstjerne	1803—1804
3. Friderich Julius Christian Guldencrone	1804—1820
4. Peter Otto Rosenørn	1820—1828
5. Karl Gustav Rosenørn	1828—1843
6. Jens Andreas Graah	1843—1857

(J. Bloch: Stiftamtmand og Amtmand i Kongeriget Danmark og Island 1660—1848.)

II. Biskopper:

1. Hector Frederik Janson	1789—1805
2. Andreas Birch	1805—1829
3. Peter Hans Mønster	1829—1830

4. Jens Paludan-Müller	1830—1845
5. Gerhard Peter Brammer	1845—1881
- (C. Molbech: Historiske Aarbøger 3. Del 1851).

III. Præster:

a. Sognepræster ved Aarhus Domkirke:

1. Rasmus Jansen	1793—1806
2. Niels Kirkmoe Bechmann	1807—1816
3. Frederik Carl Studsgaard	1816—1829
4. Mogens Lindhard	1829—1845
5. Michael Henrik Ludvig Dahlerup	1845—1854

b. Øverste Kapellaner og Sognepræster i Vejlbj:

6. Christian West Hertel	1798—1811
- Kapellaniet nedlagt ved Reskript af 26. August 1803 til For-
del for Almueskolevæsenet.

c. Nederste (fra 1811 eneste) Kapellaner ved Domkirken (fra 15. - 9. 1903: 1. residerende Kapellan):

7. Niels Kirkmoe Bechmann (Nr. 2)	1781—1798
8. Frederik Carl Studsgaard (Nr. 3)	1798—1807
9. Professor Jens Henrik Larsen	1808—1815
10. Eggert Christopher Bryggemann	1816—1830
11. Laurits Peter Winding Grüner	1831—1839
12. Holger Lorents Basse Fønss	1839—1849
13. Troels Frederik Plum Smith	1850—1861

d. Sognepræster ved Frue Kirke:

14. Niels Kirkmoe Bechmann (Nr. 2 & 7)	1798—1807
15. Frederik Carl Studsgaard (Nr. 3 & 8)	1807—1816
16. Professor Jens Henrik Larsen (Nr. 9)	1816—1821
17. Johan Peter Hald	1822—1825
18. Mogens Lindhard (Nr. 4)	1826—1829
19. Jens Christiansen Brix	1829—1849
20. Christian Frederik Kragerup	1849—1861

e. Kapellaner ved Frue Kirke:

21. Michael Frederik Jahnsen	1794—1845
22. Lic. theol. Ole Christian Lund Gad	1846—1852

f. Kateketer og Førstelærere ved Borgerskolen:

23. Jacob Steenberg	1818—1830
24. Niels Peter Henneberg	1830—1833

25. Holger Lorents Basse Fønss (Nr. 12)	1833—1839
26. Johan Peter Christian Lyngby	1840—1854
27. Johan Christian Faber	1854—1862

Embedet nedlagt 18. November 1862.

g. Amtsprovster i Aarhus Amt fra 1814:

28. Sognepræst i Søften,	
Stiftprovst Ole Anchersen Secher	1814—1820
29. Sognepræst i Storning Jens Carl Winther	1820—1827
30. Sognepræst i Viby Jens Kragballe Mehl	1827—1829

Derefter er ved kgl. Resol. af 15. September 1829 Sognepræsten ved Domkirken Herredsprovst for Aarhus Købstad og Hasle Herred.

(Viberg, Hof- og Statskalenderen).

HENVISNINGER OG ANMÆRKNINGER

- 5 ¹ Se: Folkeundervisning i Aarhus før 1814 af Chr. Buur S. 97.
2 Se: Folkeundervisning S. 136, hvor Windings Indtægt ved en Fejllæsning er opgjort til et alt for højt Beløb.
3 Folkeundervisning S. 127.
7 ¹ Se Kortet foran i Bogen. Ved Hjælp af en Lup vil man uden Vanskelighed kunne finde Gadernes Beliggenhed.
15 ¹ Om Underskriverne kan meddeles følgende Oplysninger, dels fra Viborg Landsarkiv, dels fra Skatteligningen 1819.

Malling: Købmand Rasmus Malling, som var valgt til Medlem af Skolekommissionen (Side 3), f. 19. September 1767, d. 18. September 1826. Tog Borgerskab 25. August 1794.

Jørgensen: Forhenværende Ejer af Katholm og Tyrregaarden i Følle Jens Jørgensen, f. 1754, d. 1830 (Otto Jørgensen: Slægten Jørgensen fra Følle. 1918.)

Møller: Formodentlig Told- og Konsumptionsbetjent Daniel Brochmand Møller.

Mussmann Schwedler er (rigtigere stavet) Firmaet N. J. (Niels Jørgensen) Muusmann & C. G. (Carl Gottlob) Schwedler, som i en Aarrække nød stor Anseelse baade i Aarhus og over en stor Del af Nørrejylland. Efter Statsbankerotten gik Firmaet fallit, og Principalerne rømte af Landet. Muusmann var født i Haderslev og Schwedler i Preussen, begge ca. 1780. De havde begge faaet Borgerskab i Aarhus 1806—07, og var begge gifte med Døtre af nedennævnte Købmand Hans Raae. Deres Bo blev taget under Konkursbehandling 18. Marts 1818. (Otto Jørgensen: Sl. J. S. 27).

Krey: Vistnok Kancelliraad Branddirektør Krey.

Michel Sørensen: Han var i 1819 Kæmner og blev Regnskabsfører for Skolevæsenet; men der kom Uorden i hans Regnskaber.

Valeur: Formodentlig Amtsforvalter Valeur.

Hans Kold: Rimeligvis Hans Jacob Kold, der tog Borgerskab i Aarhus 13. Marts 1797 som Købmand.

F. Lemme: Han har underskrevet i Skolekommissionens Protokøl som Ligningsmand. Det er Saddelmager F. Lemme, f. i Skanderborg ved 1756, som fik Borgerskab i Aarhus 11. Marts 1805.

I. M. Arp: Det er vistnok Handskemager I. M. Arp.

Seidelin: Niels Dorph Seidelin, som 1814 blev Herredsfoged i Hasle m. fl. Herreder.

P. Agerup: Peder Jensen Agerup, f. i Aarhus ved 1769, tog 9. September 1799 Borgerskab som Skipper i Aarhus. I Skatteligningen kaldes han tillige Købmand.

R. Holbech: Rasmus Holbech, f. ca. 1740, tog Borgerskab i Aarhus som Købmand 12. December 1775.

Theiss: I Skatteligningen 1819 nævnes Major og Landinspektør Theiss.

Hans Raae: Født i Aarhus 1756, Søn af Købmand Frederik R. Tog Borgerskab 5. November 1787 (Polyhymnia gennem 100 Aar S. 79).

S. Søegaard: I Skatteligningen 1819 nævnes Købmand S. Søegaard.

Rosenørn: Antagelig Kammerherre Mathias Peder Otto Rosenørn (Se Danmarks Adelsaarbog 1887, S. 383).

Soetmann: I Skatteligningen nævnes Overkrigskommisær Soetmann (Se Side 72).

Andersen: I Skatteligningen nævnes Avlsbruger og Værts-husholder Andersen.

Andr. Thomsen: Sømmesteds nævnes Købmand Andr. Thomsen.

Fleischer: Rimeligvis Adjunkt, senere Overlærer Edvard Christie Fleischer, f. 1780, d. 1854 (Koføed: Alfb. Fortegnelse over Statsskolernes Lærere. 1818).

Thomas Hansen: Rebslager Thomas Hansen, f. i Aarhus ca. 1775, tog Borgerskab i Aarhus 14. Januar 1805.

Petter Møller: I Skatteligningen nævnes baade en Kapitalist (Rentier) og en Klubvært Petter Møller.

Søren I. Schmidt: Søren Jensen Schmidt, f. i Aarhus ved 1766, tog Borgerskab som Købmand i Aarhus 18. August 1794.

Ole Langballe: Ole Haarbye Langballe, f. i Aarhus ved 1773, tog Borgerskab som Købmand i Aarhus 23. August 1802; død 1. Maj 1815 (42 Aar).

Winther: I Skatteligningen nævnes Købmand Winther.

Peter Galthen: Peter Kaarsberg Galten, f. ved 1761, tog Borgerskab i Aarhus som Avlsmand 1803. Var ved sin Død 6. Februar 1830 Købmand i Aarhus.

H. Meulengracht: Harboe Meulengracht, f. ved 1769, tog Borgerskab som Købmand i Aarhus 18. August 1794. Død 1853. (Se Polyhymn. Jubilæumsskrift S. 79).

H. Ree: Hartvig Philip Ree, f. i Fredericia 12. Oktober 1778, tog Borgerskab i Aarhus som Købmand 21. Maj 1810. Død 1. Oktober 1859 (se Joseph Fischer: H. F. Ree og hans Slægt).

Peter Lars Schmidt: I Skatteligningen nævnes Købmand P. L. Schmidt.

Køster: Sømmesteds nævnes Apoteker Køster.

Juncker: Sømmesteds nævnes Gæstgiver Juncker.

Dændler: Sømmesteds nævnes Blikkenslager Dændler.

I. P. Schmidt: Sømmesteds nævnes Købm. I. P. Schmidt.

Jahnsen: Kapellan ved Frue Kirke M. F. Jahnsen.

Schytte: Rimeligvis Søren Nielsen Schytte, f. i Aarhus ved 1760, som tog Borgerskab i Aarhus som Snedker 26. November 1792.

Rasmus Schandorff: Han er født i Skanderborg ved 1786 og tog Borgerskab som Købmand i Aarhus 11. Februar 1811 (Se Polyhymn. Jub. S. 79).

Giertz: Er sikkert en Fejllæsning for Gjern. Mogens Blach G., f. i Aarhus ved 1775, tog Borgerskab som Købmand i Aarhus 17. Juli 1809.

Røgind: Jens Røgind, f. i Aarhus ved 1760, tog Borgerskab i Aarhus som Skipper og Købmand 1787. Død 1841, (se Polyhymn. S. 79).

I. Appelt: Ignatius Appelt, f. i Chemnitz ved 1775, tog Borgerskab som Købmand i Aarhus 26. Aug. 1805.

23 ¹ Brevvekslingen i Viborg Landsarkiv.

29 ¹ Der blev ingen Lærerboliger i Friskolen. Winding fik Huslejegodtgørelse. De øvrige Lærere og Lærerinder fik Boliger i Borgerskolerne.

31 ¹ Fodtroner, Forhøjninger til Lærerne.

39 ¹ W. maa vistnok have solgt sit Hus i Rosensgade, siden det et Par Aar efter siges, at han har solgt en Gaard i Badstuegade 38.

² Reskript 30. Januar 1728.

41 ¹ Kl. 11—12. I Haandskriftet staar: . . beskæftiges med T.

42 ¹ Det var dog ikke Tilfældet. Stiftsøvrigheden besatte og besættede fremdeles Kirkeembederne.

47-48 Bogfortegnelsen. Fuldstændige Titler paa de fleste af Bøgerne meddeles her.

A. Borgerskolerne:

I. Klasse.

- ² P. Holst: Ledetraad ved den første Religionsundervisning for Børn af den mindre Alder. Kbhvn. 1806 (7. forbedrede Oplag med 8 bibelske Billeder. 1816).
- ³ Peder Thonboe: Bibelske Historier som Indledning til Religionsundervisningen i Skolerne. 8. Oplag, gennemset og med Tillæg forøget af A. K. Holm. Kbhvn. 1818.
- ⁴ Claus Nic. Vilstrup: Første Læsebog med Bogstav- og Stave-Tabeller for Begyndere. Ribe 1814.
- Anden Læsebog for Almueskoler, indeholdende Fortællinger for Børn til Øvelse i Indenadslæsning. Ribe 1815.
- ⁵ Maa vistnok være M. Hallagers: Ny danske Læsebog for de første Begyndere. Kbhvn. 1800 (Se Folkeundervisning S. 149).
- ⁶ Ole Bork: Geografisk og historisk Læsebog for Landsbyskolerne. Trykt i Randers 1815 hos Elmenhoff (Elmenhoffs geografiske Læsebog).

II. Klasse:

- ¹ Evangelisk-christelig Lærebog. Balles Lærebog.
- ² C. Ph. Funke: Læsebog for Borgerskoler, 1.—2. Del. Efter det Tydske. Kbhvn. 1797. (3. forb. Oplag 1816.).
- ⁴ Ny Haandbog for Ungdommen i Borger- og Almueskolerne. En Ledetraad ved Forberedelses-Undervisningen for det daglige Liv. Samlet ved Joh. Heinr. Torlitz. Kbhvn. 1806 (2. Oplag 1809).
- ⁵ Hans Ancher Kofod: Udtog af Fædrelandets Historie til Brug for Landsbyskoler. Kbhvn. 1816.

B. Friskolen:

I. Klasse.

- ³ Strøms mindre Bibelhistorie: Chr. Ludv. Strøm: Bibelhistorie for Begyndere. Kbhvn. 1817.
- ⁴ Lærebog og Exempelsamling til Brug i Landsbyskoler, samlet og udgivet af P. Thonboe. Kbhvn. 1800 (6. Oplag 1816).
- ⁶ Thom. Rasmusen: Indledning til flere Kundskaber i Form af Læsebog for den danske og norske Ungdom. Kbhvn. 1793. Udg. paa ny af hans efterladte Enke Elisa Rasmussen. S. St. 1801.

II. Klasse.

- ² Chr. Ludv. Strøm: Bibelske Fortællinger af det gamle og ny Testamente, tilligemed udvalgte Stykker af de bibelske Bøgers Indhold. Kbhvn. 1816.
- ³ Moralsk-historisk Læsebog især for Ungdommen, saa vel paa Landet som i Stæderne. Udgivet ved Thom. Rud. Thiele. Kbhvn. 1801 (2. Oplag 1814).
- ⁴ P. Laurberg: Kortfattet Fædrelandshistorie tilligemed et Afsang af Fædrelandets Geographie. Udarbejdet for Borger- og Almueskoler. Aarhus 1818. (2. Udg. Odense 1826).
- ⁵ Naturkundskaber af Juncher (læs Juncker) 3: 1. Deels 2. Hefte af F. A. Junchers Haandbog over de almenyttigste Kundskaber for Almueskolen. Oversat af Laur. Hasse. Fredericia 1804.

Til Friskolen anskaffes o. s. v.

- ¹ Thieles, (læs Thiemes) Første Næring for den sunde Menneskeforstand af M. Karl Traugott Thieme o. s. v. (Se Folkeundervisning S. 150).
- ² Salomon Soldin: Patriotiske Handlinger af Danske og Norske. En Eksempelbog for Ungdommen. Kbhvn. 1806.
- ³ Peter Oulzen Boisen: Forsøg til en Fædrelands-Katechismus eller kort Indbegreb af Pligterne mod Konge og Fædreland. Kbhvn. 1811. (2. Oplag. — Bestemt til Præmiebog for Udmærkede blandt Skole-Ungdommen — samme Sted 1812).

Til hver Borgerskole anskaffes o. s. v.

- ³ E. Munthe: De mærkeligste Personers Levnedbeskrivelser og de vigtigste Tildragelser gennem alle Tidsaldre, tilligemed et Udtog. En Læsebog i Historien for de første Begyndere. Kbhvn. 1804 (2 Oplag 1809).
- ⁴ Eiler Chr. K. Munthe: De vigtigste indenlandske Tildragelser og de mærkeligste Personers Levnedbeskrivelse fra de ældste Tider indtil vore Dage. En Læse- og Lærebog i Fædrelandets Historie for Begyndere og Ustuderede. Kbhvn. 1806 (2. Oplag 1816).
- ⁵ Mærkværdige og lærerige Anekdoter om Dyrene, et Bidrag til Dyre-Sjælelæren. Oversat af det Tydske og forøget med Anmærkninger af Fr. Chr. Kielsen, Kbhvn., trykt i Odense 1805.

Borgerskolen. Bøger til Lærernes Brug:

- ¹ Andr. Krag Holm: Undervisning i Religionen for Ungdommen. Kbhvn. 1812 (3. Opl. 1818).
- ² A. K. Holm: Eksempelsamling til Brug ved Religionsundervisningen for Ungdommen. Kbhvn. 1815.
- ³ Hans Chr. Nielsen: Materialier til Undervisning i Hovedreg-

ning med Fortale af (P. W.) Lytken. 1.—3. Hefte. Kbhvn. 1811—12 (2. Oplag 1815).

- ⁴ Peter Outzen Boisen: Udvikling af de i Lærebogen forekommende Begreber som en Forberedelse til den egentlige Religions-Undervisning; med et Anhang: Noget om Sjælen. · København 1818.

P. O. Boisen 1762—1831, Biskop over Lolland-Falster og Leder af Vesterborg Seminarium. Han var saaledes Rasm. Sørensens Lærer, og det er den her nævnte Bog, som Professor Larsen hentyder til S. 77.

- ⁶ Vejledning til Undervisning i Modersmaalet. Et Forsøg udarbejdet til Brug for Almueskolelærere af David Seidelin Birch, Pastor vicarius til Vesterborg og Birket, Lærer ved det Vesterborgske Seminarium. Kbhvn. 1810.

- ⁸ Chr. Ludv. Strøm: Forstandsøvelser til Brug ved Undervisningen i Almueskoler. Kbhvn. 1816 (2. Opl. 1817).

- ⁷ B. G. Sporon: Enstydig danske Ords Bemærkelse. Kbhvn. 1775—92.

- ⁸ Chr. Molbech: Dansk Haandordbog. Kbhvn. 1813. (Forskellig fra M.s store »Dansk Ordbog«, der udkom 1828—33).

- ⁹ P. Villaume: Praktisk Haandbog for Lærere i Købstad- og Landsbyskoler. Oversat af Laur. Hasse. Kbhvn. 1794.

- ¹⁰ Dansk Grammatik til Brug i de danske Skoler af Peter Thonboe. Kbhvn. 1806 (6. Opl. 1832).

- ¹¹ Fred. Plum: Haandbog for Lærere og Opsynsmænd ved Borger- og Almueskolerne. En fri Omarbejdelse af Riemanns Beschreibung der Reckanschen Schule. 1802.

Friskolen. Bøger til Lærerne:

- ⁶ Methodelærer (læs: Methodelære). David Seidelin Birch: Udtog af den danske Sproglære med kort Methodelære for Sprogundervisningen i de danske Almueskoler. Kbhvn. 1810.

De allerfleste af Forfatterne nævnes i Biografisk Leksikon.

- 59 ¹ Markedsgaver i Anledning navnlig af Olufsmarkedet (Side 172). I Folkeundervisning Side 55 citeres Hübertz: Aktstykker III, 141: Markens Gave og Nyaars Gave. Der er vistnok ingen Tvivl om, at der skal læses: Markeds-Gave (Jydsk: Markend - Marked).

- 60 ¹ Se 70—71.

- 72 ¹ Jens Stougaard 1762—1838. Rektor ved Aarhus Katedralskole.

- 83 ¹ Zinks Koralborg: Korall-Melodier til den Evangelisk-christelige Psalmebog, udgivne ved H. O. C. Zink Kgl. Musiklærer 1801.

- 91 ¹ Johannes Kabell, døbt 5. December 1783, Søn af Tambour Christopher Capel og Hustru Marthe Hansdatter (Frue Sogns Kirkebog).
- ² Billede S. 125; han nævnes i »Polyhymnia gennem 100 Aar«.
- 96 ¹ Anders Medow: Tydelig Anvisning til de almindeligste og simpleste Legemsøvelser, til Brug ved de i Skolerne befalede gymnastiske Øvelser. Borris 1816.
- ² Nachtigall 1777—1847. (B. Lex.). Hans Lærebog i Gymnastik for Borger- og Almueskoler udkom 1828.
- 98 ¹ Jens Sørensen Simmelkjær (kier) var født i Ringkøbing ca. 1784; tog Borgerskab som Købmand i Aarhus 22. Januar 1810.
- 99 ¹ Folkeundervisning i Aarhus før 1814, S. 108.
- ² Joakim Larsen: Den danske Folkeskoles Historie 1818—1898. S. 26.
- 102 ¹ Hans Bech. 1752—1823. (B. Lex.).
- ² Hans Henrik Rømeling. 1770—1840. (B. Lex.).
- 103 ¹ I. A. Steinfeldt: De danske Kjøbstæder 1827—31.
- ² Petrus Janus Kruse. 1768—1837 (Viberg).
- 106 ¹ Joakim Larsen: Den d. F. H. S. 44.
- 127 ¹ Se Note til S. 103.
- 132 ¹ Underskrifterne: Jacob Willads Engelsted, Kancelliraad, By- og Raadstueskriver i Aarhus. † 19: Februar 1854.
- Harboe Meulengracht, Justitsraad, 1767—1853. Hans Søn er Lars Chr. M., f. 1790, d. 19. August 1836. 14. Februar 1837 fødtes Laurits Chr. M., Moder: Enken efter forannævnte. Laurits Chr. M., Etatsraad døde 1903.
- Peter Chr. Raae tog Borgerskab som Købmand i Aarhus 1811.
- 139 ff Inventarielisten. Siden 1819 er der kommet en Del ny Skolebøger, f. Eks.:
- ¹ David Seidelin Birch: Naturen, Mennesket og Borgeren. En Lærebog med nærmest Hensyn til Almueskolernes øverste Klasse. Kbhvn. 1821.
- ² Th. Jensen: Øvelser i Tavleregning, indeholdende de 4 Species ubenævnte og benævnte Tal. Kbhvn. 1825.
- ³ Almindelig Geographie for de første Begyndere i de lærde Skoler og for Borgerskolerne af C. Munthe, forhen Rektor ved den lærde Skole i Nyborg. 5. Opl. 1818. (16. Opl. 1864).
- ⁴ Niss Chr. Raben: Praktisk Regnebog til Brug i Almueskoler. Udarb. tildeels efter Kroymanns gemeinnützlichtes Rechnen. Odense 1824.

- 139 ad Birchs Analyse: Andet og tredie Capitel af den Evangelisk-christelige Lærebog i forklarende Spørgsmaal og Gjensvar. Til Brug for Almue-Skolelærere af Dr. Andreas Birch, Biskop over Aarhus Stift. Aarhus 1815.
- 141 ¹ Moberg (læs Moorberg): Lærebog i Regnekonsten, eller grundig Vejledning til Tavleregning for Ungdommen i Borger- og Almueskoler. Uddraget af Nielsens Regnebog, gennemset og forøget ved Andreas Vilhelm Moorberg, Kbhvn. 1812.
- 150 ¹ Aarhus Sliftstidende.
- 158 ¹ Joakim Larsen: Den da. Folkeskoles Historie. S. 101.
- 160 ff De i denne Fortegnelse opførte Navne er ikke medtagne i Navneregistret.
- 167 ¹ Joakim Larsen: Den da. Folkeskoles Hist., Side 101, Noten.
- 169 (Billederne): Julius Høegh-Guldberg, yngste Søn af Statsministeren, f. 4. April 1779, d. 30. Novbr. 1861. Han var Oberst, Land- og Søkrigskommissær. Efter ham er Høegh-Guldbergsgade opkaldt. Hans Søn er Overretssagfører Julius E. C. H.-G., f. 1842. (B. Lex.),
Købmand I. P. Hammershøyt var Medlem af Skolekommissionen i 1840'erne; han tog Borgerskab som Købmand 22. Decbr. 1823.
- Af Skolekommissionsmedlemmer i disse Aar kan desuden nævnes:
- Vitus Ingerslev, f. 2. Septbr. 1801, Købmand i Aarhus 1832—44; i København 1844—47; alter Købmand i Aarhus 1847—66; d. 16. Maj 1877 i Kbhvn. (Stamtavle over Slægten Ingerslev, Præstø 1891).
- Jens Peter Buch Jensen, der tog Borgerskab som Købmand og Brændevinshandler 16. Maj 1834.
- Hans Chr. Bursche, der tog Borgerskab som Købmand 17. Maj 1828.
- 193 ¹ Kammermusik D. V. R. Bay. 1791—1856. (B. Lex.).
- 217 ¹ Underskrifterne er Stiftsprovst Dahlerup, Sognepræst ved Frue Kirke Brix, Kancelliraad Engelsted (ulæseligt), Kapellan ved Domkirken Fønss, Kapellan ved Frue Kirke Gad, Købmændene Bursche, Hammershøyt, Jensen og Ingerslev.

NAVNEREGISTER

De Side 160 ff anførte Navne er ikke medtagne i Registeret.

- Aae, J. J., Lærer 95-105-124-136-137-166-167-171-175-188 ff-194-197-198-
200-202-207-212-221
- Abrahamsson, J. N. B. 102-104
- Agerup, P., Skipper 12
- Algreen-Ussing, T. 167
- Andersen 13
- Anker, Marskandiser 178
- Appelt, I. 15
- Arp, J. M. 12
- Bache, H. N., Lærer 43-219
- Bache, M. N., Lærer 43-58-59-74-82-95-120-134-220
- Basse, Peter 14
- Bay, D. V. R., Komponist 193
- Bech, Stadshauptmand 14-64
- Bech, Snedker 96
- Bech, Hans, Kbmd. 3
- Bech, N., Kbmd. 170
- Beck, H., Generalmajor 102
- Beckmann, N. K., Præst 2-39-223
- Berger, Petra 116
- Bering, J., Lærer 199
- Biering, H. 14
- Birch, A., Biskop 32-37-58-64-68-153-154-222
- Bjerget, Regimentsskriver 36
- Bjørn, N. Raadmand 64,
- Bjørnbak, L., Redaktør 106
- Blache, H. H., Overlærer 137
- Boch, J. H., Lærer 203-212-222
- Boisen, P. O., Biskop 74

- Brammer, G. P., Biskop 208-223
 Brandt, Paparbejder 169-170
 Brix, J. C., Præst 118-132-133-156-192-223
 Bruun, E. M. C. L., Justermester 122
 Bruun, J. W., Lærer 94-95-99-105-121-123-124-136-142-157-171-188-190-221
 Bryggemann, E. C., Præst 68-69-87-223
 Buch, Jens, Grdr. 147
 Bursche, H. C., Kbmd. 168-170-179-215
 Bøggild, T. P., Klokker 193-195
 Bønnelycke, C., Institutbestyrerinde 211
- Caroline, Arveprinsesse 176
 Christian VIII, Kong 193
 Christensen, Jens 86
 Cold, Skoleholder 155-156
 Cronholm, J. O., Lærer 156-157-167-175-176-178-190-194-196-197-199-200-
 203-213-221
- Dabelsteen, Vægtervagtmester 172-175
 Dahl 14
 Dahlerup, M. H. L., Stiftsprovst 208-215-223
 Davidsen, B. 30
 Demant, J. F., Lærer 219
 Durck, Madam 175
 Dændler 14
- Ebeling, Institutbestyrerinde 211
 Egelund, A. C., Lærer 46-58-59-71-74-96-103-104-105-115-122 ff-134 ff-144-
 146-175-177-194-200-202-212-220
 Egelund, J., Raadmand 122
 Egelund, Sophie A., Lærerinde 117-122-134-141-142-167-200-201-202-212
 Elmqvist, Boghandler, Redaktør 3-4-189
 Engelsted, I., Kancelliraad 132-133
- Faber, J. C., Præst 224
 Falslev, Andr. 86
 Fausing, Lærer 154
 Ferdinand, Arveprins 176
 Fischer, G. C., Kancelliasessor 24
 Fischer (Elsted), Lærer 121
 Fleischer, Madam, f. Hoff (Glasius) 122-220
 Fleischer, A. Borgmester 13-64-73-85-86-133-172
 Frandsen, Tobakspinder 207

Frandsen, Tømremester 207
 Frandsen, J., Dyrlæge 3
 Frederik VI, Kong 1-102-104-149-191-193
 Frederiksen, Trine 87
 Fulling, F., Købmand 14
 Fulling, C. M., Skoleholder 154-155
 Funder, Raadmand 168
 Fønss, H., Præst 152-162-168-170-176-178-179-193-215-221-223-224

Gad, O. C. L., Præst 179-223
 Gad, K. H., Skibsklarerer 157
 Galthen, Peter 14
 Gjertz (læs Gjern) 15
 Glasius, Jacob, Skipper 122-220
 Glasius, Sophie A. Lærerinde 44-97-122-135-220
 Glerup, Kapitalist 32
 Gorela, J. A., Maria 116
 Graah, Stiftamtmand 208-215-222
 Grüner, L. P. W., Præst 132-151-223
 Guldberg, J., v. Høegh-, Oberst 59-72-168-169-170-171-222
 Guldmann, Gdr. 206
 Gulev, Peder, Lærer 43-219
 Güldenchrone, F. J. C., Stiftamtmand 2-23-28-52-64-67-222

Hald, J. P., Præst 223
 Halvorsdatter, Anna 45
 Hammershøj, Kbmnd. 179
 Hansen 13
 Hansen, M., Kancelliassessor 24
 Hansen, Kvartermester 201
 Hansen, C. V., cand. theol. 190
 Hansen, I., Lærerinde 200-222
 Hansen, Thomas 13
 Harret, Jacob 86
 Hee, Skoleholder 154-155
 Hemmer, Emilie 116
 Henneberg, N. P., Præst 124-193-221-223
 Henriksen, M. 15
 Herschind, Kbmnd. 32
 Hertel, C. V., Præst 223
 Hof, Toldbetjent 87
 Hoff, S. A. (Glasius), Lærerinde 122-220

Holbech, R., Købmand 13
 Holm, Musiklærer 203-211
 Hygom, P. J., Biskop 5
 v. Høegh-Guldberg, J., Oberst 59-72-168-169-170-171-222

Ingerslev, Vitus, Kbmd. 170

Jahnsen, M. F., Præst 14-42-223
 Jansen, Rs., Præst 223
 Janson, H. F., Biskop 5-222
 Jensen, A., Lærer 157-178-190-194-221
 Jensen, Frederikke 116
 Jessen, Bogbinder (Boghandler) 39-73-74
 Johnsen, Farver 32
 Johnsen, Ane, Lærerinde 122-136-141-146-167-172-177-200
 Johnsen, R., Styrmand 123-220
 Juncker 14
 Jørgensen, L., Kbmd. 14
 Jørgensen, Bødker 201
 Jørgensen, Kapitalist 12-32
 Jørgensen, S. M., Maler 45-58-91-92-93

Kaae, Rebslager 175
 Kaae, Jacob 175
 Kaas, F. J., Statsminister 24
 Kabell, Johs., Organist 45-57-89-90-91-124-127-195-219
 Kahr, Jens, Lærer 44-46-49-58 ff-74-75-79 ff-95-105-121 ff-126-133-134-136-
 140-141-164-167-171-174-188-189 ff-193-194-
 197 ff-202-207-212-220

Kold, Hans, Kbmd. 12
 v. Krabbe, kst. Stiftamtmand 166
 Kragerup, C. F., Præst 223
 Kraiberg, N. N., Lærer 153-155-199-202-211-222
 Krey 12
 Kreyberg, Peter 86
 Kreutzfeldt, Stabstropmester 175
 Kreutzfeldt, Ferdinand 175
 Kruse, P. J., Amtsprovst 103-127
 Kruse, Institutbestyrerinde 155-211
 Krüger 13
 Køster 14

la Cour, P., Lærer 120-221

Lamme, F., Sadelmager 12

Lancaster 99

Langballe, O., Kbmnd. 14

Lange, C. D., Lærer 219

Larsen, Joakim, Etatsraad 53-167

Larsen, J. H., Professor, Præst 54 ff-58-60-73 ff-83-85-87 ff-93-125-126-223

Lassen, N., 44

Lassen, Werner, Kancellideputeret 24

Launy, P. F. G., Underofficer, Lærer 154-202-203-211-222

Lausen, Lærer 190

Liisberg, Petrea 116

Lindhard, Ludvig, Lærer 95-120-121-123-150-152-155 ff-178-211-221

Lindhard, M., Stiftsprovst 105-118-120-132-133-149 ff-188-194-221-223

Lund, Murermester 207

Lund, G. P., Skoleholder 155

Lyngby, J. P. C., Præst 193-202-207-211-221-224

Malling, Rs., Kbmnd. 3-11-32

Mehl, J. K., Provst 151-224

Melbye, U. C., Lærer 6-35-43-124-220

Meulengracht, H., Kbmnd. 14-32-132

Meyer, Vilh. 86

Michaelsen, J., Lærer 171-199-203-213-222

Monrad, P. J., Kancellideputeret 24

Munthe de Morgenstjerne, C. V., Stiftamtmand 222

Moss, Peter 86

Mussmann-Schwedler, Kbmnd. 12

Müller, J., Paludan, Biskop 156-191-223

Müllertz, Organist 195

Møller, Madam 153-177-206

Møller, Skræder 153

Møller 12

Møller, Jørgen, Skoleholder 153

Møller, Petter 13

Møller, Poul, Digter 53

Møller, Rs., Dr. theol. 53-54-74

Mønster, P. H., Biskop 222

Nielsen, K., Lærer 190

Nørbek, Snedker 201

- Offenberg. Madam** 174
Offenberg, Ole 174
Olsen, Politiasistent 30
Olsen, Raadmand 98
Olsen, Trine 194
Oxholm, Landinspektør 206
- Paludan-Müller, J., Biskop** 156-191-223
Pape, A., Lærer 177-178-193-194-200-208-213-221
Parlung 13
Pedersen, Madam, Lærerinde 169
Pedersen, Ane Sophie 87
Petersen, Raadmand 3
Petersen, F. C., Skoleholder 211
Plum, F., Biskop 10
Poulsen, Ane Sophie 116
Poulsen, Rs., Tømremester 29
- Raae, Hans, Kbmd.** 13
Raae, P. C., Kbmd. 132
Rahbek, Institutbestyrer 97
Rasmussen, Ane, Lærerinde (Johnsen) 45-71-97-98-104-117-122-123-136-220
Rasmussen, Erich, Vægter 36-42-43
Rasmussen, Jørg. 9
Rasmussen, Kjeld 220
Ree, Philip H., Kbmd. 14-32
Richter G. H., Kontorchef 24
Risom, C. R. Ph., Lærer 17-44-49-57-58-82-90-106-107-120-122-127-197-220
Robertsen, Kaptajn 178
Rosenkilde, Chr. N., Lærer 6-17-29-34-43-45-58-127-219
Rosenørn, K. G., Stiftamtmand 191-222
Rosenørn, M. P. O., Kammerherre 13
Rosenørn, P. O., Stiftamtmand 84-222
Røgind, J., Kbmd. 15
Rømeling, H., Oberst 102
- Sabroe, Jesper** 175
Sabroe, Trine 174-175
Schandorff, Rs., Kbmd. 15-59-72
Schjoldan, Kjersten Marie 116
Schmidt, Institutbestyrerinde 155-156
Schmidt, Chr. L., Kbmd. 3

- Schmidt, I. P. 14
 Schmidt, P. L. 14
 Schmidt, S. I., Kbmnd. 14
 v. Scholten, Oberstløjtnant 72
 Schoubye, Kbmnd. 30
 Schrøder, Arkitekt 207
 Schucany, Restauratør 55
 Schumacher, Byfoged 3-35
 Schwedler & Muusmann 12
 Schytte, H. W., Klokker 15-39
 Schytte, Madam 42
 Schytte, H. W., Kritiker 120
 Schytte, K., Alterdegn 108-120-123-127-136-149-157-190-194-197-198-207-221
 Schytte, L. Th., Komponist 120
 Secher, O. A., Amtsprøbst 2-17-23-28-36-52 ff-59-65 ff-74-78-83-84-87 ff-224
 Secher, V. A., Rigsarkivar 88
 Seidelin, D. N. D., Herredsfoged 12
 Simmelkjær, I., Kbmnd. 98-132
 Smith, T. F. B. Præst 223
 Sode, Matros 175
 Sode, Hans 175-176
 Soetmann, Overkrigskommissær 13-72
 Starcke, Institutbestyrerinde 155-156-211
 Steenberg, J., Præst 44-49-69-73-79-111-120-122 ff-136-193-219-223
 Steenberg, Trine Amalie 122
 Stougaard, J., Rektor 72-97
 Strunck, Kbmnd. 30
 Studsgaard, F. C., Præst 2-4-11-35-36-38-39-54-55-57-66-77-78-88-118-120-
 151 ff-223

 Søgaard, S. 13
 Sørensen, Michel 12
 Sørensen, Rs. M., Lærer 43-44-49-53-54 ff-58 ff-64-65-72-74 ff-87 ff-93 ff-119-
 134-174-220

 Tendrup 96
 Theiss 13
 Thomsen 12-30
 Thomsen, Andr. 13
 Thomsen, Ane 120

 Uth, J., Lærerinde 171-222
 Uth, I. P., Maler 169-222

Valeur 12

Voss, H. F., Lærer 202-211-222

Winding, Hjælpe lærer 190

Winding, P., Lærer 4-5-16-17-34-37-39-42-43-46-49-50-57-63-71-82-99-103-
105-113-122 ff-127-128-134-136-142-146-188-220

Winterslev, C. M. 43

Winther 14

Winther, Chr., Digter 53

Winther, J. C., Amtsprovst 84-89-103-151-224

Wittrup, Skolebud 172

Woetmann, Ludovikke 116

Wolter, J. H., Lærer 4 ff-16-17-29-34 ff-49-50-56-63-71-79-82-96-114-121-124 ff
134 ff-142-143-194-199-203-213-220-222

Wolter, Lovise 126

Ziegler, Politibetjent 175

Zimmermann, Bogbinder 206

Zink, H. O. C., Musiker 83

